

Izvješće o kvantitativnoj analizi pokazatelja

VREDNOVANJE PROGRAMA RURALNOG RAZVOJA REPUBLIKE HRVATSKE ZA RAZDOBLJE 2014.- 2020., VREDNOVANJE SUSTAVA TE PRIPREME ANALIZA ZA IZVJEŠTAVANJE PREMA EUROPSKOJ KOMISIJI U 2019. GODINI

Ugovor br.:50/2018/VV

Listopad 2020. godine

SUFINANCIRANO SREDSTVIMA EUROPSKE UNIJE
EUROPSKI POLJOPRIVREDNI FOND ZA RURALNI RAZVOJ: EUROPA ULAŽE U RURALNA PODRUČJA
MJERA TEHNIČKA POMOĆ

Program
RURALNOG RAZVOJA

MINISTARSTVO POLJOPRIVREDE

Izvješće pripremili:

Virgilio Buscemi, Ključni stručnjak 1

Paola Paris, Ključna stručnjakinja 2

Andrijana Mihulja, Stručnjakinja za ključno područje 1

Edo Jerkić, Stručnjak za ključno područje 2

Sanja Grgurić, Stručnjakinja za ključno područje 2

Lidija Pavić – Rogošić, Stručnjakinja za ključno područje 3

Ivana Laginja, Stručnjakinja za ključno područje 3

Ana Štrbenac, Stručnjakinja za ključno područje 3

Željko Mikić, Stručnjak za ključno područje 4

Dodatnu podršku stručnjacima u pripremi izvješća pružili su:

Paolo Zingaro, Fanica Vresnik, Iva Zelenko, Marija Martinko Ivanov, Antonio Matković

Izvršitelji usluge:

Zajednica ponuditelja:

SELECTIO d.o.o. za upravljanje ljudskim potencijalima

LATTANZIO MONITORING & EVALUATION S.R.L.

Zelena infrastruktura d.o.o.

Vivo Somnia d.o.o.

ODRAZ - Održivi razvoj zajednice

Laginja j.d.o.o.

GEKOM - Geofizikalno i ekološko modeliranje d.o.o.

Sadržaj

Uvod.....	6
Podizvješće 1: Metodološki pristup izračuna pokazatelja učinka i komplementarnih pokazatelja rezultata PRR-a	7
Pokazatelji sektorskih učinaka	8
R2 Promjena u poljoprivrednoj proizvodnji na gospodarstvima kojima je dodijeljena potpora/AWU	10
I.1 Poljoprivredni poduzetnički prihod / životni standard poljoprivrednika.....	17
I.2 Poljoprivredni faktorski prihod / ukupno	22
I.3 Ukupna faktorska produktivnost u poljoprivredi / ukupno (indeks).....	24
Pokazatelji okolišnih učinaka	26
R15 Količina energije proizvedena iz obnovljivih izvora energije.....	29
R18 Smanjene emisije metana i dušikovog oksida i R19: Smanjene emisije amonijaka	35
I.7 Emisije iz poljoprivrede.....	52
I.8 Indeks čestih vrsta ptica na poljoprivrednom zemljištu (Farmland Bird Index)	71
I.11 Kvaliteta voda.....	81
I.12 Organske tvari u obradivoj zemlji.....	111
I.13 Erozija tla vodom.....	120
Pokazatelji socio-ekonomskih učinaka	131
I.14 Stopa zaposlenosti.....	131
I.15 Stupanj siromaštva	138
I.16 BDP po stanovniku/* ruralna područja.....	145
Prilog 1 – Upitnik za korisnike PRR-a za potrebe prikupljanja podataka za ex-post vrednovanje....	152
Prilog 2 – Popis literature	159
Podizvješće 2: Ostvarenje provedbe Mjere 4 i 6 za mlade poljoprivrednike	160
Opis provedbe obuhvaćenih tipova operacija	160
Kvantitativna analiza korisnika.....	162
Mladi poljoprivrednici (do uključujući 40 godina starosti) – tip operacije 6.1.1.....	168
Podizvješće 3: Kvalitativna analiza provedbe LEADER pristupa u Hrvatskoj	177
Obuhvat	178
Evaluacijska pitanja.....	178
Podatci za vrednovanje.....	180

Rezultati vrednovanja	180
1. Koja je razina učinkovitosti i kapaciteta LAG-ova za provedbu LEADER-CLLD pristupa i ostvarenje LRS-a?	181
2. Koji su pristupi i izazovi u pripremi i provedbi LRS od strane LAG-ova?	198
3. U kojoj mjeri je ostvarena funkcionalnost svih dionika u provedbi LEADER-CLLD pristupa kroz PRR?	217
4. Koja je razina spremnosti LAG-ova za preuzimanje veće i samostalnije uloge za provedbu LEADER-CLLD pristupa u sljedećem programskom razdoblju?	222
5. Koje su prakse i potrebe LAG-ova za provedbu vrednovanja LRS i korištenje rezultata vrednovanja za daljnji rad?	238
Prilog 1 - Studija slučaja 1 – razvoj LRS i 2 – samoprocjena LAG-ova	247
1. Studija slučaja PRR Regije Toscana: proces podrške LAG-ovima u razvoju lokalnih razvojnih strategija (LRS)	248
2. Najbolja praksa PRR Regije Toscana: alat za samoprocjenu	251
Prilog 2 - Studija slučaja 3 - LEADER radna skupina	255
Prilog 3 - Upitnici za evaluaciju LEADER pristupa	261
Upitnik za LAG-ove	261
Upitnik za članove LAG-a	282
Upitnik za nacionalne dionike	292
Prilog 4 - Popis projekata LAG-ova iz drugih izvora financiranja	299
Podizvješće 4: Dostatnost OLAP sustava i digitalizacija unosa	318
Pregled IT sustava upravljanja PRR-om	318
Nalazi analize IT sustava	325
Analitičke mogućnosti (OLAP)	326
Zaključak	327
Preporuke	328

KRATICE

APPRRR	Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju
ARPA	Agencija za reviziju sustava provedbe programa Europske unije
BDP	Bruto društveni proizvod
CLLD	Lokalni razvoj pod vodstvom zajednice
EK	Europska komisija
EPFRR	Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj
ERS	Evalucijska radna skupina
ESI fondovi	Europski strukturni i investicijski fondovi
EU	Europska unija
FI	Financijski instrument
GIP	Godišnje izvješće o provedbi
HAMAG – BICRO	Hrvatska agencije za malo gospodarstvo, inovacije i investicije
IAKS	Integrirani administrativni i kontrolni sustav
IPARD	Instrument pretpristupne pomoći za ruralni razvoj (<i>Instrument for Pre-Accession Assistance for Rural Development</i>)
LAG	Lokalna akcijska grupa
MERS	Međuresorna evaluacijska radna skupina
M	Mjera
MRR	Mreža za ruralni razvoj
MPOLJ	Ministarstvo poljoprivrede
MRRFEU	Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije
OzP	Odbor za praćenje
P	Prioritet Unije
PRR	Program ruralnog razvoja Republike Hrvatske 2014. – 2020.
RH	Republika Hrvatska
SFC	Sustav za upravljanje fondovima u EU (<i>System for Fund Management in the EU</i>)
SUK	Sustav upravljanja i kontrole
TO	Tijelo za ovjeravanje
TOP	Tip operacije
UT	Upravljačko tijelo
ZPP	Zajednička poljoprivredna politika
ŽP	Žarišno područje

Uvod

Ovaj dokument je Izvješće o kvantitativnoj analizi pokazatelja, s prezentacijom rezultata u sklopu usluge „Vrednovanje Programa ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014.-2020., vrednovanje sustava te pripreme analiza za izvještavanje prema Europskoj komisiji u 2019. godini“ (Ugovor br.:50/2018/VV) (u daljnjem tekstu: Vrednovanje), u sklopu Zadatka 6 Vrednovanja. U skladu s definiranim pristupom u Uvodnom izvješću Vrednovanja, isto je.

Vrednovanje u sklopu Zadatka 6 obuhvaćalo je četiri zasebna, ali međusobno povezana, aspekta:

- Izrada pregleda metodološkog pristupa za izračun pokazatelja učinka i komplementarnih pokazatelja rezultata PRR-a temeljem podataka do kraja 2019. godine kao i procjena dostatnosti sustava prikupljanja podataka o praćenju provedbe za izračun istih;
- Obradu podataka o ostvarenjima provedbe Mjere 4 i 6 za mlade poljoprivrednike;
- Kvalitativna analiza provedbe LEADER pristupa u Hrvatskoj u smislu procjene dodane vrijednosti integriranog pristupa putem Lokalnih razvojnih strategija kao i podrške za procese vrednovanja od strane LAG-ova;
- Dodatna procjena dostatnosti OLAP sustava za generiranje podataka za izračun pokazatelja te mogućnosti digitalizacije unosa podataka o provedbi Mjera 10 i 11 koji su bitni za izračun pokazatelja.

Svako od navedena četiri područja su prikazana u zasebnim podizvješćima koja su sastavni dijelovi cjelokupnog izvješća za Zadatak 6 Vrednovanja.

U sklopu ovog izvješća predstavljeni su rezultati provedenih analiza koje je stručni tim evaluatora proveo u područjima prethodno navedenih točaka.

Podizvješće 1: Metodološki pristup izračuna pokazatelja učinka i komplementarnih pokazatelja rezultata PRR-a

U svrhu pripreme za provedbu ex-post vrednovanja nakon provedbe PRR u nastavku je izrađen pregled metodološkog pristupa za izračun pokazatelja učinka i komplementarnih pokazatelja rezultata PRR-a temeljem podataka do kraja 2019. godine kao i procjena dostatnosti sustava prikupljanja podataka o praćenju provedbe za izračun istih.

Za svaki pokazatelj prikazan je metodološki pristup za izračun prema sljedećoj strukturi opisa:

- Opis intervencijske logike za međusobno povezanu skupinu pokazatelja u odnosu na PRR i ZPP
- Uvodni opis metodološkog pristupa temeljen na metodološkim uputama Europske komisije (ENRD Helpdesk) s opisom koraka izračuna pokazatelja prilagođen za potrebe PRR u Republici Hrvatskoj
- Vrijednosti izračuna pokazatelja u 2018. godini (iz GIP-a u 2019. godini)
- Izračun vrijednosti pokazatelja do kraja 2019. godine
- Napomene i preporuke za buduće prikupljanje podataka potrebnih za izračun pokazatelja pri ex-post vrednovanju

Pokazatelji obuhvaćeni metodološkim opisima su sljedeći

- Pokazatelji sektorskih učinaka
 - o I.1 Poljoprivredni poduzetnički prihod
 - o I.2 Poljoprivredni faktorski prihod
 - o I.3 Ukupan faktorski prihod u poljoprivredi
- Pokazatelji okolišnih učinaka
 - o I.7 Emisije iz poljoprivrede
 - o I.8. Indeks ptica na poljoprivrednom zemljištu
 - o I.9. Poljoprivreda visoke prirodne vrijednosti (HNV)
 - o I.10 Upotreba vode u poljoprivredi
 - o I.11 Kvaliteta voda
 - o I.12 Organska tvar u tlu na obradivim površinama
 - o I.13 Erozija tla vodom
- Pokazatelji socio-ekonomskih učinaka
 - o I.14 Stopa zaposlenosti u ruralnim područjima
 - o I.15 Stupanj siromaštva u ruralnim područjima
 - o I.16 BDP po glavi stanovnika u ruralnim područjima
- Komplementarni pokazatelji rezultata:
 - o R2: promjena u poljoprivrednoj proizvodnji na gospodarstvima kojima je dodijeljena potpora/AWU
 - o R15: Količina energije proizvedena iz obnovljivih izvora energije
 - o R18: Smanjene emisije metana i dušikovog oksida
 - o R19: Smanjene emisije amonijaka

Pokazatelji sektorskih učinaka

Ovo poglavlje opisuje metodološki pristup izračuna za sljedeće pokazatelje učinka:

- I.1 Poljoprivredni poduzetnički prihod
- I.2 Poljoprivredni faktorski prihod
- I.3 Ukupan faktorski prihod u poljoprivredi

Također opisan je metodološki pristup izračuna za sljedeći povezani komplementarni pokazatelj rezultata:

- R2: promjena u poljoprivrednoj proizvodnji na gospodarstvima kojima je dodijeljena potpora/AWU

Intervencijska logika ZPP-a u odnosu na navedene pokazatelje je prikazana u sljedećoj tablici:

Tablica 1 Intervencijska logika - I.1, I.2, I.3

ZPP Cilj:	Poticanje konkurentnosti poljoprivrede
ZPV:	27: U kojoj je mjeri PRR pridonio cilju ZPP-a da se potiče konkurentnost poljoprivrede?
ZPP Pokazatelji učinka:	I.1 Poljoprivredni poduzetnički prihod I.2 Poljoprivredni faktorski prihod I.3 Ukupan faktorski prihod u poljoprivredi
Prioriteti ruralnog razvoja PRR-a:	P2: Jačanje održivosti poljoprivrednoga gospodarstva i konkurentnosti svih vrsta poljoprivrede u svim regijama te promicanje inovativnih poljoprivrednih tehnologija i održivog upravljanja šumama P3: Promicanje organizacije lanca opskrbe hranom, uključujući preradu i plasiranje poljoprivrednih proizvoda na tržište, dobrobit životinja te upravljanje rizicima u poljoprivredi
Žarišna područja:	(1A – nije izravno programirano), (1C – nije izravno programirano), 2A, 2B, 3A, 3B
Pokazatelji PRR-a:	T1 % izdataka na temelju članaka 14., 15. i 35. Uredbe (EU) br. 1305/2013 u odnosu na ukupne izdatke za PRR (žarišno područje 1A) T3 ukupan broj sudionika kojima je pružena izobrazba u skladu s člankom 14. Uredbe (EU) br. 1305/2013 (žarišno područje 1C) R1/T4: % poljoprivrednih gospodarstava kojima je dodijeljena potpora u okviru PRR-a za ulaganja u restrukturiranje ili modernizaciju (žarišno područje 2A) R2: promjena u poljoprivrednoj proizvodnji na gospodarstvima kojima je dodijeljena potpora/AWU (jedinica godišnjeg rada) (žarišno područje 2A). R3/T5: % poljoprivrednih gospodarstava kojima je dodijeljena potpora u okviru PRR-a za plan razvoja poslovanja/ulaganja za mlade poljoprivrednike (žarišno područje 2B)

	R4/T6: % poljoprivrednih gospodarstava koja primaju potporu za sudjelovanje u programima kvalitete, lokalnim tržištima i kratkim lancima opskrbe te proizvođačkim grupama/organizacijama (žarišno područje 3A) R5/T7: % poljoprivrednih gospodarstava koja sudjeluju u programima upravljanja rizicima (žarišno područje 3B)
Mjere s doprinosom:	1, 2, 3, 4, 6, 9, 14, 16, 17

Učinci potpora PRR-a na opći cilj ZPP-a koji se odnose na konkurentnost poljoprivrednih gospodarstava prate se pomoću posebnih pokazatelja učinka koji se, mjerenjem ekonomskih rezultata mjera iznad njihovih neposrednih učinaka, odnose na profitabilnost podržanih poljoprivrednih gospodarstava, što je krajnji cilj potpore.

Ovi pokazatelji učinka stoga se, kao i pokazatelj rezultata R2, odnose i na podatke iz proračuna podržanih poljoprivrednih gospodarstava, u skladu sa sljedećom izračunom:

Tablica 2 Izračun za profitabilnost podržanih poljoprivrednih gospodarstava

Vrijednost poljoprivredne proizvodnje - R2 promjena odnosa između poljoprivredne proizvodnje i AWU (jedinica godišnjeg rada)
- varijabilni trošak
- amortizacija
- troškovi
+ potpore i premije
= Bruto dodana vrijednost - I2 Poljoprivredni faktorski prihod
- plaće
- najam
- kamate
= Neto prihod - I1 Poljoprivredni poduzetnički prihod

R2 Promjena u poljoprivrednoj proizvodnji na gospodarstvima kojima je dodijeljena potpora/AWU

Opća napomena: često ne postoje precizna i stroga pravila o tome kako napraviti analizu za izračun ovog pokazatelja. O tome koji podaci su dostupni, za koje vremenske serije imate, ovisiti će koliko je moguće pridržavati se teorijskog pristupa u izračunu pokazatelja. U tom smislu smjernice EK ne daju uvijek jasnu i iscrpnu indikaciju (zapravo vrlo rijetko), stoga je često slučaj da je podatke potrebno "interpretirati" i pronaći način da se u postojećim granicama (u smislu vremena i radnog napora) pruži prihvatljiva analiza.

Pokazatelj komplementarnog **rezultata R2** (Poljoprivredna proizvodnja/AWU) prikazuje produktivnost rada na poljoprivrednim gospodarstvima te se može tumačiti kao djelomično mjerenje konkurentnosti poljoprivrednog sektora.

Sljedeće metodološke upute uzimaju u obzir primarne doprinose (programirane izravno u skladu s ŽP2A) svih relevantnih mjera PRR-a.

Glavni izazov uporabe R2 u vrednovanju PRR-a smatra se činjenicom da uočena promjena tog pokazatelja u podržanim projektima može biti rezultat niza različitih čimbenika. Najvažniji su povezani s:

- a) **Primarnim doprinosima potpore za ulaganja** koje je primilo određeno poljoprivredno gospodarstvo iz mjera PRR-a izravno povezanih s **ŽP2A** (npr. M3, M4 i M6)
- b) **Primarnim doprinosima neinvesticijskih potpora** koju je primilo određeno poljoprivredno gospodarstvo iz mjera PRR-a povezanih s **ŽP2A** (npr. M1, M2, M9, odnosno usluge osposobljavanja i savjetovanja, skupine proizvođača)

Izračun programskih učinaka pomoću pokazatelja R2 zahtijeva prikupljanje podataka za korisnike **mjera PR-a koje utječu na ŽP2A i odgovarajuće kontrolne skupine:**

- Brojnik: Poljoprivredna proizvodnja (proizvodnja usjeva i proizvoda od usjeva, stoke i stočnih proizvoda = vrijednost prodaje + bilanca zaliha + vlastita uporaba ili potrošnja) po poljoprivrednom gospodarstvu u godini prije primanja potpore od PRR-a i nakon potpore (odnosno 2016., 2018. i ex-post)
- Nazivnik: Ukupni doprinos radne snage gospodarstva izražen u godišnjim radnim jedinicama (ekvivalenti osoba s punim radnim vremenom - AWU) (= obiteljska i neplaćena radna snaga AWU + plaćena radna snaga AWU) po poljoprivrednom gospodarstvu u godinama prije primanja potpore od PRR-a i nakon potpore (odnosno 2016., 2018. i ex-post).

Kako bi se izračunao učinak mjera PRR-a na ŽP2A pomoću pokazatelja rezultata R2, potrebno je procijeniti promjenu neto vrijednosti pokazatelja R2.

Predloženi pristup za procjenu u kojoj su mjeri mjere PRR-a pridonijele promjeni pokazatelja R2 uzimajući u obzir primarne doprinose provodi se u nekoliko koraka:

Tablica 3 Koraci izračuna pokazatelja R2

Metoda izračuna (koraci)	Potreban skup podataka	Izvor podataka	Način i razdoblje prikupljanja podataka	Primjedbe
1. Identificirati poljoprivredna gospodarstva/poljoprivrednike koji su primili potporu u određenom razdoblju iz izravno povezanih mjera PRR-a. (korisnici) (1)	Popis korisnika odabranih mjera	Poslovni plan iz prijave, EAFRD baza podataka	Obrazac za prijavu (obrazac poslovnog plana) - Agencija za plaćanja – prilikom podnošenja zahtjeva	Obrazac poslovnog plana treba omogućiti automatsko vađenje obradu podataka – također za različite vrste operacija. Trenutno se nalaze u zasebnim, nejednako formatiranim Excel tablicama te ne postoji skupna baza podataka informacija iz pojedinih poslovnih planova.
2. Grupirati ih u kategorije, ako je moguće (veličina poljoprivrednog gospodarstva, specijalizacija proizvodnje, područje/mjera PRR-a) (2)	Glavne karakteristike poljoprivrednih gospodarstava			
3. Za te korisnike (za svaku skupinu korisnika) zbrojiti iznos vrijednosti Poljoprivredna proizvodnja (stupac Poslovnog plana "Ukupni prihod" 1 (prije), tj. $\sum$ Ukupni prihod 1/ i zbroj svih AWU 1 (prije), tj. $\sum$ AWU 1. Vrijednosti povezane s privremenim radnicima moraju se pretvoriti u FTE (puno radno vrijeme).	Ukupni prihodi – godinu prije ulaganja			
4. Izračunati omjer između dvije vrijednosti, odnosno $\sum 1 / \sum AWU 1$				
5. Zbroj svih Ukupnih prihoda 2 (poslije), tj. $\sum$ ukupni prihod 2/ (3)				

IZVJEŠĆE ZADATAK 6 - VREDNOVANJE PROGRAMA RURALNOG RAZVOJA REPUBLIKE HRVATSKE ZA RAZDOBLJE 2014.-2020., VREDNOVANJE SUSTAVA TE PRIPREME ANALIZA ZA IZVJEŠTAVANJE PREMA EUROPSKOJ KOMISIJI U 2019. GODINI

6. Zbroj svih AWU 2 (poslije), tj. $\sum AWU 2$	Ukupni prihodi – do 2 godine nakon ulaganja (n+2)	Terenska istraživanja i/ili iz financijskog izvješća u godini n+2 (javno dostupna)	Obrada podataka koji dolaze iz terenskog istraživanja. Izdvajanje podataka iz baze poreznih uprava – godišnje – Porezna uprava / FINA	
7. Izračun omjera između prethodne dvije vrijednosti, odnosno $\sum 2 / \sum AWU 2$				
8. Izračun razlike između dva omjera, odnosno $[(\sum \text{Ukupni prihod } 2 / \sum AWU 2) - (\sum \text{Ukupni prihod } 1 / \sum AWU 1)]$.				
9. Od svih poljoprivrednih gospodarstava/poljoprivrednika koji u istom razdoblju nisu primili potporu iz mjera PRR-a ("nekorisnici") odabrati uzorak koji je najmanje 2-3 puta veći od uzorka "korisnika" (iz FADN baze podataka)	Popis poljoprivrednih gospodarstava u FADN bazi podataka	FADN baza podataka, integrirana s terenskim anketama (po potrebi)	Vađenje poljoprivrednih karakteristika iz baze	Moraju se prikupiti iste karakteristike poljoprivrednih gospodarstava kako bi se izgradio usporedivi uzorak s „korisnicima“
10. Iz te skupine odabrati ona poljoprivredna gospodarstva koja se mogu smatrati sličnima korisnicima (4)				
11. Prikupiti iste informacije kao i za korisnike (poljoprivredna proizvodnja i zaposlenost, AWU) i izračunati istu vrijednost R2.				
12. Izračunati neto učinak PRR na R2 (razlika dviju izračunanih vrijednosti) Rezultat je neto promjena ostvarenja po godišnjoj jedinici rada u projektima koje podržava PRR (odnosno R2)				

Komentar za (1): Može se koristiti uzorak korisnika, a ne cjelokupne populacije. U slučaju da se pokazatelj R2 izračunava na stalnom uzorku, treba imati na umu da oko 60% uzorka su isti korisnici nakon 4 godine (prosječna varijabla između 20% i 90%). Za svaku mjeru (M3, M4 i M6) preporučljivo je napraviti zaseban izračun kako bi se za svaku od njih mogli procijeniti relevantni rezultati.

Komentar za (2): Mogućnost podjele analize po podskupinama (veličina poljoprivrednog gospodarstva, specijalizacija poljoprivrednih gospodarstava, područje PRR-a) odnosi se na broj korisnika za svaku kategoriju. Ako je uzorak premalen, analiza ne može biti tako specifična (različite kategorije moraju biti skupno analizirane).

Komentar za (3): Kvantifikacija vrijednosti za parametre "Ukupni prihod" i "AWU" na kraju projekta potrebno je prikupiti putem posebnih intervju uzorku korisnika, a zatim se odnosi na ukupnu populaciju. Potrebno je odabrati odgovarajući uzorak s obzirom na različita obilježja poljoprivrednih gospodarstava: veličinu (dohodak od UAA i/ili bruto poljoprivrednih gospodarstava), specijalizaciju proizvodnje (npr. proizvodnja žitarica, stoku itd.), zemljopisni položaj.

Komentar za (4): Jedna od najvećih poteškoća je definicija skupine nekorisnika koja mora biti usporediva s onom korisnika. U tu svrhu mogu se koristiti poljoprivredna gospodarstva iz FADN baze podataka. U tu svrhu moraju se prikupiti/razmotriti i glavne karakteristike poljoprivrednih gospodarstava, slične onima koje su prethodno naznačene. Slijedom toga, za obje skupine, korisnike i one koji nisu korisnici, te osnovne informacije moraju biti dostupne. Potrebno je naglasiti kako "točni kriteriji za odabir" ne postoje, oni su uvijek povezani s podacima koji su dostupni. Stoga se može predložiti da se prije svega gleda na veličinu poljoprivrednog gospodarstva, zatim (ukoliko je prethodno odabrano dovoljno poljoprivrednih gospodarstava) regiju, a zatim - na kraju - i proizvodne specijalizacije. Terenska istraživanja potrebna su za stjecanje ažuriranih i stvarnih informacija (podaci koji dolaze iz poslovnih planova samo su procjene).

Izbor odgovarajućeg vremenskog razdoblja : usporedba se mora napraviti između godine "prije ulaganja" i 2 godine "poslije ulaganja" za pojedina ulaganja. Da bi se napravila odgovarajuća usporedba, mora se provjeriti da je kontrolna skupina iz FADN-a dostupna za istu godinu.

Dodatni izvor podataka

Ostali izvori podataka koji se mogu koristiti:

- Eurostat: Istraživanje o strukturi poljoprivrednih gospodarstava
- Standardna ostvarenja (SO) po zemlji članici i regiji i godini – prosjek 2010.: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/agriculture/so-coefficients>
- Ukupna standardna ostvarenja (ukupna ekonomska veličina poljoprivrednog gospodarstva) po ŽČ i regiji i godišnje: http://ec.europa.eu/agriculture/rca/database/report_en.cfm?dwh=SO
- Regionalna/nacionalna poljoprivredna statistika

Izračun pokazatelja za 2018. godinu

Temeljem podataka iz poslovnih planova izračunat pokazatelj promjene u učinku po radnoj jedinici za korisnike TOP-a 4.1.1, 4.1.2, 4.2.1, 6.1.1 i 6.3.1 prema formuli koristeći podatke o ukupnom prihodu i godišnjoj jedinici rada (GJR):

$$\text{Promjena učinka} = [(\Sigma \text{ Ukupni prihod 2} / \Sigma \text{ GJR 2}) - (\Sigma \text{ Ukupni prihod 1} / \Sigma \text{ GJR 1})]$$

Protučinjeničnu analizu nije bilo moguće provesti s obzirom na relativno mali udio potpuno završenih (isplaćenih) operacija kao i nedostatak relevantnih FADN podataka za 2018. godinu za Hrvatsku stoga nije bilo moguće izračunati neto učinak PRR-a. Stoga je provedena aproksimacija promjene učinka kroz analizu podataka iz poslovnih planova korisnika spomenutih TOP-ova. Uzorak je obuhvaćao korisnike koji su primili isplate do kraja 2018. godine, no rezultati izračuna pokazatelja promjene učinka u sklopu pojedinog TOP-a su većinom bili negativni zbog distorzije korisnika koji su ostvarivali prihode kroz neplaćeni rad. Stoga je usporedbe radi napravljen pod-uzorak korisnika koji su prije provedbe projekta ostvarivali prihod od poljoprivredne djelatnosti kroz plaćeni rad na gospodarstvu te izračunat pokazatelj temeljem tog pod-uzorka. Vrijednost pokazatelja u sljedećoj tablici je zbroj vrijednosti pokazatelja za pojedini TOP.

Tablica 4 Vrijednost pokazatelja R2 za 2018. godinu

Naziv pokazatelja	Ciljana vrijednost	Glavna vrijednost	Sekundarni doprinos	LEADER/CLLD doprinos	Ukupno PRR	Komentar
R2: Promjena u poljoprivrednoj proizvodnji na gospodarstvima kojima je dodijeljena potpora/AWU) * (Bruto vrijednost)	N/P	19.455,97			19.455,97	Povezano s ograničenjima za računanje neto vrijednosti R2, u svrhu prikaza osnovne indikacije učinaka ulaganja koja su primila potporu PRR-a, preliminarna procjena učinaka PRR-a za ovaj pokazatelj je napravljena izračunom temeljem predviđenih vrijednosti sadržanim u Poslovnim planovima korisnika koji su primili potpore.
R2: Promjena u poljoprivrednoj proizvodnji na gospodarstvima kojima je dodijeljena potpora/AWU) * (Neto vrijednost)	N/A					Vrednovanje socio-ekonomskog učinka PRR-a je moguće provesti ukoliko postoji „kritična masa“ dovršenih operacija (u potpunosti isplaćenih) s vremenskim razmakom od 2 godine. Zbog nedostatnih setova podataka (FADN podatci dostupni do 2017. godine) i činjenice kako je do kraja 2016. godine samo 156 investicijskih operacija u dovršeno (0,12% svih poljoprivrednih gospodarstava) nije bilo moguće izračunati protučinjeničnu situaciju te

						stoga nije moguće kvantificirati neto vrijednost.
--	--	--	--	--	--	---

Izračun pokazatelja za 2019. godinu

Izračun pokazatelja za 2019. godinu temeljio se na drugačijem pristupu nego za 2018. Naime, za potrebe izračuna u 2018. su se morali izvlačiti potrebni podaci iz datoteka poslovnih planova korisnika i rađena je procjena učinka temeljem planiranih promjena u opisu poslovnog plana, a s obzirom kako nije bilo dovoljno završenih projekata za izračun 2 godine nakon investicije. Izračun za 2019. godinu je napravljen na temelju FADN podataka za 2014. godinu (kao godina „prije“ ulaganja) i za 2018. godinu (kao godina koju promatramo kao situaciju „poslije“ ulaganja). Ovaj pristup je korišten kako bi se pokušalo izračunati neto učinak PRR-a na ovaj pokazatelj koristeći FADN podatke kao podlogu za identifikaciju i izračun pokazatelja za „nekorisnike“. Za „korisnike“ je također odlučeno koristiti podatke iz FADN-a s obzirom da bi podatke iz poslovnih planova trebalo ponovno ekstrahirati, a za situaciju „poslije“ bi bilo potrebno provesti terensko istraživanje. Za potrebe ovog izračuna evaluatori smatraju kako je korištenje FADN podataka za obje skupine zadovoljavajuće kako bi se sam postupak izračuna prikazao te identificirale kritične točke koje je potrebno uzeti u obzir za provedbu ex-post vrednovanja.

Pri provedbi izračuna evaluatori su se susreli sa sljedećim okolnostima:

- Podatke o korisnicima iz EAFRD baze podataka nije moguće jednoznačno povezati s pojedinim PG u FADN bazi podataka kako bi se temeljem toga mogli identificirati korisnici i nekorisnici (ne postoji zajednički identifikacijski kod u obje baze). Evaluatorima je dostavljena tablica FADN korisnika (za 2014 i 2018. godinu u kojima su dodane informacije o vrijednostima isplata iz pojedine mjere PRR-a, pri čemu su za izračun korištene isplate za M4 i M6. No nije bilo moguće povezati o kojim korisnicima je riječ kako bi se moglo dobiti detaljnije informacije iz EAFRD baze podataka, primjerice trajanje ulaganja i identifikacija točne početne godine i godine kada je ulaganje završilo.
- Iz FADN baza za 2014. i 2018. godinu su ekstrahirani korisnici i nekorisnici koji se pojavljuju u obje baze (temeljem FADN oznake korisnika). Time je utvrđen uzorak od korisnika od N=41 (4,4%) i nekorisnika od N=891 (95,6%) koji su prisutni u obje FADN baze, tj. ukupni uzorak je N=932, što je 72% od ukupnog FADN uzorka za 2014. godinu (1290) i 67% od ukupnog FADN uzorka za 2018. godinu (1392).

Formula za izračun pokazatelja je:

$$\text{Promjena učinka} = [(\Sigma \text{ Ukupni prihod 2} / \Sigma \text{ GJR 2}) - (\Sigma \text{ Ukupni prihod 1} / \Sigma \text{ GJR 1})]$$

pri čemu su korišteni podaci sa sljedećim FADN oznakama:

Ukupni prihod – SE131 (Ukupni prihod / Total output)

GJR – SE010 (Ukupni rad / Total labour hour)

S obzirom da su podaci u FADN bazi prikazani u HRK, za preračun u EUR je korišten tečaj naveden u FADN bazi pod oznakom HR_SYS04 (Tečaj / Exchange rate).

Izračun je napravljen za navedeni uzorak korisnika i nekorisnika, ali također i za cijeli FADN uzorak u pojedinoj godini:

Tablica 5 Vrijednost pokazatelja R2 za 2019. godinu

Uzorak	Ukupni prihod (SE131) HRK	Tečaj HR_SYS04	Ukupni prihod (SE131) EUR	GJR (SE010)	R2 Omjer (EUR/AWU)	R2 Razlika	Promjena u odnosu na 2014. (%)	R2 PRR neto učinak
Korisnici 2014.	43.566.382,97	7,3628	5.917.094,44	188,73222	31.351,80	8.589,96		-30,12
Korisnici 2018.	57.143.954,70	7,3628	7.761.171,66	194,312218	39.941,76		27,40%	
Nekorisnici 2014.	355.367.972,55	7,3628	48.265.330,11	1937,329984	24.913,32	8.620,08		
Nekorisnici 2018.	436.679.178,58	7,3628	59.308.846,99	1768,649974	33.533,40		34,60%	
Ukupni FADN uzorak 2014.	524.793.239,28	7,3628	71.276.313,26	2901,173311	24.568,10	7.573,54		1.016,42
Ukupni FADN uzorak 2018.	754.418.304,53	7,3628	102.463.506,35	3187,874406	32.141,64		30,83%	

Rezultati izračuna vrijednosti R2 za korisnike i nekorisnike ukazuju na neutralan neto učinak PRR-a s obzirom da iznosi -30,12 EUR/GJR, no gledajući razinu promjene primjetno je kako je promjena poljoprivredne proizvodnje za korisnike bila 27,4% dok za nekorisnike 34,6% u FADN uzorku. S druge strane kada se za izračun neto učinka koriste korisnici i cjelokupni FADN uzorak onda je učinak PRR-a pozitivan i iznosi 1.016,42 EUR/GJR, pri čemu promjena na razini ukupnog uzorka iznosi 30,83%. Ovdje je potrebno istaknuti kako je ovo samo indikativni izračun s obzirom na prethodno navedena ograničenja koja utječu na kvalitetu dobivenih rezultata.

Potrebe za dodatnim aktivnostima praćenja na nacionalnoj razini

Prethodno su istaknuta ograničenja vezana za dostupnost potrebnih podataka za izračun. Stoga je za potrebe pripreme za ex-post vrednovanje potrebno osigurati sljedeće:

- Prikupiti ažurne informacije o karakteristikama korisnika mjera vezanih za ŽP2A kao i kontrolne skupine nekorisnika (iz FADN uzorka) te jednoznačne informacije za razvrstavanje korisnika i nekorisnika u FADN uzorku.
- Za potrebe utvrđivanja neto učinka PRR-a na vrijednost pokazatelja potrebno je od korisnika prikupiti relevantne podatke vrijednosti varijabli 2 godine nakon završetka ulaganja – Ukupni prihod i GJR. U tu svrhu je potrebno ili osigurati povezivanje informacija o FADN uzorku s EAFRD bazom podataka ili provesti terensko istraživanje među korisnicima kako bi se prikupili potrebni podaci. U tu svrhu može poslužiti upitnik u Prilogu 1.

I.1 Poljoprivredni poduzetnički prihod / životni standard poljoprivrednika

Poljoprivredni poduzetnički prihod mjeri prihode proizašle iz poljoprivrednih djelatnosti koje se mogu koristiti za financiranje vlastitih proizvodnih čimbenika, odnosno neplaćene (= obiteljske) radne snage, zemljišta koja pripadaju poljoprivrednom gospodarstvu i vlastitog kapitala.

Pravi se razlika između plaćenih i neplaćenih GJR, koje zajedno čine totalni GJR. Poljoprivredni poduzetnički prihodi dijele se s neplaćenim GJR kako bi se pokazala razina poljoprivrednih poduzetničkih prihoda za nositelja poljoprivrednog gospodarstva i članove njegove obitelji.

Treba imati na umu da ti agregati dohotka nisu pokazatelji ukupnog dohotka ili raspoloživog dohotka kućanstava zaposlenih u poljoprivredi, jer potonji, osim svojih isključivo poljoprivrednih prihoda, mogu imati i dohodak iz drugih izvora (ne-poljoprivredne djelatnosti, naknade, socijalne naknade i dohodak od imovine).

Poljoprivredni poduzetnički prihod po neplaćenom GJR može se usporediti s prosječnim plaćama u gospodarstvu. Kako bi se taj "prihod poljoprivrednog gospodarstva" usporedio s prosječnim plaćama u gospodarstvu, GJR u poljoprivredi potrebno je pretvoriti u broj radnih sati: koristi se standardni faktor konverzije od 1800 sati po GJR godišnje.

Pokazatelj I.1 dobiva se oduzimanjem plaća (uključujući socijalne doprinose i poreze na dohodak), najamnina i kamata od poljoprivrednog faktorskog prihoda, tj. pokazatelj učinka I.2:

*Vrijednost poljoprivredne proizvodnje - varijabilni ulazni troškovi (gnojiva, pesticidi, hrana za životinje itd.) - amortizacija - ukupni porezi (na proizvode i proizvodnju) + ukupne subvencije (na proizvode i proizvodnju) = poljoprivredni faktorski prihod (neto dodana vrijednost uz faktorske troškove, vidi pokazatelj I.2) - plaće - najamnine - plaćene kamate = **poljoprivredni poduzetnički prihod – pokazatelj I.1.***

Kvantifikacija pokazatelja provodi se u nekoliko koraka:

Tablica 6 Koraci izračuna pokazatelja I.1

Koraci izračuna	Potrebni podaci	Izvori podataka	Metode prikupljanja podataka	Napomene
1. Identificirati poljoprivrednike koji su primili potporu u danom periodu, npr. 2014.-2019./2022 iz mjera PRR-a s izravnim doprinosom („korisnici“). Godina „prije“ se uvijek može uzeti 2014. godina, dok godina „poslije“ se u trenutnom izračunu koristi 2019. dok za ex-post 2022. Relevantne mjere koje se trebaju uzeti u obzir su: M 1, 2, 3, 4, 6, 9, 14, 16)	Popis korisnika odabranih mjera PRR-a			
2. Ekstrahiranje reprezentativnog uzorka korisnika. S obzirom da se odnosi na opću strukturu poljoprivrednih gospodarstava u Hrvatskoj, uzorak treba biti reprezentativan u odnosu na cijelu populaciju te potom koristeći „prosječno“ poljoprivredno gospodarstvo za svaku mjeru (stratifikacija uzorka se odnosi na ukupnu populaciju korisnika).				
3. <u>Izračun vrijednosti za korisnike: za uzorak korisnika, kvantifikacija Poljoprivrednog poduzetničkog prihoda za godinu „prije“ (2014.), računa se na mikro-razini, koristeći podatke iz poslovnog plana:</u> 1 = Ukupni prihod biljne proizvodnje 2 = Ukupni prihod stočarske proizvodnje	Ukupni poljoprivredni poduzetnički prihod – godina prije ulaganja	Poslovni plan iz zahtjeva	Prijavni obrazac (poslovni plan) – APPRRR	Podaci iz svih poslovnih planova trebaju biti skupno i automatizirano dostupni.

3 = Ukupna intermedijarna potrošnja 4 = Amortizacija 5 = Saldo potpora i poreza 6 = Ukupni vanjski faktori (plaće, najamnine, plaćene kamate) 7 = Ukupni rad ekvivalent punog radnog vremena Formula za izračun je sljedeća: $(1 + 2 - 3 - 4 + 5 - 6) / 7$				
3b– Alternativno se umjesto korištenja podataka iz poslovnog plana za kvantifikaciju pokazatelja I.1 mogu koristiti FADN podaci u situaciji kada je dovoljan broj korisnika uključen u FADN uzorak. Vrijednosti koje treba uzeti u obzir su istovrsne prethodno spomenutim, tj. sljedeće FADN podatke: SE131 = Ukupni prihod SE281 = Ukupni specifični troškovi SE360 = Amortizacija SE600 = Saldo potpora i poreza SE365 = Ukupni vanjski faktori SE015 = Neplaćena radna snaga		FADN baza podataka		

Formula za izračun je sljedeća: (SE131 – SE281 – SE360 + SE600 – SE365)/SE015				
4. Za iste korisnike izračun vrijednosti za godinu „poslije“ (2019. ili 2022.) koristeći stvarne podatke prikupljene temeljem terenskog istraživanja, a ne procjene iz poslovnog plana.	Ukupni poljoprivredni poduzetnički prihod	Terensko istraživanje	Izračun temeljem vrijednosti 2 godine nakon završetka projekta, tj. ulaganja.	
4 b – Kao alternativa za terensko istraživanje mogu se koristiti FADN podaci ukoliko FADN uzorak obuhvaća dovoljan broj korisnika.		FADN podaci		
5. <u>Izračun vrijednosti za nekorisnike: za ovu vrijednost koristi se pokazatelj konteksta br. 26</u>		Pokazatelj konteksta br. 26		
5b – Alternativno (ukoliko pokazatelj konteksta br. 26 nije ažuriran), u poljoprivrednim ekonomskim izračunima Eurostata se može izračunati pokazatelj I.1.		Eurostat – Poljoprivredni ekonomski izračuni		
6. Izračunati neto učinak PRR-a (razlika između dvije izračunate vrijednosti). Dobiveni rezultat je neto promjena u prihodu po poljoprivrednom poduzetničkom prihodu u gospodarstvima potpomognutim PRR-om.				

Reference/lokacija podataka za izračun poljoprivrednog poduzetničkog prihoda:

- Eurostat, Tablica: Poljoprivredni ekonomski izračuni - vrijednosti po tekućim cijenama (aactea01)
Eurostat, Tablica: Poljoprivredni ekonomski izračuni - vrijednosti po realnim cijenama (aactea04)
- Vrijednost proizvodnje po osnovnoj cijeni
- Poduzetnički prihod: šifra 31000 Doprinos poljoprivredne radne snage:
- Eurostat, Tablica: Statistički podaci o doprinosu poljoprivredne radne snage: apsolutni podaci (1 000 godišnjih radnih jedinica) (aactali01) Indeks prihoda poljoprivrednog poduzetništva/nezasađenog AWU-a (pokazatelj B): Eurostat, Tablica: Poljoprivredni ekonomski izračuni - poljoprivredni dohodak (pokazatelji A, B, C) (aactea06) Plaće i plaće: Eurostat, Tablica: Nacionalni računi po 10 ogranaka - agregati po tekućim cijenama: bruto plaće i plaće (namanace10 c) Zapošljavanje: Eurostat, Tablica: Nacionalni računi 10 ogranaka - podaci o zaposlenosti (namanace10 e).

Izračun pokazatelja za 2018. godinu

Do kraja 2016. godine samo 156 investicijskih operacija/korisnika je dovršeno (u potpunosti isplaćeno) što je neznatajan uzorak (0,12% svih poljoprivrednih gospodarstava u 2016. godini) kako bi se mogli izmjeriti valjani učinci s 2-godišnjim razmakom. Prije 2016. godine je samo nekolicina operacija bila dovršena. FADN podatci su dostupni samo do 2017. godine temeljem kojih bi se mogao konstruirati uzorak, kontrolna skupina. U ovom trenutku se može zaključiti kako je doprinos intervencija PRR-a zanemariv, blizu nule.

Izračun pokazatelja za 2019. godinu

Uzevši u obzir ograničenja u dostupnosti podataka koji su navedeni pri izračunu pokazatelja R2, za potrebe ovog izračuna napravljen je probni izračun korištenjem FADN podataka. I u ovom slučaju, potrebno je uzeti u obzir i navedeno ograničenje vezano za FADN podatke i povezanosti s EAFRD bazom korisnika PRR-a. S obzirom na povezanost pokazatelja I.1 i I.2 u izračunu je korištena vrijednost pokazatelja I.2 (izračun opisan u sljedećem poglavlju).

Tablica 7 Izračun pokazatelja za 2019. godinu

Uzorak	Pokazatelj I.2 (HRK)	Ukupni vanjski faktori SE365	Neplaćena radna snaga (ORJ) SE15	Pokazatelj I.1 HRK	Pokazatelj I.1 EUR	I.1 EUR/FWU	Razlika
Korisnici 2014.	23.065.977,69	5.420.547,99	59,24	17.645.429,70	2.396.565,12	40.457,46	-6.980,17
Korisnici 2018.	25.471.623,03	10.167.543,49	62,09	15.304.079,54	2.078.567,87	33.477,29	
Pokazatelj konteksta 2014. – br. 26						3.258,93	2.554,69
Pokazatelj konteksta 2018. – br. 26						5.813,62	

Pokazatelj I.1 (EUR/FWU) za korisnike iz FADN uzorka pokazuje značajnu razliku u odnosu na pokazatelj konteksta kao i negativan trend promjene, iako sam pokazatelj ima vrlo visoku vrijednost. Ponovno, ovo se zasigurno objašnjava ograničenjem samog uzorka koji je uzet u obzir. Razlika se također može objasniti i u povećanju vrijednosti ukupnih vanjskih faktora (SE365) uz manju stopu povećanja neplaćene radne snage (OJR) u 2018. u odnosu na 2014. godinu (4,8%).

Potrebe za dodatnim aktivnostima praćenja na nacionalnoj razini

Prijedlozi su navedeni u opisu za pokazatelj R2.

1.2 Poljoprivredni faktorski prihod / ukupno

Poljoprivrednim faktorskim prihom mjeri se financiranje svih čimbenika proizvodnje (zemljište, kapital, radna snaga) bez obzira na to jesu li u vlasništvu ili se zadužuju/iznajmljuju i predstavlja li svu vrijednost koju ostvaruje jedinica koja se bavi poljoprivrednom proizvodnom aktivnošću.

Odgovara neto dodanoj vrijednosti po trošku faktora:

Vrijednost poljoprivredne proizvodnje - varijabilni ulazni troškovi (gnojiva, pesticidi, hrana za životinje itd.) - amortizacija - ukupni porezi (na proizvode i proizvodnju) + ukupne subvencije (na proizvode i proizvodnju)

= poljoprivredni faktorski prihod 1.2 (neto dodana vrijednost po trošku faktora)

Poljoprivredni faktorski prihod je najprikladniji za procjenu učinka promjena razine javne potpore (odnosno izravnih plaćanja) na sposobnost poljoprivrednika da nadoknade kapital, plate plaće i unajmljeno zemljište, kao i da nagrade vlastite proizvodne čimbenike. U tom kontekstu treba napomenuti da se udio vlastitih i vanjskih čimbenika proizvodnje u nekim slučajevima znatno razlikuje unutar država članica te da je naknada za vlastite i vanjske čimbenike proizvodnje često nejednaka na razini poljoprivrednih gospodarstava.

Metodologija izračuna pokazatelja slična je onoj naznačenoj za pokazatelj I.1 (vidi prethodnu tablicu za metodološke korake). Vrijednost povezana s protučinjeničnom situacijom, tj. za usporedbu korisnika PRR-a s ukupnom populacijom za izračun učinka PRR-a, već se izračunava pokazateljem konteksta br. 25. Formula je prikazana pomoću FADN podataka koji se koriste pri izračunu, pri čemu se dobivani rezultat dijeli s Ukupnom radnom snagom (SE010):

SE131 = Ukupni prihod

SE281 = Ukupni specifični troškovi

SE360 = Amortizacija

SE600 = Saldo potpora i poreza (s obzirom kako nije izračunat u sklopu FADN baze, formula za izračun ove varijable je: SE605 (Ukupne potpore, bez invest.)+SE395(Bilanca PDV-a)-SE390(Porezi))

SE010 = Ukupna radna snaga (GJR/AWU)

Formula za izračun je sljedeća:

$(SE131 - SE281 - SE360 + SE600)/SE010$

Izračun pokazatelja za 2018. godinu

Do kraja 2016. godine samo 156 investicijskih operacija/korisnika je dovršeno (u potpunosti isplaćeno) što je neznačajan uzorak (0,12% svih poljoprivrednih gospodarstava u 2016. godini) kako bi se mogli

izmjeriti valjani učinci s 2-godišnjim razmakom. Prije 2016. godine je samo nekolicina operacija bila dovršena. FADN podatci su dostupni samo do 2017. godine temeljem kojih bi se mogao konstruirati uzorak, kontrolna skupina. U ovom trenutku se može zaključiti kako je doprinos intervencija PRR-a zanemariv, blizu nule.

Izračun pokazatelja za 2019. godinu

Uzevši u obzir ograničenja u dostupnosti podataka koji su navedeni pri izračunu pokazatelja R2, a koja su relevantna i za izračun ovog pokazatelja, za potrebe ovog izračuna napravljen je probni izračun korištenjem FADN podataka. I u ovom slučaju, potrebno je uzeti u obzir i navedeno ograničenje vezano za FADN podatke i povezanosti s EAFRD bazom korisnika PRR-a.

Tablica 8 Izračun pokazatelja za 2019. godinu

Uzorak	SE131 HRK	SE281 HRK	SE360 HRK	SE600 HRK	GJR (AWU)	I.2 HRK	I.2 EUR	I2 EUR/ AWU	Razlika
Korisnici 2014.	43.566.382,97	21.408.979,06	4.814.316,42	5.722.890,19	188,73222	23.065.977,69	3.132.772,54	16.599,03	1.204,80
Korisnici 2018.	57.143.954,70	29.837.863,91	6.438.649,98	4.604.182,22	194,312218	25.471.623,03	3.459.502,23	17.803,83	
Pokazatelj konteksta 2014. – br. 25								3.957,55	2.390,43
Pokazatelj konteksta 2018. – br. 25								6.347,98	

Rezultat izračuna ukazuje na značajne razlike vrijednosti pokazatelja u odnosu na pokazatelj konteksta, što se može pripisati vrlo malom i prigodnom uzorku. Gledajući razliku u promjeni pokazatelja, vidljivo je kako je on značajno manji u odnosu na promjenu samog pokazatelja konteksta, što bi ukazivalo na negativan neto utjecaj PRR-a, no s obzirom na ograničenja uzorka, to nije moguće tvrditi ovakvom analizom.

Potrebe za dodatnim aktivnostima praćenja na nacionalnoj razini

Prijedlozi su navedeni u opisu za pokazatelj R2.

1.3 Ukupna faktorska produktivnost u poljoprivredi / ukupno (indeks)

Ukupna faktorska produktivnost (TFP) u poljoprivredi uspoređuje ukupne rezultate u odnosu na ukupne ulazne podatke korištene u proizvodnji. Budući da su i proizvodnja i prihodi izraženi u smislu indeksa obujma, pokazatelj mjeri rast TFP-a. Promjena obujma proizvodnje i unosa mjeri se tijekom definiranog razdoblja (2005.=100.). Za agregiranje različitih izlaznih (i ulaznih) indeksa volumena, proizvodne (i ulazne) vrijednosti koriste se kao ponderi. To omogućuje hvatanje relativne važnosti između izlaza ili ulaza.

TFP odražava prihod po jedinici nekog kombiniranog skupa ulaza: povećanje TFP-a odražava dobitak u količini prihoda koji ne potječe od povećanja uporabe faktora.

Kao rezultat toga, TFP otkriva zajedničke učinke mnogih čimbenika, uključujući nove tehnologije, povećanje učinkovitosti, ekonomiju razmjera, menadžerske vještine i promjene u organizaciji proizvodnje.

Metodologija:

TFP indeks definira se kao omjer između indeksa proizvodnje (tj. promjene obujma proizvodnje tijekom razmatrane vremenske stope) i ulaznog indeksa (odgovarajuća promjena unosa/čimbenika koji se koriste za njihovu proizvodnju).

Izlazni i ulazni indeksi izračunavaju se kao ponderirani prosjeci promjena u proizvedenim količinama, odnosno u ulaznim količinama, pri čemu su ponderi predstavljeni proizvodnom vrijednošću različitih proizvoda i izdacima za svaki od četiri razmatrana proizvodna čimbenika (intermedijarni inputi, zemljište, radna snaga, kapital).

Ovisno o vrsti primijenjenog prosjeka i odabranom referentnom razdoblju za pondere, pokazatelj TFP-a poprima različite analitičke oblike. Laspeyre indeksi su definirani kao aritmetička sredina s ponderima faktora koji se odnose na vrijeme 0 (bazna godina), dok su Paasche indeksi harmonijska sredina s ponderima faktora koji se odnose na vrijeme t (tekuća godina).

Formula za izračun Laspeyer indeksa je sljedeća:

$$TFP_{0-t}^L = \frac{O_{0-t}^L}{I_{0-t}^L} = \frac{\left(\frac{q_{1t}}{q_{10}} * w_{10} + \frac{q_{2t}}{q_{20}} * w_{20} + \dots + \frac{q_{nt}}{q_{n0}} * w_{n0} \right) / (w_{10} + w_{20} + \dots + w_{n0})}{\left(\frac{i_{1t}}{i_{10}} * x_{10} + \frac{i_{2t}}{i_{20}} * x_{20} + \dots + \frac{i_{rt}}{i_{r0}} * x_{r0} \right) / (x_{10} + x_{20} + \dots + x_{r0})},$$

Dok se Paasche indeks računa na sljedeći način:

$$TFP_{0-t}^P = \frac{O_{0-t}^P}{I_{0-t}^P} = \frac{\left(\frac{q_{10}}{q_{1t}} * w_{1t} + \frac{q_{20}}{q_{2t}} * w_{2t} + \dots + \frac{q_{n0}}{q_{nt}} * w_{nt} \right) / (w_{1t} + w_{2t} + \dots + w_{nt})}{\left(\frac{i_{10}}{i_{1t}} * x_{1t} + \frac{i_{20}}{i_{2t}} * x_{2t} + \dots + \frac{i_{r0}}{i_{rt}} * x_{rt} \right) / (x_{1t} + x_{2t} + \dots + x_{rt})}^{-1}$$

gdje su q_{jt} i i_{kt} odnosno količina proizvoda j i faktor k u vremenu t , dok su w_{jt} i ponderi proizvoda j i faktor k unutar poljoprivrednog sektora.

Konačno, geometrijski prosjek Laspeyresa i Paasche indeksa daje Fischerov indeks, koji ima koristi od najprikladnijih statističkih svojstava. U formuli se TFP Fisher indeks izračunava na sljedeći način:

$$TFP_F = \sqrt{TFP_L * TFP_P}$$

Glavna pitanja koja treba uzeti u obzir za kvantifikaciju pokazatelja

- Klimatski uvjeti koji utječu na prinos usjeva imaju snažan utjecaj na proizvodnju usjeva i kao posljedicu na vrijednost pokazatelja. Stoga se izračunava pomični prosjek tijekom 3 godine kako bi se izgladio vremenski učinak.
- Razina detaljnih informacija potrebnih za sastavljanje indeksa (posebno za Paascheov indeks) ne dopušta izračun dugotrajnih serija i komplicira agregiran izračun za EU.
- Postoje prekidi u vremenskom nizu i podataka nema već nekoliko godina, posebno u Podacima o poljoprivrednoj proizvodnji. Čini se da metodologija izračuna vrijednosti fiksne kapitalne potrošnje s vremenom varira. U vezi s unosom radne snage svaka promjena računovodstvenih pravila obično je izgladana. Ipak, ovaj indeks volumena treba provjeriti vrlo pažljivo jer je pokazatelj TFP-a vrlo osjetljiv na bilo kakve varijacije u unosu radne snage.

Zbog navedenih poteškoća predloženu metodologiju vrlo je teško koristiti kako bi se istaknuo specifični doprinos korisnika PRR-a.

Pokazatelj I.3, kvantificiran pokazateljem konteksta n. 27, ipak se može koristiti za opis opće situacije.

Tablica 9 Vrijednosti pokazatelja konteksta 27 (3-godišnji prosjek, 2005.=100)

	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.
Hrvatska	104	102	105	107	108	109

Pokazatelji okolišnih učinaka

Ovo poglavlje opisuje metodološki pristup izračuna za sljedeće pokazatelje učinka:

- I.7 Emisije iz poljoprivrede
- I.8. Indeks ptica na poljoprivrednom zemljištu
- I.9. Poljoprivreda visoke prirodne vrijednosti (HNV)
- I.10 Upotreba vode u poljoprivredi
- I.11 Kvaliteta voda
- I.12 Organska tvar u tlu na obradivim površinama
- I.13 Erozijska tla vodom

Također opisan je metodološki pristup izračuna za sljedeće povezane komplementarne pokazatelje rezultata:

- R15: Količina energije proizvedena iz obnovljivih izvora energije
- R18: Smanjene emisije metana i dušikovog oksida
- R19: Smanjene emisije amonijaka

Intervencijske logike ZPP-a u odnosu na navedene pokazatelje je prikazana u sljedećim tablicama:

Tablica 10 Intervencijska logika za pokazatelj okolišnih učinaka (I.07)

ZPP Cilj:	Osiguranje održivog upravljanja prirodnim resursima i klimatskim promjenama
ZPV:	24: U kojoj je mjeri PRR pridonio ublažavanju klimatskih promjena i prilagodbi tim promjenama te postizanju glavnog cilja EU-a za 2020. da se emisije stakleničkih plinova smanje za najmanje 20 % u odnosu na razine iz 1990. ili za 30 % ako to uvjeti dopuste, povećanju udjela energije iz obnovljivih izvora u konačnoj potrošnji energije na 20 % te povećanju energetske učinkovitosti za 20 %? 28: U kojoj je mjeri PRR pridonio cilju ZPP-a da se osigura održivo gospodarenje prirodnim resursima i djelovanje protiv klimatskih promjena?
ZPP Pokazatelji učinka:	I.7 Emisije iz poljoprivrede
Prioriteti ruralnog razvoja:	P4: Obnavljanje, očuvanje i poboljšanje ekosustava povezanih s poljoprivredom i šumarstvom P5: Promicanje učinkovitosti resursa te poticanje pomaka prema gospodarstvu s niskom razinom ugljika otpornom na klimatske promjene u poljoprivrednom, prehrambenom i šumarskom sektoru
Žarišna područja:	4A, 4B, 4C, 5C, 5D, 5E
Pokazatelji PRR-a:	R15 - energija iz obnovljivih izvora proizvedena projektima za koje je dodijeljena potpora (žarišno područje 5C)

	T16 - ukupno ulaganje u proizvodnju energije iz obnovljivih izvora (žarišno područje 5C) R16 / T17 - % UG-a (uvjetna grla) na koja se odnose ulaganja u stočarstvo s ciljem smanjenja emisija stakleničkih plinova i/ili amonijaka (žarišno područje 5D) R17/T18 - % poljoprivrednog zemljišta za koje su sklopljeni ugovori o upravljanju s ciljem smanjenja emisija stakleničkih plinova i/ili amonijaka (žarišno područje 5D) R18 - smanjenje emisije metana i dušikova oksida (žarišno područje 5D) R19 - smanjene emisije amonijaka (žarišno područje 5D) R20/T19 - % poljoprivrednog i šumskog zemljišta za koje su sklopljeni ugovori o upravljanju koji pridonose sekvencijalnoj ili pohrani ugljika (žarišno područje 5E)
Mjere s doprinosom:	4.1, 5, 6.2, 6.4, 7.2, 8.6, 10, 11, 13, 14

Tablica 11 Intervencijska logika za pokazatelje okolišnih učinaka (I.08 i I.09)

ZPP Cilj:	Osiguranje održivog upravljanja prirodnim resursima i klimatskim promjenama
ZPV:	26: U kojoj je mjeri PRR pridonio poboljšanju okoliša te postizanju cilja strategije EU-a za bioraznolikost da se zaustavi gubitak bioraznolikosti i degradacija usluga ekosustava? 28: U kojoj je mjeri PRR pridonio cilju ZPP-a da se osigura održivo gospodarenje prirodnim resursima i djelovanje protiv klimatskih promjena?
ZPP Pokazatelji učinka:	I.8. Indeks ptica na poljoprivrednom zemljištu I.9. Poljoprivreda visoke prirodne vrijednosti (HNV)
Prioriteti ruralnog razvoja:	P4: Obnavljanje, očuvanje i poboljšanje ekosustava povezanih s poljoprivredom i šumarstvom
Žarišna područja:	4A
Pokazatelji PRR-a:	R6 / T8 - % šuma ili drugih šumskih područja za koje su sklopljeni ugovori o upravljanju kojima se podupire bioraznolikost (žarišno područje 4A)

	R7 / T9 - % poljoprivrednog zemljišta za koje su sklopljeni ugovori o upravljanju kojima se podupire bioraznolikost i/ili krajobrazi (žarišno područje 4A)
Mjere s doprinosom:	1, 2, 4, 8, 10, 13

Tablica 12 Intervencijska logika za pokazatelje okolišnih učinaka (I.10 i I.11)

ZPP Cilj:	Osiguranje održivog upravljanja prirodnim resursima i klimatskim promjenama
ZPV:	26: U kojoj je mjeri PRR pridonio poboljšanju okoliša te postizanju cilja strategije EU-a za bioraznolikost da se zaustavi gubitak bioraznolikosti i degradacija usluga ekosustava? 28: U kojoj je mjeri PRR pridonio cilju ZPP-a da se osigura održivo gospodarenje prirodnim resursima i djelovanje protiv klimatskih promjena?
ZPP Pokazatelji učinka:	I.10 Upotreba vode u poljoprivredi I.11 Kvaliteta voda
Prioriteti ruralnog razvoja:	P4: Obnavljanje, očuvanje i poboljšanje ekosustava povezanih s poljoprivredom i šumarstvom P5: Promicanje učinkovitosti resursa te poticanje pomaka prema gospodarstvu s niskom razinom ugljika otpornom na klimatske promjene u poljoprivrednom, prehrambenom i šumarskom sektoru
Žarišna područja:	4B, (5A – nije izravno programirano)
Pokazatelji PRR-a:	R8 / T10 - % poljoprivrednog zemljišta za koje su sklopljeni ugovori o upravljanju radi boljeg gospodarenja vodama (žarišno područje 4B) R9 / T11 - % šumskog zemljišta za koje su sklopljeni ugovori o upravljanju radi boljeg gospodarenja vodama (žarišno područje 4B) R12 / T14 - % navodnjavanog zemljišta na kojemu se prelazi na učinkovitije sustave navodnjavanja (žarišno područje 5A) R13 - povećanje učinkovitosti upotrebe vode u poljoprivredi u projektima za koje je dodijeljena potpora u okviru PRR-a (žarišno područje 5A)
Mjere s doprinosom:	1, 2, 4, 8, 10, 11, 13, 16

Tablica 13 Intervencijska logika za pokazatelje okolišnih učinaka (I.12 i I.13)

ZPP Cilj:	Osiguranje održivog upravljanja prirodnim resursima i klimatskim promjenama
-----------	---

ZPV:	26: U kojoj je mjeri PRR pridonio poboljšanju okoliša te postizanju cilja strategije EU-a za bioraznolikost da se zaustavi gubitak bioraznolikosti i degradacija usluga ekosustava? 28: U kojoj je mjeri PRR pridonio cilju ZPP-a da se osigura održivo gospodarenje prirodnim resursima i djelovanje protiv klimatskih promjena?
ZPP Pokazatelji učinka:	I.12 Organska tvar u tlu na obradivim površinama I.13 Erozija tla vodom
Prioriteti ruralnog razvoja:	P4: Obnavljanje, očuvanje i poboljšanje ekosustava povezanih s poljoprivredom i šumarstvom P5: Promicanje učinkovitosti resursa te poticanje pomaka prema gospodarstvu s niskom razinom ugljika otpornom na klimatske promjene u poljoprivrednom, prehrambenom i šumarskom sektoru
Žarišna područja:	4C, 5E
Pokazatelji PRR-a:	R10 / T12 - % poljoprivrednog zemljišta za koje su sklopljeni ugovori o upravljanju radi boljeg gospodarenja tлом i/ili sprečavanja erozije tla (žarišno područje 4C) R11 / T13 - % šumskog zemljišta za koje su sklopljeni ugovori o upravljanju radi boljeg gospodarenja tлом i/ili sprečavanja erozije tla (žarišno područje 4C) R20 / T19 - % poljoprivrednog i šumskog zemljišta za koje su sklopljeni ugovori o upravljanju koji pridonose sekvencijalnoj ili pohrani ugljika (žarišno područje 5E)
Mjere s doprinosom:	1, 2, 4, 8, 10, 11, 13, 16

R15 Količina energije proizvedena iz obnovljivih izvora energije

Proizvodnja obnovljive energije rijetko se prati kao proizvodnja energije, već kapacitet tehnologija koje kupuju i koriste gospodarstva koja se podupiru putem PRR-a za proizvodnju obnovljive energije (korisnici PRR-a). Za ovu analizu, međutim, važno je pogledati instalirane kapacitete i realizirane proizvodnje nakon finalizacije instalacije u isto vrijeme.

Sekundarni doprinosi

Pri izračunu pokazatelja trebalo bi uzeti u obzir i primarne i sekundarne doprinose.

Uzorci ispitanih korisnika mogu se definirati u skladu s očekivanim/stvarnim doprinosima provedenih operacija (npr. mjere ulaganja u poljoprivredna gospodarstva, okoliš i klimu, mjere povezane sa šumarstvom itd.) ciljevima ŽP-a. Ako ne postoji dovoljno potpora za izračun sekundarnih doprinosa na robustan način, moguća je i kvalitativna procjena.

Negativni učinci obnovljivih izvora energije

Važno je identificirati i opisati i sve negativne učinke proizvodnje obnovljive energije (održivost), npr. vizualno isticanje u slučaju vjetroagregata, potrošnja poljoprivrednih površina u slučaju iskorištenja obrezivanja biomase za proizvodnju energije ili ukoliko biomasa ima metodu izgaranja koja nije čista.

Glavni izazovi u vezi s CRI-om

- U slučaju kada postoje drugi načini financiranja obnovljivih izvora energije na nacionalnoj razini, u tom bi se izračunu projekti trebali zanemariti jer bi proizvodnja obnovljive energije trebala biti samo iz projekata koje podupire PRR. Ako postoje nacionalni programi, doprinos programa koje podupire PRR može biti skroman i to bi trebao zabilježiti evaluator.
- Ulaganja u proizvodnju dvije glavne vrste energije trebalo bi kvalificirati i kvantificirati: postrojenja za proizvodnju električne energije (fotonaponski paneli, vjetroagregati,...) i toplinsku energiju (toplinski solarni paneli, sustavi grijanja pogonjeni biomasom, bioplinska postrojenja,...).
- Različite tehnologije imaju različite nuspojave koje mogu biti pozitivne ili negativne: na primjer, proizvodnja bioplina proizvodi bio-probavni otpad koji je cijenjeno gnojivo.

Kao referenca za ukupnu proizvodnju energije može se koristiti i CCI 43 - Proizvodnja obnovljive energije iz poljoprivrede i šumarstva. Procjena ukupne količine energije proizvedene u poljoprivrednom i šumarskom sektoru važna je za provjeru važnosti učinka PRR-a u smislu doprinosa %

Metodološki koraci koje treba koristiti označeni su u sljedećoj tablici.

Tablica 14 Koraci izračuna pokazatelja R15

Metoda izračuna (koraci)	Potreban skup podataka	Izvor podataka	Način i razdoblje prikupljanja podataka	Napomene
1. Utvrđivanje mjere izravnim/sekundarnim doprinosom ŽP-u		PRR GIP 2019 - Evaluacijsko pitanje 13		
2. Odabir korisnika koji su ostvarili ulaganja u proizvodnju energije		Sustav praćenja • Obrasci za prijavu (prije početka projekta) • Zahtjev za plaćanje (nakon finalizacije projekta)		
3. Kvantifikacija ulaganja korisnika povezanih sa završenim operacijama za proizvodnju energije.	Iznos ulaganja, prema mjeri, prema vrsti postrojenja, eventualno ukazuje na ukupni kapacitet energije	Sustav praćenja • Obrasci za prijavu (prije početka projekta) • Zahtjev za plaćanje (nakon finalizacije projekta)		
Umjesto koraka 3: u slučaju da podaci o učinkovito ostvarenim ulaganjima (nakon		Terenske ankete		

IZVJEŠĆE ZADATAK 6 - VREDNOVANJE PROGRAMA RURALNOG RAZVOJA REPUBLIKE HRVATSKE ZA RAZDOBLJE 2014.-2020., VREDNOVANJE SUSTAVA TE PRIPREME ANALIZA ZA IZVJEŠTAVANJE PREMA EUROPSKOJ KOMISIJI U 2019. GODINI

finalizacije projekta) nisu dostupni, definirati uzorak u vezi s tim ŽP-om i prikupiti sljedeće podatke: kapacitet obnovljive energije stvoren i generiran po obnovljivim izvorima energije zbog potpore za PRR.				
4. Korak 2: Pretvorite u TOE jedinicu pomoću standardne formule			on-line pretvarač: https://www.unitjuggler.com/convert-energy-from-kWh-to-toe.html i/ili http://www.interenergyerstat.org/energyunit.asp	

Dodatni izvor podataka

Nacionalna/regionalna statistika

Eurostat – energetska statistika: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/energy/data/database>

Potrebe za dodatnim aktivnostima praćenja na nacionalnoj razini

Sustav praćenja trebao bi moći isporučiti za najsrodnije mjere – i to M 4 i M 6 – specifične informacije vezane uz količinu i kvalitetu ulaganja. Sljedeće informacije moraju biti dostupne:

- Tip elektrane (sunčana elektrana, vjetroelektrana, elektrana na biogoriva...);
- Ukupna investicija;
- Ukupna snaga elektrane (u kW).

Izračun pokazatelja za 2018. godinu

Prema podacima dobivenima Ministarstva poljoprivrede do kraja 2018. godine putem Programa ruralnog razvoja realizirano je 6 projekata ukupno instalirane snage 219 kW. Količina proizvedene energije iz obnovljivih izvora energije sufinanciranih kroz projekte pri tome je iznosila 240.900 kWh/god, odnosno 20,71 TOE. Svi realizirani projekti bili su sunčane elektrane.

2018. godine u Hrvatskoj je bilo 828,837 MW instaliranih proizvodnih kapaciteta obnovljivih izvora energije iz kojih je proizvedeno ukupno 2.482.533.220 kWh (Izvor: HROTE). U sektoru poljoprivrede instalirano je 219 kW proizvodnih kapaciteta iz kojih je proizvedeno 240.900 kWh, što čini 0.01% ukupno proizvedene energije iz obnovljivih izvora energije.

Izravni doprinosi do kraja 2018. godine iznosili su 189.746.02 EUR, od čega je potpora iznosila 164.996.54 EUR. Ukupno ulaganje u obnovljive izvore energije činilo je 0.12% ciljanog ulaganja.

Izračun pokazatelja za 2018. godinu

Tablica 15 Izračun pokazatelja za 2018. godinu

Naziv zajedničkog pokazatelja učinka	Jedinica	Ažurirana vrijednost pokazatelja	Doprinos PRR-a	Komentar
15. Količina energije proizvedena iz obnovljivih izvora energije sufinanciranih kroz projekte	TOE	20,71		https://www.unitjuggler.com/convert-energy-from-kWh-to-toe.html

Izračun pokazatelja za 2019. godinu

U 2019. godini vidljivo je značajnije ulaganje u obnovljive izvore energije u odnosu na prethodno razdoblje, te su sklopljeni ugovori sa 7 korisnika. Do kraja 2019. Godine ukupna snaga projekata iznosila je 965.8 kW, te je ukupno isplaćeno 674.826.96 EUR potpora. Svi projekti su sunčane elektrane. Do kraja 2019. godine u

Hrvatskoj je bilo 877.378 MW instaliranih proizvodnih kapaciteta obnovljivih izvora energije iz kojih je proizvedeno ukupno 2.882.229.100 kWh (Izvor: HROTE).

Tablica 16 Izračun pokazatelja za 2019. godinu

Naziv zajedničkog pokazatelja učinka	Jedinica	Ažurirana vrijednost pokazatelja	Doprinos PRR-a	Komentar
15. Količina energije proizvedena iz obnovljivih izvora energije sufinanciranih kroz projekte	TOE	92.98		https://www.unitjuggler.com/convert-energy-from-kWh-to-toe.html

R18 Smanjene emisije metana i dušikovog oksida i R19: Smanjene emisije amonijaka

Poljoprivredna politika potiče na provođenje mjera poput učinkovite upotrebe gnojiva, bio-rasplinjavanja organskog gnoja, poboljšanja gospodarenja stajskim gnojem, stočne hrane i produktivnosti uzgoja stoke, lokalnu diverzifikaciju i komercijalizaciju proizvodnje, maksimiziranje blagodati ekstenzivnog uzgoja, primjenom kojih se očekuje smanjenje emisija stakleničkih plinova za između 42,0% i 49,0% na razini EU.

Dodatni pokazatelji rezultata R18 i R19 pokazuju koliko je PRR pridonio smanjenju emisija stakleničkih plinova i amonijaka, redom, odnosno je li PRR ciljao ispravne „izvore emisija“. Stanje upravljanja stajskim gnojem i prakse obrade tla pokazuju je li potrebno ciljati i dalje podržavati one aktivnosti koje smanjuju emisije stakleničkih plinova.

Izvori emisija za ovaj pokazatelj isti su kao za potpokazatelj I.07 - emisije iz poljoprivrede, stoga se ovdje neće ponavljati.

Mjerne jedinice

R18: GHG emisije iz poljoprivrede: tone CO₂ ekvivalenata. Emisije različitih stakleničkih plinova su uračunate na temelju njihovog potencijala za globalno zagrijavanje (GWP – Global Warming Potential). Vrijednosti se uzimaju iz IPCC vodiča (2007): CO₂ = 1; CH₄ = 25; N₂O = 298.

R19: Emisije amonijaka iz poljoprivrede: tone NH₃

Komentari

Da bi se smanjenje emisija stakleničkih plinova (R18) i amonijaka (R19) primjenom mjera PRR-a moglo izračunati prema metodološkim smjernicama “ASSESSING RDP ACHIEVEMENTS AND IMPACTS IN 2019” European Evaluation HelpDesk-a for Rural Development, a koje podrazumijevaju izračun detaljnom metodologijom (praktički Tier 3) potrebni su detaljni podaci s farmi, i to s farmi pod potporom PRR-a i s farmi koje nisu pod potporom PRR-a. Ti podaci u fazi izrade evaluacijskog izvješća u 2018. i 2019. godini u velikoj mjeri nisu bili dostupni, te nedostaje njihovo sustavno prikupljanje. Ovo nije samo problem u RH, već u mnogim zemljama EU, s obzirom da se inventari emisija na nacionalnoj razini u mnogim zemljama ne rade na Tier 3 razini, već Tier 1 i/ili Tier 2, pri čemu se Tier 1 bazira na nacionalnim statistikama (aktivnosti) i globalnim emisijskim faktorima, dok se u Tier 2 poštuju nacionalne specifičnosti. Detaljniji opis problematike vezano uz metodologiju izračuna emisija stakleničkih plinova i amonijaka na razini RH opisan je pod Pokazateljem I.07, te se ovdje neće ponavljati.

EU RDP Evaluation Helpdesk je, nakon evaluacije programa ruralnog razvoja u 2019. organizirao tematsku radionicu ‘Ex post evaluation of RDPs 2014-2020: Learning from practice’. Cilj te radionice bio je adresirati slabosti u procjeni učinaka PRR-ova, te poboljšati izračun pokazatelja rezultata i učinaka, kao i uhvatiti se u koštac s prioritetnim područjima (npr. društveni pokazatelji, okoliš, klima). Što se tiče procjene učinkovitosti resursa i klimatskih promjena, cilj radionice je bio unaprijeđenje i pojašnjenje metodoloških dosjea za komplementarne pokazatelje rezultata vezano uz odgovore na evaluacijska pitanja 11-14, kao i poboljšanje obrazaca za izvještavanje komplementarnih pokazatelja rezultata za ex-post evaluaciju, koji će biti dostupni u skorom vremenu.

Iskustva evaluacije iz različitih zemalja pokazuju da je izračun komplementarnih pokazatelja rezultata suočen s, između ostalog, slabostima sustava za praćenje učinaka PRR-ova, kao što je npr. nedostatak sistematiziranog prikupljanja podataka za izračun pokazatelja, zatim radi metodoloških pitanja (npr. zbog različitih verzija nacionalnog inventara emisija ili nedostatka nacionalnih vrijednosti za Tier3 izračune ili pak različitih mjernih jedinica) ili, gledajući šire, činjenice da klima i energija nisu konceptualno integrirani u intervencijsku logiku kao transverzalno pitanje. Navedeni problemi su doveli do velike varijabilnosti u izvještavanim vrijednostima komplementarnih pokazatelja rezultata na razini EU (Izvor: Sevilla report, 2019).

Trenutno se u okviru praćenja učinaka PRR u RH ne prikupljaju sustavno podaci koji su potrebni za detaljni izračun smanjenja emisija, a tiču se načina gospodarenja stajskim gnojem (uključujući način držanja životinja, vrste spremnika za stajski gnoj, omjer tekućeg i krutog gnoja, načina aplikacije gnojiva u tlo, itd.) za operaciju 4.1.2, te 4.1.1, kao ni za mjeru 14. Moguć je izračun samo temeljem broja životinja (s obzirom da je to praktički jedina dostupna i pouzdana informacija u sustavu za praćenje), s kojom se na razini Tier 1 može samo doći do izračuna da je emisija manja što je manji broj životinja, a to ne služi ovoj svrsi. Također se sustavno ne prikupljaju podaci o vrstama i količinama primijenjenog gnojiva, kao ni površinama i kulturama na njima (npr. mjere 10 i 11).

Puno korisnih informacija za praćenje učinaka, odnosno izračun pokazatelja, je sadržano u Obrascima evidencije o provedbi IACS mjera (npr. količine i vremena primijenjenih gnojiva, podaci o ispaši, košenju, itd), no oni se sporadično prikupljaju i ti obrasci se čuvaju u papirnatom obliku u Reigonalnim uredima Agencije za plaćanja u poljoprivredi. Svi korisnici potpora imaju ugovornu obvezu pružiti podatke i te podatke je potrebno sustavno prikupljati i unositi u bazu podataka za praćenje učinaka PRR-a. Što se tiče operacija 4.1.1. i 4.1.2, koje utječu na smanjenje emisija stakleničkih plinova i amonijaka, iz prijava na natječaj za npr. operaciju 4.1.2. (podaci za GIP 2020) koja je izravno usmjerena na smanjenje GHG emisija i amonijaka, nije jasno iščitati koji sustav gospodarenja gnojivom se primjenjuje na farmi koja se prijavljuje, niti kakav će on biti nakon primjene mjera za koje se dobiva potpora. Tako da se u suštini, u trenutnom stanju praćenja učinaka PRR-a, uslijed nedostatka podataka, učinkovitost tih mjera ne može adekvatno pratiti.

U okviru same natječajne dokumentacije za npr. Mjeru 4.1.2., a isto vrijedi i za korisnike mjere 4.1.1. obavezno bi bilo u okviru natječajne prijave prikupiti podatke o vrsti, broju i starosti uzgajanih životinja, načinu držanja životinja (vrsta nastambe, vrsta poda, površina za svaku životinju), tehnikama skladištenja i tehnikama primjene gnojiva), te o planiranim poboljšanjima (s jasno navedenim planiranim načinima držanja životinja, vrstama spremnika za gnoj i načinima primjene stajskog gnoja), pri čemu treba istovremeno i informirati korisnike o potencijalu smanjenja emisija za pojedine načine gospodarenja stajskim gnojem, kao i za načine hranjenja i držanja životinja i primjene stajskog gnoja. Naime, tek poznavanjem navedenih informacija o aktivnostima, uz poznate postotke smanjenja emisija za određene sustave gospodarenja stajskim gnojem (vidi poglavlje I.07) je moguće preciznije izračunati smanjenje emisije uslijed primjene mjera PRR-a. Ukoliko su ovi podaci djelomično dostupni u okviru AGRONET-a, potrebno ih je osigurati za potrebe evaluacije i procjene učinaka.

Izračun smanjenja emisija s PRR farmi u odnosu na ne-PRR farme u skladu s metodološkim smjernicama EU moguć je dakle samo uz prikupljanje dodatnih podataka. Kompletan inventar emisija stakleničkih plinova i amonijaka s gospodarstava trebao bi obuhvaćati emisije iz svih podsektora (Crijevna fermentacija, gospodarenje stajskim gnojivom, upravljanje poljoprivrednim tlom, kao i LULUCF sektor).

Stoga je jedino moguće preporučiti Ministarstvu poljoprivrede da se takvi podaci počnu sistematizirati prikupljati u 2021. godini i da se koriste za sljedeće programsko razdoblje. Teško da će biti dostupni i za ex-post, s obzirom bi trebalo imati podatke od 2013. godine, a niti sada nisu dostupni (vidi pod Preporuke).

Detaljniji podaci o aktivnostima pokušali su se prikupiti putem dodatnih upitnika za korisnike operacije 4.1.2. tijekom evaluacije u 2019., međutim, relativno mali broj farmi koje su se odazvale na upitnik (svega 12 njih) nije bio dostatan za adekvatnu statističku analizu, s obzirom da je potrebno raditi stratifikaciju prema veličini farme, tipu farme, klimatskoj regiji, za što nije bilo dovoljno podataka.

S obzirom na nedostatak detaljnih podataka za izračun kompletnog inventara emisija iz svih sektora, dopunski pokazatelji R18 i R19 su procijenjeni djelomično su za 2017. i 2018. godinu, temeljem izračuna uštede mineralnih gnojiva na bazi dušika za one mjere (izravne i neizravne) koje uključuju ograničenje njihove upotrebe (u okviru mjera 10 i 11). To pokriva samo sektor upravljanja poljoprivrednim tlom, dok za ostale sektore (crijevna fermentacija, upravljanje stajskim gnojem) izračun nije bio moguć. Ukupna razmatrana površina pod mjerama 10 i 11 čini oko 9% KPP.

Za izračun uštede mineralnih gnojiva za 2017. korišteni su podaci o prosječnom godišnjem unosu dušika iz mineralnih gnojiva po hektaru, po županijama, iz projekta "Utjecaj poljoprivrede na onečišćenje površinskih i podzemnih voda u RH" iz 2014. (SAGRA 1), te površina pod navedenim mjerama iz ARKOD-a za 2017. godinu. Za 2018, korišteni podaci iz projekta "Određivanje prioritetnih područja motrenja podzemnih voda unutar intenzivnog poljoprivrednog prostora" iz 2019. (SAGRA 2), te površine pod navedenim mjerama iz ARKOD-a za 2018. godinu (Tablica 19).

Uzimajući u obzir da je za svaki kg korištenog N gnojiva emisija N_2O jednaka 1.25% te da je u potencijal učinka staklenika N_2O 298 veći od onoga za CO_2 (Analiza metoda za izračun emisija stakleničkih plinova i amonijaka i bilance nutrijenata, 2011), dobivena je ušteda u kt CO_2 -eq za N_2O iz mineralnih gnojiva.

Smanjenje emisije amonijaka (NH_3) iz podesktora "Mineralna gnojiva" izračunato je pomoću formule:

$$E_{NH_3} = N_{mg} \times EF_{NH_3},$$

gdje je E_{NH_3} emisija amonijaka (kg), N_{mg} količina dušika iz mineralnog gnojiva (kg), a EF_{NH_3} emisijski faktor ($0.05 \text{ kg } NH_3 / \text{ kg primijenjenog N iz mineralnih gnojiva}$ preuzet iz EMEP/EEA vodiča za izračun inventara emisija iz 2016. godine (Tier 1 metodologija za sektor 3Da1)).

Metodološki koraci za izračun smanjenja emisija stakleničkih plinova (za 2017. i 2018. godinu) zbog primjene mjera pod PRR prikazani su u sljedećoj tablici.

Tablica 17 Koraci potrebni za izračun smanjenja emisija stakleničkih plinova

	Potrebni podaci	Izvor podataka	Način prikupljanja podataka i razdoblje	Napomene
<u>1. Koraci za izračun smanjenja emisija stakleničkih plinova (GHG)</u>				
<u>a. Crijevna fermentacija preživača (CH₄)</u> Kvantifikacija smanjenja emisije metana nije napravljena, s obzirom da detaljni podaci koji bi omogućili izračun razlika u emisiji između farmi s potporom i farmi bez potpore (npr. poboljšanje uvjeta smještaja i ishrane, probavljivosti obroka, i sl) prema Tier 3 metodologiji nisu dostupni. Vidi Preporuke za prikupljanje podataka.	Podaci za Tier 3 izračun emisija prema IPCC metodologiji	Analiza investicija PRR-a vezanih uz stočarstvo. Potrebno dodatno istraživanje (moguće u okviru izrade NIR-a – vidi pod Preporuke) PRR natječajna dokumentacija (M4.1 i M4.2), M11, M14 AGRONET	Potrebno dodatno istraživanje (anketa) (moguće u okviru izrade NIR-a – vidi pod Preporuke) Novo programsko razdoblje Za ex-post evaluaciju će vjerojatno teško biti prikupiti podatke.	Vidi poglavlje “Preporuke” za prikupljanje podataka.

<u>b. Upravljanje stajskim gnojem (CH₄ i N₂O)</u> Kvantifikacija smanjenja emisije N₂O i CH₄ nije napravljena, s obzirom da ne postoje detaljni podaci koji bi se omogućili određivanje razlika u emisiji između farmi s potporom i farmi bez potpore (za različite sustave upravljanja gnojivom, prema Tier 3 metodologiji).	Podaci o broju životinja kao i iz crijevnu fermentaciju. Potrebno je znati na razini farmi kakav je sustav upravljanja stajskim gnojem (MMS-manure management system) kako bi se, uz poznati potencijal smanjenja za određenu vrstu upravljanja moglo odrediti je li RDP pridonio smanjenju emisija iz ovog podsektora (Tier 3). Moguće samo uz dodatno istraživanje. Vidi pod "Preporuke". Sve mjere i operacije koje imaju utjecaj na smanjenje GHG emisija i amonijaka (kao primarni i sekundarni cilj – ugl. 4.1.1. i 4.1.2)	Analiza investicija PRR-a vezanih uz poboljšanje sustava upravljanja stajskim gnojem. PRR monitoring sustav PRR natječajna dokumentacija (M4.1 i M4.2), M11 AGRONET	Dodatno terensko istraživanje (moguće u okviru izrade NIR-a s obzirom da se rade poboljšanja nacionalnog inventara emisija) Novo programsko razdoblje Za ex-post evaluaciju će vjerojatno teško biti prikupiti podatke Istraživanje je potrebno stratificirati s obzirom na klimatsku regiju, vrstu farme (vrsta životinje), veličinu farme. Treba biti dovoljan broj uzoraka za sve kategorije (do	Vidi poglavlje "Preporuke" za prikupljanje podataka Zbog nedostatka specifičnih podataka potrebnih za detaljnu analizu, moguće je u ovoj fazi dati jedino kvalitativnu procjenu doprinosa PRR-a ovoj komponenti, prema mjerama koje financiraju implementaciju poboljšanih sustava upravljanja stajskim gnojem. Kao alternativa, usporedba između korisnika i ne-korisnika se može napraviti kako bi se dobile detaljne informacije o razlikama u sustavima
--	---	---	---	---

			sada je uzorak bio premalen s obzirom na potrebnu stratifikaciju)	upravljanja stajskim gnojem između dviju grupa.
c. Emisije stakleničkih plinova iz upravljanja poljoprivrednim tlom - N gnojiva (direktne emisije) <i>C1 Izračun ušteda N₂O kao posljedice uštede N mineralnih gnojiva zbog primjene mjera PRR - referirati se na izračun Pokazatelja I.11 (ušteda mineralnih gnojiva) - vidi opis izračuna iznad tablice.</i>	Količine N mineralnih gnojiva uštedene zbog primjene mjera iz PRR na površinama pod operacijama 10.1.2. (izravni doprinos), te 10.1.7., 10.1.8, 11.1 i 11.2) Prostorna raspodjela površina i površine pod odgovarajućim operacijama pod mjerama 10 i 11 (ha) koje doprinose ŽP 5D iz ARKOD-a, primjena GIS-a	Vidi Pokazatelj I.11 ARKOD SAGRA 1 SAGRA 2 Prostorna raspodjela korištenja N mineralnih gnojiva-agregirano po županijama (ne uključujući ekološku poljoprivredu)	Potrebno dodatno istraživanje (anketa) (moguće u okviru izrade NIR-a – vidi pod Preporuke) Trebalo bi prikupljati podatke o vrsti i količini primijenjenih gnojiva za sve farme (PRR i ne PRR – moguće u okviru FADN ako se označi koje su farmi pod PRR). Istraživanje je potrebno stratificirati s obzirom na klimatsku regiju, vrstu farme (vrsta životinje), veličinu farme. Treba biti dovoljan broj uzoraka za sve kategorije (do sada je uzorak bio	Ovo je proxy vrijednost pokazatelja. Nije uzeto u obzir kolika je primjena N iz organskih gnojiva kao zamjena za N mineralna gnojiva, pa su uštede moguće precijenjene. Trebalo bi primijeniti IPCC metodologiju Tier 2/3 - vidi opis pod I.07. – zajedno s potrebnim podacima

IZVJEŠĆE ZADATAK 6 - VREDNOVANJE PROGRAMA RURALNOG RAZVOJA REPUBLIKE HRVATSKE ZA RAZDOBLJE 2014.-2020., VREDNOVANJE SUSTAVA TE PRIPREME ANALIZA ZA IZVJEŠTAVANJE PREMA EUROPSKOJ KOMISIJI U 2019. GODINI

			<i>premalen s obzirom na potrebnu stratifikaciju)</i>	
<i>c2 Kvantifikacija emitiranog N₂O koristeći emisijski faktor za N₂O iz količine N iz mineralnih gnojiva od 1.25% (za svaki kg N iz mineralnih gnojiva emitira se 12.5 gr N₂O) - - vidi opis izračuna iznad tablice</i>	<i>Emisijski faktor N -> N₂O</i>	<i>NIR¹ – 2019</i> <i>Znanstvena literatura, IPCC smjernice</i>		
<i>c3 Kvantifikacija količine CO₂ ekvivalenta koristeći konverzijski faktor 298 (1 kg N₂O je ekvivalentan 298 kg CO₂)- - vidi opis iznad tablice</i>	<i>Konverzijski faktor N₂->CO₂</i>			
<i>d. GHG emisije - upravljanje poljoprivrednim tlom - varijacija organskog sadržaja</i>				
<i>d1. Kvalitativna analiza: Broj ha trajnih nasada pretvorenih u livade (Operation</i>	<i>Površine pod M 10.1.2</i>	<i>PRR monitoring sustav</i>		<i>Površine u prethodnom</i>

¹ NIR: NATIONAL INVENTORY REPORT

<i>O_02: Grassing of permanent crops of M 10)</i>				<i>razdoblju su bile vrlo male, pa izračun ušteda nije napravljen.</i>
---	--	--	--	--

	Potrebni podaci	Izvor podataka i veza s drugim pokazateljima	Način prikupljanja podataka i razdoblje	Napomene
2. Koraci za izračun smanjenja emisija amonijaka (R19)				
a. Gospodarenje stajskim gnojem (NFR sektor 3.B) <i>Kvantifikacija smanjenja emisije NH₃ nije napravljena, s obzirom da ne postoje detaljni podaci koji bi se omogućili određivanje razlika u emisiji između farmi s potporom i farmi bez potpore (za različite sustave upravljanja gnojivom, prema Tier 3 metodologiji).</i>	<i>Tier 3: način držanja stoke, metode skladištenja i primjene stajskog gnoja</i>	<i>Analiza investicija PRR-a vezanih uz gospodarenje stajskim gnojem (stočarstvo).</i> <i>Potrebno dodatno istraživanje (anketa) (moguće u okviru izrade NIR-a – vidi pod Preporuke)</i>	<i>Potrebno dodatno istraživanje (anketa) (moguće u okviru izrade NIR-a – vidi pod Preporuke)</i> <i>Novo programsko razdoblje</i> <i>Za ex-post evaluaciju će vjerojatno teško biti prikupiti podatke.</i>	<i>Isto kao pod 1b</i>

		PRR natječajna dokumentacija (M4.1 i M4.2), M11 AGRONET		
b. <u>Emisije NH₃ zbog primjene N mineralnih gnojiva :</u> <i>b1: Izračun količina N mineralnih gnojiva ušteđenih zbog primjene mjera RDP (vidi pod emisije GHG) - prostorno umnožak uštede količine N min. gnojiva po hektaru * broj hektara pod mjerama iz ARKODA, koristeći GIS – vidi opis izračuna iznad tablice</i>	<i>Količina ušteđenog N iz mineralnih gnojiva (tona/ha) zbog primjene programa</i> <i>Prostorna raspodjela površina pod odgovarajućim operacijama pod mjerama 10 i 11 (ha) koje doprinose ŽP 5D iz ARKOD-a, GIS</i>	<i>Vidi Pokazatelj I.11</i> <i>ARKOD</i> <i>SAGRA 1</i> <i>SAGRA 2</i> <i>Prostorna raspodjela korištenja N mineralnih gnojiva-agregirano po županijama (ne uključujući ekološku poljoprivredu)</i>	<i>Isto kao pod 1.c</i>	<i>Pretpostavka: u većini mjera M10 i M11.1 nije dozvoljena primjena mineralnih gnojiva (pa je ona količina N min. gnojiva koja se koristi na poljoprivrednim površinama koje nisu pod mjerama, zapravo ušteda)</i> <i>Možda bi suradnja sa SAGRA timom bila korisna, u cilju da se uključe RDP farme u analizu.</i>
<i>b2– Emisija NH₃ iz mineralnih gnojiva ovisi i o tipu gnojiva. U prosjeku je emisijski faktor 2% (svaki kg gnojiva proizvodi 20 gr NH₃). U slučaju da</i>	<i>Emisijski faktor N->NH₃ (Tier 1) iz EMEP/EEA vodiča za izračun</i>	<i>Znanstvena literatura, IPCC smjernice</i>	<i>Potrebno dodatno istraživanje (anketa) (moguće u okviru izrade</i>	<i>Lista potrebnih informacija je vrlo detaljna, a nalazi se u Eurosta Manual, 2011.</i>

<i>postoje podaci o količinama gnojiva po tipu gnojiva (a to se može dobiti iz upitnika za poljoprivrednike koji se čuvaju u regionalnim uredima), mogli bi se koristiti specifičniji faktori (npr. 15% za ureu, 10% za Ammonium sulphate)</i>	<i>inventara emisija iz 2016. godine (za sektor 3Da1)</i>		<i>NIR-a – vidi pod Preporuke)</i> <i>Trebalo bi prikupljati podatke o vrsti i količini primijenjenih gnojiva za sve farme (PRR i ne PRR – moguće u okviru FADN ako se označi koje su farmi pod PRR). Istraživanje je potrebno stratificirati s obzirom na klimatsku regiju, vrstu farme (vrsta životinje), veličinu farme. Treba biti dovoljan broj uzoraka za sve kategorije (do sada je uzorak bio premalen s obzirom na potrebnu stratifikaciju)</i>	<i>Part4.7,on Page24 on 'data requirements', and Part7, Page50 on'sampling strategies' (sažeto u Tablici 4)</i>
---	--	--	--	--

U skladu s gore navedenim koracima, izračunate su djelomične uštede emisija stakleničkih plinova (R18) i emisija amonijaka (R19) – proxy pokazatelji, za 2017. i 2018. godinu

Tablica 18 Izračun za 2017.godinu (ARKOD sloj 2017)

<u>Naziv zajedničkog pokazatelja učinka</u>	<u>Jedinica</u>	<u>Ažurirana vrijednost pokazatelja</u>	<u>Doprinos PR R-a</u>	<u>Komentar</u>
R18 - smanjene emisije metana i dušikovog oksida radi primjene mjera u PRR projektima (dopunski pokazatelj rezultata)	t CO ₂ ekvivalenta	29 000		<u>Smanjenje zbog primjene mjera</u>
R19 - smanjene emisije amonijaka (dopunski pokazatelj rezultata)	t NH ₃	390		<u>Smanjenje zbog primjene mjera</u>
I7. – neto učinak - emisije stakleničkih plinova	1000 t CO ₂ ekvivalenta	2955.4	1%	<u>Doprinos smanjenju emisija - postotak u odnosu na ukupne GHG emisije iz poljoprivrede u RH</u>
I7 – neto učinak emisije amonijaka	1000 t NH ₃	29.3	1.3%	<u>Doprinos smanjenju emisija - postotak u odnosu na ukupne emisije NH₃ iz poljoprivrede u RH</u>

Tablica 19 Izračun za 2018.godinu (ARKOD sloj 2018)

<u>Naziv zajedničkog pokazatelja učinka</u>	<u>Jedinica</u>	<u>Ažurirana vrijednost pokazatelja</u>	<u>Doprinos PR R-a</u>	<u>Komentar</u>
R18 - smanjene emisije metana i dušikovog oksida radi primjene mjera u PRR projektima (dopunski pokazatelj rezultata)	t CO ₂ ekvivalenta	23 663		<u>Smanjenje zbog primjene mjera</u>
R19 - smanjene emisije amonijaka (dopunski pokazatelj rezultata)	t NH ₃	318		<u>Smanjenje zbog primjene mjera</u>
I7. – neto učinak - emisije stakleničkih plinova (2017)	1000 t CO ₂ ekvivalenta	2941,6	0,8%	<u>Doprinos smanjenju emisija - postotak u odnosu na ukupne GHG emisije iz poljoprivrede u RH</u>
I7 – neto učinak emisije amonijaka (2018)	1000 t NH ₃	28,8	1,1%	<u>Doprinos smanjenju emisija - postotak u odnosu na ukupne emisije NH₃ iz poljoprivrede u RH</u>

Preporuke

Potrebno je je uspostaviti sistematizirano prikupljanje podataka potrebnih za izračun emisija na razini pojedinačnih farmi.

Istraživanja o farmama u RH provode Zavod za statistiku, Agencija za plaćanja u poljoprivredi, Hrvatske vode (u okviru SAGRA projekta radi provođenja Nitratne Direktive), Ministarstvo zaštite okoliša i

energetike (sada Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja) u okviru izrade nacionalnog inventara emisija, a dodatno se prikupljaju i u okviru praćenja PRR-a, međutim ti podaci nisu objedinjeni i sistematizirani u svrhu praćenja učinaka PRR-a. Također je tu i FADN istraživanje u koje bi se moglo nadodati pitanja vezano uz načine držanja životinja, načine gospodarenja stajskim gnojem (skladištenje i primjena), kao što već postoji podatak o količini primijenjenih mineralnih gnojiva. Dodatno bi se u FADN istraživanju moglo razlučiti koje su farme pod potporama iz PRR-a, a koje nisu, uz dobro osmišljeni statistički uzorak za adekvatnu obradu podataka, najbolje uz stručnjake za proračun GHG emisija i emisija amonijaka. Temeljem analiza FADN podataka u primjerice Litvi (Dabkienė, V, 2017.), Italiji (Coderoni et al.2012) ili Poljskoj (Syp and Osuch, 2018) pokazalo se da intenzitet emisije ovisi o veličini farmi.

S obzirom da više institucija RH prikuplja podatke o farmama, odnosno poljoprivrednim aktivnostima, bilo bi korisno postići sinergiju, odnosno jednim potezom zadovoljiti više potreba.

Kao što je navedeno u poglavlju I.07- pod "komentari" u cilju izrade detaljnijeg nacionalnog inventara emisija (Tier 3), provode se dodatna istraživanja na nacionalnoj razini, te bi svakako bilo korisno povezati se s tim istraživanjima, kako bi se dobili odgovarajući podaci za evaluaciju programa ruralnog razvoja, s obzirom da se koristi ista metodološka osnova. Pri tome je ključno uspostaviti sistematizirano, kontinuirano prikupljanje podataka, za sljedeće financijsko razdoblje.

Metode prikupljanja podataka na razini farmi opisane su u UREDBI (EZ) br. 1166/2008 EUROPSKOGA PARLAMENTA I VIJEĆA od 19. studenoga 2008. o istraživanjima o strukturi poljoprivrednih gospodarstava i o istraživanju o metodama poljoprivredne proizvodnje i stavljanju izvan snage Uredbe Vijeća (EEZ) br. 571/88 navodi u Prilogu V nekoliko karakteristika za istraživanje o poljoprivrednim proizvodnim metodama. U skladu s tim, vrsta podataka koje je potrebno prikupljati za sektor stočarstva sažeti su u tablici (Tablica 20), a također su popisani i u upitnicima za operacije 4.1.2, 4.1.1., te za sektor poljoprivrednih tala u upitnicima za mjere M10. i M11., koji se u velikoj mjeri poklapaju s podacima navedenim u evidencijskim obrascima za IAKS mjere.

Dodatno, novom UREDBOM (EU) 2018/1091 EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA, od 18. srpnja 2018. o integriranoj statistici na razini poljoprivrednih gospodarstava i stavljanju izvan snage uredaba (EZ) br. 1166/2008 i (EU) br. 1337/2011, te Zakonom o popisu poljoprivrede (NN [63/19](#), [64/20](#), na snazi od 30.05.2020) prikupljat će se relevantni podaci i za okolišno-klimatske pokazatelje, ali i ostale pokazatelje čime će biti i olakšane analize poljoprivrednih praksi, stratifikacija uzoraka te, između ostalog i izračuni emisija stakleničkih plinova i amonijaka.

Podaci se mogu prikupljati dijelom i u okviru natječajne dokumentacije u obliku pitanja za vrstu, starost i broj životinja, načine držanja životinja (nastambe), dvorišni prostor, vrijeme na ispaši, zatim pitanja o vrsti i načinu skladištenja stajskog gnoja, te načinima primjene stajskog gnoja. Također potrebno je prikupljati informacije o površinama s usjevima (površine, vrste), te vrsti, načinu i vremenu primjene gnojiva, kao i o travnjacima. Ovi podaci su već sadržani u Obrascima za praćenje provedbe IACS mjera, te ih je potrebno integrirati u sustav praćenja učinaka.

Neke zemlje, npr. Nizozemska i Slovačka su uspostavile su tzv. "Sustainability database" u koju se prikupljaju podaci o farmama potrebni za izračun agro-okolišnih i klimatskih pokazatelja. Slovačka ima bazu podataka u kojoj za svaku parcelu postoji podatak o korištenom gnojivu, temeljem pravne obaveza za skoro sve farme (gotovo 19000 prijavitelja za IACS mjere u Slovačkoj, od čega gotovo 4000 pruža

podatke o korištenju gnojiva). To se lako može napraviti i u RH, iz podataka s Obrazaca za praćenje provedbe IACS mjera koji se čuvaju u regionalnim uredima u papirnatom obliku. Te podatke bi regionalni Agencije za plaćanja u poljoprivredi uredi mogli unositi u bazu, i nadgledati njihovo ispunjavanje.

Mnoge zemlje koriste i kalkulatore (mobilne aplikacije, desktop aplikacije i sl.) za izračun emisija s farmi. Primjeri su opisani ovdje: http://www.fao.org/fileadmin/templates/ex_act/pdf/ADEME/Review_existingGHGtool_VF_UK4.pdf

Vrsta podataka koje treba prikupiti putem istraživanja na razini poljoprivrednih gospodarstava za izračun emisija (ankete ili u okviru podataka unutar prijave na natječaje) prikazana je u sljedećoj tablici (Tablica 20). Za detaljniji opis podataka vidi Eurostat manual, 2011 i UREDBA (EZ) br. 1166/2008), te upitnik u Prilogu 1.

Tablica 20 Pregled podataka za prikupljanje od poljoprivrednih gospodarstava

Prikupljanje podataka o aktivnostima	Napomene
Smještaj goveda - minimum zahtjeva	
Tekući / čvrsti sustav	Razlike u emisiji između oba sustava
Vezani / slobodni smještaj	
Ispaša	Neophodno za procjenu konzistentnog protoka N, neophodno za procjenu emisija NH ₃ i N ₂ O, IPCC zahtjeva podatke o ispaši
Smještaj goveda - optimum zahtjeva	
Podkategorije sustava smještaja koji prevladava u zemlji (u konzultaciji s izrađivačima NIR-a)	Značajne razlike u emisijama, lako za odgovoriti za poljoprivrednike, neophodno za procjenu mjera ublažavanja
Podni sustav	
Dvorište	
Pročišćivač zraka/ventilacija	
Smještaj svinja - minimum zahtjeva	
Tekući / čvrsti sustav	Razlika između oba sustava, sustav ima veliki utjecaj na naknadne gubitke

Podkategorije sustava smještaja koji prevladava u zemlji (u konzultaciji s izrađivačima NIR-a)	Značajne razlike u emisijama, lako za odgovoriti za poljoprivrednike, neophodno za procjenu mjera ublažavanja
Podni sustav	
Dvorište	
Pročišćivač zraka	
Smještaj peradi - minimum zahtjeva	
Sustav smještaja	Značajne razlike u emisijama
Tretman gnoja	
Smještaj peradi - optimum zahtjeva	
Pojilice	Značajne razlike u emisijama, neophodno za procjenu mjera ublažavanja
Učestalost eliminacije gnoja iz objekta	
Upravljanje vodom - optimum zahtjeva	
Čišćenje objekta, dodavanje vode u gnoj	Razblaženi gnoj emitira manje NH ₃
Smještaj gnoja - minimum zahtjeva	
Pokrov za gnojnicu	Veliki utjecaj na emisiju NH ₃ , Isplativa mjera ublažavanja, izgledno da postane obvezno u budućnosti
Smještaj stajskog gnoja - optimum zahtjeva	
Veličina i vrsta smještaja	Značajne razlike u emisijama, neophodno za procjenu mjera ublažavanja
Tretman gnoja	
Smještaj gnoja tijekom hladne i tople sezone	
Smještaj FYM (farmyard manure system)- optimum zahtjeva	
Veličina smještajnog prostora i duljina smještaja	

Smještaj FYM-a	Značajne razlike u emisijama, neophodno za procjenu mjera ublažavanja
Duljina smještaja FYM-a	
Pokrov smještajnog prostora FYM-a	
Primjena gnoja - minimum zahtjeva	
Tehnologija primjene	Emisije NH ₃ nakon nanošenja daleko najviše doprinose ukupnoj količini emisija NH ₃ .Emisije se značajno mogu smanjiti primjenom nisko-emisijskih tehnika nanošenja gnoja. Učinci na stanje okoliša nisu vidljivi ukoliko nedostaju podatci o aktivnostima.
Nanošenje na livade ili obradivo tlo	Razlike u faktorima emisija
Primjena gnoja - optimum zahtjeva	
Vrijeme primjene i količina gnojiva	Značajne razlike u emisijama, neophodno za procjenu mjera ublažavanja, vrijeme primjene i količina su jeftine ili besplatne mjere ublažavanja.
Inkorporacija nakon nanošenja	
Nanošenje FYM-a - minimum zahtjeva	
Vrijeme i količina nanošenja	Razlike u faktorima emisija
Inkorporacija nakon nanošenja	Drastično smanjuje emisiju NH ₃ .
Ishrana životinja - optimum zahtjeva	
Komponente ishrane stoke	Važan utjecaj na eliminaciju N i CH ₄ emisija iz crijeвне fermentacije; N i VS. Sve mjere ublažavanja postavljene na početku lanca imat će najveći potencijal za smanjenje emisija (nacionalne specifičnosti opisane u NIR,2019)

Komponente ishrane svinja	Važan utjecaj na eliminaciju N i VS. Informacije će u mnogome pomoći u unaprjeđenju zadanih vrijednosti eliminacije N i VS. Sve mjere ublažavanje postavljene na početku lanca imati će najveći potencijal za smanjenje emisija (nacionalne specifičnosti opisane u NIR,2019)
Faze u hranjenju svinja	Jedna od najznačajnijih mjera za smanjenje količine N emisija iz svinjskog gnoja; mjera može biti implementirana po niskoj cijeni ili besplatno; farmeri mogu čak biti na dobitku smanjenjem sadržaja N u prehrani (nacionalne specifičnosti opisane u NIR,2019)

Strategija stratificiranog uzorkovanja

Prilikom prikupljanja podataka potrebno je stratificirati uzorkovanje s obzirom na tip farme (goveda, ovce, itd.), veličinu farme i okolišne uvjete (klima, tip tla).

U studenom 2020. EU Evaluation Help desk je napravio ažuriranje metodoloških opisa za komplementarne pokazatelje rezultata 18 i 19². Potreba za podacima u novim smjernicama ostaje ista kao u gore navedenim poglavljima.

² Dostupno na: https://enrd.ec.europa.eu/sites/enrd/files/twg8_working_package_2_cris_fiches_1.pdf

1.7 Emisije iz poljoprivrede³

Pokazatelji emisija stakleničkih plinova iz stočarstva i/ili upravljanih tala i emisija amonijaka raspodjeljuju emisije u njihove izvore i pokazuju je li PRR ciljao ispravne „izvore emisija“. Stanje upravljanja stajskim gnojivom i prakse obrade tla pokazuju je li potrebno ciljati i dalje podržavati specifične aktivnosti koje smanjuju emisije stakleničkih plinova i amonijaka.

Budući da je stočarstvo obično glavni izvor stakleničkih plinova, bilo koji postupak koji značajno mijenja veličinu i sastav stoke imat će utjecaj na emisije stakleničkih plinova. Trendovi u stočarstvu ukazuju hoće li se poljoprivreda u budućnosti morati suočiti s povećanjem ili smanjenjem emisija.

Kod emisije amonijaka poznavanje količine i vrste stoke nije dovoljno za procjenu trenda emisija, jer je emisija amonijaka iz stočarstva funkcija mnogih varijabli, uključujući svojstva životinjskog gnoja koja ovise o stočnoj hrani, starosti i težini životinja, itd. Ti čimbenici utječu na učinkovitost pretvorbe dušika u hrani za životinje u stočnu proizvodnju (mlijeko, jaja itd.). A time i na preostali dušik u gnoju te na udio tog dušika koji hlapi. Uz to, vrlo je važno kako se upravlja gnojem (tekućina ili stelja) i kako se gnojivo skladišti (otvoreni ili pokriveni spremnici). Svojstva tla utječu na udio dušika pretvorenog u amonij, a zatim u nitrat, a to određuje količinu emitiranog amonijaka.

Pokazatelji povezani s energijom i klimom važni su jer su povezani s ciljevima EU-a Green Deal-a. Nalazi ex-post evaluacija mogu se koristiti za poboljšanje kvalitete tekućih intervencija i pružanje dokaza o potencijalnim promjenama, identificiranje prilika za pojednostavljenje i smanjenje regulatornog tereta i poboljšanje legitimiteta, transparentnosti i odgovornosti politika ruralnog razvoja. Ex post je relevantan za buduću ZPP jer će nalazi i preporuke biti osnova za procjenu učinka ZPP-a.

Pokazatelj I.07 sastoji se od dva potpokazatelja:

Potpokazatelj 1: Emisije stakleničkih plinova (GHG)

Potpokazatelj 2: Emisije amonijaka (NH₃)

Potpokazatelj 1: Emisije stakleničkih plinova (GHG)

Ovaj pokazatelj mjeri neto GHG emisije iz poljoprivrede uključujući upravljanje poljoprivrednim tlom i dijeli se na:

- 1) *Agregirane godišnje emisije metana (CH₄) i didušikovog oksida (N₂O) iz poljoprivrede o kojima se izvještava pod sektorom "Poljoprivreda" u nacionalnom inventaru stakleničkih plinova, prema Okvirnoj konvenciji Ujedinjenih naroda o promjeni klime (United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC Sector 4)) koje uključuju sljedeće izvore:*

i) **crijevnu fermentaciju u procesu probave preživača (CH₄)**

ii) **gospodarenje stajskim gnojivom (CH₄, N₂O);**

³ ujedno je to i pokazatelj konteksta C45

iii) **upravljanje poljoprivrednim tlom** (uglavnom CH₄ i N₂O)

- 2) *Agregirane godišnje emisije i uklanjanje CO₂ i (tamo gdje nisu evidentirane pod inventar emisija iz poljoprivrede), emisije metana i dušikovog oksida koje se odnose na travnjake i oranice, a koje se izvještavaju pod LULUCF sektorom nacionalnih GHG emisija pod UNFCCC (Sektori 4.B i 4.C)*

Emisije CO₂ iz izgaranja goriva u poljoprivredi (poljoprivredni strojevi, zgrade i operacije na farmama), koje su uključene u inventar pod sektorom "energija" u UNFCCC, ne uključuju se u ovaj pokazatelj.

Potpokazatelj 2. Emisije amonijaka iz poljoprivrede

Ovaj pokazatelj odnosi se na ukupne emisije amonijaka iz poljoprivrede (NH₃), koji se izvještavaju u okviru izrade nacionalnog izvješća o emisijama onečišćujućih tvari u zrak na području RH kao podnesak prema Konvenciji o dalekosežnom prekograničnom onečišćenju zraka (CLRTAP) i Direktivi o nacionalnim gornjim granicama emisije za određene onečišćujuće tvari (NECD) (ZA RAZDOBLJE 1990. - 2018.). Razdijeljen je na sljedeće NFR podsektore:

- i) sintetička N gnojiva (NFR* podsektor 3D1a)
- ii) mliječna goveda (NFR sektor 3B1a)
- iii) nemliječna stoka (NFR 3B1b)
- iv) svinje (NFR 3B8)
- v) brojleri (NFR 3B9b)
- vi) svi drugi podsektori (NFR 3B2-7 (osim 3B5) + 3B9c, d+3B13+3D2a, b, c+3F+3G+3B13)
- vii) ukupne agroemisije NH₃ (NFR subsektori 3B1-9 (osim 3B5)+3B13+3D1a+3D2a, b, c+3F+3G)

* **NFR** National Format for Reporting, u skladu s kategorijama za izvještavanje prema UNECE CLRTAP (Convention on Long Range Transboundary Air Pollution and the National Emission Ceilings Directive, 2001/81 EC) konvenciji.

Mjerne jedinice

- 1) GHG emisije iz poljoprivrede: tone CO₂ ekvivalenata. Emisije različitih stakleničkih plinova su uračunate na temelju njihovog potencijala za globalno zagrijavanje (GWP – Global Warming Potential). Vrijednosti se uzimaju iz IPPC vodiča (2007): CO₂ = 1; CH₄ = 25; N₂O = 298.
- 2) Emisije amonijaka iz poljoprivrede: kilotone NH₃

Komentari

Problematika izračuna emisije plinova staklenika iz poljoprivrede vrlo je složena, a poseban problem predstavlja činjenica da proračun mora biti temeljen na konzistentnim podacima. Postojeći način

izračuna emisije plinova iz poljoprivrede se u Hrvatskoj temelji na IPCC⁴ metodološkim smjernicama, koja se može provoditi na različitim razinama (engl. Tier 1, Tier 2, Tier 3), što ovisi o raspoloživosti podataka.

Za većinu emisija i uklanjanja emisija iz poljoprivrede (LULUCF⁵) Tier 1 metodologija se temelji na korištenju podataka o aktivnostima (npr. statistika poljoprivredne proizvodnje) i globalnim faktorima emisije, koji su se često temeljili na provedenim studijama u nekoliko odabranih (uglavnom umjerenih) zemalja. Tier 2 slijedi isti pristup, ali primjenjuje nacionalno ili regionalno definirane faktore emisije i uvažava nacionalne/regionalne specifičnosti. Tier 3 uključuje upotrebu simulacijskih modela koji koriste višegodišnje vremenske serije i parametrizacije specifične za kontekst, prilagođeno nacionalnim okolnostima. Navedene razine pružaju korisno sredstvo za kategorizaciju i razumijevanje vjerojatne točnosti dostupnih različitih metoda izračuna. Općenito, metode Tier 3 smatraju se najtočnijim, a Tier 1 metode najmanje točnim. Metodologije za procjenu emisija stakleničkih plinova trebale bi slijediti smjernice IPCC-a, ali ne moraju biti identične u svim državama članicama.

Konkretno, kada se koriste niže razine, procjene emisija stakleničkih plinova ne bilježe učinke svih mjera ublažavanja koje podržava ZPP. To bi zahtijevalo visoku razinu raslojavanja podataka o aktivnostima na razini poljoprivrednih gospodarstava i odgovarajuće informacije o faktorima emisije, koje često nisu dostupne. Kao rezultat toga, procjene emisija stakleničkih plinova, posebno u „poljoprivrednom sektoru“ (plinovi koji nisu CO₂) možda ne odražavaju utjecaj svih primijenjenih mjera i imaju visoku razinu nesigurnosti. Međutim, većina emisija i uklanjanja procjenjuje se metodama niže razine. Primjerice, najveći dio emisija u odnosu na poljoprivredna tla uzrokovan je kultivacijom organskog tla i pretvorbom travnjaka, što se može prikazati podacima o aktivnostima.

Države članice se potiču na poboljšanje inventara stakleničkih plinova koristeći više metodološke razine, što bi omogućilo i detaljnije izračune učinaka pojedinih mjera u okviru RDP-a, s obzirom da bi ta razina uvažavala nacionalne specifičnosti i razlike među farmama. Ograničenja u dostupnosti podataka ograničavaju razinu informacija u nekim državama članicama za ovaj pokazatelj. Međutim, s vremenom bi se situacija trebala poboljšati kako se inventari budu bolje razvijali.

Izrada nacionalnog inventara emisija stakleničkih plinova i problematika izračuna emisija na razini farmi za izračun smanjenja emisija za mjere RDP-a

Sve do 2020. godine, izračun inventara emisija u RH se, uz kontinuirana poboljšanja, bazirao se na Tier 1 i Tier 2 metodologiji, koje se temelje na statističkim podacima, i nacionalnim specifičnostima u uzgoju životinja. Međutim, te razine ne omogućuju izračun na razini pojedinačnih farmi, niti pri izračunu uvažavaju primjenu mjera smanjenja emisija. Stoga za evaluaciju PRR-a u 2019., prema metodološkim smjernicama EU nije bilo moguće napraviti detaljne izračune emisija s poljoprivrednih gospodarstava pod mjerama PRR-a i onima koje nisu pod mjerama, kako bi one bile usporedive, odnosno da bi se vidjelo koliko PRR pridonosi smanjenju emisija, upravo iz razloga nedostupnosti podataka na razini

⁴ 2006 IPCC Guidelines for National Greenhouse Gas Inventories (IPCC Guidelines) i IPCC Good Practice Guidance and Uncertainty Management in National Greenhouse Gas Inventories (IPCC Good Practice Guidance) koje je pripremio Međuvladino tijelo o klimatskim promjenama (Intergovernmental Panel on Climate Change, IPCC). IPCC smjernicama je preporučeno korištenje nacionalnih metoda gdje je to moguće, čime se povećava točnost podataka o aktivnostima i proračuna emisije. Važna sastavnica izrade proračuna je procjena nesigurnosti i verifikacija ulaznih podataka i rezultata, s ciljem povećanja kvalitete i pouzdanosti proračuna.

⁵ Land-use, Land-use Change and Forestry

pojedinačnih farmi. Iz istog razloga nije moguća niti procjena emisija u vremenu, kako bi se napravila usporedba prije i nakon primjene PRR mjera (vidi R18 i R19).

Detaljniji izračun smanjenja emisija s PRR farmi u odnosu na ne -PRR farme moguć je samo uz prikupljanje dodatnih podataka (vidi pod Komentari i Preporuke pod R18 i R19).

U 2020. RH je počela uvoditi brojna poboljšanja u izračunu nacionalnog inventara emisija, uključujući unaprjeđenje metodologije s Tier 2 na Tier 3 proračun emisija i to za amonijak, za svinje i perad, u sektoru gospodarenja stajskim gnojem, uvažavajući primjenu priznatih mjera za smanjenje emisija s poznatim potencijalima smanjenja iz „Guidance Document for Preventing and Abating Ammonia Emissions from Agricultural Sources“ (Tablica 21 i Tablica 22), ECE/EB.AIR/120.). U tu svrhu prikupljeni su dodatni podaci o načinu držanja stoke, metodama skladištenja i primjene stajskog gnoja, kao dio projekta poboljšanja proračuna. To je učinjeno analizom podataka iz okolišnih dozvola za farme životinja (za 71 farmu).

Tablica 21 Potencijali smanjenja emisija amonijaka (%) korišteni za određivanje redukcijskih faktora za emisije iz životinjskih nastambi. Izvor: Informativno izvješće o emisijama onečišćujućih tvari u zrak na području RH za razdoblje 1990. Do 2018.

Način držanja	Potencijal smanjenja NH3 (%)
Tovljenici	
Djelomično rešetkasti pod	25
Učestalo izgnojavanje, potpuno rešetkasti pod	25
Krmače	
Djelomično rešetkasti pod	35
Učestalo izgnojavanje, potpuno rešetkasti pod	25
Nesilice	
Obogaćeni kavezi, 2 izgnojavanja tjedno	55
Obogaćeni kavezi, 3 izgnojavanja tjedno	65
Brojleri	
Podno držanje na stelji, ventilirani prostor, opremljen s non-leaking sustavom pojenja	25
Pure	
Podno držanje na stelji, ventilirani prostor, opremljen s non-leaking sustavom pojenja	30

Tablica 22 Potencijali smanjenja emisije amonijaka (%) korišteni za određivanje redukcijskih faktora za tehnike skladištenja i primjene gnojiva svinja

Tehnika skladištenja gnojiva	Potencijal smanjenja NH₃ (%)
Nadzemni spremnici s pokrivenom gornjom stranom (krov, cerada)	80
Spremnici ili lagune s plutajućim plastičnim pokrovom	60
Spremnici ili lagune s prirodnom pokoricom (plutajući pokrov))	40
Plutajući pokrovi „niske tehnologije“ (sjeckana slama, treset, kora itd.))	40
Tehnika primjene gnojiva	
Zaoravanje površinski nanese gnojovke u tlo (unutar 4 sata)	55
Duboko injektiranje (> 15 cm)	85
Zaoravanje površinski nanese gnojovke u tlo (unutar 24 sata)	30

Za krmače i tovljenike izračunato je smanjenje emisije sukladno potencijalima smanjenja za metode držanja životinja, načinu čuvanja gnojnice, te načinu primjene gnojnice, dok je za kokoši nesilice, brojlere i pure primjenjivo smanjenje samo uslijed načina držanja životinja. Konačno smanjenje emisija dobiveno je kao postotni udjel životinja pod primijenjenim metodama/tehnologijama smanjenja u odnosu na ukupni broj životinja u RH.

Za sve ostale kategorije životinja korištena je Tier 2 metodologija (tzv. “massflow” pristup) s nacionalnim parametrima za izračun emisija: udio životinja po tipovima sustava gospodarenja stajskim gnojem (omjer krutog/tekućeg gnoja), faktori izlučivanja dušika (Nex), masa, N rate su razvijeni od strane stručnjaka s Agronomskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

U planu je nastavak istraživanja obzirom na goveda i muzne krave (s obzirom da podaci za farme goveda nisu bili osigurani do zadanog roka za izračun inventara za 2018), kao i provođenje aktivnosti temeljem danih smjernica za smanjenje emisije NH₃ iz mineralnih gnojiva na bazi uree: zaoravanja tla nakon gnojidbe, koja se osim za smanjenje emisija, preporuča poljoprivrednicima i zbog većeg prinosa na kulturama i koju poljoprivrednici vjerojatno koriste (NIR, 2019.)

Gore spomenuta poboljšanja će se provesti u jednom od sljedećih podnesaka. Tijekom izrade ovih poboljšanja na nacionalnom nivou, prikupljaju se dodatni podaci o pojedinačnim farmama, a koji su potrebni i za proračun doprinosa PRR-a smanjenju emisija. Stoga bi bilo poželjno uspostaviti suradnju s Ministarstvom gospodarstva i održivog razvoja (vidi pod Preporuke kod R18 i R19), kako bi se jednim potezom riješila dva problema.

U sljedećoj tablici prikazani su podaci za pokazatelj I.07 na nacionalnoj razini, raščlanjeni po potpokazateljima, kako bi se dao uvid u primijenjenu metodološku razinu za izračun tih pokazatelja na nacionalnoj razini, kao i izvori podataka, te potrebni podaci za izračun. Ovi podaci prikupljaju se u okviru izrade nacionalnog inventara emisija onečišćujućih tvari u zrak (amonijak) na području RH, te izrade nacionalnog inventara emisija stakleničkih plinova. Isti podaci, ali na razini farmi, potrebni su za procjenu učinka PRR-a.

Tablica 23 Sažeti opis stavki iz Nacionalnog inventara emisija (NIR) koji ulaze u Pokazatelj I.07

Stavke za pokazatelj I.07	Korišteni podaci*	Izvor podataka	Način prikupljanja podataka i razdoblje	Napomene
Potpokazatelj 1. Emisija stakleničkih plinova (GHG) – prikupljanje podataka o GHG emisijama iz poljoprivrede na nacionalnoj razini				
1. Agregirane godišnje emisije metana (CH ₄) i didušikovog oksida (N ₂ O) iz poljoprivrede o kojima se izvještava pod sektorom "Poljoprivreda" u nacionalnom inventaru stakleničkih plinova.	Podaci o aktivnostima prikupljaju se na nacionalnoj razini, na razini detaljnosti ovisno o razini detaljnosti izračuna (Tier 1-Tier3) Opisani u NIR-u	Nacionalno izvješće o emisijama stakleničkih plinova (NIR 2019) https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/farming/facts-and-figures/performance-agricultural-policy/cap-indicators/context-indicators_en	Izračun emisija na nacionalnom nivou radi se na godišnjoj razini, a objavljuje se svake druge godine. Zadnje izvješće je iz 2019. godine za 2017. godinu.	Izvješća se objavljuju svake dvije godine. Iz NIR-ova se može pratiti trend emisija iz poljoprivrede. Posljednji je NIR iz 2019. Brojke se ponešto razlikuju u tekstualnim izvješćima i u tablicama EEA

ii) <u>crijevna fermentacija preživača (CH₄)</u>	Tier 1: podaci o podkategorijama životinja za stočarstvo (vrsta, starosna kategorija, broj). Tier 2: režim ishrane: prosječni dnevni prirasti, proizvodnja mlijeka, probavljivost obroka (faktor konverzije metana), itd.	Isto kao gore	Isto kao gore	Posljednji NIR iz 2019. koristi IPCC Tier 2 metodologiju za izračun za goveda, svinje i ovce, a za ostale sektore Tier 1** Nacionalni emisijski faktori za životinjske vrste (Tier 2) razvijeni su uz pomoć stručnjaka s Agronomskog fakulteta, Sveučilišta u Zagrebu
iii) <u>gospodarenje stajskim gnojivom (CH₄)</u>	Isti podaci o aktivnostima kao i za Crijevnu fermentaciju za kategorije životinja	Isto kao gore	Isto kao gore	IPCC Tier 2 metodologija. Procjene su izračunate koristeći zadane vrijednosti i prosječne stope izlučivanja (VS) iz IPCC 2006 Vodiča u kombinaciji s nacionalnim podacima i omjerima sustava za gospodarenje gnojivom (MMS) (vidi poglavlje 5.3.2.2 NIR-a za detaljne informacije o MMS). Trend emisije metana prati trend broja životinja

iv) <u>gospodarenje stajskim gnojivom (N₂O)</u>	Ulazni podaci kod populacije stoke isti su kao i kod izračuna emisije metana, iz crijevne fermentacije i gospodarenja stajskim gnojem za metan.	Isto kao gore	Isto kao gore	Kombinacija Tier 1, uz zadane emisijske faktore, i Tier 2 metodologije uz korištenje nacionalno specifičnih podataka za stope izlučivanja dušika za sve kategorije životinja i udio za svaku kategoriju stoke u svakom sustavu gospodarenja gnojivom. Trend emisije prati trend broja životinja.
iii) poljoprivredna tla (N₂O) ii. iii. <u>-direktne emisije</u> kroz gnojidbu dušikom (mineralna gnojiva, organska gnojiva, gnojidba stajskim gnojem, biljnim ostatcima, emisija s pašnjaka, i/ili kroz promjenu prakse (mineralizacija/imobilizacija povezana sa gubitkom/akumulacijom	Podaci o potrošnji mineralnih gnojiva, Količina N u mineralnim gnojivima, Podaci o žetvenoj površini najznačajnijih usjeva, Procjena količine ostataka, Podaci o prinosu najznačajnijih usjeva, Površine kultiviranih usjeva i pašnjaka,	Isto kao gore	Isto kao gore	Kombinacija Tier 1 iz IPCC Vodiča iz 2006 uz zadane emisijske faktore, i Tier 2 uz korištenje nacionalno specifičnih podataka za stope izlučivanja dušika za sve kategorije životinja i udio za svaku kategoriju stoke u svakom sustavu gospodarenja gnojivom

IZVJEŠĆE ZADATAK 6 - VREDNOVANJE PROGRAMA RURALNOG RAZVOJA REPUBLIKE HRVATSKE ZA RAZDOBLJE 2014.-2020., VREDNOVANJE SUSTAVA TE PRIPREME ANALIZA ZA IZVJEŠTAVANJE PREMA EUROPSKOJ KOMISIJI U 2019. GODINI

<i>organske tvari tla i kultivacija tala)</i> iv. - <i>indirektne emisije</i> kroz isparavanje i naknadno atmosfersko taloženje NH_3, te ispiranje i otjecanje dušika koji je primijenjen na tlo	<i>Količine stajskog gnoja iz prethodne stavke.</i>			
2) Agregirane godišnje emisije i uklanjanje CO_2 i (tamo gdje nisu evidentirane pod inventar emisija iz poljoprivrede), emisije metana i dušikovog oksida koje se odnose na travnjake i oranice, a koje se izvještavaju pod LULUCF sektorom nacionalnih GHG emisija pod UNFCCC (Sektori 4.B i 4.C)	Podaci o aktivnostima prikupljaju se na nacionalnoj razini, na razini detaljnosti ovisno o razini detaljnosti izračuna ** Opisani u NIR-u	Nacionalno izvješće o emisijama stakleničkih plinova (NIR 2019); https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/farming/facts-and-figures/performance-agricultural-policy/cap-indicators/context-indicators_en	Izračun emisija na nacionalnom nivou radi se na godišnjoj razini, a objavljuje se svake druge godine. Zadnje izvješće je iz 2019. godine za 2017. godinu.	Izvješća se objavljuju svake dvije godine. Iz NIR-ova se može pratiti trend emisija iz poljoprivrede. Posljednji je NIR iz 2019.

i) Emisije/odlivi iz gospodarenja Zemljištima pod usjevima (4.B) - LULUCF	Površine zemljišta pod usjevima (jednogodišnji, višegodišnji, pretvorba zemljišta pod jednogodišnjim u višegodišnje nasade i obrnuto)	Isto kao gore	Isto kao gore	Tier 1 prema IPCC 2006 Vodiču.
ii) Emisije/odlivi iz gospodarenja travnjacima (4.C) - LULUCF	Površine travnjaka koji ostaju travnjaci i zemljišta pretvorenog u travnjake	Isto kao gore	Isto kao gore	kombinacija Tier 1 i Tier 2 pristupa prema IPCC 2006 Vodiču.

Potpokazatelj 2. Emisija amonijaka (NH₃) – prikupljanje podataka o NH₃ emisijama iz poljoprivrede na nacionalnoj razini

i) Gospodarenje stajskim gnojem (NFR sektor 3.B)	Podaci o broju životinja,	Izvješće o	Izvješće se	Tier 2 (s nacionalnim
Mliječne krave (3ba1)	Tier 2: Nacionalni parametri za izračun emisija: udio životinja po tipovima sustava	proračunu emisija onečišćujućih tvari u zrak za područje RH iz 2020. (1990-2018)	izrađuje svake godine za prethodnu godinu.	specifičnostima) za sve sektore osim za svinje i perad, za koje se od 2020. primjenjuje Tier 3 .
Ostala goveda (3b1b)	gospodarenja stajskim gnojem (omjer krutog/tekućeg gnoja), faktori izlučivanja dušika (Nex), masa, N rate -			
Svinje (3B3)				
Kokoši nesilice (3B4gi)				

<i>Brojleri (3B4gii)</i> <i>Ostalo (pure, patke, guske, fazani, nojevi, konji, magarci, itd.)</i>	<i>razvijeni od strane stručnjaka s Agronomskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu</i> <i>Tier 3 za svinje i perad: način držanja stoke, metodama skladištenja i primjene stajskog gnoja (iz okolišnih dozvola), kao dio projekta poboljšanja proračuna.</i>			
ii) Proizvodnja usjeva i poljoprivrednih tala (NFR sektor 3,D) <u>Mineralna gnojiva (3Da1)</u> <i>Ostali sektori (gnojivo primijenjeno na tlo, (3.D.a.2.a, urin i izmet od životinja na ispaši 3D.a.3)</i>	<i>Podaci o potrošnji mineralnih gnojiva, količina N u mineralnim gnojivima,</i> <i>Podaci o žetvenoj površini najznačajnijih usjeva</i> <i>Procjena količine sagorjelih ostataka</i> <i>Podaci o prinosu najznačajnijih usjeva</i>	<i>Isto kao gore</i>	<i>Isto kao gore</i>	<i>Mineralna i organska gnojiva, urin i izmet na ispaši - Tier 2 prema GB2016 metodologiji (EMEP/EEA), ostalo Tier 1.</i>

IZVJEŠĆE ZADATAK 6 - VREDNOVANJE PROGRAMA RURALNOG RAZVOJA REPUBLIKE HRVATSKE ZA RAZDOBLJE 2014.-2020., VREDNOVANJE SUSTAVA TE PRIPREME ANALIZA ZA IZVJEŠTAVANJE PREMA EUROPSKOJ KOMISIJI U 2019. GODINI

	Površine kultiviranih usjeva i pašnjaka Količine stajskog gnoja iz prethodne stavke			
--	--	--	--	--

*Podaci koji se prikupljaju u okviru izrade NIR-a (National Inventory Report) prema UNFCCC I za izradu inventara emisija onečišćujućim tvarima u zrak prema LRCTAP

Tablica 24 Emisije stakleničkih plinova iz poljoprivrede (Potpokazatelj 1). Izvor: Hrvatska agencija za okoliš i prirodu- publikacija: „IZVJEŠĆE O INVENTARU STAKLENIČKIH PLINOVA NA PODRUČJU REPUBLIKE HRVATSKE ZA RAZDOBLJE 1990. - 2017. (NIR 2019)

Potpokazatelj 1	Jedini ca	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Agregirane godišnje emisije metana (CH ₄) i didušikovog oksida (N ₂ O) iz poljoprivrede 3.A+3.B+3.D	kt ekviva lenta CO ₂	2941,7	3015,6	2936,0	2773,8	2672,5	2805,9	2854,8	2844,6
Agregirane godišnje emisije i uklanjanje CO ₂ iz usjeva i travnjaka - LULUCF (4.B i 4.									

IZVJEŠĆE ZADATAK 6 - VREDNOVANJE PROGRAMA RURALNOG RAZVOJA REPUBLIKE HRVATSKE ZA RAZDOBLJE 2014.-2020., VREDNOVANJE SUSTAVA TE PRIPREME ANALIZA ZA IZVJEŠTAVANJE PREMA EUROPSKOJ KOMISIJI U 2019. GODINI

Emisija iz usjeva (LULUCF) – 4.B	kt ekvivalenta CO ₂	160,4	137,1	210,5	176,9	49,4	199,9	313,3	265,5
Odliv iz travnjaka (LULUCF) 4.C	kt ekvivalenta CO ₂	-79,7	-52,2	-90,6	-60,7	-54,1	-114,8	-212,6	-144,7
Ukupno Potpokazatelj 1 (CH₄ i N₂O i emisija iz tla/uklanjanje) 3.A+3.B+3.C+4.C+4.B	kt ekvivalenta CO₂	3022,4	3100,5	3055,9	2890,0	2667,9	2542,6	2955,4	2941,6
Udio emisije stakleničkih plinova iz poljoprivrede (Potpokazatelj 1) u ukupnoj emisiji stakleničkih plinova u RH	%	9,9	10,3	12,7	9,5	10,5	10,9	12,1	14,2

Udio pojedinih podsektora u ukupnoj emisiji iz Potpokazatelja 1									
Crijevna fermentacija (CH ₄)	%	40%	40%	39%	38%	37%	39%	39%	37%
Gospodarenje stajskim gnojem (CH ₄)	%	16%	15%	15%	14%	14%	15%	15%	14%
Gospodarenje stajskim gnojem (N ₂ O)	%	6%	6%	6%	5%	5%	6%	5%	5%
Poljoprivredna tla(N ₂ O)	%	36%	39%	37%	34%	32%	33%	36%	36%
Emisija iz sektora: zemljište pod usjevima (LULUCF) – 4.B	%	5%	5%	7%	6%	2%	7%	10%	9%
Odliv iz zemljišta – zemljište pretvoreno u travnjake (LULUCF) 4.C	%	-3%	-2%	-3%	-2%	-2%	-4%	-7%	-5%

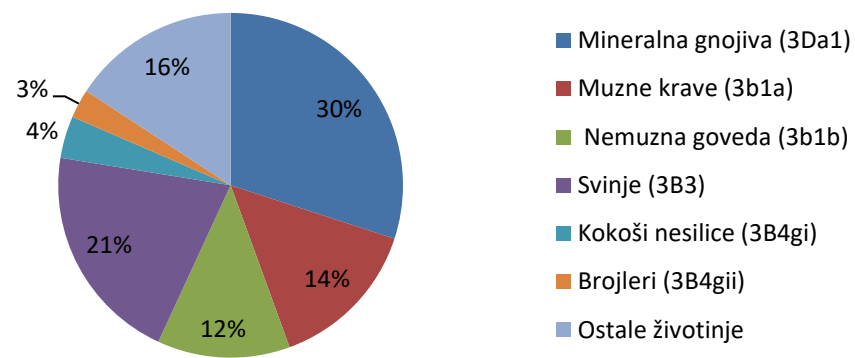
Tablica 25 Emisije amonijaka iz poljoprivrede (Potpokazatelj 2). Izvor: INFORMATIVNO IZVJEŠĆE O INVENTARU EMISIJA ONEČIŠĆUJUĆIH TVARI U ZRAK NA PODRUČJU REPUBLIKE HRVATSKE 2020. (ZA RAZDOBLJE 1990. - 2018.)

IZVJEŠĆE ZADATAK 6 - VREDNOVANJE PROGRAMA RURALNOG RAZVOJA REPUBLIKE HRVATSKE ZA RAZDOBLJE 2014.-2020., VREDNOVANJE SUSTAVA TE PRIPREME ANALIZA ZA IZVJEŠTAVANJE PREMA EUROPSKOJ KOMISIJI U 2019. GODINI

Potpokazatelj 2	Jedinica	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Ukupne emisije amonijaka iz poljoprivrede (podsektori 3B, 3D, 3F, 3I)	kt NH ₃	30,8	31,5	33,1	31,7	26	25,2	27,2	28,8	29,1
Udio u emisijama NH ₃ u RH									83,8	81,5

Slika 1 Postotni udio pojedinog podsektora u ukupnoj godišnjoj emisiji iz poljoprivrede za 2017. godinu

**Udio podsektora u ukupnoj godišnjoj emisiji
amonijaka u RH u 2017. godini**

Tablica 26 Potrošnja mineralnih gnojiva. Izvor: Državni zavod za statistiku (2019)

Pokazatelj	Jedinica	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
------------	----------	------	------	------	------	------	------	------	------	------

IZVJEŠĆE ZADATAK 6 - VREDNOVANJE PROGRAMA RURALNOG RAZVOJA REPUBLIKE HRVATSKE ZA RAZDOBLJE 2014.-2020., VREDNOVANJE SUSTAVA TE PRIPREME ANALIZA ZA IZVJEŠTAVANJE PREMA EUROPSKOJ KOMISIJI U 2019. GODINI

Potrošnja mineralnih gnojiva	t N	109.345	125.015	106.884,4	77.919,6	73.680,25	87.427,7	72.320,0	98.412	99.420
------------------------------	-----	---------	---------	-----------	----------	-----------	----------	----------	--------	--------

U 2017. godini (**Pogreška! Izvor reference nije pronađen.**), ukupna emisija stakleničkih plinova iz poljoprivrede, iznosila je **2941.6 kt CO₂-eq, što čini 14.2% ukupnih emisija stakleničkih plinova u RH.**

Doprinos svakog pojedinog podsektora emisijama sektora Poljoprivreda prikazan je u tablici (**Pogreška! Izvor reference nije pronađen.**).

Za emisiju metana (CH₄) najznačajniji izvor je **crijevna fermentacija** koji čini oko **37 % ukupne emisije sektora prikazane kao CO₂-eq**. Metan je izravni produkt životinjskog metabolizma, a najveći proizvođači metana su preživači (krave, ostala goveda i ovce), o čijem probavnom traktu te o količini i tipu prehrane ovisi količina emitiranog metana. **Muzne krave** su najveći su izvor emisija metana čineći oko 47% ukupne emisije CH₄ uzrokovane crijevnom fermentacijom, a prate ih ostala goveda koja čine oko 28% iste. Zajedno, **uzgoju goveda** pripada **oko 84% ukupne emisije CH₄ iz Crijevne fermentacije**. **Broj muznih goveda u razdoblju od 2010. do 2017. godine ima padajući trend** (kontinuirano opada od 1990. – NIR 2018), dok se broj ne-muznih goveda povećava. **U usporedbi s 2016., emisija CH₄ iz crijevne fermentacije smanjile su se za 6.1% u 2017. godini.** (NIR, 2019).

Gospodarenje stajskim gnojem uzrokuje emisiju **metana (CH₄) i didušikovog oksida (N₂O)**. Emisije **metana** nastaju tijekom skladištenja, obrade stajskog gnoja i gnoja odloženog na poljoprivrednom tlu, a glavni čimbenici koji utječu na emisije CH₄ su **količina proizvedenog gnoja (ovisi o broju životinja) i dio gnoja koji se razgrađuje anaerobno**. Sustavi u kojima prevladavaju anaerobni uvjeti (tekući stajski gnoj u septičkim jamama) pogoduju anaerobnoj razgradnji i nastajanju metana, dok sustavi za skladištenje krutog stajskog gnoja rezultiraju aerobnom razgradnjom i niskom produkcijom metana. **Udio metana iz gospodarenja stajskim gnojem u ukupnoj emisiji iz poljoprivrede čini oko 14-16%, a trend ovisi o populaciji životinja.**

Didušikov oksid (N₂O) nastaje tijekom skladištenja i obrade životinjskog otpada (gnoja) prije nego se primjenjuje na tlo ili na neki drugi način koristi kao gnojivo. **Emisije potječu iz anaerobnih laguna, tekućih sustava, skladištenja krutog i suhog stajskog gnoja te drugih sustava**, a ovise o sadržaju dušika i ugljika u gnojivu, kao i o trajanju skladištenja i vrsti obrade. Do direktnih emisija N₂O dolazi prilikom izmjene nitrifikacije i denitrifikacije dušika u gnojivu, ovisno o načinu skladištenja te načinima i vrsti obrade. Indirektne emisije proizlaze iz hlapljenja dušika u obliku amonijaka i NO_x.

Emisija N₂O iz **Gospodarenja stajskim gnojem** čini **oko 5-6% ukupnih emisija iz poljoprivrede** (Tablica2). U pogledu emisija iz Gospodarenja stajskim gnojem, emisija CO₂-eq se smanjila za 5.0% u 2017. godini u usporedbi s 2016.

Kroz niz poljoprivrednih djelatnosti dodaje se dušik u tlo što povećava količine dostupnog dušika za nitrifikaciju i denitrifikaciju kao i emitiranu količinu N₂O. Upotreba mineralnih i organskih gnojiva, biljnih ostataka, kanalizacijskog mulja, mineralizacije dušika u organske tvari u tlu zbog upravljanja organskim tlima, itd. **Udio emisija iz sektora Poljoprivredna tla u ukupnoj emisiji iz poljoprivrede kreće se od 32 do 39 %**. Emisija CO₂-eq iz Poljoprivrednih tala povećala se u 2017. u odnosu na 2016. za 13.0%.

Do **emisije amonijaka (NH₃)** dolazi iz izlučevina životinjskog gnojiva odloženog u i oko nastambi i prikupljene kao tekuća gnojiva, čvrsto gnojivo ili gnojivo u jami na dvorištu, s tim da se posljednja dva promatraju zajedno kao čvrsta gnojiva. Emisije potječu iz nastambi životinja i iz dvorišnog područja, iz

skladišnih prostora i od primjene gnojiva na tlo i tijekom ispaše. Postoji četiri glavnih izvora emisija amonijaka iz stočarstva i upravljanja gnojivom: životinjske nastambe i područja gdje životinje obitavaju, skladištenje životinjskog gnojiva, primjena gnoja na tlo i gnojivo pri ispaši životinja.

Emisija NH_3 iz poljoprivrede je u 2018. godini iznosila 29.1 kt, što čini 81,5 % emisija NH_3 u Hrvatskoj u 2018. (Tablica 3). Kategorija **Gospodarenje stajskim gnojivom** doprinosi sa 28,7 %, a emisije iz kategorije **Proizvodnja usjeva i poljoprivrednih tala** sa 52,8 %, pri čemu **uporaba mineralnih N gnojiva** doprinosi s oko 30% .

I.8 Indeks čestih vrsta ptica na poljoprivrednom zemljištu (Farmland Bird Index)

Ovaj pokazatelj je, uz pokazatelj I9. Poljoprivreda visoke prirodne vrijednosti (PPVPV), osmišljen za procjenu učinka PRR-a na biološku raznolikost, odnosno na područja prirodnih vrijednosti. Kvantifikacija neto učinaka oba pokazatelja služi za odgovor na pitanje CEQ 28 'U kojoj je mjeri RDP pridonio cilju ZPP-a osigurati održivost upravljanja prirodnim resursima i klimatsko djelovanje?', CEQ 26 'U kojoj je mjeri PRR pridonio poboljšanju okoliša te postizanju cilja strategije EU-a za bioraznolikost da se zaustavi gubitak bioraznolikosti i degradacija usluga ekosustava?', kao i CEQ 30 „Koliko je RDP doprinio poticanju inovacija?“. U ovom dijelu fokus je na zajedničkom pokazatelju utjecaja ZPP-a - Indeks ptica na poljoprivrednom zemljištu (FBI).

U intervencijskoj logici PRR RH (opisano u Izvješću vezanom uz Zadatak 2), pitanja biološke raznolikosti obrađena su u prioritetu ruralnog razvoja 4 'Obnavljanje, očuvanje i unapređenje ekosustava povezanih s poljoprivredom i šumarstvom', a posebno u žarišnom području 4A, 'Obnavljanje i očuvanje biološke raznolikosti, uključujući područja Natura 2000 i Uzgoj uz visoku vrijednost prirode i stanje europskih krajolika'. Intervencijska logika za ovo žarišno područje opisana je u Izvješću Zadatka 2, vezano uz pitanje za vrednovanje broj 9 „U kojoj mjeri su intervencije u okviru Programa poduprle obnovu, očuvanje i povećanje bioraznolikosti, uključujući u područjima mreže Natura 2000 i u područjima s prirodnim ograničenjima ili ostalim posebnim ograničenjima i poljoprivredu velike prirodne vrijednosti, kao i stanje europskih krajobrazza?“

U PRR RH Pod prioritetom 4 programirane su sljedeće mjere i operacije:

Izravni doprinos:

M01 (prijenos znanja i informiranje):

1.1.1. Strukovno osposobljavanje za višestruku sukladnost, paket mjera poljoprivreda, okoliš i klimatske promjene, ekološki uzgoj

M02 (savjetodavne usluge, upravljanje farmama i usluge pružanja pomoći poljoprivrednim gospodarstvima):

2.1.1. Savjetovanje o višestrukoj sukladnosti, mjerama „Poljoprivreda, okoliš i klimatske promjene“ i „Ekološki uzgoj“

2.1.3. Savjetovanje šumoposjednika

2.3.1. Osposobljavanje savjetnika

M04 (ulaganja u infrastrukturu):

4.4.1. Neproduktivna ulaganja povezana s očuvanjem okoliša

M08 (ulaganje u šume):

8.5.1. Konverzija degradiranih šumskih sastojina i šumskih kultura,

8.5.2. Uspostava i uređenje poučnih staza, vidikovaca i ostale manje infrastrukture,

M10 (okoliš i klimatske promjene):

- 10.1.3. Očuvanje travnjaka velike prirodne vrijednosti,
- 10.1.4. Pilot mjera za zaštitu kosca – *Crex crex*,
- 10.1.5. Pilot mjera za zaštitu leptira,
- 10.1.6. Uspostava poljskih traka,
- 10.1.8. Održavanje ekstenzivnih maslinika,
- 10.1.9. Očuvanje ugroženih izvornih i zaštićenih pasmina domaćih životinja,
- 10.1.10. Očuvanje suhozida,
- 10.1.11. Očuvanje živica,
- 10.2.1. Očuvanje, održivo korištenje i razvoj genetskih resursa u poljoprivredi

M11 (organski uzgoj):

- 11.1.1. Plaćanja za prijelaz na ekološke poljoprivredne prakse i metode,
- 11.2.1. Plaćanja za održavanje praksi i metoda ekološkog uzgoja

M13 (prirodna ograničenja):

- 13.1. Plaćanja u gorsko planinskim područjima
- 13.2. Plaćanja u područjima sa značajnim prirodnim ograničenjima
- 13.3. Plaćanja u područjima s posebnim ograničenjima

Neizravni doprinos:

M01 (prijenos znanja i informiranje):

- 1.2.1. Demonstracijske aktivnosti

M04 (ulaganja u infrastrukturu):

- 4.3.3. Ulaganje u šumsku infrastrukturu

M10 (okoliš i klimatske promjene):

- 10.1.7. Održavanje ekstenzivnih voćnjaka
- 10.1.12. Korištenje feromonskih, vizualnih i hranidbenih klopki

M16 (suradnja):

16.1.1. Potpora za osnivanje operativnih skupina

16.1.2 . Operativne skupine

Relevantni zajednički pokazatelji rezultata / cilja izračunavaju postotak poljoprivrednog zemljišta (R7 / T9) i šuma te ostalih šumovitih područja (R6 / T8) prema ugovorima o upravljanju koji podržavaju biološku raznolikost i / ili krajolike.

Indeks čestih vrsta ptica na poljoprivrednom zemljištu zamišljen je kao pokazatelj promjena biološke raznolikosti poljoprivrednih krajobrazu u Europi.

Indeks mjeri brzinu promjene u relativnoj brojnosti uobičajenih vrsta ptica na odabranim lokacijama tijekom promatranog razdoblja. Indeks se izračunava s obzirom na baznu godinu, kada je vrijednost indeksa postavljena na 100%. Za Republiku Hrvatsku se indeks čestih vrsta ptica na poljoprivrednim staništima po prvi put izračunao 2015. godine, koja je uzeta kao početna i referentna.

Vrste ptica, odabrane s popisa odabranih zajedničkih vrsta na razini EU-a (tzv. "EU popis vrsta" trenutno obuhvaća 39 vrsta), ovisne su o obradivim površinama za hranjenje i gniježđenje i ne mogu uspjevati u drugim staništima, ali Države članice mogu odabrati vlastiti skup vrsta, idealno slijedeći smjernice Europskog vijeća za popis ptica (EBCC). Trendovi populacije izvedeni su iz broja pojedinih vrsta ptica na popisnim mjestima i kao takvi prikazuju se kroz vrijeme .

Indeks čestih vrsta ptica na poljoprivrednim staništima u Hrvatskoj obuhvaća 28 vrsta ptica. Popis je dan u Mikulić, 2019. Taj razmjerno visok broj u odnosu na druge europske države opravdan je biološkom i klimatskom raznolikošću Republike Hrvatske, te posljedično uvjetima staništa koji podupiru i veliku raznolikost ptica. Terensko prikupljanje podataka, analizu podataka, izračun indeksa i podindeksa za vrste iz indeksa Ministarstvo poljoprivrede obavlja putem vanjske usluge. Podatke prikuplja oko 30 istraživača ornitologa na ukupno 55 kvadranta veličine 10x10 km diljem cijele Hrvatske raspoređenih u tri biogeografske regije: kontinentalna, alpinska i mediteranska (Mikulić, 2019). Svake godine na istim se kvadrantima ptice prebrojavaju standardnom ornitološkom metodom istraživanja, na dva točkasta transekta s po devet točaka (ukupno 110 transekata i 990 točaka prebrojavanja). Na tim točkama ptice se bilježe u tri pojasa udaljenosti (0-30 m, 30-100 m, >100 m) dva puta tijekom jedne sezone gniježđenja od početka travnja do sredine lipnja. Metodologija je detaljno opisana u izvješću za izračun indeksa iz 2019 (Mikulić i dr., 2019), kao i u prethodnim izvješćima.

Ostali slični pokazatelji na razini EU:

- o Agro-ekološki pokazatelj (AEI) 25: Trendovi populacije ptica na poljoprivrednom zemljištu;
- o Pokazatelji održivog razvoja (SDI) - Biološka raznolikost: Indeks zajedničkih ptica (Eurostat).
- o SEBI pokazatelj 01: brojnost i rasprostranjenost odabranih vrsta, što uključuje zajednički indeks ptica na poljoprivrednim površinama (Paneuropska inicijativa za usmjeravanje europskih pokazatelja biološke raznolikosti (SEBI), EEA, DG ENV, itd.)

Mjerna jedinica

Index - (bazna godina 2000 = 100)

Komentari

Što se tiče vremenskih serija, broj i vrsta koje je svaka država odabrala s odabranog zajedničkog popisa trebale bi ostati stabilne tijekom vremena, osim ako za suprotno ne postoje valjani razlozi. Ako se zemlja odluči uključiti više vrsta, to je često zato što su stariji podaci postali dostupni u elektroničkom obliku. U svakom slučaju, cijela se vremenska serija svake države preračunava za svaku novu dostavu podataka i stoga se može vremenom mijenjati, jer se svi pokazatelji izračunavaju tehnikama modeliranja.

Glavni problem povezan je s procjenom neto učinaka PRP-a na promjene registrirane za taj pokazatelj. Zbog prirode opažanog parametra, vrlo je teško kvantificirati utjecaj Programa na varijacije populacija ptica.

U nekim zemljama eksperimentirano je s "poboljšanim" okvirom detekcijskih točaka: uzimajući u obzir postojeće točke kao "protučinjeničnu situaciju", stvorili su dodatne točke vrlo blizu farmi koje su imale koristi od intervencija Programa ("činjenično" stanje). Usporedba dviju vrijednosti može se smatrati neto učinkom RDP-a.

Usprkos tome, nisu otkrivene značajne razlike, vjerojatno s obzirom na činjenicu da populacija ptica nije toliko ovisna o prisutnosti ili ne na području farmi koja primjenjuju poboljšane uzgojne prakse (poput integriranih sustava, M10 ili organske poljoprivrede, M11).

Tako se predlaže da se ovaj pokazatelj koristi samo kao opći opis situacije u vezi s biološkom raznolikošću.

Zanimljiva alternativa FBI-u, naprotiv, predstavljena je pokazateljem koji koristi populacije insekata (pčele, ali i druge entomofaune), strogo zatvorene za to područje, a stanište pokriva vrlo ograničeno zemljopisno područje.

Rezultati praćenja čestih vrsta ptica na poljoprivrednom zemljištu u RH

Vrijednosti indeksa u razdoblju 2015.-2019. Prikazane su u nastavku (Tablica 27).

Indeks još oscilira oko početne vrijednosti te je prerano za donošenje zaključaka o postojanosti trenda, odnosno o utjecaju poljoprivrede na vrste iz indeksa, jer se radi tek o petogodišnjem istraživanju a u prirodnim sustavima su fluktuacije brojnosti određenih populacija uobičajene. To ukazuje na potrebu nastavka praćenja čestih vrsta ptica na poljoprivrednim staništima u Hrvatskoj.

Analiza utjecaja poljoprivrednih potpora (Mikulić i dr., 2019) iz 2018. na faunu ptica u 2019. godini pokazala su pozitivan utjecaj IAKS mjera na abundanciju ptica dok su poljoprivredne površine pod potporama pokazale pozitivan utjecaj na raznolikost ptica (uz naznaku da predznak ovih utjecaja varira od godine do godine). Površine pod poljoprivredom su pokazale negativan utjecaj na brojnost i raznolikost ptica.

Tablica 27 Razvoj indeksa čestih vrsta ptica na poljoprivrednom zemljištu u RH (Izvešće o izračunu zajedničkog poljoprivredno-okolišnog pokazatelja PRR 2014.-2020.: CCI 35., 2019. godina)

Godina	2015	2016	2017	2018	2019
Indeks (FBI) (referentna godina)	100	95	102	100	97

Osim gore navedenog indeksa, pokrenut je također i program praćenja učinka PRR na brojnost jedinki ptice kosac, za praćenje učinka operacije 10.1.4. "Pilot mjera zaštite kosca (*Crex crex*)", kao ugrožene vrste, čiji opstanak ovisi o travnjacima s visokom vegetacijom. Rezultati ovoga programa praćenja bit će dostupni za ex-post evaluaciju.

Dodatno, u cilju praćenja stanja travnjačkih staništa i pratećih vrsta leptira, uspostavljen je Europski indikator stanja travnjačkih vrsta danjih leptira, koji je ujedno i jedan od indikatora stanja bioraznolikosti u Europi. Ovaj indikator se temelji na praćenju trenda populacija sedamnaest vrsta danjih leptira vezanih uz travnjačka staništa u, trenutno, 22 države. Metodologija praćenja te izračuna indikatora definirana je u okviru Europske monitoring sheme danjih leptira (eBMS) od strane organizacije Butterfly Conservation Europe (BCE)

Ministarstvo poljoprivrede je ugovorilo vanjsku uslugu izrade i provedbe plana praćenja danjih vrsta leptira i travnjaka visoke prirodne vrijednosti do kraja 2022. godine, na temelju čega će se odrediti ex-post učinak operacija i propisanih obveza te po potrebi dati preporuku za njihovu izmjenu. Praćenje učinka tipa operacije 10.1.3. „Očuvanje travnjaka velike prirodne vrijednosti“ i tipa operacije 10.1.5. „Pilot mjera za zaštitu leptira“ provest će se kroz praćenje stanja vegetacije travnjačkih površina te odabranih vrsta danjih leptira.

Preporuke za daljnje aktivnosti praćenja na nacionalnoj razini

- Nastaviti provođenje Programa praćenja čestih vrsta ptica kako bi se mogli dobiti trendovi, izvoditi utemeljeni zaključci o mogućim utjecajima poljoprivredne prakse i politike, te temeljem toga i poboljšane prakse i mjere.
- Provođenje Programa praćenja kosca
- Provođenje programa praćenja danjih vrsta leptira i travnjaka visoke prirodne vrijednosti

S obzirom da RH ima veliku raznolikost krajobraza, prilikom praćenja ptica i leptira potrebno je pažljivo planirati lokacije za praćenje, odnosno stratificirati uzorak u skladu s krajobraznim tipovima, što vjerojatno podrazumijeva veliki uzorak, kako bi se učinak PRR mjera mogao adekvatno odrediti. I9. Poljoprivreda visoke prirodne vrijednosti (PPVPV)

Procjena utjecaja PRR-a na uzgoj visoke prirodne vrijednosti trebala bi imati za cilj procjenu doprinosa PRR-a sveobuhvatnom cilju ZPP-a „održivo upravljanje prirodnim resursima i klimatske akcije“. Logika intervencije za I9. poklapa se s intervencijskom logikom za I8. koja je opisana u prethodnom poglavlju. U kombinaciji s I.8 (FBI), ovaj pokazatelj olakšava procjenu promjena u uvjetima uzgoja na poljoprivrednim područjima visoke prirodne vrijednosti ispitivanjem promjena u sastavu zajednica ptica na poljoprivrednom zemljištu visoke prirodne vrijednosti.

Ovaj se pokazatelj definira kao postotak korištenih poljoprivrednih površina koje se obrađuju za stvaranje visoke prirodne vrijednosti (VPV).

PPVPV je rezultat kombinacije sustava korištenja zemljišta i uzgoja koji su povezani s visokom razinom biološke raznolikosti ili prisutnošću određenih vrsta i staništa.

Prepoznaju se tri kategorije poljoprivrednih površina visoke prirodne vrijednosti

- Tip 1: Obradivo zemljište s visokim udjelom poluprirodne vegetacije
- Tip 2: Obradivo zemljište s mozaikom poljoprivrede niskog intenziteta te prirodnim i strukturnim elementima, kao što su rubovi polja, živice, kameni zidovi, dijelovi šume ili grmlja, male rijeke itd.
- Tip 3: Obradivo zemljište koje podupire rijetke vrste ili visok udio europskih ili svjetskih populacija.

Aktivnosti PRR-a koje imaju potencijalno povoljni učinak na "poljoprivredna područja visoke prirodne vrijednosti" uglavnom se odnose na:

- održavanje korištenja poljoprivrednog zemljišta koje spada u kategoriju polu-prirodnih vegetacijskih područja kao što su stalne livade i pašnjaci (Podmjera 10.1.);
- održavanje ili čak novo uvođenje ekstenzivnih sustava gospodarenja poljoprivrednim zemljištem (npr. Podmjera 11.1) koji povećavaju / održavaju razine diferencijacije i ekološke složenosti uz prisutnost ekološke infrastrukture i mozaike uzgoja.

Metodologija:

Za potrebe ovog pokazatelja, zajednički parametar "Poljoprivreda visoke prirodne vrijednosti", kako je gore definiran, treba se procijeniti u svakoj državi članici i na pojedinom području PRR-a, koristeći metode prilagođene prevladavajućim bio-fizičkim karakteristikama i poljoprivrednim sustavima, a na temelju dostupnih kvalitetnih i najprikladnijih podataka.

Dodatne metodološke smjernice za utvrđivanje vrijednosti za ovaj pokazatelj pružene su u vodiču "The Application of the High Nature Value Impact Indicator" (<https://enrd.ec.europa.eu/enrd-static/fms/pdf/6A6B5D2F-ADF1-0210-3AC3-AD86DFF73554.pdf>)

Svrha ovog pokazatelja nije uspoređivanje teritorija na temelju opsega PPVPV, već razmatranje trendova u njegovom očuvanju i/ili poboljšanju. Stoga je važno da se na svakom teritoriju koristi ista metodologija za svaku uzastopnu procjenu, kako bi se trendovi pravilno procijenili.

Mjerna jedinica

- Postotak (%)
- Apsolutna površina KPP (ha) i PPVPV također je potrebna kako bi se omogućilo agregiranje na razinu država članica / EU-a

Komentari/upozorenja

Zbog razlika u dostupnosti podataka, fizičkoj/ekološkoj situaciji i poljoprivrednim sustavima i praksama u državama članicama, nije prikladno nametati zajedničku metodologiju za procjenu poljoprivrede s visokom prirodnom vrijednošću. Korištenje jedne jedine metode ograničilo bi analizu na podatke dostupne za cijelu Europsku uniju, što bi za utjecalo na kvalitetu i točnost za one zemlje koje imaju detaljnije podatke i profinjenije metode.

Potpuna procjena PPVPVa uzela bi u obzir prostorni opseg i kvalitetu / stanje zemljišta. Predložena definicija pokazatelja pokriva samo opseg PPVPV, budući da u većini država članica trenutna metodologija nije dovoljno razvijena da pruži pouzdane indikacije stanja PPVPV. Međutim, države članice se snažno potiču da nastave razvijati i usavršavati pristupe koji se koriste kako bi se kvaliteta / stanje moglo uključiti u procjene PPVPV.

Kao i za sve ostale pokazatelje učinka, potrebno je imati procijenjenu vrijednost za ovaj pokazatelj. Dok tijela država članica ne utvrde i ne koriste odgovarajuću specifičnu metodu za procjenu PPVPV, postoje dva postojeća izvora podataka koji bi se u međuvremenu mogli koristiti za dobivanje vrijednosti, iako oba imaju značajna ograničenja i ne daju reprezentativnu ocjenu opsega PPVPV. Upotreba ovih vrijednosti druga je najbolja alternativa u usporedbi s primjenom preciznije i prikladnije metode. Dvije zamjenske opcije su:

1) Procjena poljoprivrednoga zemljišta visoke prirodne vrijednosti na osnovu podataka CORINE Land Cover (studija EEA).

Ograničenja:

- Ovaj pristup ne uzima u obzir poljoprivredne sustave.
- Procjene zemljišnog pokrova ne razlikuju uvijek dobro napušteno zemljište od grmlja i opsežnog poluprirodnog travnjaka s mrljama grmlja ili razbacanog drveća.
- Korištena skala može značiti da su manja područja, poput poljoprivrednih parcela unutar šumovitih područja, u potpunosti propuštena.
- Površina poljoprivrednog zemljišta procijenjena na temelju podataka o pokrovnosti zemljišta CORINE ne odgovara podacima EUROSTAT-a o KP.
- EEA se redovito ne ažurira, tako da ne pruža dinamičnu sliku.

2) Područje KPP koje se nalazi unutar određenih područja NATURA 2000.

Ograničenja:

- Ovaj pristup ne uzima u obzir poljoprivredne sustave.
- Prije je statički nego dinamički.

Situacija u Hrvatskoj

Unatoč gore opisanim ograničenjima, čini se da je najprikladnija metoda za Hrvatsku ona koja koristi CORINE skup podataka, što omogućuje i dinamičku analizu parametra opsega, koja se odnosi na različita razdoblja (npr. dostupan je opseg u 2000., 2006., 2012. i 2018.) Sastoji se od popisa zemljišnog pokrova u 44 klase. CLC koristi minimalnu jedinicu za mapiranje (MMU) od 25 hektara (ha) za površine Dostupan je i sloj CLC-Change, koji automatski uspoređuje podatke od 2012. do 2018.

U Hrvatskoj je prva indikativna karta "Poljoprivreda visoke prirodne vrijednosti" izrađena u 2011. godini od strane Državnog zavoda za zaštitu prirode (trenutno spojen s Hrvatskom agencijom za okoliš -HAOP) koristeći EEA / JRC pristup (opisali Paracchini i sur., 2008).

Zbog dostupnosti novih podataka (nove karte Corine Land Cover iz 2012 i nove zemljopisne karte nešumskih staništa, te područja Natura 2000), nova procjena proširenja područja PPVPV izrađena je u 2018. godini. Klase Corine Land Cover (iz 2012) su preklopljene s međunarodno i nacionalno važnim područjima za biološku raznolikost, uključujući područja važna za ptice (IBA - Important Bird Areas), područja važna za leptire (PBA - Prime Butterfly Areas) te područja ekološke mreže NATURA 2000. Kao specifičnost Hrvatske, u PPVPV su uključeni i slatkovodni ribnjaci velike prirodne vrijednosti. Klase CLC uključuju poljoprivredno zemljište sa velikim udjelom poluprirodne ili prirodne vegetacije; poljoprivredno zemljište sa mozaikom staništa i niskim intenzitetom korištenja zemljišta; poljoprivredno zemljište na kojem obitavaju rijetke vrste ili velik udio europskih i svjetskih populacija. Opis metodologije izrade karte dan je u (HNV MAP, 2018).

Gore spomenuta analiza dala je novu ažuriranu vrijednost PPVPV od 634.787 ha, koja može smatrati procjenom ukupne PPVPV. Prema podatku o KPP iz 2017. godine, udio PPVP-a u ukupnom korištenom poljoprivrednom području iznosi 48,24 %. Pozitivan trend udjela PPVPV-a u ukupnim korištenim poljoprivrednim područjima ukazuje na veću bioraznolikost.

S obzirom da postoji novi CLC iz 2018., po istoj metodologiji kako je napravljeno s CLC iz 2012, potrebno je odrediti područja PPVPV za CLC iz 2018, uz nove podatke iz ARKOD-a kako bi se mogle pratiti promjene u odnosu na CLC iz 2012. Odnosno, potrebno je procijeniti bruto varijaciju.

Za procjenu neto učinka Programa u 2019. upotrijebio se pokazatelj: udio ukupnih površina koje financira PRR koje doprinose očuvanju visoke prirodne vrijednosti zemljišta u ukupnoj površini PPVPV (temeljem karte iz 2018), a tu spadaju prvenstveno podmjere 10.1 te mjere 11 i 13. Trenutno nije moguć izračun udjela PRR-a u promjeni PPVPV, dok se ne napravi nova karta PPVPV za RH, temeljem CLC-a iz 2018. (Tablica 29)

Učinak operacija 10.1.3., 10.1.4, 10.1.5 prati se u okviru posebnih programa (opisano u poglavlju I.08)

Tablica 28 Koraci za izračun pokazatelja neto učinka PRR (za ARKOD sloj iz 2017. i 2018.)

Metoda izračuna (koraci)	Potreban skup podataka	Izvor podataka	Metoda prikupljanja podataka i razdoblje	Napomene
Karta PPVPV - površina	-	HAOP	CLC iz 2012, Natura 2000 iz 2016. Svaki 6 godina (u skladu s	Karta izrađena u 2018.

IZVJEŠĆE ZADATAK 6 - VREDNOVANJE PROGRAMA RURALNOG RAZVOJA REPUBLIKE HRVATSKE ZA RAZDOBLJE 2014.-2020., VREDNOVANJE SUSTAVA TE PRIPREME ANALIZA ZA IZVJEŠTAVANJE PREMA EUROPSKOJ KOMISIJI U 2019. GODINI

			izmjenama CLC-a)	
<i>Određivanje površina pod operacijama 10.1.3, 10.1.4, 10.1.5, 10.1.6, 10.1.7, 10.1.8, 10.1.9, 10.1.12, 10.1.13, 10.1.15, 10.1.16, 11.1., 11.2, 13.1., 13.2, 13.3</i>	<i>ARKOD</i>	<i>Agencija za plaćanja u poljoprivredi</i> <i>Baza podataka za praćenje provedbe PRR-a</i>	<i>GIS obrada</i>	<i>Po istoj metodologiji kako je napravljeno s CLC iz 2012, treba odrediti područja PPVPV za CLC iz 2018.</i>
<i>Izračun neto učinka programa: udio površina pod 2 u površini pod 1</i>	<i>Površina pod 1</i> <i>Površine pod 2</i>	<i>Kao pod 1. I 2.</i>	<i>Preklapanje površina - GIS analiza</i>	

Tablica 29 Udio ukupnih površina koje financira PRR koje doprinose očuvanju visoke prirodne vrijednosti zemljišta u ukupnoj površini PPVPV (za ARKOD sloj iz 2017. i 2018. godine)

Podmjera/Operacija	Opis podmjere/operacije	Površina u (ha)- ARKOD sloj 2017*	% ostvarene površine koji se nalazi u PPVPV	Površina u 2018. (ha)- ARKOD sloj 2018	% ostvarene površine koji se nalazi u PPVPV
10.1.2.	Zatravnjivanje trajnih nasada	0%	0%	433.2	6%
10.1.3	Očuvanje travnjaka velike prirodne vrijednosti	5920.7	37%	6570.9	39%
10.1.4	Pilot mjera za zaštitu kosca	164.4	97%	198.6	95%
10.1.5	Pilot mjera za zaštitu leptira	10.7	97%	10.2	61%
10.1.6	Uspostava poljskih traka	0.0	0%	0.0	0%
10.1.7	Održavanje ekstenzinih voćnjaka	35.3	4%	40.4	6%
10.1.8	Održavanje ekstenzinih maslinika	303.2	16%	404.1	16%
10.1.12	Korištenje feromonskih klopki	0	0%	753.8	11%

IZVJEŠĆE ZADATAK 6 - VREDNOVANJE PROGRAMA RURALNOG RAZVOJA REPUBLIKE HRVATSKE ZA RAZDOBLJE 2014.-2020., VREDNOVANJE SUSTAVA TE PRIPREME ANALIZA ZA IZVJEŠTAVANJE PREMA EUROPSKOJ KOMISIJI U 2019. GODINI

10.1.13	Konfuzija štetnika	0	0%	179.9	2%
10.1.15	Primjena ekoloških gnojiva	0	0%	1442.8	1%
10.1.16	Mehaničko uništavanje korova	0	0%	1307.3	9%
11.1	Prijelaz na ekološke poljoprivredne prakse	63586.9	29%	41563.8	27%
11.2	Održavanje ekoloških praksi	38414.0	23%	68897.8	36%
	UKUPNO 10 I 11	102,001	26%	110,462	25%
	%KPP		2%		2%
13.1	GPP-gorsko planinska područja	67008.4	51%	82864.2	51%
13.2	Područja sa značajnim prirodnim ograničenjima	353687.8	49%	382816.6	16%
13.3	Područja s posebnim ograničenjima	86078.4	25%	40492.0	25%
Ukupno	UKUPNO 13	506,775	45%	506,173	22%
	SVEUKUPNO (10, 11, 13)	608,776	22%	616,634	24%
	%KPP		11%		10%

***Napomena:** Površine iz ARKOD sloja za 2017. nisu iste kao u GIP-u iz 2018.

Rezultati analize (za ARKOD sloj iz 2017. i 2018.)

Temeljem karte PPVPV izračunate u 2018. godini (CLC iz 2012 i karte staništa iz 2016), udio pojedinih mjera programiranih za izravni doprinos zaštiti bioraznolikosti prikazan je u Tablici 2. Iako se površine pod podmjerama razlikuju za sloj iz 2017. i 2018., te su u novijem razdoblju ostvarene površine za dodatne operacije, udio površine pod podmjerama 10.1., 11.1 i 11.2 koje doprinose očuvanju i stvaranju visoke prirodne vrijednosti je podjednak, i čini **oko 2% KPP-a**, pri čemu napominjemo i da se KPP mijenja od godine do godine, pa postoci nisu izravno usporedivi u ukupnoj površini KPP. Ukoliko se dodaju i površine pod mjerom 13 (kojima se također čuva prirodna vrijednost i krajobrazna raznolikosti), onda je doprinos PRR-a koje doprinose cilju EU čini **oko 10% KPP –a**.

Preporuke

Izraditi novu kartu PPVPV s obzirom na CLC iz 2018 i ažurirani ARKOD.

Izraditi kartu promjene PPVPV u odnosu na prethodnu kartu.

I.11 Kvaliteta voda

Pokazatelj kvalitete vode pokazuje potencijalni utjecaj poljoprivrede na kvalitetu vode zbog onečišćenja nitratima i fosfatima.

Onečišćenje nitratima i fosfatima procjenjuje se kroz dva glavna pokazatelja, od kojih se svaki sastoji od dva pod-pokazatelja:

Pokazatelj 1) Bruto bilanca hranjivih tvari koji obuhvaća:

- 1. a)** Bruto bilanca dušika (GNB-N): Potencijalni višak dušika na poljoprivrednom zemljištu (višak bruto dušika).
- 1. b)** Bruto bilanca fosfora (GNB-P): Potencijalni višak fosfora na poljoprivrednom zemljištu (bruto fosforni višak).

Bruto bilance hranjivih tvari daju procjenu potencijalnog onečišćenja vode. Oni predstavljaju ukupnu potencijalnu prijetnju okolišu dušika i fosfornog viška u poljoprivrednim tlima. Kada se N i P primjenjuju u višku, mogu uzrokovati onečišćenje površinom i podzemnim vodama (uključujući pitku vodu) i eutrofikaciju.

Pokazatelj 2) Nitrati u slatkoj vodi koji se sastoji od:

- 2. a)** Kvaliteta podzemnih voda: % mjesta praćenja u 3 razreda kvalitete vode (visoka, umjerena i loša);
- 2. b)** Kvaliteta površinskih voda: % mjesta praćenja u 3 razreda kvalitete vode (visoka, umjerena i loša).

Tri razreda kvalitete vode definirana su na sljedeći način:

- Visoka kvaliteta: koncentracija blizu prirodnih vrijednosti ili unutar praga naznačenog u zakonodavstvu za vodu s niskim razinama zagađenih tvari.
- Umjerena kvaliteta: koncentracija iznad prirodnog standarda, ali još uvijek ispod opasne razine.
- Loša kvaliteta: koncentracija iznad opasne razine.

Stvarne klase koncentracije su sljedeće:

Podzemnih voda:

- Visoka (" $<10 \text{ mg/l NO}_3^-$ " + " $\geq 10 \text{ mg/l NO}_3^-$ i $<25 \text{ mg/l NO}_3^-$ ")₃
- Umjereno (" $\geq 25 \text{ mg/l NO}_3^-$ i $<50 \text{ mg/l NO}_3^-$ ")
- Loša (" $\geq 50 \text{ mg/l NO}_3^-$ ").

Površinska voda:

- Visoka (" $<0,8 \text{ mg/l N}$ " + " $\geq 0,8 \text{ mg/l N}$ i $<2,0 \text{ mg/l N}$ ")₄
- Umjereno (" $\geq 2,0 \text{ mg/l N}$ i $<3,6 \text{ mg/l N}$ " + " $\geq 3,6 \text{ mg/l N}$ i $>5,6 \text{ mg/l N}$ ")
- Loša (" $\geq 5,6 \text{ mg/l N}$ i $<11,3 \text{ mg/l N}$ " + " $\geq 11,3 \text{ mg/l N}$ ")

Sljedeći pokazatelji već postoje:

- Poljoprivredno-okolišni pokazatelj 27.1 Kvaliteta vode - Nitrati u slatkovodnom nitratu

Mjerna jedinica

1) Stanje bruto hranjivih tvari:

1.a) Bruto ravnoteža dušika (GNB-N): kg N/ ha/ godišnje;

1. b) Bruto fosforna bilanca (GNB-P): kg P/ ha/ godišnje.

Pokazatelj se izražava kao 4-godišnji prosjek

2) Nitrati u slatkovodnim

2. a) Kvaliteta podzemnih voda: % mjesta praćenja;

2.b) Kvaliteta površinske vode: % mjesta praćenja.

N.B. Koncentracija nitrata izražava se kao mg/l nitrata ($\text{NO}_3\text{-mg/l}$) za podzemne vode i mg/l dušika (N-mg/l) za rijeke

U Hrvatskoj slučaju smatra se da navedeni pokazatelji nije moguće iskazati neto učinke Programa u odnosu na utjecaje na kvalitetu vode. Mogu se koristiti za opis opće situacije, ali postojeći nadzor ne dopušta dokaze o uzročno-posljedičnoj vezi između radnji koje se financiraju iz programa i kvalitete vode.

Zapravo, ti su pokazatelji samo neizravni; pokazuju potencijalne rizike, ovisno o lokalnim uvjetima tla i praksama upravljanja poljoprivrednim gospodarstvima, a ne stvarnim trendovima kvalitete vode.

Teško je razlikovati doprinos poljoprivredne politike u tom statusu u usporedbi s drugim čimbenicima koji utječu na to, iako je jasno da poljoprivreda ima glavni doprinos. Štoviše, najviše ažurirana vrijednost za kvantifikaciju stanja bruto hranjivih tvari je 2012., pa u svrhu evaluacije nije korisna.

Stoga se predlaže korištenje proxy indikatora, povezanog s uštedama u količinama N i P gnojiva /pesticida koje promiču M 10 i M 11.

Metodološki koraci koje treba slijediti označeni su u sljedećoj **Pogreška! Izvor reference nije pronađen..**

Napomena: Prema podacima Hrvatskih voda, podaci korišteni za izračun tih pokazatelja u 2012. godini su iz 54 nadzorne postaje za površinske vode i 30 nadzornih postaja za podzemne vode te su dostavljeni EIONET-u što znači da nisu sve promatračke postaje u Hrvatskoj bile uključene u prvi izračun pokazatelja.

Tablica 30 Koraci izračuna pokazatelja I11

Metoda izračuna (koraci)	Potreban skup podataka	Izvor podataka	Način i razdoblje prikupljanja podataka
1. Kvantitativna procjena gnojiva koja se upotrebljavaju na UAA	Ukupno UAA u Hrvatskoj Ukupne količine N i P gnojiva raspoređenih po ha	Eurostat /Nacionalna statistika	
2. Kvantitativna procjena poljoprivrednih površina financiranih M 10 i 11	(površina u ha) koja je financirana kroz M 10 i 11	Sustav praćenja Vrijednosti pokazatelja R8 i R9	
3. Definicija ušteda u korištenju N i P gnojiva zbog provedbe mjera 10 i 11 u usporedbi s uobičajenim praksama	%ušteda po ha	Sustav praćenja mjera PRR-a	
4. Izračun ukupne količine N i P gnojiva uštedenih zahvaljujući Programu			Množenje vrijednosti 2 s vrijednošću 3
5. Izračun % iskorištenih ušteda u usporedbi s ukupnim količinama korištenih N i P gnojiva	Ukupne količine N i P gnojiva na razini zemlje	Eurostat /Nacionalna statistika	Izračun % ušteda na ukupnim količinama N i P gnojiva na razini države
6. Dodatni podaci koji se odnose na promjene u korištenju N i P gnojiva od strane poljoprivrednika mogu se pribaviti i posebnim terenskim anketama, tražeći od korisnika jesu li registrirali		Terenske ankete	

IZVJEŠĆE ZADATAK 6 - VREDNOVANJE PROGRAMA RURALNOG RAZVOJA REPUBLIKE HRVATSKE ZA RAZDOBLJE 2014.-2020.,
VREDNOVANJE SUSTAVA TE PRIPREME ANALIZA ZA IZVJEŠTAVANJE PREMA EUROPSKOJ KOMISIJI U 2019. GODINI

smanjenje/povećanje količina gnojiva korištenih prije i nakon provedbe Mjere 10 /11			
--	--	--	--

Dodatni izvor podataka

Sljedeći izvori podataka mogu se koristiti za procjenu opće situacije u vezi sa statusom kvalitete površine i podzemnih voda:

Zagađenje vode: [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Agri-environmental pokazatelj](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Agri-environmental_pokazatelj) - zagađenje vode nitratima

- CSI 020 Hranjive tvari u kopnenim vodama (Europska agencija za okoliš). Koncentracije nitrata u rijekama i podzemnim vodama. Pokazatelj se može koristiti za ilustraciju geografskih varijacija u trenutnim koncentracijama hranjivih tvari i kretanju kroz vrijeme.

- Poljoprivredno-ekološki pokazatelj 15 Bruto ravnoteža dušika: Potencijalni višak dušika na poljoprivrednom zemljištu, [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-objasnio/index.php/Agri-ekološki pokazatelj](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-objasnio/index.php/Agri-ekološki_pokazatelj) - bruto ravnoteža dušika

- Poljoprivredno-ekološki pokazatelj 16 Rizik od onečišćenja fosforom (bruto ravnoteža fosfora): Potencijalni višak fosfora na poljoprivrednom zemljištu, [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Agri-environmental pokazatelj](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Agri-environmental_pokazatelj) - rizik od onečišćenja fosforom

Potrebe za dodatnim aktivnostima praćenja na nacionalnoj razini

Statistički podaci na nacionalnoj razini mogu se koristiti iz baze podataka Eurostata. Specifičan sustav praćenja za Hrvatsku ipak može biti koristan za prikupljanje podataka na lokalnoj razini, uzimajući u obzir specifičnosti svake lokacije.

Prema njihovom položaju, može se procijeniti protu činjenična situacija u slučaju da postoje postaje koje se nalaze u području s visokom gustoćom poljoprivrednih gospodarstava korisnika, u usporedbi s drugima u kojima ne postoji značajna koncentracija/ značajan broj farmi korisnika.

Opis korištenog metodološkog pristupa i izazova/rizika

S obzirom na kompleksnost procjene pritiska sektora poljoprivrede općenito na stanje voda odnosno jasnog definiranja i razlikovanja doprinosa točkastih i raspršenih izvora onečišćenja, za definiranje doprinosa PRR (M10 i M11) u smanjenju unosa N i P u vode uzet je u obzir izračun nekoliko proxy vrijednosti. Važno je naglasiti da se na područjima mjera PRR ne provodi ciljani monitoring površinskih i podzemnih voda, niti su te površine uzete u obzir pri odabiru mjernih nacionalnih monitoringa, niti pri definiranju pritiska jer je implementacija PRR počela nakon donošenja zadnjeg Plana upravljanja vodnim područjima (2016.). Također, s obzirom na to da ne postoji centralni sustav prikupljanja i obrade podataka vezanih za korištenje gnojiva i pesticida za korisnike PRR, za izračune proxy vrijednosti korišteni su dostupni podaci vezani za statistiku potrošnje mineralnih gnojiva (potrošnja mineralnih gnojiva u tonama aktivne tvari za razdoblje od 2012.-2017.) i pesticida (prodaja za razdoblje 2015. do 2017., DZS), bilanca N i P (DZS), izračunati podaci o utrošku N i P na županijskoj razini iz mineralnih gnojiva na 1 ha za 2012. godinu (projekt: *Utjecaj poljoprivrede na onečišćenje površinskih i podzemnih voda u RH, 2014.*). Za prostorne analize korišteni su prostorni podaci korisnika, ustupljeni od strane Agencije za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju (APPRRR) za 2017. godinu i 2018 godinu.

Izračun ranjiva područja uštede N i P iz mineralnih gnojiva

Područja podložna onečišćenju nitratima poljoprivrednog podrijetla čine vode, a posebno one namijenjene za ljudsku potrošnju, koje sadrže povećanu koncentraciju nitrata (više od 50 mg/l, izraženo kao NO₃-) i vode podložne eutrofikaciji uslijed unosa veće količine dušičnih spojeva poljoprivrednog podrijetla. Površine s kojih se prihranjuju područja podložna onečišćenju nitratima poljoprivrednog podrijetla proglašavaju se ranjivim područjima. Ranjiva područja proglašena su *Odlukom o određivanju ranjivih područja u Republici Hrvatskoj* (NN 130/12) koja je stupila na snagu u prosincu 2012. godine i u međuvremenu nije mijenjana. Odlukom je određeno 6 ranjivih područja koja obuhvaćaju površinu od 5.090 km² (9 % teritorija Republike Hrvatske), odnosno 75 Općina u 7 Županija i Grad Zagreb (*Plan upravljanja vodnim područjima 2016.-2021.*).

Za potrebe ocjene doprinosa PRR, izračunata je ušteda korištenja N i P iz mineralnih gnojiva na ranjivim područjima. Ukupna ušteda utroška dušika iz mineralnih gnojiva primjenom mjera PRR na ranjivim područjima iznosi 340,36 t, dok ukupna ušteda fosfora iznosi 51,94 t. U izračun su korištene površine pod mjerama (10.1.2, 10.1.3, 10.1.4, 10.1.5, 10.1.7., 10.1.8., 11.1.1. i 11.2.1) (Tablica 31 i Tablica 32).

Tablica 31 Ušteda korištenja dušika na području Županija nakon primjene mjera Ruralnog razvoja za ranjiva područja

Županija	Ranjive površine pod mjerama [ha]	Utrošak dušika iz mineralnih gnojiva na 1 ha korištenog poljoprivrednog zemljišta, [kg N/ha]	Ukupna ušteda dušika po cijeloj površini [t N]
Bjelovarsko-bilogorska	0,43	95	0,04
Brodsko-posavska	0,00	114	0,00
Dubrovačko-neretvanska	0,00	30	0,00
Grad Zagreb	128,27	79	10,13
Istarska	1.517,71	48	72,85
Karlovačka	0,00	50	0,00
Koprivničko-križevačka	0,00	88	0,00
Krapinsko-zagorska	14,14	82	1,16
Ličko-senjska	0,00	23	0,00
Međimurska	509,14	102	51,93
Osječko-baranjska	0,00	117	0,00
Požeško-slavonska	25,18	97	2,44
Primorsko-goranska	104,64	10	1,05
Sisačko-moslavačka	345,44	61	21,07
Splitsko-dalmatinska	0,00	20	0,00
Šibensko-kninska	0,00	8	0,00
Varaždinska	215,05	84	18,06

IZVJEŠĆE ZADATAK 6 - VREDNOVANJE PROGRAMA RURALNOG RAZVOJA REPUBLIKE HRVATSKE ZA RAZDOBLJE 2014.-2020.,
VREDNOVANJE SUSTAVA TE PRIPREME ANALIZA ZA IZVJEŠTAVANJE PREMA EUROPSKOJ KOMISIJI U 2019. GODINI

Virovitičko-podravska	0,00	101	0,00
Vukovarsko-srijemska	1.410,86	110	155,19
Zadarska	0,00	10	0,00
Zagrebačka	81,30	79	6,42
SUMA	4.352,17	67	340,36

Tablica 32 Ušteda korištenja fosfora na području Županija nakon primjene mjera ruralnog razvoja za ranjiva područja

Županija	Ranjive površine pod mjerama [ha]	Utrošak fosfora iz mineralnih gnojiva na 1 ha korištenog poljoprivrednog zemljišta, [kg P/ha]	Ukupna ušteda fosfora po cijeloj površini [t P]
Bjelovarsko-bilogorska	0,43	15	0,01
Brodsko-posavska	0,00	17	0,00
Dubrovačko-neretvanska	0,00	5	0,00
Grad Zagreb	128,27	12	1,54
Istarska	1.517,71	7	10,62
Karlovačka	0,00	8	0,00
Koprivničko-križevačka	0,00	13	0,00
Krapinsko-zagorska	14,14	12	0,17
Ličko-senjska	0,00	4	0,00
Međimurska	509,14	16	8,15
Osječko-baranjska	0,00	18	0,00
Požeško-slavonska	25,18	15	0,38
Primorsko-goranska	104,64	2	0,21
Sisačko-moslavačka	345,44	9	3,11
Splitsko-dalmatinska	0,00	3	0,00
Šibensko-kninska	0,00	1	0,00
Varaždinska	215,05	13	2,80
Virovitičko-podravska	0,000	15	0,00
Vukovarsko-srijemska	1.410,86	17	23,98
Zadarska	0,00	2	0,00
Zagrebačka	81,30	12	0,98
SUMA	4.352,17	67	51,94

Izračun proxy vrijednosti- Ušteda korištenja N i P

Potrošnja mineralnih gnojiva prema podacima DZS varira u razdoblju od 2012. do 2017. godine te je vidljiv pad potrošnje u odnosu na 2012. godinu (Tablica 33).

Tablica 33 Potrošnja mineralnih gnojiva u tonama aktivne tvari, Republika Hrvatska

	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	prosjeak
Dušik	106.884,4	77.919,6	73.680,3	87.427,7	72.320,0	98.412,0	86.107,3
Fosfor	14.329,8	12.518,1	16.874,8	12.899,4	5.781,3	14.890,5	12.882,3

S obzirom na to da Eurostat/OECD metoda za bilancu dušika nije bruto proračun svih gubitaka dušika u poljoprivredi odnosno isparavanje amonijaka iz organskih gnojiva, ne ulazi u proračun. Radi boljeg razumijevanja, dalje u tekstu prikazani su podaci prema DZS odnosno agro-okolišni pokazatelji: Bilanca dušika i fosfora u tonama, Pokazatelji bilance dušika i fosfora korištenog poljoprivrednog zemljišta (kg N/ha) s bruto i neto izračunima.

Tablica 34 AGRO-OKOLIŠNI POKAZATELJI

AGRO-OKOLIŠNI POKAZATELJI										
Izvor: DZS										
Bilanca dušika u tonama										
	2010.	2011.		2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	Srednja vrijednost
1. UNOS DUŠIKA	198150	210043		192634	163835	160414	176806	160377	168142	178800,12
2. ODNOSIJE DUŠIKA	90343	86401		77719	95028	87594	85007	105685	88789	89571,75
3. Bruto suficit (uneseni minus odneseni)	107807	123642		114915	68807	72820	91798	54692	97353	91479,25
4. Emisije N	27075	28132		27898	24460	23460	25171	25866	27426	26186
5. Neto suficit (bruto suficit minus emisije N)	80732	95510		87016	44347	49360	66627	28826	69927	65293,125

IZVJEŠĆE ZADATAK 6 - VREDNOVANJE PROGRAMA RURALNOG RAZVOJA REPUBLIKE HRVATSKE ZA RAZDOBLJE 2014.-2020., VREDNOVANJE SUSTAVA TE PRIPREME ANALIZA ZA IZVJEŠTAVANJE PREMA EUROPSKOJ KOMISIJI U 2019. GODINI

Bilanca fosfora u tonama										
1. UNOS FOSFORA	27046		25021	25196	22957	27211	21926	14820	23763	23492,5
2. ODNOSIJE FOSFORA	17443		17067	15306	18560	17656	17287	22172	18551	18005,25
3. Bruto suficit (uneseni minus odneseni)	9603		7954	9890	4397	9554	4639	-7352	5212	5487,125
Pokazatelji bilance dušika korištenog poljoprivrednog zemljišta (kg N/ha)										
	2010.		2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	srednja vrijednost
1. UNOS DUŠIKA	149		158	145	104	106	115	104	124	125,625
2. ODNOSIJE DUŠIKA	68		65	58	61	58	55	68	59	61,5
3. Bruto suficit (uneseni minus odneseni)	81		98	86	44	48	60	35	65	64,625

IZVJEŠĆE ZADATAK 6 - VREDNOVANJE PROGRAMA RURALNOG RAZVOJA REPUBLIKE HRVATSKE ZA RAZDOBLJE 2014.-2020., VREDNOVANJE SUSTAVA TE PRIPREME ANALIZA ZA IZVJEŠTAVANJE PREMA EUROPSKOJ KOMISIJI U 2019. GODINI

4. Emisije N										
5. Neto suficit (bruto suficit minus emisije N)	61		72	65	28	33	43	19	47	46
Pokazatelji bilance fosfora korištenog poljoprivrednog zemljišta (kg P/ha)										
1. UNOS FOSFORA	20		19	19	15	18	14	10	16	16,375
2. ODNOSI FOSFORA	13		13	12	12	12	11	14	12	12,375
3. Bruto suficit (uneseni minus odneseni)	7		6	7	3	6	3	-5	3	3,75

Unošenje dušika uključuje dušik u svim oblicima koji je unesen u tlo putem sjemenja i sadnog materijala, gnojiva, biološke fiksacije, atmosferske depozicije i biljnih ostataka.

Oдноšenje dušika uključuje dušik u svim oblicima koji je iznesen iz tla putem požnjevenih usjeva, pokošene ili popasene krme i uklonjenih biljnih ostataka.

Bruto suficit jest razlika unesenog i odnesenog dušika. Suficit dušika u tlu predstavlja negativan utjecaj poljoprivrede na okoliš.

Emisije N jesu količine dušika emitirane u zrak kao posljedica poljoprivredne aktivnosti.

Neto suficit jest bruto suficit umanjen za emisije N. Predstavlja preostali dušik u tlu i dio dušika koji se potencijalno može isprati i kontaminirati vodu.

Unošenje fosfora uključuje fosfor u svim oblicima koji je unesen u tlo putem sjemenja i sadnog materijala, gnojiva i biljnih ostataka.

Oдноšenje fosfora uključuje fosfor u svim oblicima koji je iznesen iz tla putem požnjevenih usjeva, pokošene ili popasene krme i uklonjenih biljnih ostataka.

Bruto suficit jest razlika unesenog i odnesenog fosfora. Suficit fosfora u tlu predstavlja negativan utjecaj poljoprivrede na okoliš.

Za potrebe određivanja proxy pokazatelja vezanog za uštedu u korištenju dušika (N) i fosfora (P), korištene su srednje vrijednosti utroška dušika i fosfora iz mineralnih gnojiva na 1 ha korištenog poljoprivrednog zemljišta za svaku Županiju pojedinačno u 2012. godini (studija Sagra 1) te površine financirane kroz tipove operacija 10.1.2, 10.1.3, 10.1.4, 10.1.5, 10.1.7., 10.1.8., 11.1.1. i 11.2.1. na kojima nije dozvoljena upotreba mineralnih gnojiva. Umnoškom utroška gnojiva po hektaru poljoprivrednog zemljišta i površinama pod navedenim mjerama dobivena je količina dušika i fosfora mineralnog gnojiva koja bi se primjenjivala bez primjene PRR, odnosno ušteda korištenja N i P. Navedene površine poljoprivrednog zemljišta pod mjerama M10 i M11, utrošak dušika/fosfora iz mineralnih gnojiva i ukupna ušteda dušika/fosfora po svakoj Županiji na teritoriju RH prikazana je u tablicama (Tablica 35 **Pogreška! Izvor reference nije pronađen.** i Tablica 36 **Pogreška! Izvor reference nije pronađen.**).

Ukupna ušteda utroška dušika iz mineralnih gnojiva primjenom mjera PRR iznosi 7.760,86 t, što znači da je PRR doprinio smanjenju unosa dušika od 4,43 % odnosno smanjenju potrošnje dušika iz mineralnih gnojiva od 9,01 %.

Ukupna ušteda utroška fosfora iz mineralnih gnojiva primjenom mjera PRR iznosi 1.197,16 t, što znači da je PRR doprinio smanjenju unosa dušika od 5,1 % odnosno smanjenju potrošnje fosfora iz mineralnih gnojiva od 9,29 %.

Tablica 35 Ušteda korištenja dušika na području Županija nakon primjene mjera Ruralnog razvoja

Županija	Površina pod mjerama [ha]	Utrošak dušika iz mineralnih gnojiva na 1 ha korištenog poljoprivrednog zemljišta, [kg N/ha]*	Ukupna ušteda dušika po cijeloj površini [t N]
Bjelovarsko-bilogorska	4.341,01	95	412,39
Brodsko-posavska	11.288,37	114	1.286,87
Dubrovačko- neretvanska	11.974,89	30	359,25
Grad Zagreb	127,16	79	10,05
Istarska	1.725,96	48	82,85
Karlovačka	3.599,85	50	179,99
Koprivničko- križevačka	687,92	88	60,54
Krapinsko-zagorska	145,91	82	11,96
Ličko-senjska	13.424,83	23	308,77
Međimurska	1.091,14	102	111,29
Osječko-baranjska	18.682,59	117	2.185,86
Požeško-slavonska	3.300,94	97	320,19
Primorsko-goranska	4.422,85	10	44,23
Sisačko-moslavačka	8.619,69	61	525,80
Splitsko-dalmatinska	8.105,25	20	162,11
Šibensko-kninska	2.714,04	8	21,71
Varaždinska	454,48	84	38,17
Virovitičko-podravska	9.380,10	101	947,39
Vukovarsko-srijemska	3.975,78	110	437,34

IZVJEŠĆE ZADATAK 6 - VREDNOVANJE PROGRAMA RURALNOG RAZVOJA REPUBLIKE HRVATSKE ZA RAZDOBLJE 2014.-2020.,
VREDNOVANJE SUSTAVA TE PRIPREME ANALIZA ZA IZVJEŠTAVANJE PREMA EUROPSKOJ KOMISIJI U 2019. GODINI

Zadarska	8.250,40	10	82,50
Zagrebačka	2.171,87	79	171,58
SUMA	118.485,03	67	7.760,86

Izvor: Sagra 1

Tablica 36 Ušteda korištenja fosfora na području Županija nakon primjene mjera Ruralnog razvoja

Županija	Površina pod mjerama [ha]	Utrošak fosfora iz mineralnih gnojiva na 1 ha korištenog poljoprivrednog zemljišta, [kg P/ha]	Ukupna ušteda dušika po cijeloj površini [t P]
Bjelovarsko-bilogorska	4.341,01	15	65,12
Brodsko-posavska	11.288,37	17	191,90
Dubrovačko- neretvanska	11.974,89	5	59,87
Grad Zagreb	127,16	12	1,53
Istarska	1.725,96	7	12,08
Karlovačka	3.599,85	8	28,80
Koprivničko- križevačka	687,92	13	8,94
Krapinsko-zagorska	145,91	12	1,75
Ličko-senjska	13.424,83	4	53,70
Međimurska	1.091,14	16	17,46
Osječko-baranjska	18.682,59	18	336,29
Požeško-slavonska	3.300,94	15	49,51
Primorsko-goranska	4.422,85	2	8,85
Sisačko-moslavačka	8.619,69	9	77,58
Splitsko-dalmatinska	8.105,25	3	24,32

IZVJEŠĆE ZADATAK 6 - VREDNOVANJE PROGRAMA RURALNOG RAZVOJA REPUBLIKE HRVATSKE ZA RAZDOBLJE 2014.-2020.,
VREDNOVANJE SUSTAVA TE PRIPREME ANALIZA ZA IZVJEŠTAVANJE PREMA EUROPSKOJ KOMISIJI U 2019. GODINI

Šibensko-kninska	2.714,04	1	2,71
Varaždinska	454,48	13	5,91
Virovitičko-podravska	9.380,10	15	140,70
Vukovarsko-srijemska	3.975,78	17	67,59
Zadarska	8.250,40	2	16,50
Zagrebačka	2.171,87	12	26,06
SUMA	118.485,03	10	1.197,16

Izračun N i P 2019.

Za izračun su korišteni podaci za uštedu N i P iz Ondrašek G., Romić D., Bakić Begić H., Bubalo Kovačić M., Husnjak S., Mesić M., Šestak I., Salajpal K., Barić K., Bažok R., Pintar A., Romić M., Krevh V., Konjačić M., Vnućec I., Zovko M., Brkić Ž., Žiža I., Kušan V. (2019): Određivanje prioritetnih područja motrenja podzemnih voda unutar intenzivnog poljoprivrednog prostora (SAGRA 2). Sveučilište u Zagrebu Agronomski fakultet, Zagreb, 335 str.

Ranjiva područja

Za potrebe ocjene doprinosa PRR, izračunata je ušteda korištenja N i P iz mineralnih gnojiva na ranjivim područjima. Ukupna ušteda utroška dušika iz mineralnih gnojiva primjenom mjera PRR na ranjivim područjima iznosi 375,94 t, dok ukupna ušteda fosfora iznosi 58,96 t (Tablica 37).

Tablica 37 Ušteda korištenja N i P iz mineralnih gnojiva na ranjivim područjima

Županija	Površina pod mjerama [ha]	Utrošak dušika iz mineralnih gnojiva na 1 ha korištenog poljoprivrednog zemljišta, [kg N/ha]	Utrošak fosfora iz mineralnih gnojiva na 1 ha korištenog poljoprivrednog zemljišta, [kg P/ha]	Ukupna ušteda dušika po cijeloj površini [t N]	Ukupna ušteda fosfora po cijeloj površini [t P]
Bjelovarsko-bilogorska	0	86	13	0,00	0,00
Brodsko-posavska	0	92	14	0,00	0,00
Dubrovačko-neretvanska	0	32	5	0,00	0,00
Grad Zagreb	147,787	31	5	4,58	0,74
Istarska	1630,336	50	8	81,52	13,04
Karlovačka	0	34	5	0,00	0,00
Koprivničko-križevačka	0	90	14	0,00	0,00

IZVJEŠĆE ZADATAK 6 - VREDNOVANJE PROGRAMA RURALNOG RAZVOJA REPUBLIKE HRVATSKE ZA RAZDOBLJE 2014.-2020.,
VREDNOVANJE SUSTAVA TE PRIPREME ANALIZA ZA IZVJEŠTAVANJE PREMA EUROPSKOJ KOMISIJI U 2019. GODINI

Krapinsko zagorska	24,272	58	9	1,41	0,22
Ličko senjska	0	15	2	0,00	0,00
Međimurska	514,182	95	15	48,85	7,71
Osječko baranjska	0	98	15	0,00	0,00
Požeško slavonska	0	85	13	0,00	0,00
Primorsko goranska	102,855	10	2	1,03	0,21
Sisačko moslavačka	444,855	45	7	20,02	3,11
Splitsko dalmatinska	0	17	3	0,00	0,00
Šibensko kninska	0	11	2	0,00	0,00
Varaždinska	260,238	77	12	20,04	3,12
Virovitičko podravska	0	83	13	0,00	0,00
Vukovarsko-srijemska	1898,901	103	16	195,59	30,38
Zadarska	0	12	2	0,00	0,00
Zagrebačka	42,881	68	10	2,92	0,43
SUMA/ PROSJEK	5066,307	56,76190476	8,80952381	375,941325	58,966578

Za potrebe određivanja proxy pokazatelja vezanog za uštedu u korištenju dušika (N) i fosfora (P), korištene su srednje vrijednosti utroška dušika i fosfora iz mineralnih gnojiva na 1 ha korištenog poljoprivrednog zemljišta za svaku Županiju pojedinačno u 2017. godini (studija Sagra 2) te površine financirane kroz tipove operacija 10.1.2, 10.1.3, 10.1.4, 10.1.5, 10.1.7., 10.1.8., 10.1.15, 11.1.1. i 11.2.1. na kojima nije dozvoljena upotreba mineralnih gnojiva. Umnoškom utroška gnojiva po hektaru poljoprivrednog zemljišta i površinama pod navedenim mjerama dobivena je količina dušika i fosfora mineralnog gnojiva koja bi se primjenjivala bez primjene PRR, odnosno ušteda korištenja N i P. Navedene površine poljoprivrednog zemljišta pod mjerama M10 i M11, utrošak dušika/fosfora iz mineralnih gnojiva i ukupna ušteda dušika/fosfora po svakoj Županiji na teritoriju RH prikazana je u tablicama (Tablica 40 **Pogreška! Izvor reference nije pronađen.** i Tablica 41).

Potrošnja mineralnih gnojiva prema podacima DZS varira u razdoblju od 2012. do 2018. godine te je vidljiv pad potrošnje u odnosu na 2012. godinu (Tablica 38).

Tablica 38 Potrošnja mineralnih gnojiva - DZS

	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	prosjeak
Dušik	106.884,40	77.919,60	73.680,30	87.427,70	72.320,00	98.412,00	99420,2	88.009,17
Fosfor	14.329,80	12.518,10	16.874,80	12.899,40	5.781,30	14.890,50	15564,3	13.265,46

Ukupna ušteda utroška dušika iz mineralnih gnojiva primjenom mjera PRR iznosi 6.352,47 t, što znači da je PRR doprinio smanjenju unosa dušika od 3,5 % odnosno smanjenju potrošnje dušika iz mineralnih gnojiva od 7,2 %.

Ukupna ušteda utroška fosfora iz mineralnih gnojiva primjenom mjera PRR iznosi 980,83 t, što znači da je PRR doprinio smanjenju unosa dušika od 4,16 % odnosno smanjenju potrošnje fosfora iz mineralnih gnojiva od 7,39 %.

Tablica 39 Bilanca dušika i fosfora u tonama

AGRO-OKOLIŠNI INDIKATORI										
Bilanca dušika u tonama										
	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	srednja vrijednost
1. UNOS DUŠIKA	198150	210043	192634	163835	160414	176806	160377	168142	184803	179467,11
2. ODNOŠENJE DUŠIKA	90343	86401	77719	95028	87594	85007	105685	88789	99750	90701,778
3. Bruto suficit (uneseni minus odneseni)	107807	123642	114915	68807	72820	91798	54692	97353	85053	90765,22
4. Emisije N	27075	28132	27898	24460	23460	25171	25866	27426	28752	26471,111
5. Neto suficit (bruto suficit minus emisije N)	80732	95510	87016	44347	49360	66627	28826	69927	56301	64294
Bilanca fosfora u tonama										
1. UNOS FOSFORA	27046	25021	25196	22957	27211	21926	14820	23763	24191	23570,11

IZVJEŠĆE ZADATAK 6 - VREDNOVANJE PROGRAMA RURALNOG RAZVOJA REPUBLIKE HRVATSKE ZA RAZDOBLJE 2014.-2020., VREDNOVANJE SUSTAVA TE PRIPREME ANALIZA ZA IZVJEŠTAVANJE PREMA EUROPSKOJ KOMISIJI U 2019. GODINI

2. ODNOŠENJE FOSFORA	17443	17067	15306	18560	17656	17287	22172	18551	20937	18331
3. Bruto suficit (uneseni minus odneseni)	9603	7954	9890	4397	9554	4639	-7352	5212	3254	5239

Tablica 40 Ušteda u korištenju dušika (N)

Županija	Površina pod mjerama [ha]	Utrošak dušika iz mineralnih gnojiva na 1 ha korištenog poljoprivrednog zemljišta, [kg N/ha]	Ukupna ušteda dušika po cijeloj površini [t N]
Bjelovarsko-bilogorska	5126,476	86	440,88
Brodsko-posavska	7474,28	92	687,63
Dubrovačko-neretvanska	955,168	32	30,57
Grad Zagreb	147,795	31	4,58
Istarska	1992,86	50	99,64
Karlovačka	4065,049	34	138,21
Koprivničko križevačka	775,43	90	69,79
Krapinsko zagorska	166,628	58	9,66
Ličko senjska	15847,267	15	237,71
Međimurska	1053,2	95	100,05
Osječko baranjska	19061,625	98	1868,04
Požeško slavonska	3801,007	85	323,09
Primorsko goranska	7467,053	10	74,67
Sisačko moslavačka	9511,05	45	428,00
Splitsko dalmatinska	8114,929	17	137,95
Šibensko kninska	3739,534	11	41,13

IZVJEŠĆE ZADATAK 6 - VREDNOVANJE PROGRAMA RURALNOG RAZVOJA REPUBLIKE HRVATSKE ZA RAZDOBLJE 2014.-2020.,
VREDNOVANJE SUSTAVA TE PRIPREME ANALIZA ZA IZVJEŠTAVANJE PREMA EUROPSKOJ KOMISIJI U 2019. GODINI

Varaždinska	503,607	77	38,78
Virovitičko podravska	9910,448	83	822,57
Vukovarsko-srijemska	4593,534	103	473,13
Zadarska	12181,946	12	146,18
Zagrebačka	2650,002	68	180,20
SUMA/PROSJEK	119138,888	56,76190476	6352,472

Tablica 41 Ušteda u korištenju fosfora (P)

Županija	Površina pod mjerama [ha]	Utrošak fosfora iz mineralnih gnojiva na 1 ha korištenog poljoprivrednog zemljišta, [kg P/ha]	Ukupna ušteda fosfora po cijeloj površini [t P]
Bjelovarsko-bilogorska	5126,476	13	66,64
Brodsko-posavska	7474,28	14	104,64
Dubrovačko- neretvanska	955,168	5	4,78
Grad Zagreb	147,795	5	0,74
Istarska	1992,86	8	15,94
Karlovačka	4065,049	5	20,33
Koprivničko križevačka	775,43	14	10,86
Krapinsko zagorska	166,628	9	1,50
Ličko senjska	15847,267	2	31,69

Međimurska	1053,2	15	15,80
Osječko baranjska	19061,625	15	285,92
Požeško slavonska	3801,007	13	49,41
Primorsko goranska	7467,053	2	14,93
Sisačko moslavačka	9511,05	7	66,58
Splitsko dalmatinska	8114,929	3	24,34
Šibensko kninska	3739,534	2	7,48
Varaždinska	503,607	12	6,04
Virovitičko podravska	9910,448	13	128,84
Vukovarsko-srijemska	4593,534	16	73,50
Zadarska	12181,946	2	24,36
Zagrebačka	2650,002	10	26,50
SUMA/PROSJEK	119138,888	8,80952381	980,828

Ušteda u korištenju pesticida 2018.

Zbog promjene u proceduri i nadležnosti odgovornih tijela za prikupljanje podataka vezanih za potrošnju pesticida korišteni su podaci za godine 2015., 2016. i 2017.

Za procjenu uštede u potrošnji pesticida, korištena je statistika prodaje pesticida u periodu od 2015. do 2017. godine. Izračunata je prosječna godišnja potrošnja pesticida i ona na godišnjoj razini iznosi 1.916.992 kg (Tablica 42 **Pogreška! Izvor reference nije pronađen.**). Na temelju ove ukupne potrošnje, može se zaključiti da potrošnja po ha korištenog poljoprivrednog zemljišta (1.316.010,00) iznosi 1,456 kg pesticida po ha poljoprivrednog zemljišta.

Ukupna izračunata ušteda potrošnje pesticida primjenom mjera PRR iznosi 172.514,19 kg što iznosi 9 % (8,99 %) srednje godišnje potrošnje pesticida u razdoblju od 2015.-2017 (Tablica 43 **Pogreška! Izvor reference nije pronađen.**).

Tablica 42 Statistika prodaje pesticida te prosječna godišnja potrošnja pesticida

IZVJEŠĆE ZADATAK 6 - VREDNOVANJE PROGRAMA RURALNOG RAZVOJA REPUBLIKE HRVATSKE ZA RAZDOBLJE 2014.-2020., VREDNOVANJE SUSTAVA TE PRIPREME ANALIZA ZA IZVJEŠTAVANJE PREMA EUROPSKOJ KOMISIJI U 2019. GODINI

Prodaja pesticida po kemijskim razredima u kg	2015.	2016.	2017.	Prosjek
Fungicidi i baktericidi	1.315.186	932.012	727.129	991.442
Herbicidi, sredstva za suzbijanje korova i mahovina	820.899	742.557	668.739	744.065
Insekticidi i akaricidi	139.202	136.037	115.251	130.163
Moluskicidi, ukupno	5.848	4.533	1.596	3.992
Regulatori rasta biljaka, ukupno	25.790	42.756	58.494	42.347
Ostala sredstva za zaštitu biljaka, ukupno	4.011	4.736	6.202	4.983
Ukupno				1.916.992

Izvor: DZS

Tablica 43 Ušteda potrošnje pesticida na području Županija nakon primjene mjera Ruralnog razvoja

Županija	Površina pod mjerama [ha]	Ukupna ušteda pesticida po cijeloj površini [kg]
Bjelovarsko-bilogorska	4341,01	6.320,51
Brodsko-posavska	11.288,37	16.435,87
Dubrovačko-neretvanska	11.974,89	17.435,44
Grad Zagreb	127,16	185,14
Istarska	1.725,96	2.513,00

Karlovačka	3.599,85	5.241,38
Koprivničko-križevačka	687,92	1.001,61
Krapinsko-zagorska	145,91	212,44
Ličko-senjska	13.424,83	19.546,55
Međimurska	1.091,14	1.588,70
Osječko-baranjska	18.682,59	27.201,85
Požeško-slavonska	3.300,94	4.806,17
Primorsko-goranska	4.422,85	6.439,67
Sisačko-moslavačka	8.619,69	12.550,27
Splitsko-dalmatinska	8.105,25	11.801,24
Šibensko-kninska	2.714,04	3.951,64
Varaždinska	454,48	661,72
Virovitičko-podravska	9.380,10	13.657,43
Vukovarsko-srijemska	3.975,78	5.788,74
Zadarska	8.250,40	12.012,58
Zagrebačka	2.171,87	3.162,24
UKUPNA UŠTEDA	118.485,03	172.514,19

Ušteda pesticida 2019.

Za procjenu uštede u potrošnji pesticida, korištena je statistika prodaje pesticida u periodu od 2015. do 2018. godine. Izračunata je prosječna godišnja potrošnja pesticida i ona na godišnjoj razini iznosi 1.862.238,9 kg (Tablica 44 **Pogreška! Izvor reference nije pronađen.**). Na temelju ove ukupne potrošnje, može se zaključiti da potrošnja po ha korištenog poljoprivrednog zemljišta (1.316.010,00) iznosi 1.415 kg pesticida po ha poljoprivrednog zemljišta.

Ukupna izračunata ušteda potrošnje pesticida primjenom mjera PRR iznosi 169.757,83 kg što iznosi 9,1 % srednje godišnje potrošnje pesticida u razdoblju od 2015.-2018. (Tablica 45 **Pogreška! Izvor reference nije pronađen.**).

Tablica 44 Prosječna godišnja potrošnja pesticida u razdoblju 2015. – 2018.

IZVJEŠĆE ZADATAK 6 - VREDNOVANJE PROGRAMA RURALNOG RAZVOJA REPUBLIKE HRVATSKE ZA RAZDOBLJE 2014.-2020.,
VREDNOVANJE SUSTAVA TE PRIPREME ANALIZA ZA IZVJEŠTAVANJE PREMA EUROPSKOJ KOMISIJI U 2019. GODINI

2015.	2016.	2017.	2018.	prosjeak
1315186	932012	727129	767226,8	935388,3
820899	742557	668739	717673	737466,82
139202	136037	115251	126878,3	129341,95
5848	4533	1596	1959,39	3484,1275
25790	42756	58494	79869,35	51727,25
4011	4736	6202	4373,52	4830,465
Ukupno				1862238,915

Tablica 45 Izračunata ušteda potrošnje pesticida primjenom mjera PRR

Županija	Površina pod mjerama [ha]	Ukupna ušteda pesticida po cijeloj površini [kg]
Bjelovarsko-bilogorska	5166,861	7311,11
Brodsko-posavska	7774,282	11000,61
Dubrovačko-neretvanska	956,98	1354,13
Grad Zagreb	157,849	223,36
Istarska	2185,692	3092,75
Karlovačka	4103,437	5806,36
Koprivničko-križevačka	808,146	1143,53
Krapinsko-zagorska	172,984	244,77

IZVJEŠĆE ZADATAK 6 - VREDNOVANJE PROGRAMA RURALNOG RAZVOJA REPUBLIKE HRVATSKE ZA RAZDOBLJE 2014.-2020.,
VREDNOVANJE SUSTAVA TE PRIPREME ANALIZA ZA IZVJEŠTAVANJE PREMA EUROPSKOJ KOMISIJI U 2019. GODINI

Ličko-senjska	15.848,561	22.425,71
Međimurska	1.115,011	1.577,74
Osječko-baranjska	19.345,837	27.374,36
Požeško-slavonska	3.396,532	4.806,09
Primorsko-goranska	7.534,489	10.661,30
Sisačko-moslavačka	9.566,626	13.536,78
Splitsko-dalmatinska	8.179,617	11.574,16
Šibensko-kninska	3.783,016	5.352,97
Varaždinska	511,123	723,24
Virovitičko-podravska	9.944,8	14071,89
Vukovarsko-srijemska	4.752,658	6725,01
Zadarska	12.097,946	17.118,59
Zagrebačka	2.567,749	3.633,36
SUMA	119.970,196	169.757,83

Izračun pokazatelja za 2018. godinu

Tablica 46 Izračun pokazatelja za 2018. godinu

Naziv zajedničkog pokazatelja učinka	Jedinica	Ažurirana vrijednost pokazatelja	Doprinos PRR-a	Komentar
11. Water Quality / Potential surplus of	kg N/ha/year	75.00	5.89	Procjena je temeljena na

nitrogen on agricultural land				proxy vrijednostima. Ušteda dušika iznosi 7.760,86 t, što znači da je PRR doprinio smanjenju unosa N od 4,43 % odnosno smanjenju potrošnje N iz mineralnih gnojiva od 9,01 %
11. Water Quality / Potential surplus of phosphorus on agricultural land	kg P/ha/year	10.00	0.90	Procjena je temeljena na proxy vrijednostima. Ušteda fosfora iznosi 1.197,16 t, što znači da je PRR doprinio smanjenju unosa P od 5,10 % odnosno smanjenju potrošnje P iz mineralnih gnojiva od 9,29 - %.

Izračun pokazatelja za 2019. godinu

Tablica 47 Izračun pokazatelja za 2019. godinu

Naziv zajedničkog pokazatelja učinka	Jedinica	Ažurirana vrijednost pokazatelja	Doprinos PRR-a	Komentar

11. Water Quality / Potential surplus of nitrogen on agricultural land	kg N/ha/year	75.00	4,82	Procjena je temeljena na proxy vrijednostima. Ukupna ušteda utroška dušika iz mineralnih gnojiva primjenom mjera PRR iznosi 6.352,47 t, što znači da je PRR doprinio smanjenju unosa dušika od 3,5 % odnosno smanjenju potrošnje dušika iz mineralnih gnojiva od 7,2 %.
11. Water Quality / Potential surplus of phosphorus on agricultural land	kg P/ha/year	10.00	0,74	Ukupna ušteda utroška fosfora iz mineralnih gnojiva primjenom mjera PRR iznosi 980,83 t, što znači da je PRR doprinio smanjenju unosa dušika od 4,16 % odnosno smanjenju potrošnje fosfora iz mineralnih gnojiva od 7,39 %.

Preporuke za unapređenje procesa prikupljanja podataka (uključujući analizu raznih izvora i projekata MPOLJ-a za prikupljanje podataka) i njihove obrade za potrebe ex-post vrednovanje i buduća vrednovanja

S obzirom da problematika skupljanja podataka vezanih za opterećenja voda hranjivim tvarima zahtjeva kompleksne izračune, potrebna je suradnja s više tijela kao što su Zavod za statistiku, Agencija za plaćanja u poljoprivredi, Hrvatske vode (u okviru SAGRA projekta radi provođenja Nitratne Direktive), Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja koja se naslanja i na problematiku izračuna GHG emisija.

Kada je u pitanju ovaj indikator bitno je naglasiti da je potrebno uspostaviti suradnju s Hrvatskim vodama, u pogledu uvrštavanja područja pod PRR u okvir nacionalne mreže postaja za mjerenje stanja voda a samim tim započeti kompleksan proces procjene pritiska odnosno smanjenja pritiska iz poljoprivrede na vode primjenom mjera iz PRR. Sam proces je potrebno za početak provesti kroz pilot

projekte na koji bi bili provedeni na manjim područjima što upućuju i primjeri dobre prakse u zemljama članicama⁶.

⁶ Dostupno na: https://enrd.ec.europa.eu/evaluation/good-practice-workshops/assessment-resource-efficiency-and-climate_en

1.12 Organske tvari u obradivoj zemlji

Pokazatelj procjenjuje ukupni sadržaj **organskog ugljika u obradivim tlima**.

Organski ugljik u tlu, glavna komponenta organske tvari u tlu, iznimno je važan u svim procesima tla. Organska tvar u tlu u osnovi potječe od zaostalih biljnih tkiva, dok mikrobni, gljivični i životinjski doprinosi čine mali dio njegove ukupne količine. Mikrobi, gljive i životinje razgranjuju organsku tvar više ili manje učinkovito ovisno o temperaturi, vlazi i okolišnim uvjetima tla. Godišnja stopa gubitka organske tvari može se uvelike razlikovati, ovisno o praksama uzgoja, vrsti biljnog pokrova /usjeva, statusu odvodnje tla i vremenskim uvjetima. Postoje dvije skupine čimbenika koji utječu na sadržaj inherentne organske tvari: prirodni čimbenici (klima, matični supstrat, kopnenog pokrova i/ili vegetacije i topografije) i čimbenika izazvanih ljudskim podrijetlom (korištenje zemljišta, upravljanje i degradacija) (de Brogniez i sur.,2014), Pokazatelj je izražen kao procjena ukupnih zaliha organskog ugljika u tlu u gornjem tlu (0 – 20) država članica EU-a.

Također se izračunava srednja koncentracija organskog ugljika u tlu po državi članici, iako isključivo u orijentacijske svrhe jer ima vrlo ograničeno znanstveno značenje s obzirom na visoku varijabilnost koncentracije organskog ugljika u tlu u različitim područjima.

Postoje i sljedeći pokazatelji o kvaliteti tla:

- Agro-okolišni pokazatelj (AEI 26) Kvaliteta tla: <http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Agri-environmental> pokazatelj - kvaliteta tla

Metodologija

Pokazatelj se temelji na karti sadržaja organskog ugljika topsoil na europskoj razini koju je razradio Zajednički istraživački centar Europske komisije. Karta se temelji na procjenama izračunatim primjenom digitalnih tehnika mapiranja tla na prvu europsku usklađenu geo-referencu topsoil (0-20 cm) baze podataka, koja proizlazi iz statističkog istraživanja okvira Land Use/Cover Area (LUCAS), 2009.

LUCAS je program terenskog istraživanja za praćenje promjena u upravljanju i prirodi kopnene površine Europske unije. Također se koristi za prikupljanje uzoraka tla i njihovu naknadnu analizu za izradu ažuriranih i usklađenih karata relevantnih parametara tla, uključujući organski ugljik na vrhu (0-20 cm).

Proizvedena karta daje najjasniju opću sliku sadržaja organskog ugljika na ljestvici Europske unije i nije namijenjena zamjeni za nacionalne razmjere ili lokalne karte koje se temelje na detaljnijim prostornim informacijama. Štoviše, važno je da krajnje korisnike razumiju nesigurnost povezanu s predviđenim vrijednostima te da bi trebali poticati pažljivo korištenje i tumačenje prostornih vrijednosti. Karte proizvedene u ovoj studiji slobodno su dostupne za preuzimanje s internetske stranice Europskog centra za podatke o tlu: <http://eusoils.jrc.ec.europa.eu/>

Mjerna jedinica

Ukupni organski ugljik u tlu (SOC) na obradivim zemljištima: megatone (Mt);

Srednja koncentracija SOC-a u obradivim zemljama: g/kg.

Izvor podataka

- Zajednički istraživački centar (JRC Ispra) - Karta topsoil organskog sadržaja ugljika Europe temeljena na statističkom istraživanju okvira područja uporabe/pokrića (LUCAS) (trenutačno verzija: 2009.).
- Ostali izvori: Potencijalni izvori dostupni na nacionalnoj razini (studije, ankete, izvješća), modeli i procjene

Predložena metodologija:

Potrebno je procijeniti je li se sadržaj organskog ugljika u tlu povećao zahvaljujući PRR-u. Glavni problem je u tome što promjene u sadržaju organskog ugljika dugo vremena (više od programskog razdoblja) prije nego što se mogu promatrati.

Metodološki koraci koje treba slijediti označeni su u sljedećoj tablici (Tablica 48).

Tablica 48 Koraci izračuna pokazatelja I12

Metoda izračuna (koraci)	Potreban skup podataka	Izvor podataka	Način i razdoblje prikupljanja podataka	Primjedbe
1. Uzimanje uzoraka tla na površinama pod mjerama M 10 (operacije 1, 2, 3, 7, 8, 14 i 15) i M 11 korisnika	Popis korisnika navedenih mjera	Sustav praćenja / Terensko istraživanje	Prikupljanje uzoraka tla uzorka korisnika	Uzorak bi trebao biti reprezentativni barem na regionalnoj razini
2. Na temelju analiza tla koje korisnici Mjere 10 i 11 moraju pružati svakih pet godina, procijeniti razlike u sadržaju organskog ugljika (vrijednost registrirana na početku razdoblja i nakon 5 godina).	Dostupnost analize tla, stanja prije i poslije	Terensko istraživanje		
3. Porast prosječne varijacije ekološkog sadržaja registriranog u oglednim poljoprivrednim gospodarstvima (srednji SOC izražen u tonama) na ukupan broj hektara koji se financiraju iz PRR-a. Naravno, varijacije izražene u % ostaju iste.	Površina (ha) financirana PRR povezane mjere	Sustav praćenja		
4. Uz gore opisanu analizu (ili zamjenu u slučaju da takva vrsta podataka nije dostupna), drugi parametar koji se može koristiti je količina hektara u okviru Mjera 10 (integrirane mjere upravljanja usjevima i očuvanja tla) i Mjere 11 (ekološki uzgoj), uz pretpostavku da	Površina (ha) financira PRR za povezane mjere	Sustav praćenja		

IZVJEŠĆE ZADATAK 6 - VREDNOVANJE PROGRAMA RURALNOG RAZVOJA REPUBLIKE HRVATSKE ZA RAZDOBLJE 2014.-2020., VREDNOVANJE SUSTAVA TE PRIPREME ANALIZA ZA IZVJEŠTAVANJE PREMA EUROPSKOJ KOMISIJI U 2019. GODINI

je primjenom predviđenih specifikacija cjelokupno upravljanje kompatibilniji s okolišem, a time i sa zaštitom tla. Može se usporediti i s ukupnom količinom UAA.				
5. Drugi pristup je promatranje raspodjele korisnika M10 i M11 u odnosu na područja s nižim vrijednostima organskog ugljika. Ovom se analizom omogućuje isticanje aktivne uloge Programa u odnosu na potrebu poboljšanja sadržaja ugljika u poljoprivrednim područjima u kojima je taj parametar prenizak (opis je prikazan u nastavku).	N. ha financira PRR za povezane mjere Oblikujte datoteke o lokaciji farmi korisnika	Sustav praćenja	Izrada tematskih karata	

Kako izraditi tematske karte koje prikazuju raspodjelu korisnika M10 i M11 u odnosu na područja s nižim vrijednostima organskog ugljika?

S obzirom na to da se sustavni monitoring stanja tla i erozije ne provodi na području RH pa tako ni na području provedbe PRR, za potrebe definiranja dodatnih pokazatelja korišteni su podaci iz projekta „Promjena zaliha ugljika u tlu i izračun trendova ukupnog dušika i organskog ugljika u tlu te odnosa C:N“ za izračune udjela organskog ugljika na području provedbe PRR (M10, M11, M13). Podaci iz baze podataka, koja proizlazi iz statističkog istraživanja okvira Land Use/Cover Area (LUCAS, 2009.) nisu korišteni jer u trenutku izrade prvog izvješća u proljeće 2019. navedeni podaci nisu bili dostupni za Hrvatsku.

Temeljem mjerenja organskog ugljika u tlu na dubini između 0 – 30 cm, koja su provedena 2016. godine na 725 lokacija koje pokrivaju područje RH, napravljena je interpolacija kako bi se procijenile nepoznate vrijednosti na određenim mjestima.

U tu svrhu želite istaknuti područje koje uključuje točke uzorkovanja u datoteci "organski_ugljik_u_tlu_u_intervalu_0-30cm" s najnižim vrijednostima organskog ugljika (stup org_c_2016). Tada možete izračunati broj i postotak korisnika M10 i M11 koji padaju u tom području. Isto se može učiniti s obzirom na hektare umjesto korisnika.

Iako postoji nekoliko načina za crtanje područja, može se odabrati među točkama koje spadaju u kategoriju "Cropland" (nir_lu_201 stup), onima koje imaju organsku vrijednost ugljika nižu od prosjeka. Da biste stvorili područje koje možete koristiti na primjer alat "Gustoća kernela" (vidi sliku u nastavku; crvene točkice su uzorci s nižom od srednje vrijednosti organskog ugljika uzetog na usjevima, plava je veća od srednje vrijednosti koja se još uvijek koristi na usjevima).

Druga mogućnost može biti interpolirati vrijednosti organskog ugljika kako bi se dobila područja s nižim vrijednostima organskog ugljika (vidi dolje).

U slučaju da nemate zemljopisni položaj korisnika, možete objediniti broj korisnika, površine i srednju vrijednost organskog ugljika na razini okruga.

Izračun pokazatelja – za 2018. godinu

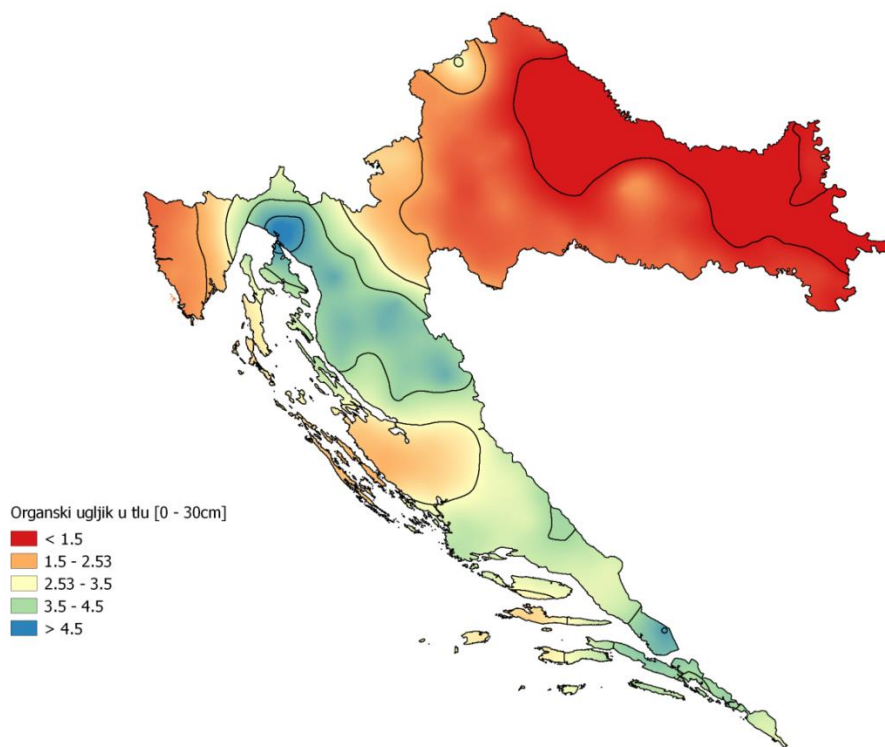
S obzirom na to da se sustavni monitoring stanja tla i erozije ne provodi na području RH pa tako ni na području provedbe PRR, za potrebe definiranja dodatnih pokazatelja korišteni su podaci iz projekta „Promjena zaliha ugljika u tlu i izračun trendova ukupnog dušika i organskog ugljika u tlu te odnosa C:N“ za izračune udjela organskog ugljika na području provedbe PRR (M10, M11). Temeljem mjerenja organskog ugljika u tlu na dubini između 0 – 30 cm, koja su provedena 2016. godine na 725 lokacija koje pokrivaju područje RH, napravljena je interpolacija kako bi se procijenile nepoznate vrijednosti na određenim mjestima.

Za prostorne analize korišteni su prostorni podaci korisnika ustupljeni od strane Agencije za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju (APPRRR) za 2017. godinu.

Temeljem mjerenja organskog ugljika u tlu na dubini između 0 – 30 cm, koja su provedena 2016. godine na 725 lokacija koje pokrivaju područje RH, napravljena je interpolacija kako bi se procijenile nepoznate vrijednosti na određenim mjestima. Stoga je postupkom Kriginga izvršena interpolacija i napravljena

mreža podataka organskog ugljika koja pokriva sve točke promatrane domene (Slika 1). Prilikom postupka izrade mreže korištena je GIS aplikacija otvorenog koda SAGA - "System for Automated Geoscientific Analyses" (<http://www.saga-gis.org>) verzija 2.3.2. Interpolacija je rađena u modulu "Ordinary Kriging", za model variograma uzet je linearni model ($a + bx$), maksimalna udaljenost za procjenu variograma je stavljena na 10.000 metara, korištene su sve točke u tom obuhvatu. Rezolucija izlazne mreže podataka stavljena je na 300 metara.

Slika 2 Prostorni prikaz organskog ugljika u tlu na dubinama do 30 cm za područje RH

Srednja vrijednost ugljika na području RH procjenjuje se na 2,53 %. Ako se napravi procjena raspodjele površina pod mjerama M10, M11, može se izračunati postotak površine koja pada u područje niskih koncentracija organskog ugljika (ispod 2,53 %) i u područje viših koncentracija (iznad 2,53 %). U tablici (Tablica 49) prikazani su udjeli površina pod mjerama M10, M11 koji spadaju u određeni razred ugljika prikazan na slici (Slika 2). Oko 70 % površina mjera M10, M11 nalazi se unutar područja s udjelom ugljika manjim od 2,53 %. Odnosno, ukupna površina na kojoj PRR doprinosi povećanju organskog ugljika iznosi 360.550,01 ha.

Tablica 49 Površinski udjeli unutar razreda raspodjele organskog ugljika

Klasa	Površina (ha)	Udio	%
1 - 1,5	139890,24	0,27	27
1,5 - 2,53	220659,77	0,42	42

2,53 - 3,5	54902,07	0,10	10
3,5 - 4,5	59019,52	0,11	11
4,5 - 6,1	48566,40	0,10	0

Tablica 50 Izračun pokazatelja za 2018. godinu

Naziv zajedničkog pokazatelja učinka	Jedinica	Ažurirana vrijednost pokazatelja	Doprinos PRR-a	Komentar
12. Organske tvari u obradivoj zemlji / Ukupne procjene sadržaja organskog ugljika	megatona	1.248,00	7,49	Ukupna količina udjela organskog ugljika izračunata je korištenjem proxy pokazatelja, procjenjujući kako je za oko 70% površina obuhvaćenih mjerama 10, 11 (360.550 ha) moguće odrediti povećanje sadržaja organske tvari.
12. Organske tvari u obradivoj zemlji / srednja vrijednost sadržaja organskog ugljika	g/kg	19,00	0,12	Ukupna količina udjela organskog ugljika izračunata je korištenjem proxy pokazatelja, procjenjujući kako je za oko 70% površina obuhvaćenih mjerama 10, 11 i 13 (360.550 ha) moguće odrediti povećanje sadržaja organske tvari.

Izračun pokazatelja – za 2019. godinu

Srednja vrijednost ugljika na području RH procjenjuje se na 2,53 %. Ako se napravi procjena raspodjele površina pod mjerama M10 i M11 može se izračunati postotak površine koja pada u područje niskih koncentracija organskog ugljika (ispod 2,53 %) i u područje viših koncentracija (iznad 2,53 %). U tablici

(Tablica 51) prikazani su udjeli površina pod mjerama M10 i M11 koji spadaju u određeni razred ugljika prikazan na slici (Slika 2). Oko 55 % površina mjera M10, M11 nalazi se unutar područja s udjelom ugljika manjim od 2,53 %. Odnosno, ukupna površina na kojoj PRR doprinosi povećanju organskog ugljika iznosi 65.297,67 ha.

Tablica 51 Površinski udjeli unutar razreda raspodjele organskog ugljika

klasa		površina	postotak
1	1-1,5	32539,21	27,62
2	1,5-2,53	32758,46	27,80
3	2,53-3,5	12647,38	10,73
4	3,5-4,5	18654,92	15,83
5	4,5-6,1	21227,74	18,02

Tablica 52 Izračun pokazatelja za 2019 .godinu

Naziv zajedničkog pokazatelja učinka	Jedinica	Ažurirana vrijednost pokazatelja	Doprinos PRR-a	Komentar
12. Organske tvari u obradivoj zemlji / Ukupne procjene sadržaja organskog ugljika	megatona	1.248,00		Oko 55 % površina mjera M10, M11, nalazi se unutar područja s udjelom ugljika manjim od 2,53 %. Odnosno, ukupna površina na kojoj PRR doprinosi povećanju organskog ugljika iznosi 65.297,67 ha.

12. Organske tvari u obradivoj zemlji / srednja vrijednost sadržaja organskog ugljika	g/kg	19,00		Oko 55 % površina mjera M10, M11, nalazi se unutar područja s udjelom ugljika manjim od 2,53 %. Odnosno, ukupna površina na kojoj PRR doprinosi povećanju organskog ugljika iznosi 65.297,67 ha.
--	------	-------	--	--

Preporuke za unapređenje procesa prikupljanja podataka (uključujući analizu raznih izvora i projekata MPOLJ-a za prikupljanje podataka) i njihove obrade za potrebe ex-post vrednovanje i buduća vrednovanja

Potrebno je razmotriti mogućnost pokretanja pilot projekata na područjima provođenja mjera PRR na regionalnoj razini kako bi se obuhvatile specifičnosti ovog pokazatelja koje mogu varirati ovisno o lokaciji.

U skladu s primjerima dobre prakse za potrebe evaluacije potrebno je nastaviti koristiti postojeće podatke vezano za tlo na nacionalnoj razini („Promjena zaliha ugljika u tlu i izračun trendova ukupnog dušika i organskog ugljika u tlu te odnosa C:N“) ili koristiti podatke iz LUCAS baze.

I.13 Erozija tla vodom

Ovaj pokazatelj sastoji se od 2 potpokazatelja:

1. Procijenjena stopa gubitka tla zbog erozije vodom;
2. Procijenjena poljoprivredna površina pogođena određenom stopom erozije tla vodom.

Pokazatelji procjenjuju gubitak tla procesima erozije vode i daju naznake područja zahvaćenih određenom stopom erozije tla (umjerena do teška, tj. >11 t/ha/year u definiciji OECD-a).

Dva pokazatelja erozije tla izradio je Zajednički istraživački centar Europske komisije (JRC-Ispra). Procjene erozije tla temelje se na proizvodnji poboljšane verzije revidiranog univerzalnog modela jednakosti gubitka tla (nazvanog RUSLE2015), koji pruža procjenu mogućih stopa erozije i procjenjuje isporuku sedimenta.

RUSLE2015 poboljšava kvalitetu procjene uvođenjem ažuriranih (2010), visoke rezolucije (100m) i recenzijskih ulaznih slojeva količine oborinske erozivnosti, erodibilnosti tla, strmine nagiba i duljine nagiba, kopnenog pokrova i upravljanja te prakse potpore primijenjene za kontrolu erozije.

U obzir se uzimaju samo erozija tla koja je posljedica kišnog udara, kopnenog protoka (također poznatog ispiranja) i formiranja klizišta. Ovo su neki od najučinkovitijih procesa za odvajanje i uklanjanje tla vodom. U većini situacija, erozija koncentriranim protokom glavni je agens erozije vodom.

Stope gubitka tla zbog erozije vode (t ha⁻¹ godina⁻¹) na razini država članica predstavljaju nacionalne prosječne vrijednosti i stoga mogu prikriti veće stope erozije u mnogim područjima čak i za one zemlje koje imaju nisku srednju stopu.

Ukupna površina poljoprivrednog zemljišta definirana je na temelju klasa Corine Land Cover (CLC) i obuhvaća površinu obradivih i trajnih kultura, pašnjaka i trajnih travnjaka.

Mjerna jedinica

1. Procijenjena stopa gubitka tla zbog erozije vode: t/ha /godina
2. Procijenjena poljoprivredna površina pogođena određenom stopom erozije tla vodom: ha, %

Izvor podataka

- Zajednički istraživački centar (JRC) - Europski centar za podatke o tlu (ESDAC)
- Ulazni izvori podataka koji se koriste za model: LUCAS Topsoil 2009, European Soil Database, Corine Land Cover 2006, Rainfall Erosivity Database in Europe (REDES), Copernicus Remote Sensing, Eurostat Statistics, Digital Elevation Model (DEM), Good Agricultural Environmental Conditions (GAEC), Lucas Earth Observations 2012

METODOLOGIJA IZRAČUNA

Godišnji prosječni gubitak tla (t/ha/god), zbog erozije tla vodom definiran je umnoškom nekoliko čimbenika:

R: Čimbenik erozivnosti oborina (MJ mm/ha/h/god),

K: Čimbenik erodibilnosti tla (t ha h/ha/MJ/mm),

C: Čimbenik upravljanja pokrovom (bez dimenzija),

LS: Duljina nagiba i čimbenik strmine nagiba (bez dimenzija),

P: Čimbenik prakse podrške (bez dimenzija)

Tako da:

$$E = R * K * LS * P * C$$

PRR djeluje na čimbenike C i P, no kako se u Hrvatskoj procjenjuje da je P-čimbenik oko 1 odnosno gotovo bez utjecaja, treba se usredotočiti samo na C-čimbenik.

ESDAC (The European Soil Data Centre) daje procjene za godišnji prosječni gubitak tla (E) i za C faktor (C) na nacionalnoj razini koji je za Hrvatsku 3,03 odnosno 0,075. Te vrijednosti ilustriraju osnovnu situaciju na cijelom području Hrvatske bez učinka PRR-a. tj. potrebne su za usporedbu situacije prije i poslije PRR-a.

Iz tog razloga sada morate procijeniti C faktor i godišnji prosječni gubitak tla, koristeći podatke o praćenju površina korisnika koje pruža (Agencija za plaćanje). Prvi korak je izračun C faktora s RDP učinkom.

$$C = (C_{\text{arable}} * \% \text{udio}) + (C_{\text{non-arable}} * \% \text{udio})$$

Udio obradivih i neobradivih zemljišta (%) u Hrvatskoj je 0,075 odnosno 0,925. Slijedeći metodologiju koju je predložio ESDAC, obradiva zemljišta su sve površine u okviru klasa pokrova zemljišta CORINE 21x, dok su neobradiva zemljišta definirana klasama pokrova zemljišta CORINE: 221, 223, 231, 242, 243, 31X, 321, 324, 333.

Da bi dobili iznos hektara pod obradivim i neobradivim površinama mora se uzeti u obzir ukupna korištena poljoprivredna površina (KPP) Hrvatske, a ne samo one koje zanimaju operacije PRR-a.

$$C_{\text{arable}} = C_{\text{crop}} \times C_{\text{management}}$$

Ccrop = $\Sigma \text{share\%} \times \text{C-factor}$ (Tablica 53 **Pogreška! Izvor reference nije pronađen.**)

Tablica 53 Metodologija izračuna C-faktora

N	Vrsta usjeva	Udio (%) ukupnih obradivih površina u Hrvatskoj [0... 1]	C-faktor
1	Obična pšenica i pir	(ispuniti ovaj stupac nacionalnim ili europskim –Eurostat-statističkim podacima)	0.20
2	Durum pšenica		0.20
3	Raž		0.20
4	Ječam		0.21
5	Kukuruz –		0.38
6	Riža		0.15
7	Sušeni mahunarke (mahunarke) i proteinski usjevi		0.32
8	Krumpir		0.34
9	Cikla		0.34
10	Uljarice		0.28
11	Silovanje i repa		0.30
12	Sjemenke suncokreta		0.32
13	Laneno		0.25
14	Soja		0.28
15	Pamučno sjeme		0.50
16	Duhan		0.49
17	Zemljište na kojem se provodi rotacija usjeva (zemljište u mirovanju)		0,50

$$\underline{\mathbf{C_{management}}} = C_{tillage} \times C_{residues} \times C_{cover}$$

Jednadžba C_{management} je najviše ovisi o utjecaju PRR-a. Međutim, ponekad nije vrlo jasno koje se operacije moraju uključiti u jednadžbu. Sami moramo procijeniti koje operacije imaju izravan učinak na očuvanje tla, odnosno na koji način se bave mehaničkom obradom tla, ostacima usjeva i pokrovom usjeva.

$$C_{tillage} = F_{Conventional} \times 1 + F_{Conservation} \times 0,35 + F_{Notill} \times 0,25$$

Gdje je:

$F_{\text{Conventional}}$ dio obradivih zemljišta s konvencionalnom obradom [0... 1];

$F_{\text{Conservation}}$ je dio obradivih zemljišta tretiranih zaštitnom (očuvanje) obradom [0... 1];

F_{NoTill} je dio obradivih zemljišta gdje se ne primjenjuju prakse obrađivanja (mehaničke) [0... 1];

$$F_{\text{Conventional}} + F_{\text{Conservation}} + F_{\text{NoTill}} = 1$$

U ovom slučaju $F_{\text{Conventional}}$ se odnosi na ukupnu površinu obradivih površina u Hrvatskoj (dakle pod i izvan PRR-a) umanjenu za hektare na kojima se u okviru PRR-a provodi očuvanje i bez prakse obrade. Pretpostavlja se da poljoprivrednici koji zatraže poticaje za PRR ne poduzimaju prakse obrade i mjere očuvanja.

$$C_{\text{residues}} = (0.88 \times F_{\text{residues}}) + (1 - F_{\text{residues}})$$

Gdje je:

F_{residues} dio obradivih zemljišta s biljnim ostacima [0... 1].

$$C_{\text{cover}} = (0.80 \times F_{\text{crop-cover}}) + (1 - F_{\text{crop-cover}})$$

Gdje je:

$F_{\text{crop-cover}}$ dio obradivog zemljišta na koje se primjenjuju pokrovni usjevi tijekom zime ili proljeća [0... 1].

F_{residues} i $F_{\text{crop-cover}}$ odnose se na obradivo zemljište u okviru PRR-a jer nije poznat dio koji nije obuhvaćen PRR-om. Pretpostavlja se da poljoprivrednici (barem većina) koji poduzimaju te prakse traže poticaje koje pruža PRR.

$$C_{\text{non-arable}} = \sum \text{share\%} \times C\text{-factor (Tablica 54)}$$

Tablica 54 Prikaz izračuna C-faktora

C-faktor po vrsti zemljišnog pokrova u Hrvatskoj	Vinogradi	Maslinici	Pašnjaci	Mozaici poljoprivrednih površina	Poljoprivreda s udjelom prirodnih površina	Šume	Travnjaci	Prijelazna šumska područja i grmolika vegetacija	Oskudna vegetacija
	221	223	231	242	243	31X (11X)	321	324	333
C-faktor	0.3254	0.1981	0.0975	0.1461	0.1193	0.0011	0.0440	0.0228	0.2752
% udjela	(ispunite ovaj red pomoću pokrova zemljišta Corine kako biste procijenili postotak hektara koji pripadaju svakoj klasi Corine (npr.								

U slučaju da bude značajan broj hektara u ne-obradivim površinama poput vinograda ili maslinika gdje su zimski pokrovni usjevi ostavljeni na tlu, mogu se izmijeniti vrijednosti u nizu "c-čimbenik" u gore navedenoj tablici uzimajući u obzir pozitivan učinak te prakse. Procjenjuje se da će izostavljanje pokrova zimskih usjeva smanjiti eroziju tla za 20 %. Stoga s obzirom na primjer vinograda (Corine klase 221), može se dodati stupac, recimo 221plus, gdje C-čimbenik postaje 0,13. Zapravo za klasu 221, vrijednost od 0,3254 znači da se erozija smanjuje za 67 %, tako da dodavanje 20 % iznosi 87 % ($1 - 0,87 = 0,13$). % udio je

postotak hektara u kojima se ta praksa primjenjuje. Ne zaboravite oduzimati broj hektara koji padaju u 221plus na stup 221, kako biste izbjegli dvostruko brojanje.

Suprotno tome, ako nemate značajan broj intervencija usmjerenih na očuvanje tla od erozije na neobradivim površinama, kako bi se pojednostavio postupak, može se koristiti prosječni $C_{\text{non-arable}}$ procijenjen i za Hrvatsku:

Tablica 55 Procijenjeni procječni C-faktor za Republiku Hrvatsku

Zemlja	C-faktor	Obradive površine		Neobradive površine	
		C- faktor	% udio	C-faktor	% udio
HR	0.075	0.255	7.5%	0.061	92.5%

2. Usporedba C-faktor

Nakon što se dobije vrijednost C-faktora koji uzima u obzir učinak Programa, potrebno ga je usporediti s osnovnom vrijednošću koju pruža ESDAC, a to je 0,075.

3. Procjena prosječne godišnje erozije tla

Sada treba izračunati prosječnu godišnju eroziju tla nakon provedbe Programa. Zanima nas samo promjena C-faktora, sve ostale čimbenike smatramo fiksnim.

S obzirom da su C i E već poznati:

$$R*K*LS*P = E/C$$

To je:

$$R*K*LS*P = 3.03/0.075 = 40.4$$

Stoga je prosječna godišnja erozija tla nakon provedbe PRR-a:

$$E = 40,4 * C\text{-faktor (izračunat u koraku 1.)}$$

4. Usporedite prosječnu godišnju eroziju tla

Kao završni korak možete usporediti prosječnu godišnju eroziju tla bez programa koji je ESDAC predložio u RUSLE2015, koji iznosi 3,03, s vrijednošću izračunanom u koraku 3 koji čini učinak Programa.

Izračun pokazatelja 2018.

Za prostorne analize korišteni su prostorni podaci korisnika ustupljeni od strane Agencije za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju (APPRRR) za 2017. godinu.

Izračun erozije tla vodom napravljen je RUSLE metodologijom. Kao baza izračuna korišteni su već agregirani podaci o eroziji tla od strane European Soil Data Centre (ESDAC) u vidu srednje stope erozije. Ovaj pokazatelj procjenjuje prosječnu stopu erozije tla isključivo na obradivim površinama, koje su definirane klasama 21X CORIN Land Cover (CLC), a za područje RH iznosi 3,03 t/ha/god (zadnji izračun za 2012. godinu). RUSLE metodologija uvažava 5 faktora: erozivnost oborine (R faktor), erodibilnost tla (K faktor), dužinu i nagib terena (LS faktor), praksu podrške (P faktor), te način korištenja i obrade zemlje (C faktor). Kako bi se procijenila prosječna stopa erozije nakon provedbe mjera na području RH i usporedila s navedenom vrijednošću ESDAC-a, ponovljen je izračun C – faktora za upravljanje pokrovom (soil erosion cover-management factor) na koji najviše utječe korištenje i upravljanje zemljištem. Navedeni faktor proračunat je prema podacima o korištenju farma i tipu usjeva koji se koristi na promatranoj površini iz Europske baze statističkih podataka – Eurostat i udjelima površina na kojima su provedene mjere Ruralnog razvoja. Novi izračuni C- faktora upravljanja pokrovom daju vrijednost od 0,071, dok je osnovna vrijednost koju daje ESDAC 0,075. Ako se izračun erozije tla provede uz uvažavanje novo dobivenog C – faktora, pokazalo se da se erozija tla vodom nakon provođenja mjera Programa ruralnog razvoja smanjila za 150 kg/ha/god te sada iznosi 2,88 t/ha/god.

Također je izračunata i površina PRR na kojoj je razina erozije veća od 10 t/ha/year i ona iznosi 6 896,45 ha.

Tablica 56 Izračun pokazatelja za 2018. godinu

Naziv zajedničkog pokazatelja učinka	Jedinica	Ažurirana vrijednost pokazatelja	Doprinos PRR-a	Komentar
Procijenjena stopa gubitka tla zbog erozije vode/ stopa gubitka tla zbog erozije vodom	t/ha/god	3.03	0.15	Korištena je RUSLE metoda. Provođenjem mjera Programa ruralnog razvoja erozija tla vodom manjena je za 150 kg/ha/god te sada iznosi 2,88 t/ha/god. Također je izračunata i površina PRR na kojoj je razina erozije veća od 10 t/ha/year i ona iznosi 6 896,45 ha.
Procijenjena poljoprivredna površina pogođena određenom stopom erozije tla vodom.	1000 ha	238.70	6.89	Korištena je RUSLE metoda. Provođenjem mjera Programa ruralnog razvoja erozija tla vodom manjena je za 150 kg/ha/god te sada iznosi 2,88 t/ha/god.

				Također je izračunata i površina PRR na kojoj je razina erozije veća od 10 t/ha/year i ona iznosi 6 896,45 ha.
Procijenjena poljoprivredna površina pogođena određenom stopom erozije tla vodom.	% poljoprivredne površine	9.40	0.52	Korištena je RUSLE metoda. Korištena je RUSLE metoda. Provođenjem mjera Programa ruralnog razvoja erozija tla vodom manjena je za 150 kg/ha/god te sada iznosi 2,88 t/ha/god. Također je izračunata i površina PRR na kojoj je razina erozije veća od 10 t/ha/year i ona iznosi 6 896,45 ha.

Izračun pokazatelja 2019.

Za prostorne analize korišteni su prostorni podaci korisnika ustupljeni od strane Agencije za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju (APPRRR) za 2018. godinu.

Izračun erozije tla vodom napravljen je RUSLE metodologijom. Kao baza izračuna korišteni su već agregirani podaci o eroziji tla od strane European Soil Data Centre (ESDAC) u vidu srednje stope erozije. Ovaj pokazatelj procjenjuje prosječnu stopu erozije tla isključivo na obradivim površinama, koje su definirane klasama 21X CORIN Land Cover (CLC), a za područje RH iznosi 3,03 t/ha/god (zadnji izračun za 2012. godinu). RUSLE metodologija uvažava 5 faktora: erozivnost oborine (R faktor), erodibilnost tla (K faktor), dužinu i nagib terena (LS faktor), praksu podrške (P faktor), te način korištenja i obrade zemlje (C faktor). Kako bi se procijenila prosječna stopa erozije nakon provedbe mjera na području RH

i usporedila s navedenom vrijednošću ESDAC-a, ponovljen je izračun C – faktora za upravljanje pokrovom (soil erosion cover-management factor) na koji najviše utječe korištenje i upravljanje zemljištem. Navedeni faktor proračunat je prema podacima o korištenju farma i tipu usjeva koji se koristi na promatranoj površini iz Europske baze statističkih podataka – Eurostat i udjelima površina na kojima su provedene mjere Ruralnog razvoja. Novi izračuni C- faktora upravljanja pokrovom daju vrijednost od 0,071, dok je osnovna vrijednost koju daje ESDAC 0,075. Ako se izračun erozije tla provede uz uvažavanje novo dobivenog C – faktora, pokazalo se da se erozija tla vodom nakon provođenja mjera Programa ruralnog razvoja smanjila za 140 kg/ha/god te sada iznosi 2,89 t/ha/god.

Na temelju postojećeg grida, izdvojene su točke mreže gdje su vrijednosti erozije bile veće od 10 t/ha/god te je novi grid preklapljen s površinama pod mjerama, što je omogućilo da bude izračunata i površina PRR na kojoj je razina erozije veća od 10 t/ha/godina i ona iznosi 10.105,51 ha.

Tablica 57 Izračun pokazatelja za 2019. godinu

Naziv zajedničkog pokazatelja učinka	Jedinica	Ažurirana vrijednost pokazatelja	Doprinos PRR-a	Komentar
Procijenjena stopa gubitka tla zbog erozije vode/ stopa gubitka tla zbog erozije vodom	t/ha/god	3.03	0.14	Korištena je RUSLE metoda. Provođenjem mjera Programa ruralnog razvoja erozija tla vodom manjena je za 140 kg/ha/god te sada iznosi 2,89 t/ha/god. Također je izračunata i površina PRR na kojoj je razina erozije veća od 10 t/ha/godina i ona iznosi 10.105,51.
Procijenjena poljoprivredna površina	1000 ha	238.70	10.1	Korištena je RUSLE metoda. Provođenjem

pogođena određenom stopom erozije tla vodom.				mjera Programa ruralnog razvoja erozija tla vodom manjena je za 140 kg/ha/god te sada iznosi 2,89 t/ha/god. Također je izračunata i površina PRR na kojoj je razina erozije veća od 10 t/ha/godina i ona iznosi 10.105,51.
Procijenjena poljoprivredna površina pogođena određenom stopom erozije tla vodom.	% poljoprivredne površine	9.40	0.76	Korištena je RUSLE metoda. Provođenjem mjera Programa ruralnog razvoja erozija tla vodom umanjena je za 140 kg/ha/god te sada iznosi 2,89 t/ha/god. Također je izračunata i površina PRR na kojoj je razina erozije veća od 10 t/ha/godina i ona iznosi 10.105,51.

Preporuke za unapređenje procesa prikupljanja podataka (uključujući analizu raznih izvora i projekata MPOLJ-a za prikupljanje podataka) i njihove obrade za potrebe ex-post vrednovanje i buduća vrednovanja

S obzirom da je preporučeni indikator moguće izračunati uz dostupne prostorne podatke koje posjeduje Agencija za plaćanje o površinama na kojima se provode mjere PRR-a, dodatne preporuke nisu potrebne.

Pokazatelji socio-ekonomskih učinaka

Ovo poglavlje opisuje metodološki pristup izračuna za sljedeće pokazatelje učinka:

- I.14 Stopa zaposlenosti u ruralnim područjima
- I.15 Stupanj siromaštva u ruralnim područjima
- I.16 BDP po glavi stanovnika u ruralnim područjima

Intervencijska logika ZPP-a u odnosu na navedene pokazatelje je prikazana u sljedećoj tablici:

Tablica 58 Intervencijska logika za pokazatelj okolišnih učinaka (I.14, I.15, I.16)

ZPP Cilj:	Postizanje uravnoteženog teritorijalnog razvoja ruralnih područja, uključujući stvaranje i očuvanje radnih mjesta
ZPV:	29: U kojoj je mjeri PRR pridonio cilju ZPP-a da se postigne uravnotežen teritorijalni razvoj ruralnih gospodarstava i zajednica, uključujući stvaranje i očuvanje radnih mjesta?
ZPP Pokazatelji učinka:	I.14 Stopa zaposlenosti u ruralnim područjima I.15 Stupanj siromaštva u ruralnim područjima I.16 BDP po glavi stanovnika u ruralnim područjima
Prioriteti ruralnog razvoja:	P6: Promicanje društvene uključenosti, suzbijanja siromaštva te gospodarskog razvoja u ruralnim područjima
Žarišna područja:	6A, 6B
Pokazatelji PRR-a:	R21/T20: R21 / T20: radna mjesta stvorena u projektima za koje je dodijeljena potpora (žarišno područje 6A) R22 / T21: % ruralnog stanovništva obuhvaćenog strategijama lokalnog razvoja (žarišno područje 6B) R23 / T22: % ruralnog stanovništva koje ima koristi od poboljšanih usluga/infrastruktura (žarišno područje 6B) R24 / T23: radna mjesta stvorena u projektima za koje je dodijeljena potpora (Leader) (žarišno područje 6B)
Mjere s doprinosom:	4, 6, 7, 8, 19

I.14 Stopa zaposlenosti

Udio zaposlenih osoba u dobi od 15-64 godina starosti te u dobi od 20-64 godina starosti u ukupnoj populaciji u odnosu na istu starosnu skupinu u rijetko naseljenim područjima (odnosno ruralnim područjima).

Zaposlene osobe su sve osobe u dobi od 15-20 godina i starije, koje su tijekom referentnog tjedna bile plaćene za najmanje jedan dan ili ostvarile dobit. Zaposlenim osobama osobe smatraju se zaposlenici, samozaposleni i obiteljski zaposlenici.

Populacija obuhvaća osobe u dobi od 15-20 godina starosti i starije koje žive u privatnim domaćinstvima. To uključuje sve osobe koje su živjele u domaćinstvu koje je bilo obuhvaćeno ispitivanjem tijekom referentnog tjedna. Ova definicija također uključuje osobe odsutne iz domaćinstva tijekom kraćeg razdoblja (ali održavaju veze sa domaćinstvom) radi studiranja, odlaska na godišnji odmor, bolesti, službenog putovanja i sl. Osobe koje služe obavezni vojni rok, nisu uključene.

Mjerna jedinica

- % za izračun udjela radnih mjesta ostvarenih PRR-om u ukupnoj zaposlenosti u ruralnim područjima za dobnu skupinu od 15 do 64 godina

Izvori podataka

- EUROSTAT
- Europska komisija – Izvješće o CAP kontekst indikatorima za 2019 (temeljeno na EUROSTAT-u)
- GIP 2019 verzija 7_7_2020

Predložena metodologija

S ciljem izračuna pokazatelja učinka, i kako bi se utvrdilo da li i kako PRR utječe na dinamiku ovog pokazatelja mora se izvršiti odabir rijetko naseljenih područja u kojima se provode lokalne razvojne strategije.

Korištenjem Eurostatovih podataka (onih koji se odnose na ukupnu radnu snagu u ruralnim područjima) moguće je usporediti podatke o zapošljavanju koje je ostvareno zahvaljujući PRR-u i ukupnoj zaposlenosti na nacionalnoj razini. To će omogućiti procjenu kako PRR utječe na zapošljavanje u rijetko naseljenim područjima (odnosno ruralnim područjima).

Tablica 59 Koraci izračuna pokazatelja I14

Način izračuna (koraci)	Potrebni set podataka	Izvori podataka	Način prikupljanja podataka i razdoblje	Komentari
Procjena ukupne stope zaposlenosti u ruralnim područjima na nacionalnoj razini	Stopa zaposlenosti na nacionalnoj razini prema stupnju urbanizacije – ZPP pokazatelj konteksta C05	Eurostat: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?wai=true&dataset=lfsa_pgauws . ili https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/farming/documents/cap-context-indicators-table-2019_en.pdf	2019.	
Za izračun neto učinka Programa: procjena broja radnih mjesta stvorenih u ruralnim područjima zahvaljujući PRR-u	Zajednički pokazatelj rezultata R.24/T.23 (ŽP 6B i R.21/T.20 (ŽP 6A) – radna mjesta stvorena u okviru podržanih projekata	GIP2019 _ verzija_7_7_2020	2014. - 2019.	
Usporedba između vrijednosti zbroja R24/T23 i R21/T20 u % ukupnog broja ljudi zaposlenih u ruralnim područjima,		https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/farming/documents/cap-context-indicators-table-2019_en.pdf		

kako bi se vrednovao utjecaj PRR-a na zapošljavanje u ruralnim područjima. Obzirom da je stopa zaposlenosti iz 1. koraka izražena u postocima, a broj radnih mjesta iz 2. koraka cjeloviti broj, radi usporedbe potrebno je uskladiti te dvije vrijednosti na jednaku mjernu jedinicu. U tom smislu, broj stanovnika u ruralnim područjima u dobi od 15 do 64 godina (ZPP pokazatelj konteksta C02 – populacija po dobnoj strukturi) umnožen je s postotnom stopom zaposlenosti u ruralnim područjima za istu dobnu skupinu i tako je dobiven broj stanovnika zaposlenih u ruralnim područjima kao cijeli/apsolutni broj. Broj radnih mjesta stvorenih u okviru podržanih projekata podijeljen je onda s ukupnim brojem stanovnika zaposlenim u ruralnim područjima.		<u>fisheries/farming/documents/cap-context-indicators-table 2019 en.pdf</u>		
--	--	--	--	--

Izračun pokazatelja za 2018. godinu

Tablica 60 Izračun pokazatelja za 2018. godinu

Naziv zajedničkog pokazatelja učinka i rezultata	Jedinica	Ažurirana vrijednost pokazatelja	Doprinos PRR	Komentar
I.14. – stopa zaposlenosti na nacionalnoj razini	%	56,9	-	Doprinos PRR-a nije računat zbog rane faze provedbe PRR-a, već je dana preporuka da se to učini ex-post
Stopa zaposlenosti u ruralnim područjima		53,2	-	-
R21/T20 – radna mjesta stvorena u okviru podržanih projekata (ŽP 6A)	Broj radnih mjesta	0	-	-
R24/T23 - radna mjesta stvorena u okviru podržanih projekata (Leader) (ŽP 6B)	Broj radnih mjesta	9	-	-

Izračun pokazatelja za 2019. godinu

Tablica 61 Izračun pokazatelja za 2019. godinu

Naziv zajedničkog pokazatelja učinka i rezultata	Jedinica	Ažurirana vrijednost pokazatelja	Doprinos PRR	Komentar
I.14. – stopa zaposlenosti u	%	62,1	0.0022145 ili 0,22%	Za dobivanje adekvatnog izračuna,

IZVJEŠĆE ZADATAK 6 - VREDNOVANJE PROGRAMA RURALNOG RAZVOJA REPUBLIKE HRVATSKE ZA RAZDOBLJE 2014.-2020.,
VREDNOVANJE SUSTAVA TE PRIPREME ANALIZA ZA IZVJEŠTAVANJE PREMA EUROPSKOJ KOMISIJI U 2019. GODINI

ruralnim područjima			(1.493/674.194,13)	potrebno je ovo vrednovanje provesti ex-post. Ipak, prema ovom probnom izračunu doprinosa PRR-a je neznatan, iako je primjerice pokazatelj T.20 ostvaren u iznosu od 70% od planiranog. To može ukazivati i na prenisko postavljene ciljeve PRR-a.
Stopa zaposlenosti u ruralnim područjima		58,9	-	-
	Broj zaposlenih u ruralnim područjima (15-64)	C02 = 1.144.642 stanovnika. Sa stopom zaposlenosti od 58,9%, dobiva se 674.194,13 zaposlenih ljudi u ruralnim područjima.	-	-
R21/T20 – radna mjesta stvorena u okviru podržanih projekata (ŽP 6A)	Broj radnih mjesta	1.413	-	-
R24/T23 - radna mjesta stvorena u okviru podržanih projekata (Leader) (ŽP 6B)	Broj radnih mjesta	80	-	-

Preporuke za unapređenje procesa prikupljanja podataka

Nema posebnih preporuka

I.15 Stupanj siromaštva

Uvod

Ovaj zajednički pokazatelj je definiran kao udio populacije u riziku od siromaštva ili od socijalne isključivosti u rijetko naseljenim područjima (odnosno ruralnim područjima). Računa se kao udio stanovnika koji su u riziku od siromaštva ili ozbiljno ugroženi ili koji žive u kućanstvu s niskim intenzitetom rada, u odnosu na ukupnu populaciju. Rizik od siromaštva je udio stanovništva s raspoloživim prihodom (nakon socijalnih davanja) ispod praga siromaštva, koji je postavljen kao 60% prosječnog nacionalnog raspoloživog prihoda nakon socijalnih davanja. Ovaj pokazatelj ne mjeri bogatstvo ili siromaštvo, već nizak prihod u odnosu na ostalo stanovništvo u državi, što ne implicira nužno i loš životnih standard.

Mjerna jedinica

Ukupno broj stanovnika u riziku siromaštva i u rijetko naseljenim područjima:

- % ukupne populacije

Izvori podataka:

- EUROSTAT
- Europska komisija – Izvješće o CAP kontekst indikatorima za 2019 (temeljeno na EUROSTAT-u)
- GIP 2019 verzija 7_7_2020

Predložena metodologija

Proces izračuna pokazatelja učinka je sličan onom za pokazatelj stope zaposlenosti (definiranje mjera koje doprinose pokazatelju i uzorak područja); ova procjena će također biti povezana s zaključcima vezanim za zaposlenost. Pretpostavka je da rast zaposlenosti ima pozitivan učinak na raspoloživi prihod te stoga i na smanjenje stupnja siromaštva.

Sljedeći korak je kvantificiranje doprinosa PRR-a da se smanji razlika u siromaštvu. Učinak PRR-a na smanjenje broja stanovnika ispod granice siromaštva može se izračunati koristeći broj novih radnih mjesta stvorenih zahvaljujući PRR-u (vidjeti pokazatelj I.14).

Tablica 62 Koraci izračuna pokazatelja I15.

Način izračuna (koraci)	Potrebni set podataka	Izvori podataka	Način prikupljanja podataka razdoblje	Napomena
Procjena ukupnog stupnja siromaštva na nacionalnoj razini	Stupanj siromaštva na nacionalnoj razini – ZPP pokazatelj konteksta C09	Eurostat: (https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do) ili https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/farming/documents/cap-context-indicators-table-2019_en.pdf	2018.	-
Izračun % populacije u ruralnim područjima ispod granice siromaštva (60% prosječnog nacionalnog prihoda)	Stupanj siromaštva u ruralnim područjima – ZPP pokazatelj konteksta C09	https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/farming/documents/cap-context-indicators-table-2019_en.pdf	2018.	-

IZVJEŠĆE ZADATAK 6 - VREDNOVANJE PROGRAMA RURALNOG RAZVOJA REPUBLIKE HRVATSKE ZA RAZDOBLJE 2014.-2020., VREDNOVANJE SUSTAVA TE PRIPREME ANALIZA ZA IZVJEŠTAVANJE PREMA EUROPSKOJ KOMISIJI U 2019. GODINI

Za izračun neto učinka PRR-a: procjena broja radnih mjesta stvorenih u ruralnim područjima zahvaljujući PRR-u.	Zajednički pokazatelji rezultata R.24/T.23 (ŽP 6B i R.21/T.20 (ŽP 6A) – radna mjesta stvorena u okviru podržanih projekata	GIP2019 _ verzija_7_7_2020	2014. – 2019.	-
Uz pretpostavku da nova radna mjesta mogu biti povezana s brojem stanovnika koji se više ne smatraju siromašnima, izračunava se učestalost ovih ljudi u ukupnom broju onih ispod granice siromaštva, kako to indicira statistika Kako bi se dobio cijeli/apsolutni broj ljudi ispod granice siromaštva, uzet je broj stanovnika u ruralnim područjima (ZPP pokazatelj konteksta C01 – stanovništvo) te uz postotni stupanj siromaštva izračunat je cijeli/apsolutni broj,. Taj broj je onda uspoređen (podijeljen) s brojem radnih mjesta iz prethodna dva koraka .	Broj radnih mjesta stvorenih u okviru PRR-a/ Broj ljudi ispod granice siromaštva	Pretpostavka je da nova radna mjesta stvorena PRR-om rješavaju ljude koji su prije bili nezaposleni/ispod granice siromaštva. Ipak, radi precizne procjene i eventualne potvrde ove pretpostavke, potrebno je provesti i terensko istraživanje. Alternativa je i korištenje tzv. Tehnike uparivanja prema sklonosti, korištenje kvazi-eksperimentalne tehnike za analizu koja	-	-

IZVJEŠĆE ZADATAK 6 - VREDNOVANJE PROGRAMA RURALNOG RAZVOJA REPUBLIKE HRVATSKE ZA RAZDOBLJE 2014.-2020., VREDNOVANJE SUSTAVA TE PRIPREME ANALIZA ZA IZVJEŠTAVANJE PREMA EUROPSKOJ KOMISIJI U 2019. GODINI

		uključuje komparaciju ruralnih područja ⁷ .		
--	--	--	--	--

⁷ Tehnike uparivanja prema sklonosti (eng. Propensity score matching). Ova je tehnika poznata i kao analiza „protučinjeničnih“ (eng. Couterfactual) stanja

Dodatni mogući izvori podataka:

<https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tgs00103&plugin=1>

Eurostat – Istraživanje prihoda i uvjeta življenja (Survey on income and living conditions (SILC))

Eurostat – Stupanj urbanizacije

Izračun pokazatelja za 2018. godinu

Tablica 63 Izračun pokazatelja za 2018. godinu

Naziv zajedničkog pokazatelja konteksta i rezultata	Jedinica	Ažurirana vrijednost pokazatelja	Doprinos PRR	Komentar
I.15. – stupanj siromaštva na nacionalnoj razini	%	27,9	-	Doprinos PRR-a nije računat zbog rane faze provedbe PRR-a, već je dana preporuka da se to učini ex-post
Ruralna područja		33,5	-	-
R21/T20 - radna mjesta stvorena u okviru podržanih projekata (ŽP 6A)	Broj radnih mjesta	?	-	-
R24/T23 - radna mjesta stvorena u okviru podržanih projekata (Leader) (ŽP 6B)	Broj radnih mjesta	9	-	-

Izračun pokazatelja za 2019. godinu

Tablica 64 Izračun pokazatelja za 2019. godinu

Naziv zajedničkog pokazatelja	Jedinica	Ažurirana vrijednost pokazatelja	Doprinos PRR	Komentar

konteksta i rezultata				
I.15. - stupanj siromaštva na nacionalnoj razini	%	24,8	0,00278 (1.493/536.733) ili 0,278 %	Za dobivanje adekvatnog izračuna, potrebno je ovo vrednovanje provesti ex-post.
Stupanj siromaštva u ruralnim područjima		30,9	-	-
	Broj stanovnika ispod granice siromaštva u ruralnim područjima	C01 = 1.737.000 stanovnika u ruralnim područjima. Sa stupnjem siromaštva od 30,9% - dobiva se ukupno 536.733 stanovnika ispod granice siromaštva	-	-
R21/T20 - radna mjesta stvorena u okviru podržanih projekata (ŽP 6A)	Broj radnih mjesta	1.413	-	-
R24/T23 - radna mjesta stvorena u okviru podržanih projekata (Leader) (ŽP 6B)	Broj radnih mjesta	80	-	-

Preporuke za unapređenje procesa prikupljanja podataka (uključujući analizu raznih izvora i projekata MP-a za prikupljanje podataka) i njihove obrade za potrebe ex-post vrednovanja i buduća vrednovanja

Pretpostavka je da nova radna mjesta stvorena PRR-om rješavaju ljude koji su prije bili nezaposleni/ispod granice siromaštva. Ipak, radi precizne procjene i eventualne potvrde pretpostavke da se novim radnim mjestima stvorenim kroz PRR rješava nezaposlenost, a ne da su primjerice već zaposleni ljudi samo promijenili radno mjesto, potrebno je provesti terensko istraživanje.

Alternativa je i korištenje tzv. Tehnike uparivanja prema sklonosti, korištenje kvazi-eksperimentalne tehnike za analizu koja uključuje komparaciju ruralnih područja.

I.16 BDP po stanovniku/* ruralna područja

BDP po stanovniku u pretežno ruralnim područjima iskazuje se kroz standard kupovne moći (Purchasing Power Standard - PPS). Ovaj broj se računa od strane Eurostata po stanovniku i u usporedbi prema pretežno ruralnim, prelaznim i urbanim područjima (klasifikacija temeljena na gustoći, koja se razlikuje od klasifikacije A,B,C I D, usvojenoj u PRR-u). Ovaj pokazatelj se iskazuje i kao postotak prosjeka EU27.

Mjerna jedinica

- PPS (za izvještavanje o apsolutnim brojevima)⁸
- % (za usporedbu vrijednosti iz ruralnih područja prema onima u ostalim područjima ili prema EU prosjeku)

Izvori podataka

- EUROSTAT
- Europska komisija – Izvješće o CAP kontekst indikatorima za 2019 (temeljeno na EUROSTAT-u)
- GIP 2019 verzija 7_7_2020

Predložena metodologija

Proces izračuna pokazatelja učinka je sličan onom za pokazatelj stope zaposlenosti (definiranje mjera koje doprinose pokazatelju i uzorak područja); ova procjena će također biti povezana s zaključcima vezanim za zaposlenost. Pretpostavka je da rast zaposlenosti ima pozitivan učinak na raspoloživi prihod. Za svakog novog zaposlenika može se procijeniti generirani prihod i taj podatak se uspoređuje s evolucijom populacije u relevantnim područjima.

Komentari/napomene

Ovaj pokazatelj ne mjeri raspodjelu prihoda u datom geografskom području. Nadalje, ne uzimaju se u obzir i ne-monetarne razmjene (primjerice proizvodnja za vlastitu potrošnju, javna dobra i eksternalije, robna razmjena; neplaćeni rad u obitelji), ali one mogu biti značajne u pojedinim sektorima (posebno u poljoprivredi) i regijama.

⁸ Purchasing Power Standard, ili skraćeno PPS, je umjetna mjerna jedinica. U teoriji, jedan PPS može kupiti isti iznos roba i usluga u svakoj državi. Ipak, razlike u cijenama u različitim državama znači da su za iste robe i usluge potrebni različiti iznosi nacionalne valute.

Tablica 65 Koraci izračuna pokazatelja I16.

Način izračuna (koraci)		Potrebni set podataka		Izvori podataka	Način prikupljanja podataka i razdoblje	Komentar i
1. Izračun BDP-a (kao PPS po stanovniku) na nacionalnoj razini				Eurostat: https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&pcode=tgs00005&language=en ili https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/farming/documents/cap-context-indicators-table_2019_en.pdf	2016	
2. Izračun BDP-a (kao PPS po stanovniku) u ruralnim područjima				https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/farming/documents/cap-context-indicators-table_2019_en.pdf	2016	

IZVJEŠĆE ZADATAK 6 - VREDNOVANJE PROGRAMA RURALNOG RAZVOJA REPUBLIKE HRVATSKE ZA RAZDOBLJE 2014.-2020., VREDNOVANJE SUSTAVA TE PRIPREME ANALIZA ZA IZVJEŠTAVANJE PREMA EUROPSKOJ KOMISIJI U 2019. GODINI

				p-context-indicators-table 2019 en.pdf		
3. Za izračun neto učinka PRR-a: procjena broja radnih mjesta stvorenih u ruralnim područjima zahvaljujući PRR-u.		Zajednički pokazatelji rezultata R.24/T.23 (ŽP 6B i R.21/T.20 (ŽP 6A) – radna mjesta stvorena u okviru podržanih projekata		GIP2019 _ verzija_7_7_2020	2019	
4. Procjena ukupnog prihoda generiranog radnim mjestima stvorenim u okviru PRR-a. Izračunato je na način da je broj radnih mjesta stvorenih PRR-om umnožen s prosječnim prihodom po stanovniku u ruralnim područjima.		Prosječni prihod po stanovniku u ruralnim područjima Prihod generiran radnim mjestima stvorenim u okviru PRR-a				

IZVJEŠĆE ZADATAK 6 - VREDNOVANJE PROGRAMA RURALNOG RAZVOJA REPUBLIKE HRVATSKE ZA RAZDOBLJE 2014.-2020., VREDNOVANJE SUSTAVA TE PRIPREME ANALIZA ZA IZVJEŠTAVANJE PREMA EUROPSKOJ KOMISIJI U 2019. GODINI

5. Izračun postotka (%) povećanja prihoda generiranim zahvaljujući PRR-u u odnosu na ukupni prihod u ruralnim područjima. Ukupan prihod u ruralnim područjima je izračunat na način da je broj zaposlenih u ruralnim područjima (pokazatelji C02 I C05 – vidjeti izračun za I.14) umnožen s prosječnim prihodom po stanovniku u ruralnim područjima		Broj radnih mjesta stvorenih u okviru PRR-a Ukupan prihod u ruralnim područjima				
---	--	---	--	--	--	--

Dodatni izvori informacija

Eurostat – Nacionalni i regionalni ekonomski računi

Eurostat – Statistika ruralnog razvoja

Izračun pokazatelja za 2018. godinu

Tablica 66 Izračun pokazatelja za 2018. godinu

Naziv zajedničkog pokazatelja konteksta i rezultata	Jedinica	Ažurirana vrijednost pokazatelja	Doprinos PRR	Napomena
I.16. – BDP po stanovniku na nacionalnoj razini	Indeks PPS-a	61	-	Doprinos PRR-a nije računat zbog rane faze provedbe PRR-a, već je dana preporuka da se to učini ex-post
BDP po stanovniku u ruralnim područjima	Indeks PPS-a	46	-	-
	PPS po stanovniku u ruralnim područjima	13.373	-	-
R21/T20 - radna mjesta stvorena u okviru podržanih projekata (ŽP 6A)	Broj radnih mjesta	0	-	-
R24/T23 - radna mjesta stvorena u okviru podržanih projekata (Leader) (ŽP 6B)	Broj radnih mjesta	9	-	-

Izračun pokazatelja za 2019. godinu

Tablica 67 Izračun pokazatelja za 2019. godinu

Naziv zajedničkog pokazatelja konteksta i rezultata	Jedinica	Ažurirana vrijednost pokazatelja	Doprinos PRR	Komentar
I.16. – BDP po stanovniku na nacionalnoj razini	Indeks PPS-a	63	Procjena ukupnog prihoda generiranog PRR-om $1.493 \times 13.416 = \underline{20.030,09}$ Ukupan prihod u ruralnim područjima $674.194,13 \text{ zaposlenih u ruralnim područjima} \times 13.416 \text{ prihoda po stanovniku} = \underline{9.044.988,45}$ Doprinos PRR-a = $20.030,09 / 9.044.988,45 = 0,0022145$ ili 0,22%	Za dobivanje adekvatnog izračuna, potrebno je ovo vrednovanje provesti ex-post.
BDP po stanovniku u ruralnim područjima	Indeks PPS-a	48	-	-
	PPS po stanovniku u ruralnim područjima	13.416	-	-

R21/T20 - radna mjesta stvorena u okviru podržanih projekata (ŽP 6A)	Broj radnih mjesta	1.413	-	-
R24/T23 - radna mjesta stvorena u okviru podržanih projekata (Leader) (ŽP 6B)	Broj radnih mjesta	80	-	-

Preporuke za unapređenje procesa prikupljanja podataka (uključujući analizu raznih izvora i projekata MP-a za prikupljanje podataka) i njihove obrade za potrebe ex-post vrednovanja i buduća vrednovanja

Nema posebnih preporuka

Prilog 1 – Upitnik za korisnike PRR-a za potrebe prikupljanja podataka za ex-post vrednovanje

U nastavku se nalazi popis pitanja za koja bi trebalo prikupljati podatke za potrebe ex-post vrednovanja PRR-a, tj. izračuna pokazatelja učinka PRR-a kao i komplementarnih pokazatelja rezultata. Uz sama pitanja u tablici su navedene i opcije odgovora, tj. koji podaci se trebaju prikupiti. Pitanja su podijeljena u tri skupine, ovisno o tome za koje pokazatelje učinka / rezultata se ti podaci koriste, tj. podijeljeni su prema skupinama korisnika pojedinih mjera. Bitno je za istaknuti kako je potrebno prikupiti podatke prije ulaganja iz PRR-a i podatke za godinu nakon predmetnog ulaganja iz PRR-a.

1. Dio – identifikacijski podatak

Identifikacijski broj korisnika u AGRONET sustavu:

2. Dio - ekonomski podaci (primarno korisnici mjera 3, 4, 6, 9, 14, 16 te korisnici mjera 1, i 2)

Pitanje	Opcije odgovora
Ukupna površina poljoprivrednog gospodarstva (godina prije ulaganja iz PRR-a)	(Numerički unos) broj ha
Ukupna površina poljoprivrednog gospodarstva (ex-post godina – 1 godina nakon ulaganja iz PRR-a)	(Numerički unos) broj ha
Ukupno korišteno poljoprivredno zemljište (UAA) (godina prije ulaganja iz PRR-a)	(Numerički unos) broj ha
Ukupno korišteno poljoprivredno zemljište (ex-post godina – 1 godina nakon ulaganja iz PRR-a)	(Numerički unos) broj ha
Područja poljoprivredne specijalizacije i površina (godina prije ulaganja iz PRR-a)	(višestruki odabir i numerički unos) Biljna proizvodnja - ratarske kulture - površina (ha): Povrcarstvo i ostala biljna proizvodnja - površina (ha): Vinogradarstvo - isključivo proizvodnja za vino - površina (ha): Trajni nasadi - voćarstvo - površina (ha): Trajni nasadi - maslinarstvo - površina (ha): Trajni nasadi - drugo - površina (ha) i vrsta: Travnjaci i livade - površina (ha):
Područja poljoprivredne specijalizacije i površina (ex-post godina – 1 godina nakon ulaganja iz PRR-a)	(višestruki odabir i numerički unos) Biljna proizvodnja - ratarske kulture - površina (ha):

	Povrćarstvo i ostala biljna proizvodnja - površina (ha): Vinogradarstvo - isključivo proizvodnja za vino - površina (ha): Trajni nasadi - voćarstvo - površina (ha): Trajni nasadi - maslinarstvo - površina (ha): Trajni nasadi - drugo - površina (ha) i vrsta: Travnjaci i livade - površina (ha):
Područje poljoprivredne specijalizacije i broj grla (godina prije ulaganja iz PRR-a)	(višestruki odabir i numerički unos) Proizvodnja mlijeka - broj mliječnih krava Proizvodnja mesa - govedarstvo - broj grla mlađih od 2 godine Proizvodnja mesa - govedarstvo - broj grla starijih od 2 godine Proizvodnja mesa - svinjogojstvo - broj grla svinja Proizvodnja mesa - peradarstvo - broj peradi Proizvodnja mesa - ovčarstvo/kozarstvo - broj grla
Područje poljoprivredne specijalizacije i broj grla (ex-post godina – 1 godina nakon ulaganja iz PRR-a)	(višestruki odabir i numerički unos) Proizvodnja mlijeka - broj mliječnih krava Proizvodnja mesa - govedarstvo - broj grla mlađih od 2 godine Proizvodnja mesa - govedarstvo - broj grla starijih od 2 godine Proizvodnja mesa - svinjogojstvo - broj grla svinja Proizvodnja mesa - peradarstvo - broj peradi Proizvodnja mesa - ovčarstvo/kozarstvo - broj grla
Broj stalno zaposlenih (godina prije ulaganja iz PRR-a)	(numerički unos) osoba
Ukupan broj mjeseci rada svih stalno zaposlenih (godina prije ulaganja iz PRR-a)	(numerički unos) mjesec
Broj stalno zaposlenih (ex-post godina – 1 godina nakon ulaganja iz PRR-a)	(numerički unos) osoba
Ukupan broj mjeseci rada svih stalno zaposlenih (ex-post godina – 1 godina nakon ulaganja iz PRR-a)	(numerički unos) mjesec
Broj privremenih zaposlenika (godina prije ulaganja iz PRR-a)	(numerički unos) osoba

Ukupan broj mjeseci rada svih privremeno zaposlenih (godina prije ulaganja iz PRR-a)	(numerički unos) mjesec
Broj privremenih zaposlenika (ex-post godina – 1 godina nakon ulaganja iz PRR-a)	(numerički unos) osoba
Ukupan broj mjeseci rada svih privremeno zaposlenih (ex-post godina – 1 godina nakon ulaganja iz PRR-a)	(numerički unos) mjesec
Neplaćena radna snaga (FADN kod SE015) (godina prije ulaganja iz PRR-a)	(numerički unos) GJR
Neplaćena radna snaga (FADN kod SE015) (ex-post godina – 1 godina nakon ulaganja iz PRR-a)	(numerički unos) GJR
Financijski podaci (prema FADN kodovima) (godina prije ulaganja iz PRR-a)	(numerički unos – za sve stavke) HRK SE131 = Ukupni prihod SE281 = Ukupni specifični troškovi SE360 = Amortizacija SE600 = Saldo potpora i poreza SE365 = Ukupni vanjski faktori
Ekonomski podaci (prema FADN kodovima) (ex-post godina – 1 godina nakon ulaganja iz PRR-a)	(numerički unos – za sve stavke) HRK SE131 = Ukupni prihod SE281 = Ukupni specifični troškovi SE360 = Amortizacija SE600 = Saldo potpora i poreza SE365 = Ukupni vanjski faktori

3. Dio - poljoprivredne prakse (za korisnike M10 i M11)

Pitanje	Opcije odgovora
Zatravnjujete li trajne nasade? (godina prije i poslije PRR ulaganja)	Da/Ne
Kojom kulturom zatravnjujete trajne nasade? (godina prije i poslije PRR ulaganja)	(Otvoreni)
Koristite li nasade leguminoza? (godina prije i poslije PRR ulaganja)	Da (na kolikoj površini u ha)/ne
Primjenjujete li zelenu gnojdbu (leguminozama i neleguminozama)? (godina prije i poslije PRR ulaganja)	(odabir) Leguminoze (grašak, grahorica, crvena djetelina, bijela djetelina, lucerna, lupina, soja) Nelleguminoze (trave, kupusnjače)

	Ne
Koristite li stajski gnoj? (godina prije i poslije PRR ulaganja)	Da (na koliko površini u ha)/ne
Navedite koju mehanizaciju/opremu koristite za primjenu stajskog gnojiva na zemljište. (godina prije i poslije PRR ulaganja)	(odabir) Mehanizacija za rasipanje gnojiva širom Mehanizacija za lokalno unošenje: (plug i depozitor, podrivači, rahljači)
U slučaju da koristite ostale vrste gnojiva (organska), navedite koju vrstu koristite. (godina prije i poslije PRR ulaganja)	(otvoreno)
Ukoliko ste radili analize tla navedite koje. (godina prije i poslije PRR ulaganja)	Da (koje?) / ne
Uočavate li razliku u kvaliteti tla nakon primjene mjere PRR-a?	Da/ne
Koristite li navodnjavanje? (godina prije i poslije PRR ulaganja)	Da (na kojoj površini m ² , količina vode za navodnjavanje m ³ , mehanizacija za navodnjavanje) / ne

4. Dio - poljoprivredne prakse (primarno samo za korisnike TOP-ova 4.1.1 i/ili 4.1.2)

Pitanje	Opcije odgovora
Sektor za koji su korištene potpore iz mjera PRR-a	(višestruki odabir) Sektor MLJEKARSTVO i GOVEDARSTVO, OVČARSTVO I KOZARSTVO Sektor SVINJOGOJSTVO Sektor PERADARSTVO Sektor BILJNE PROIZVODNJE
Pitanja samo za Sektor MLJEKARSTVO i GOVEDARSTVO, OVČARSTVO I KOZARSTVO (prije i poslije ulaganja iz PRR-a)	(numerički, tekstualni unos; odabir – ovisno o opciji odgovora) Držanje životinja Površina nastambe za životinje (m ² /grlu): Vrijeme provedeno u nastambama (prosječno dana godišnje): Vrijeme provedeno na ispaši (prosječno dana godišnje): Vrijeme provedeno u dvorištu (prosječno dana godišnje): Vrsta stelje (Slama/suho lišće/strugotine drveta/pijesak/beton/ostalo) Koliko često čistite stelju? Spremници za gnojivo

	Tretirate li gnojivo? Ako, da, što od navedenog? (aeracija/separacija/sušenje/peletiranje/kompostiranje) Odvajate li kruti i tekući gnoj? (Da/Ne) Stajski gnoj odlažete: Direktno na tlo/ U uređen spremnik za stajski gnoj Kakvu vrstu spremišta za stajski gnoj koristite: plato za kruti stajski gnoj/gnojišna jama/laguna/ostalo Je li spremnik za stajski gnoj otkriven/natkriven? Imate li spremnik za tekući gnoj (gnojnicu)? Je li spremnik za tekući gnoj otkriven/natkriven/zatvoren? Koristite li gnojivo u vlastite svrhe (kombinirana proizvodnja) ili na drugim gospodarstvima?
Pitanja samo za Sektor SVINJOGOSTVO (prije i poslije ulaganja iz PRR-a)	(numerički, tekstualni unos; odabir – ovisno o opciji odgovora) Držanje životinja Površina nastambi za životinje (m²/grlu): Vrijeme provedeno u nastambama (prosječno dana godišnje): Vrijeme provedeno na otvorenom (prosječno dana godišnje): Vrsta stelje (djelomično rešetkasti pod, potpuno rešetkasti pod, duboka stelja, itd.) Koliko često čistite stelju? Čistite li nastambe mlazom tekuće vode? Spremnici za gnojivo Tretirate li gnojivo? Ako, da, što od navedenog? (aeracija/separacija/sušenje/peletiranje/kompostiranje) Stajski gnoj odlažete: Direktno na tlo/ U uređen spremnik za stajski gnoj Koju vrstu spremnika za stajski gnoj koristite: plato za kruti stajski gnoj/gnojišna jama/laguna/ostalo Je li spremnik za stajski gnoj otkriven/natkriven?

	Imate li spremnik za tekući gnoj (gnojnicu)? Je li spremnik za tekući gnoj otkriven/natkriven/zatvoren? Koristite li svinjsko gnojivo za gnojidbu u vlastite svrhe (kombinirana proizvodnja) ili na drugim gospodarstvima? Opišite što radite s gnojivom prije primjene.
Pitanja samo za Sektor PERADARSTVO (prije i poslije ulaganja iz PRR-a)	(numerički, tekstualni unos; odabir – ovisno o opciji odgovora) Držanje životinja Vrsta nastambe (objekt za nesilice, objekt s baterijskim kavezom s trakom za odvoz gnoj, baterijskim kavezom s dubokom jamom, baterijskim kavezom s uzdignutim objektom i otvorenim odlaganjem gnoj ispod kaveza, i sl.) Vrsta stelje u peradnjaku (beton, piljevina, smjesa i sl.) Površina nastambe za životinje (m²/grlu): Vrijeme provedeno u nastambama (prosječno dana godišnje): Vrijeme provedeno na otvorenom (prosječno dana godišnje): Spremnici za gnojivo Gnoj odlažete: Direktno na tlo/ U uređen spremnik za gnoj/ Ostalo Je li spremnik za gnoj otkriven/natkriven? Koristite li pileći gnoj za biljnu proizvodnju? Ako da, razrjeđujete li ga prije primjene?
Pitanja samo za Sektor BILJNE PROIZVODNJE (prije i poslije ulaganja iz PRR-a)	(numerički, tekstualni unos; odabir – ovisno o opciji odgovora) Primjena gnojiva na zemljište Koje vrste gnojiva koristite za biljnu proizvodnju? Stajski gnoj, organska gnojiva, mineralna gnojiva, zelena gnojidba. U slučaju da koristite stajski gnoj, koju mehanizaciju/opremu koristite za primjenu stajskog gnojiva na zemljište?(za raspodjelu po površini tla, injektiranje u tlo, unošenje u tlo ispod površine, miješanje s površinskim slojem) U slučaju da koristite mineralna gnojiva, navedite vrstu gnojiva i godišnju količinu po hektaru? U slučaju da koristite ostale vrste gnojiva (organska), navedite koju vrstu koristite.

	Primjenjujete li zelenu gnojdbu (leguminozama i neleguminozama)? Koje biljne vrste koristite za zelenu gnojdbu? Leguminoze (grašak, grahorica, crvena djetelina, bijela djetelina, lucerna, lupina, soja) Neliguminoze (trave, kupusnjače) Da li navodnjavate? (Da/Ne) Ako da, je li investicija za poboljšanje sustava navodnjavanje iz sredstava Programa ruralnog razvoja? Navedite približnu vrijednost investicije za poboljšanje sustava za navodnjavanje?
--	---

Prilog 2 – Popis literature

- de Brogniez , D., Ballabio, C., Stevens, A., Jones, R. J. A., Montanarella, L. i van Wesemael, B. (2014.): Karta sadržaja organskog ugljika na vrhu zemlje Europe koju generira generalizirani aditivni model (Europski časopis za znanost o tlu)
- Coderoni et al., 2012. Using FADN data to estimate agricultural greenhouse gases emissions at farm level. Conference: Pacioli 20 Complex farms and sustainability in farm level data collection At: Rome Volume: Pacioli 20 Complex farms and sustainability in farm level data collection Hans Vrolijk (ed.)
- Dabkienė, V, 2017. A comparative analysis of on-farm Greenhouse Gas emissions from family farms in Lithuania. Research for rural development, volume 2.
- Eurostat, 2011. Analysis of methodologies for calculating greenhouse gas and ammonia emissions and nutrient balances. <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3888793/5850629/KS-RA-11-024-EN.PDF>
- Evaluation desk REPORT: How to demonstrate rdp achievements and impacts: lessons learned from the evaluations reported in the airs 2019. GOOD PRACTICE WORKSHOP SEVILLA, 11-12 DECEMBER 2019.
- REVIEW OF GHG CALCULATORS IN AGRICULTURE AND FORESTRY SECTORS A Guideline for Appropriate Choice and Use of Landscape Based Tools http://www.fao.org/fileadmin/templates/ex_act/pdf/ADEME/Review_existingGHGtool_VF_UK4.pdf
- Smjernice REVIEW OF GHG CALCULATORS IN AGRICULTURE AND FORESTRY SECTORS A Guideline for Appropriate Choice and Use of Landscape Based Tools.
- Syp and Osuch, 2018. Assessing Greenhouse Gas Emissions from Conventional Farms Based on the Farm Accountancy Data Network. Polish Journal of Environmental studies, [3/2018 vol. 27](#).
- UREDBA (EZ) br. 1166/2008 EUROPSKOGA PARLAMENTA I VIJEĆA od 19. studenoga 2008. o istraživanjima o strukturi poljoprivrednih gospodarstava i o istraživanju o metodama poljoprivredne proizvodnje i stavljanju izvan snage Uredbe Vijeća (EEZ) br. 571/88
- Working document updated fiches for complementary result indicators no. 13, 14, 15, 18 and 19 Working Package 2 thematic working group no 8 'ex post evaluation of RDPS 2014-2020: learning from practice', October 2020
- Mikulić, K., Zec, M., Dender, D. (2019): Izvješće o izračunu zajedničkog poljoprivredno-okolišnog pokazatelja PRR 2014.-2020.: CCI 35. Indeks populacije čestih vrsta ptica na poljoprivrednim staništima za 2019. godinu. Udruga Biom, Obrt SKUA. Zagreb. 47 str.
- Plan istraživanja čiji je cilj praćenje učinka tipa operacije 10.1.3. "Očuvanje travnjaka velike prirodne vrijednosti" i tipa operacije i 10.1.5. "Pilot mjera za zaštitu leptira", 2020. Oikon-Institut za primijenjenu ekologiju d.o.o., Hrvatski prirodoslovni muzej i Udruga "Hyla".
- High nature value farmland MAP, 2018. Izvješće o izradi karte. Ministarstvo poljoprivrede.
- Paracchini M, Petersen J, Hoogeveen Y, Bamps C, Burfield I, Van Swaay C. High Nature Value Farmland in Europe - An Estimate of the Distribution Patterns on the Basis of Land Cover and Biodiversity Data . EUR 23480 EN. Luxembourg (Luxembourg): OPOCE; 2008. JRC47063

Podizvješće 2: Ostvarenje provedbe Mjere 4 i 6 za mlade poljoprivrednike

Ovo podizvješće analizira podatke ostvarenih ulaganja kroz mjere 4 i 6 s posebnim naglaskom na mlade poduzetnike, tj. one do uključujući 40 godina starosti. Podaci koji su obuhvaćeni analizom uključuju sljedeće tipove operacija:

- 4.1.1. Restrukturiranje, modernizacija i povećanje konkurentnosti poljoprivrednih gospodarstava
- 4.1.2. Zbrinjavanje, rukovanje i korištenje stajskog gnojiva u cilju smanjenja štetnog utjecaja na okoliš
- 4.1.3. Korištenje obnovljivih izvora energije
- 4.2.1. Povećanje dodane vrijednosti poljoprivrednim proizvodima⁹
- 6.1.1. Potpora mladim poljoprivrednicima (u ovom tipu operacije su prihvatljivi samo korisnici do 40 godina starosti)
- 6.2.1 Potpora ulaganju u pokretanje nepoljoprivrednih djelatnosti u ruralnom području
- 6.3.1 Potpora razvoju malih poljoprivrednih gospodarstava

U analizu su uključeni samo korisnici kojima su izvršene isplate do zaključno 31.12.2019. godine.

Opis provedbe obuhvaćenih tipova operacija

U nastavku je kratak opis ostvarenja provedbe pojedinog tipa operacije (TOP) temeljem Godišnjeg izvješća o provedbi PRR-a za 2019. godinu

Provedba TOP-a 4.1.1. „Restrukturiranje, modernizacija i povećanje konkurentnosti poljoprivrednih gospodarstava“

Do kraja 2019 godine, otvoreno je ukupno 6 natječaj za provedbu TOP 4.1.1 (od čega 6. natječaj u 2019. godini - točno govedarstvo). Na natječaj je ukupno zaprimljeno 3.292 zahtjeva, s ukupnim traženim iznosom potpore 862.158.221 EUR. Do kraja 2019. godine odobrena je 1.015 prijava (1. natječaj - 360 prijava, 2. natječaj – 32 prijave, 3. natječaj – 79 prijava, 4. natječaj – 418 prijava, 5. natječaj – 126 prijava) u ukupnom iznosu potpore od 252.236.673 EUR. Ukupno je isplaćeno 579 korisnika, u ukupnom iznosu potpore 131.269.110 EUR za započete projekte. U 2018. godini su s provedbom započeli i financijski instrumenti u okviru kojih se potpora dodjeljivala i za ovaj TOP te je do kraja 2019. godine 405 krajnjih primatelja dobilo potporu u iznosu od 17.663.742 EUR.

Šesti natječaj za provedbu TOP-a 4.1.1. - točno govedarstvo bio je raspisan 2. prosinca 2019. godine a prijave na natječaj su se mogle početi podnositi od 2. siječnja do 28. veljače 2020. godine.

⁹ Ova operacija je obuhvaćena djelomično u analizu s obzirom na dostupne podatke.

Provedba TOP-a 4.1.2. „Zbrinjavanje, rukovanje i korištenje stajskog gnojiva u cilju smanjenja štetnog utjecaja na okoliš“

Do kraja 2019. godine, otvoreno je ukupno 6 natječaj za provedbu TOP-a 4.1.2 (1., 2. i 3. natječaj u 2015. godini, od čega je 2. natječaj poništen, 4. natječaj u 2017. godini, 5. natječaj u 2018. godini te 6. natječaj u 2019. godini). Na natječaje je ukupno zaprimljeno 777 prijava, s ukupnim traženim iznosom potpore 134.029.382 EUR. Do kraja 2019. godine odobrena su 422 zahtjeva (1. natječaj – 46 zahtjeva, 3. natječaj – 70 zahtjeva, 4. natječaj – 252 zahtjeva, 5. natječaj – 54 zahtjeva) u ukupnom iznosu potpore od 83.022.064 EUR. Ukupno je isplaćeno 220 korisnika (1. natječaj – 46 korisnika, 3. natječaj – 68 korisnika, 4. natječaj – 106 korisnika) u ukupnom iznosu potpore 44.505.099 EUR za započete operacije. Provodili su se i financijski instrumenti kroz ovaj TOP te je isplaćeno 119.408 EUR potpore.

Provedba TOP-a 4.1.3. „Korištenje obnovljivih izvora energije“

Do kraja 2019. godine, otvorena su ukupno 3 natječaja za provedbu TOP-a 4.1.3. (1. natječaj u 2016. godini, 2. natječaj u 2018. godini i 3. natječaj u 2019. godini). Na natječaje je ukupno zaprimljeno 113 prijava (na 1. natječaju 39 prijava dok su na 2. natječaju zaprimljene 74 prijave) s ukupnim traženim iznosom potpore 11.997.731 EUR. Do kraja 2019. godine odobreno je 93 prijava s ukupnim iznosom potpore od 10.302.304 EUR. Ukupno je isplaćeno 13 korisnika u ukupnom iznosu potpore 650.077 EUR. Treći natječaj za provedbu TOP-a 4.1.3. bio je raspisan 2. prosinca 2019. godine, a zahtjevi za potporu mogli su se početi podnositi od 2. siječnja do 31. ožujka 2020. godine.

Provedba TOP-a 4.2.1. „Povećanje dodane vrijednosti poljoprivrednim proizvodima“

Do kraja 2019. godine, otvorena su ukupno 3 natječaja za provedbu TOP-a 4.2.1. (1. natječaj u 2015., 2. natječaj u 2017. godini – odvojeno za mikro, malo i srednje (MMS) te za velike, 3. natječaj u 2018. godini – odvojeno za mini mljekare i uljare). Na natječaje su ukupno zaprimljene 243 prijave, s ukupnim traženim iznosom potpore 126.985.801 EUR. Do kraja 2019. godine odobreno je 115 prijava (1. natječaj – 38 prijava, 2. natječaj (MMS) – 35 prijava, 2. natječaj (veliki) – 7 prijava, 3. natječaj (uljare) – 27 prijava, 3. natječaj (mini mljekare) – 8 prijava) u ukupnom iznosu potpore od 71.113.055 EUR. Ukupno je isplaćeno 57 korisnika (1. natječaj – 38 projekata, 2. natječaj (MMS) – 16 projekata, 2. natječaj (veliki) – 3 projekta), u ukupnom iznosu potpore 35.528.866 EUR za započete projekte. Provodili su se i financijski instrumenti kroz ovaj TOP te je odobreno 7.625.079 EUR potpore, a 4 krajnja primatelja su dobila potporu u iznosu od 97.430 EUR.

Provedba TOP-a 6.1.1. „Potpora mladim poljoprivrednicima“

Do kraja 2019. godine, otvorena su ukupno 3 natječaja za provedbu TOP-a 6.1.1 (1. natječaj u 2015., 2. natječaj u 2016. godini, 3. natječaj u 2018. godini). Na natječaje je ukupno zaprimljeno 2.212 zahtjeva, s ukupnim traženim iznosom potpore 103.442.012 EUR. Do kraja 2019. godine odobreno je 1.508 prijava (1. natječaj – 279 prijave, 2. natječaj – 362 prijave, 3. natječaj – 867 prijava) u ukupnom iznosu potpore od 69.362.117 EUR. Ukupno je isplaćeno 1.370 korisnika (1. natječaj – 274 korisnika, 2. natječaj – 346 korisnika, 3. natječaj – 750 korisnika), u ukupnom iznosu potpore 44.142.804 EUR za započete projekte.

Provedba TOP-a 6.2.1. „Potpora ulaganju u pokretanje nepoljoprivrednih djelatnosti u ruralnom području“

Do sada je raspisan jedan natječaj za provedbu TOP-a 6.2.1. „Potpora ulaganju u pokretanje nepoljoprivrednih djelatnosti u ruralnom području“ (u 2018. godini). Na natječaju je zaprimljeno 755 zahtjeva za potporu, s ukupnim traženim iznosom potpore od 28.985.909 EUR. Do kraja 2019. godine odobrena su 560 zahtjeva u ukupnom iznosu potpore od 28.086.629 EUR. Ukupno je isplaćeno 527 korisnika u ukupnom iznosu potpore 13.252.885 EUR za započete operacije.

Provedba TOP-a 6.3.1. „Potpora razvoju malih poljoprivrednih gospodarstava“

Do kraja 2019. godine, otvorena su ukupno 3 natječaja za provedbu TOP-a 6.3.1 (1. natječaj u 2015. godini, 2. natječaj u 2017. godini, 3. natječaj u 2018. godini). Na natječaje je ukupno zaprimljeno 11.677 zahtjeva, s ukupnim traženim iznosom potpore 175.159.445 EUR. Do kraja 2019. godine odobreno je 5.271 prijava (1. natječaj - 975 prijava, 2. natječaj - 1.342 prijava, 3. natječaj - 2.954 prijava) u ukupnom iznosu potpore od 78.968.954 EUR. Ukupno je isplaćeno 5.167 korisnika (1. natječaj - 969 korisnika, 2. natječaj - 1.321 korisnika, 3. natječaj - 2.877 korisnika), u ukupnom iznosu potpore 49.829.950 EUR za započete projekte.

Kvantitativna analiza korisnika

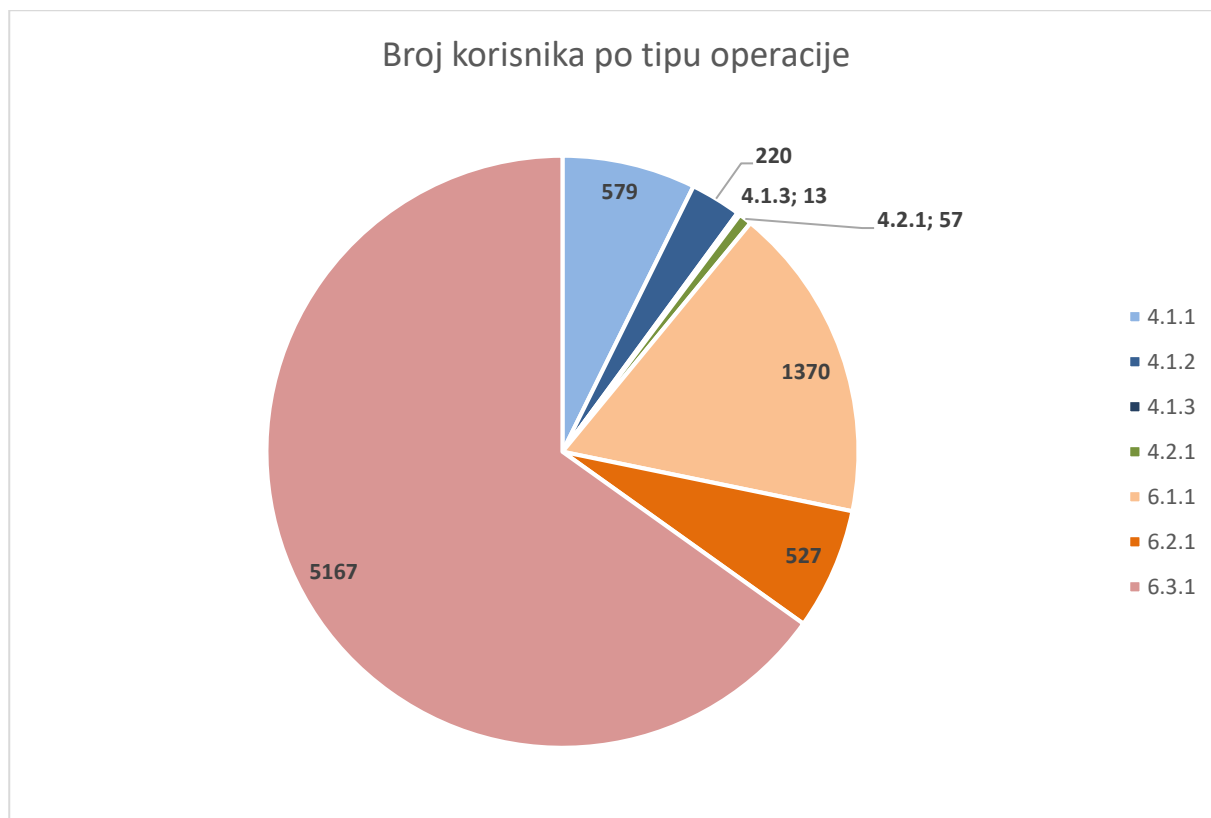
U ovom poglavlju je prikazana kvantitativna analiza prethodno navedenih TOP-a s posebnim naglaskom na korisnike koji su mladi poljoprivrednici (do uključujući 40 godina starost). U analizu nisu obuhvaćeni korisnici potpora iz financijskih instrumenata pojedinih TOP-ova (4.1.1, 4.1.2, 4.2.1). U sljedećoj tablici (Tablica 68) prikazan je ukupan broj korisnika po pojedinom TOP-u te podijeljeno po dvije dobne skupine, korisnici do uključujući 40 godina starosti te preko 40 godina starosti. Brojčani omjer korisnika zornije prikazuje slika (Slika 3) pri čemu je vidljivo kako je najveći broj korisnika TOP-a 6.3.1 (5167) te druga najbrojnija mjera je 6.1.1 koja se isključivo odnosi na mlade poljoprivrednike (do uključujući 40 godina starosti)

Tablica 68 Broj korisnika po mjeri i tipu operacije

Mjera i tip operacije	0-40 godina	preko 40 godina	Ukupno
4	448	365	813
4.1.1	318	261	579
4.1.2	121	99	220
4.1.3	8	5	13
4.2.1¹⁰	57		57
6	3102	3962	7064
6.1.1	1370	n/p	1370
6.2.1	248	279	527
6.3.1	1484	3683	5167
Ukupno	3549	4327	7933

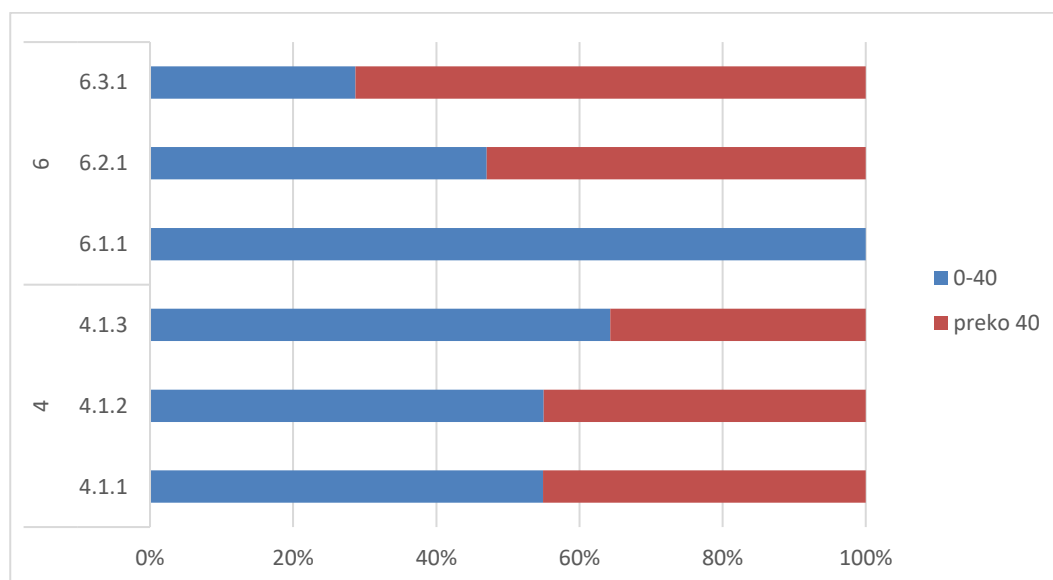
Slika 3 Broj korisnika po tipu operacije

¹⁰ Nije dostupan podatak o dobnoj skupini korisnika te je broj pridodan samo ukupnom zbroju korisnika

Kao što je spomenuto, dobna struktura korisnika mjera analizirana je u dvije osnovne kategorije, korisnici, tj. poljoprivrednici nositelji poljoprivrednih gospodarstava, do uključujući 40 godina starosti i oni preko 40 godina starosti. Sljedeća slika (Slika 4) prikazuje dobnu strukturu korisnika u te dvije kategorije te je vidljivo kako mladi poljoprivrednici brojčano dominiraju u TOP-ovima mjere 4, uz naravno TOP 6.1.1 koji je isključivo namijenjen za tu populaciju.

Slika 4 Dobna struktura poljoprivrednika po tipu operacije

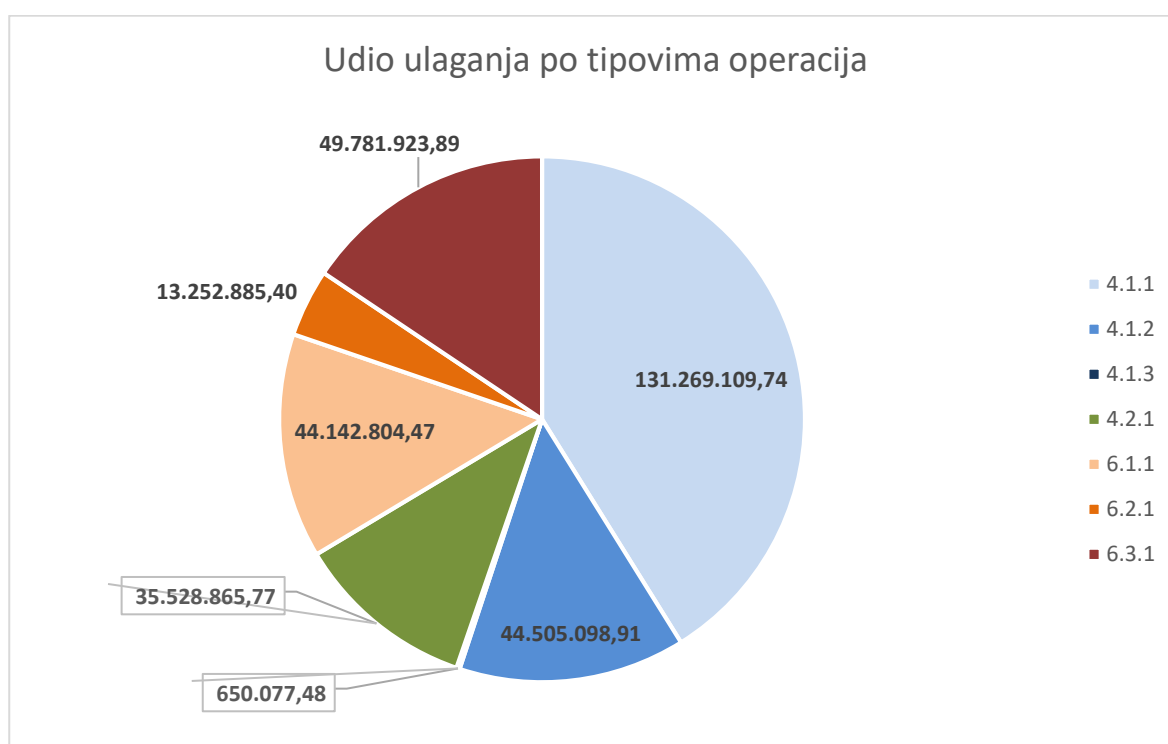

U tablici (Tablica 69) su prikazani ukupno isplaćeni iznosi ulaganja po TOP-u do 31.12.2019. te je udio isplata u pojedinim topovima dodatno prikazan i u slici. Iz navedenog je vidljivo kako je u tom smislu najznačajniji bio TOP 4.1.1.

Tablica 1: Isplaćene potpore (EUR)

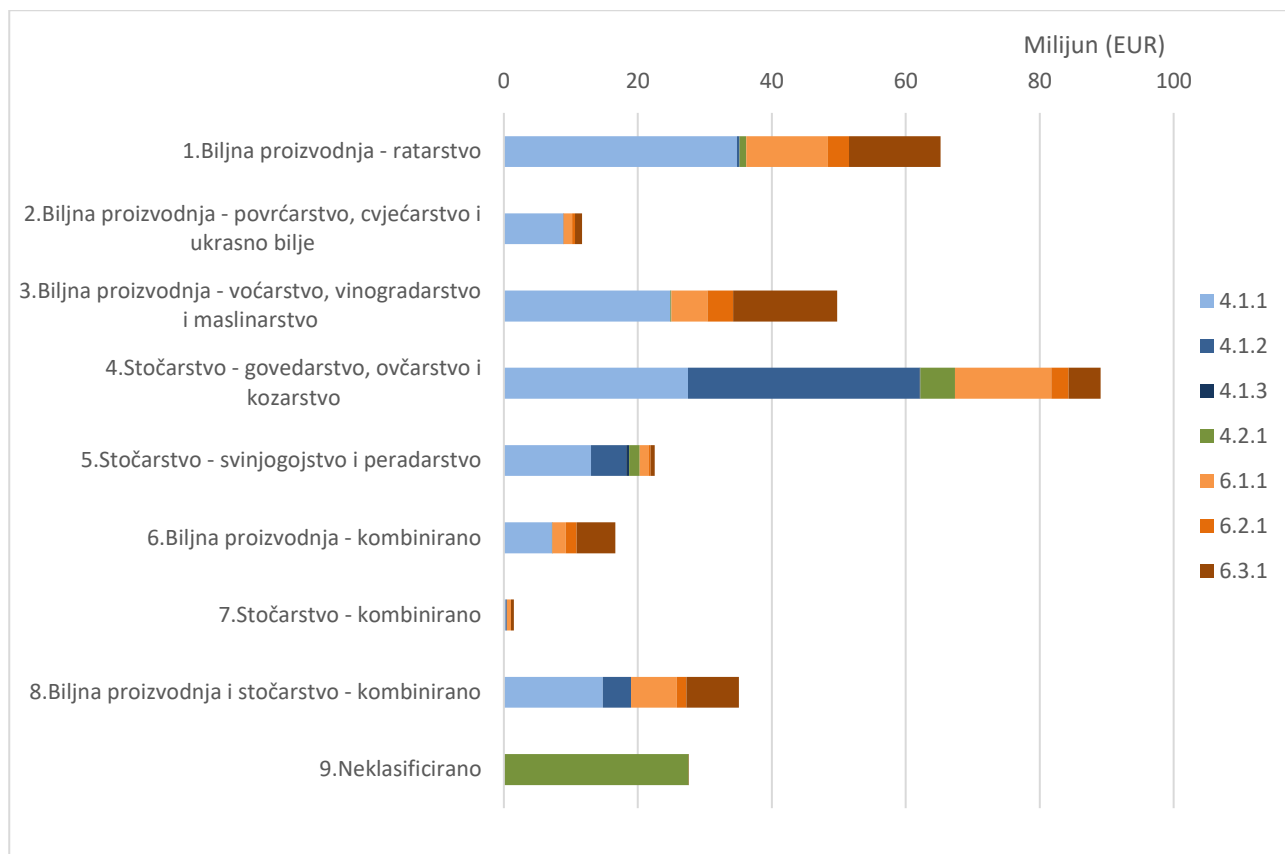
Operacija	Ukupno isplaćena potpora (EUR)
4.1.1	131.269.109,74
4.1.2	44.505.098,91
4.1.3	650.077,48
4.2.1	35.528.865,77
6.1.1	44.142.804,47
6.2.1	13.252.885,40
6.3.1	49.781.923,89
Ukupno	319.130.765,65

Slika 5 Udio ulaganja po tipovima operacija (EUR)

Ukupne vrijednosti ulaganja po pojedinim sektorima poljoprivrednih gospodarstava (sukladno FADN klasifikaciji) su raščlanjene prema analiziranim operacijama (u EUR) (Slika 6). Vidljivo je kako se najveći udio ulaganja odnosio na govedarstvo, ovčarstvo i kozarstvo

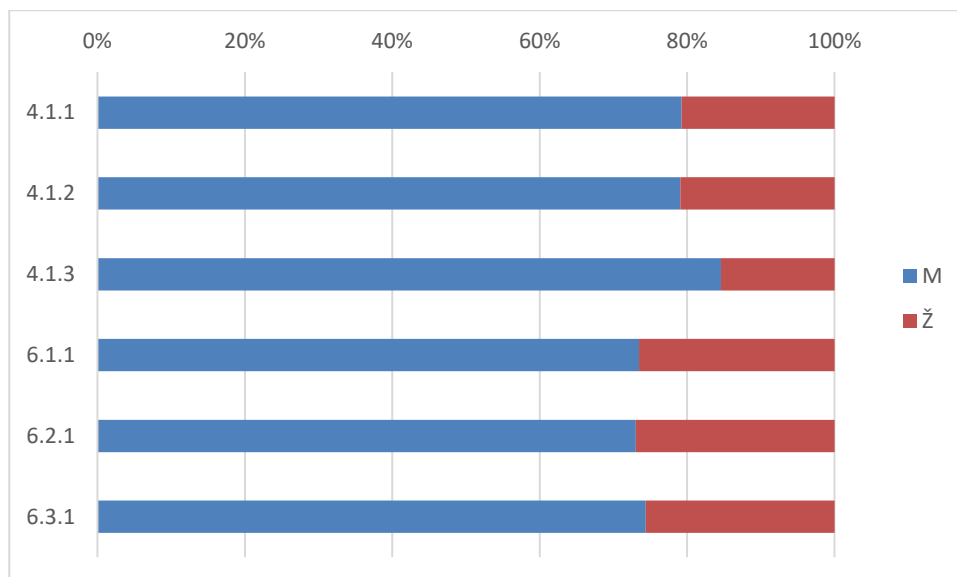
Slika 6 Ulaganja kroz tip operacije po FADN sektoru (EUR)

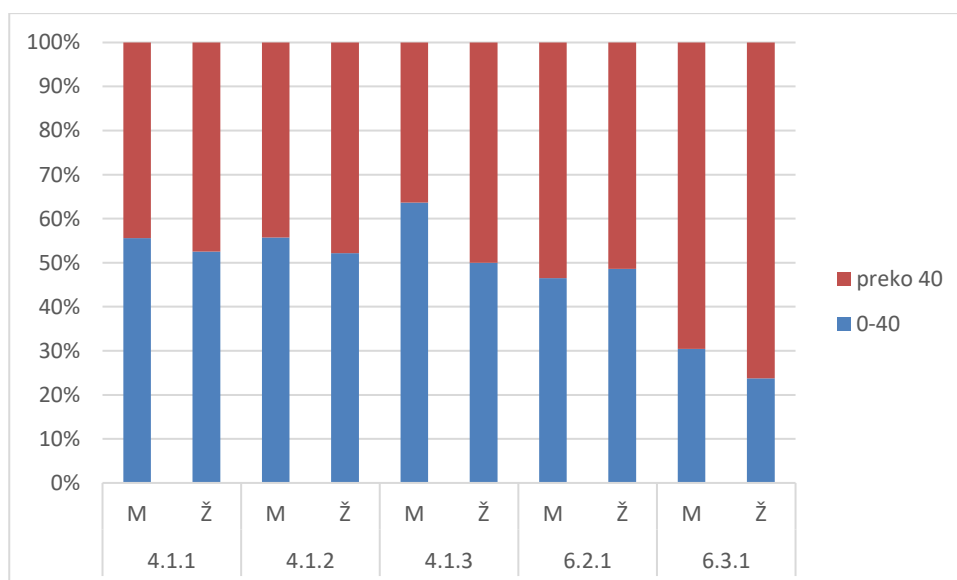
Dobna i spolna struktura korisnika po analiziranim tipovima operacija prikazana je u odnosu na ukupni broj korisnika unutar pojedinog TOP-a. Gledajući spolnu strukturu (Slika 7) vidljivo je kako je u svim TOP-ovima većina korisnika muškog spola u omjeru oko 75-80%.

Dodatno je analizirana dobna struktura korisnika po spolu za pojedini TOP (Slika 8), pri čemu navedena analiza nije prikazana za korisnike operacije 6.1.1 s obzirom kako je ona ciljana za mlade poljoprivrednike te je ta operacija zasebno analizirana u nastavku teksta. Tu je vidljiva većinom uravnotežena slika dobnih skupina uspoređujući po spolu, osim za TOP 4.1.3 gdje je veći udio mlađih poljoprivrednika među muškarcima u odnosu na žene, no treba imati na umu mali ukupan broj korisnika ovom TOP-u. Jedina izraženija i značajnija razlika se može vidjeti u TOP-u 6.3.1 gdje je otprilike udio mlađih muških poljoprivrednika u ukupnom broju korisnika oko 30% dok je udio mlađih ženskih poljoprivrednica u oko 23%.

Slika 7 Spolna struktura korisnika

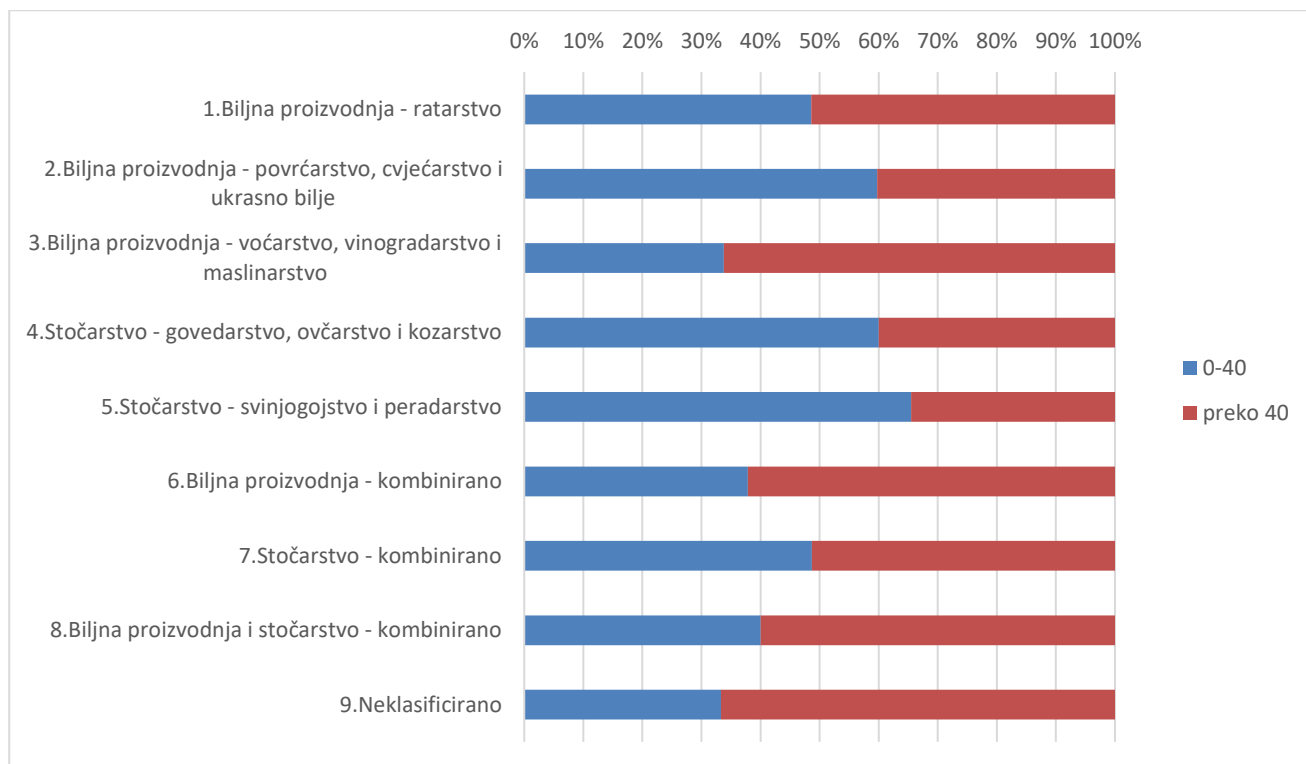

Slika 8 Dobna struktura korisnika po spolu

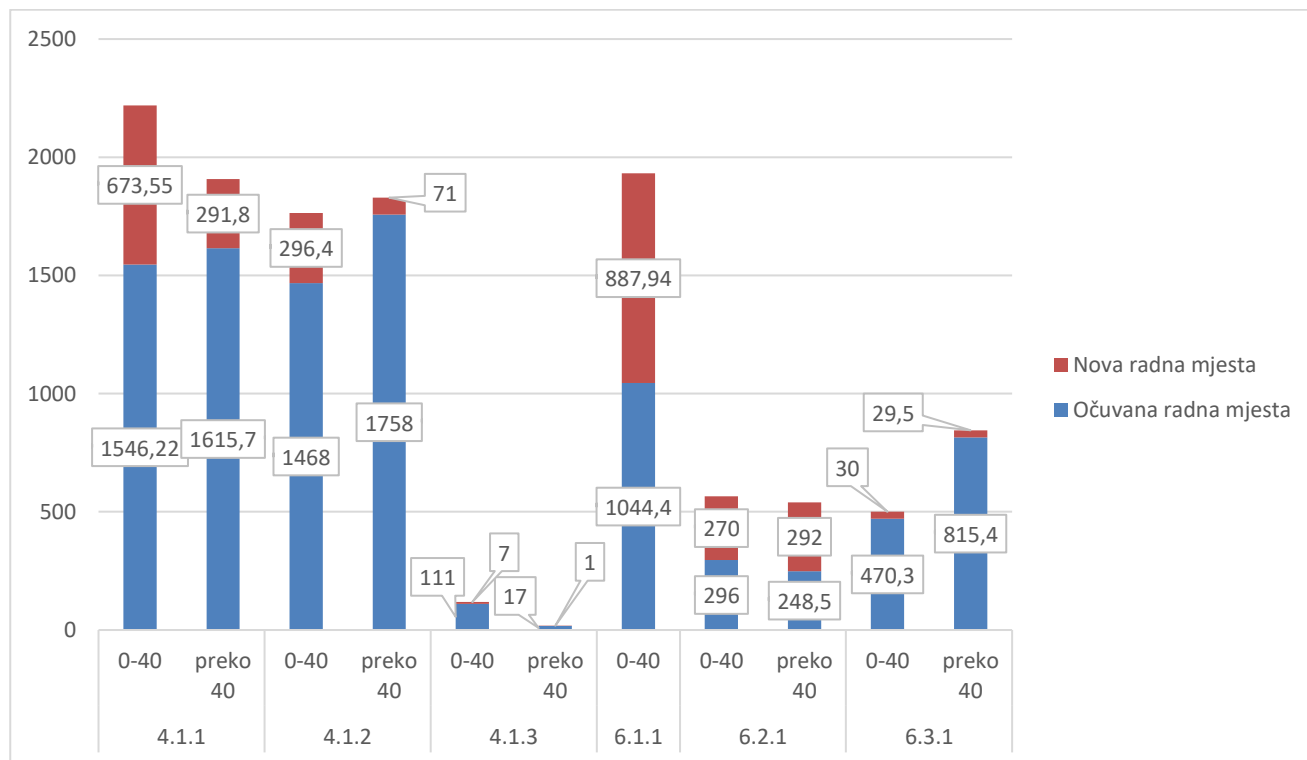
Dodatno je sagledana dobna struktura korisnika po sektorima poljoprivrednih gospodarstava (Slika 9) te je značajniji udio mlađih poljoprivrednika u sektoru svinjogojstva i peradarstva (oko 65%), dok je značajniji udio (oko 67%) starijih poljoprivrednika u sektoru voćarstva, vinogradarstva i maslinarstva.

Slika 9 Dobna struktura korisnika po sektorima poljoprivrednih gospodarstava (FADN klasifikacija)

Za pojedini tip operacije prikazan je ukupni zbroj stvorenih novih radnih mjesta kao i očuvanih radnih mjesta u odnosu na dobnu strukturu poljoprivrednika nositelja ulaganja (Slika 10). Općenito je primjetno kako je kod mlađih poljoprivrednika veći udio stvaranja novih radnih mjesta u odnosu na očuvanje radnih mjesta. Ukupno gledajući skoro uvijek dominira očuvanje radnih mjesta, osim kod TOP-ova 6.1.1 i 6.2.1 gdje je omjer novih i očuvanih radnih mjesta skoro podjednak.

Slika 10 Radna mjesta – sačuvana i nova – po tipu operacije i dobi poljoprivrednika

Mladi poljoprivrednici (do uključujući 40 godina starosti) – tip operacije 6.1.1

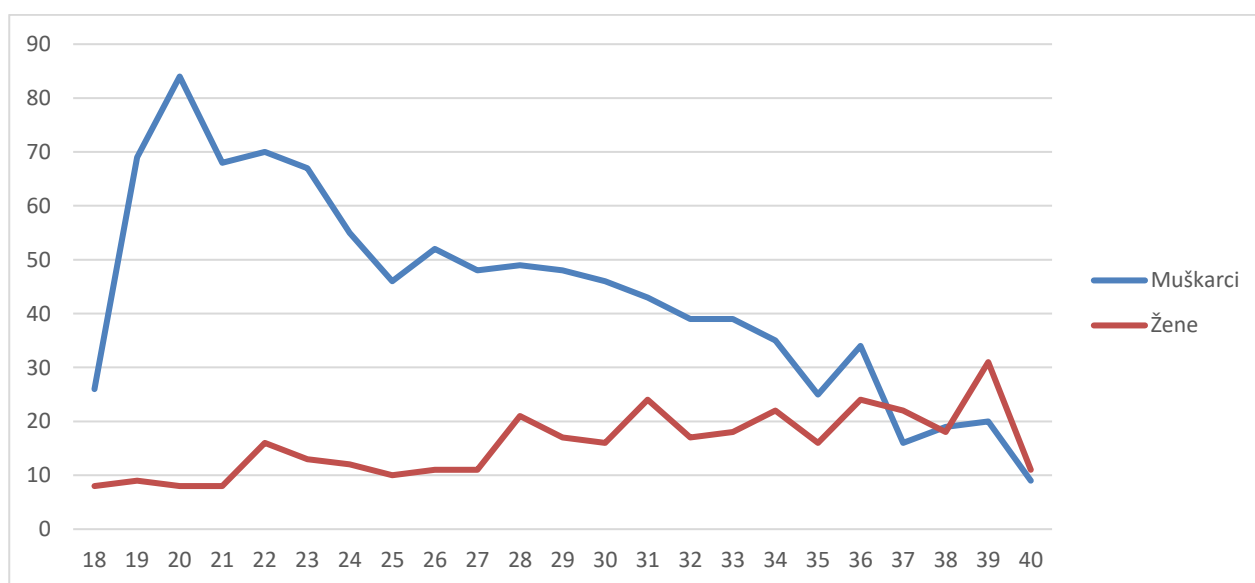
Ovdje su analizirani podaci korisnika tipa operacije 6.1.1 koja obuhvaća mlade poljoprivrednike koji su prvi put postavljeni kao nositelji poljoprivrednih gospodarstava. Skoro 75% korisnika su muškarci, tj. njih 1007 (Slika 11).

Slika 11 Spolna struktura i broj korisnika TOP-a 6.1.1

Detaljnija dobna struktura mladih poljoprivrednika (do uključujući 40 godina starosti) je detaljnije prikazana po spolu po godinama starosti na slici u nastavku (Slika 12). Tu je vidljivo kako je kod muškaraca značajan udio najmlađih poljoprivrednika (dob između 18 i 25 godina starosti) te broj opada s većim godištima, dok je kod žena trend obrnut, njihov broj raste sa starijom dobi te se poslije 37. godine starosti taj broj relativno izjednačava.

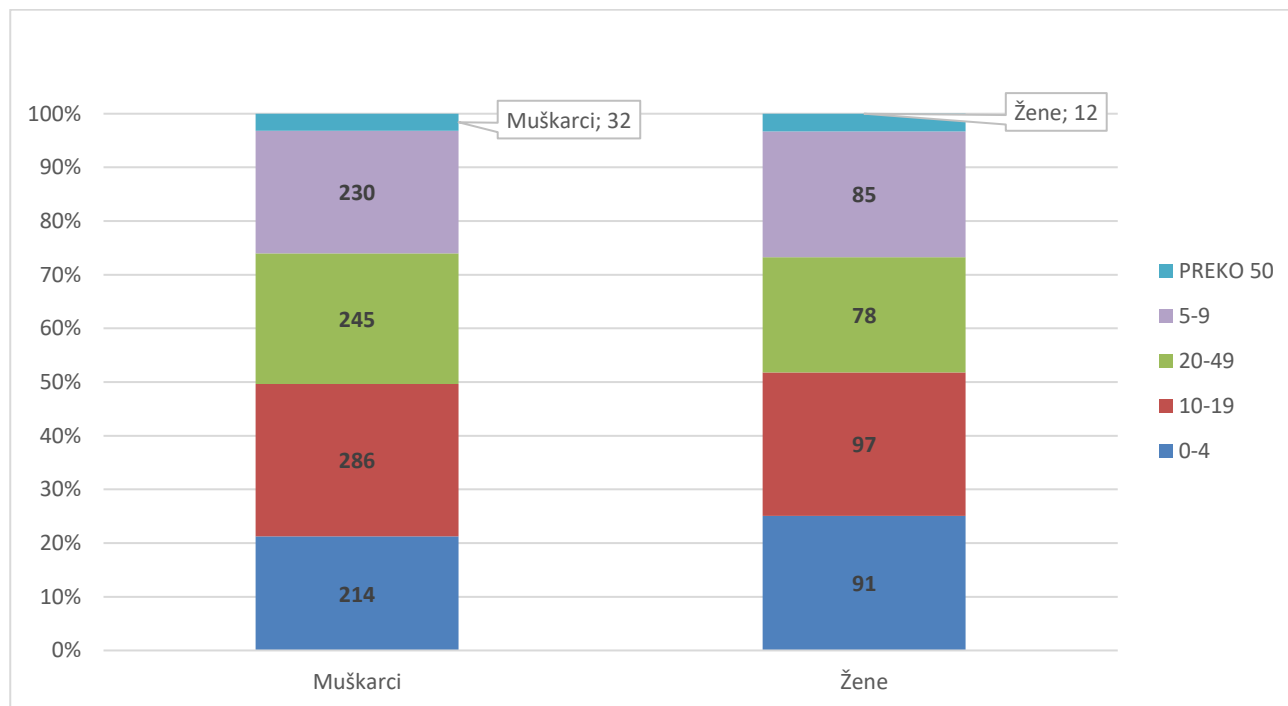
Slika 12 Spolna i dobna struktura korisnika TOP-a 6.1.1

U nastavku je prikazana struktura poljoprivrednih gospodarstava po korištenoj poljoprivrednoj površini (KPP) prema spolnoj strukturi korisnika (Slika 13). U obje skupine najznačajnije su zastupljene

poljoprivredna gospodarstva u rangu veličine 10-19 KPP (ha), dok potom kod žena su druga najzastupljenija ona najmanje veličine (0-4 KPP (ha)), dok s druge strane kod muškaraca je ta kategorija najmanje zastupljena (izuzevši kategoriju najvećih, onih preko 50 KPP (ha)).

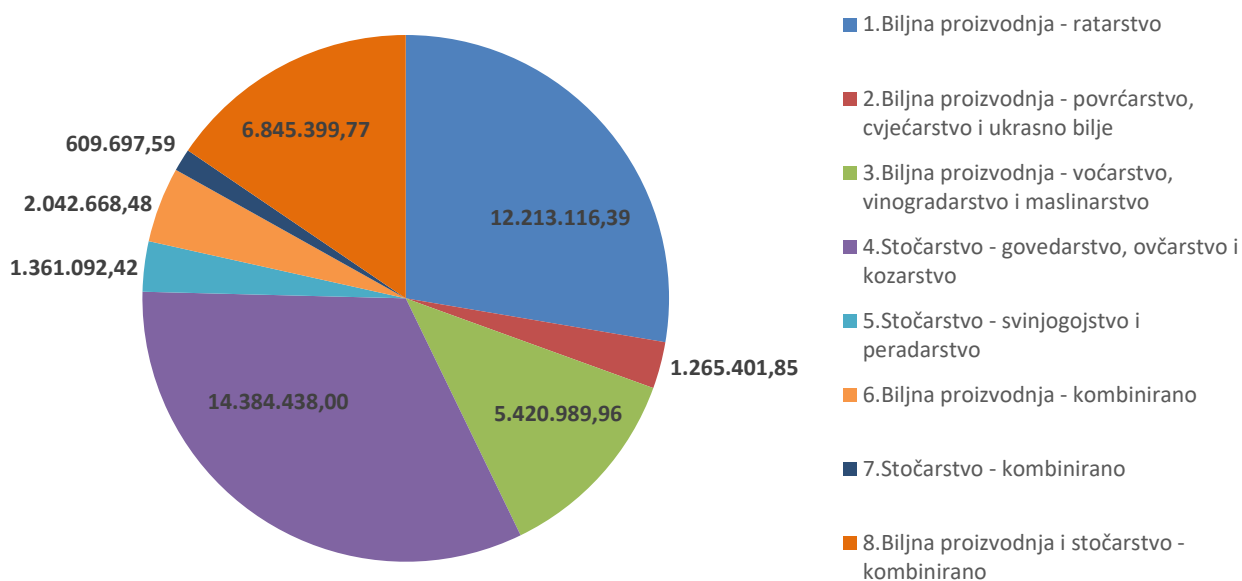
Slika 13 Struktura poljoprivrednika po veličini KPP (ha) i spolu

Sljedeći niz slika prikazuje vrijednost ulaganja unutar tipa operacije 6.1.1 raščlanjenu prema sektoru poljoprivrednih gospodarstava (FADN klasifikacija) korisnika. Prvo je dan prikaz na 1. razine FADN klasifikacije (opći tipovi) poljoprivrednih gospodarstava pri čemu je najviše ulaganja bilo usmjereno u govedarstvo, ovčarstvo i kozarstvo, malo manje od 14,5 milijun eura te potom u ratarstvo, malo više od 12 milijuna eura (Slika 14).

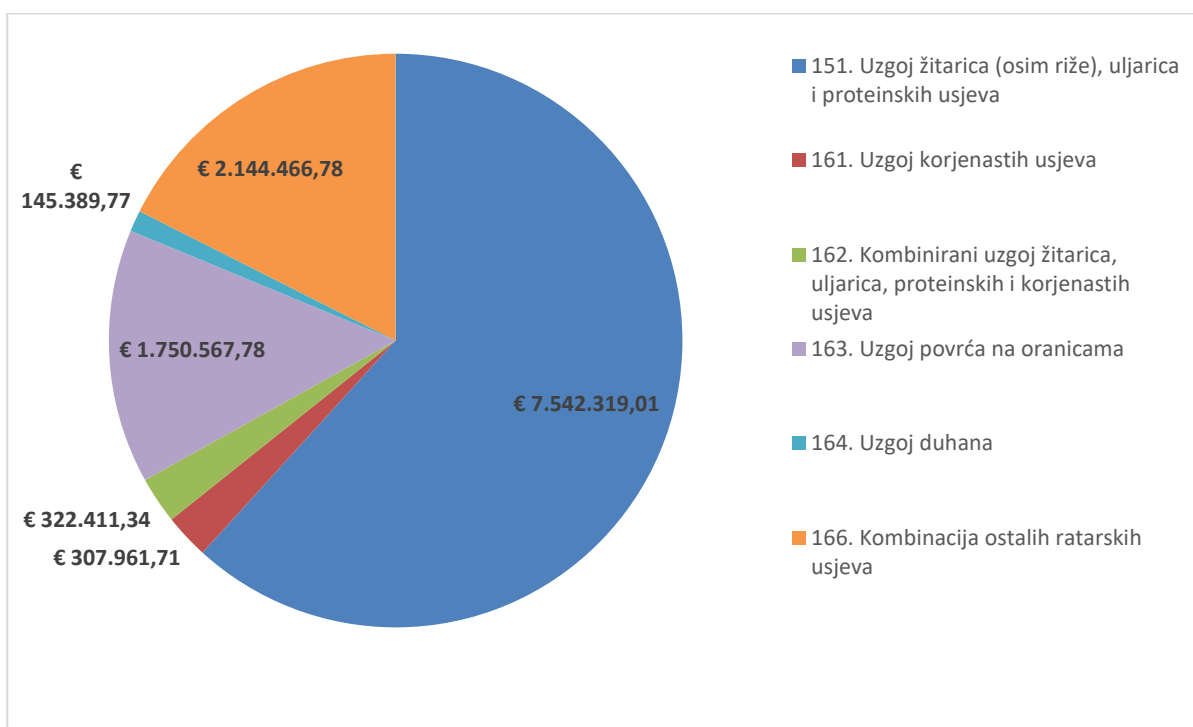
Slika 14 Iznosi ulaganja (EUR) prema sektoru poljoprivrednih gospodarstava (FADN)

Ulaganja po sektor poljoprivrednih gospodarstava

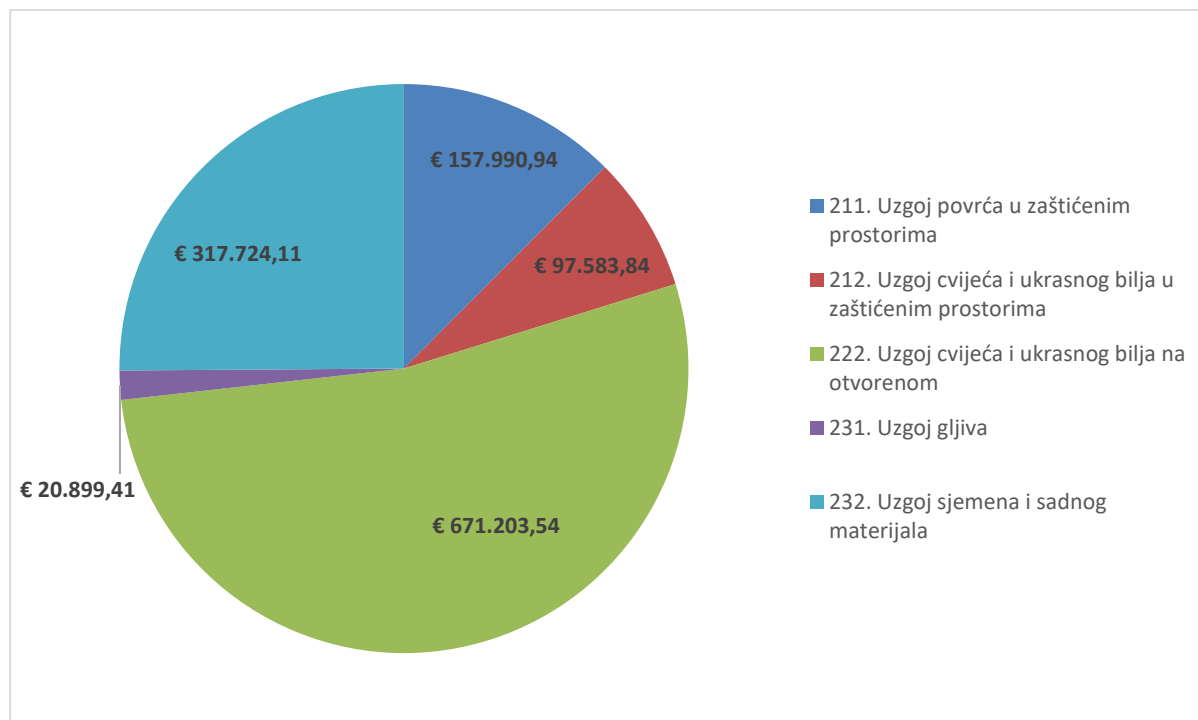
Za svaki od sektora poljoprivrednih gospodarstava prema FADN klasifikaciji, ulaganja su dodatno raščlanjena na 3. razinu FADN klasifikacije poljoprivrednih gospodarstava (posebni tipovi) kako bi se dobio detaljniji uvid u kakvu vrstu poljoprivredne djelatnosti je izvršeno ulaganje. U sektoru ratarstva najveći iznos ulaganja se odnosio na PG u uzgoju žitarica (osim riže), uljarica i proteinskih usjeva, 7,5 milijuna eura (Slika 15).

Slika 15 Ulaganja u biljnu proizvodnju – ratarstvo (EUR)

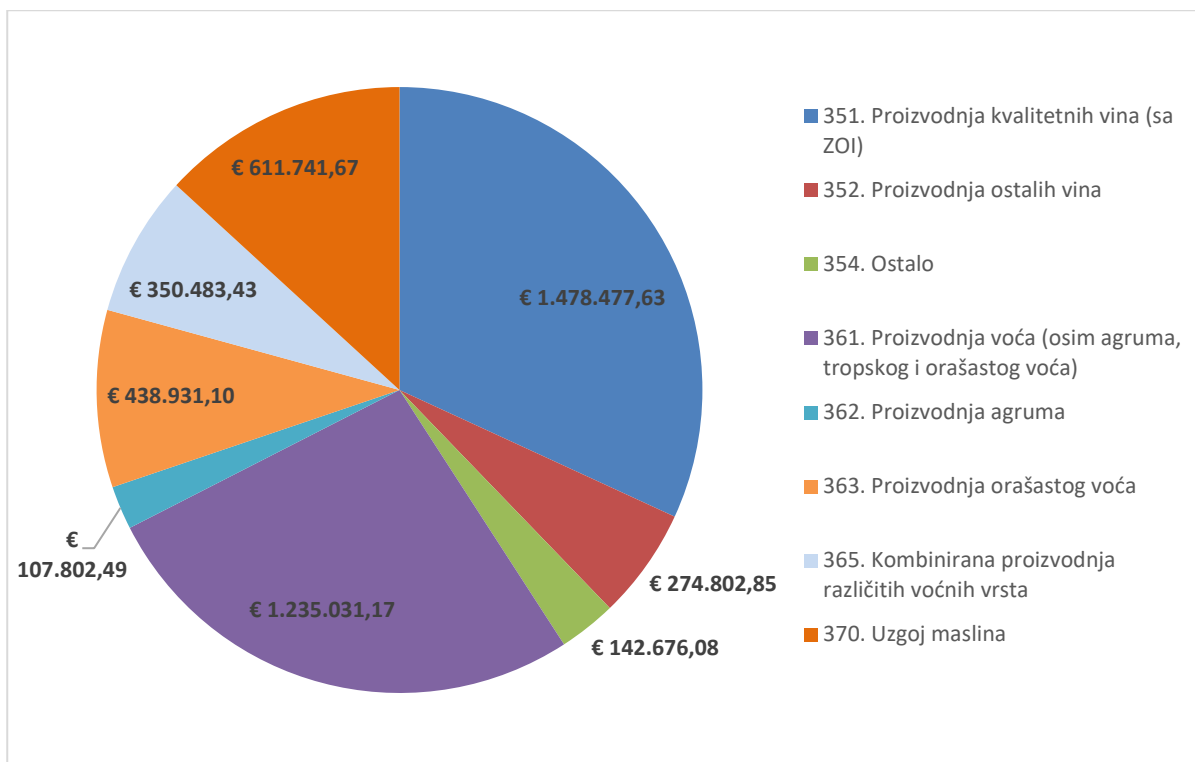
U sektoru povrćarstva, cvjećarstva i ukrasnog bilja najveći iznos ulaganja se odnosio na PG u uzgoju cvijeća i ukrasnog bilja na otvorenom, nešto više od 650.000 eura (Slika 16Slika 15).

Slika 16 Slika 1: Ulaganja u biljnu proizvodnju - povrćarstvo, cvjećarstvo i ukrasno bilje (EUR)

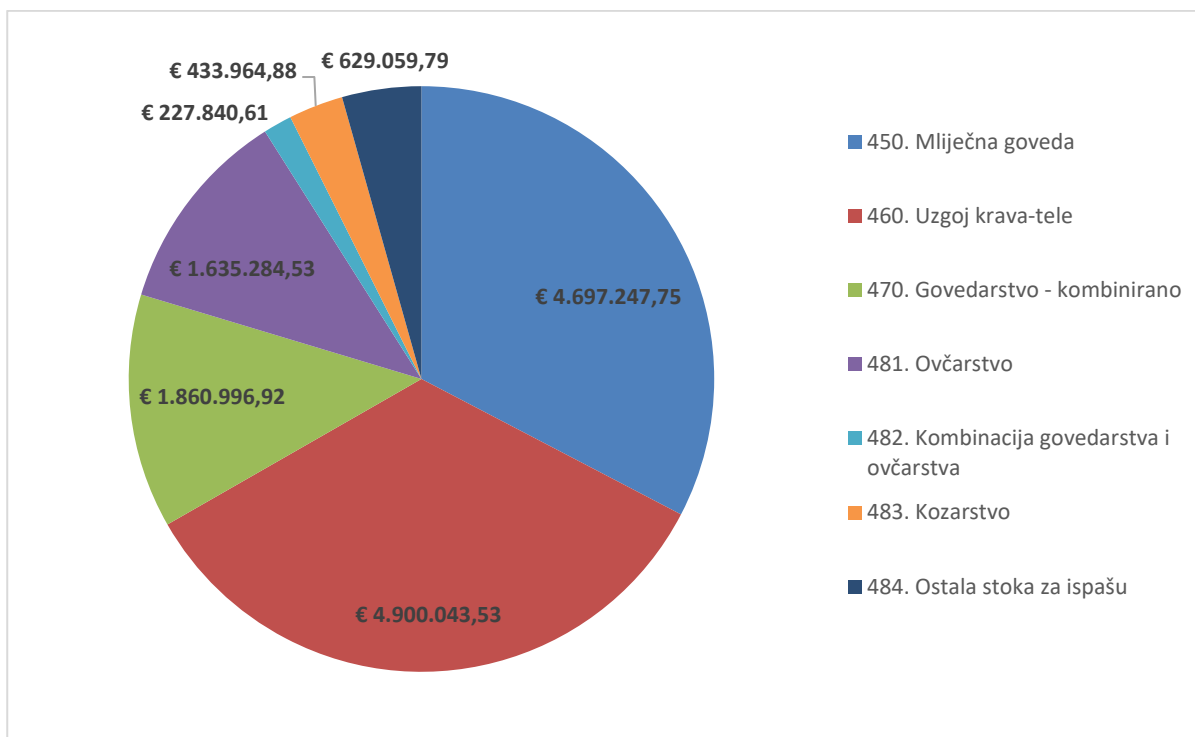
U sektoru voćarstva, vinogradarstva i maslinarstva najveći iznos ulaganja se odnosio na PG u proizvodnji kvalitetnih vina, nešto manje od 1,5 milijuna eura (Slika 17Slika 15).

Slika 17 Ulaganja u biljnu proizvodnju - voćarstvo, vinogradarstvo i maslinarstvo (EUR)

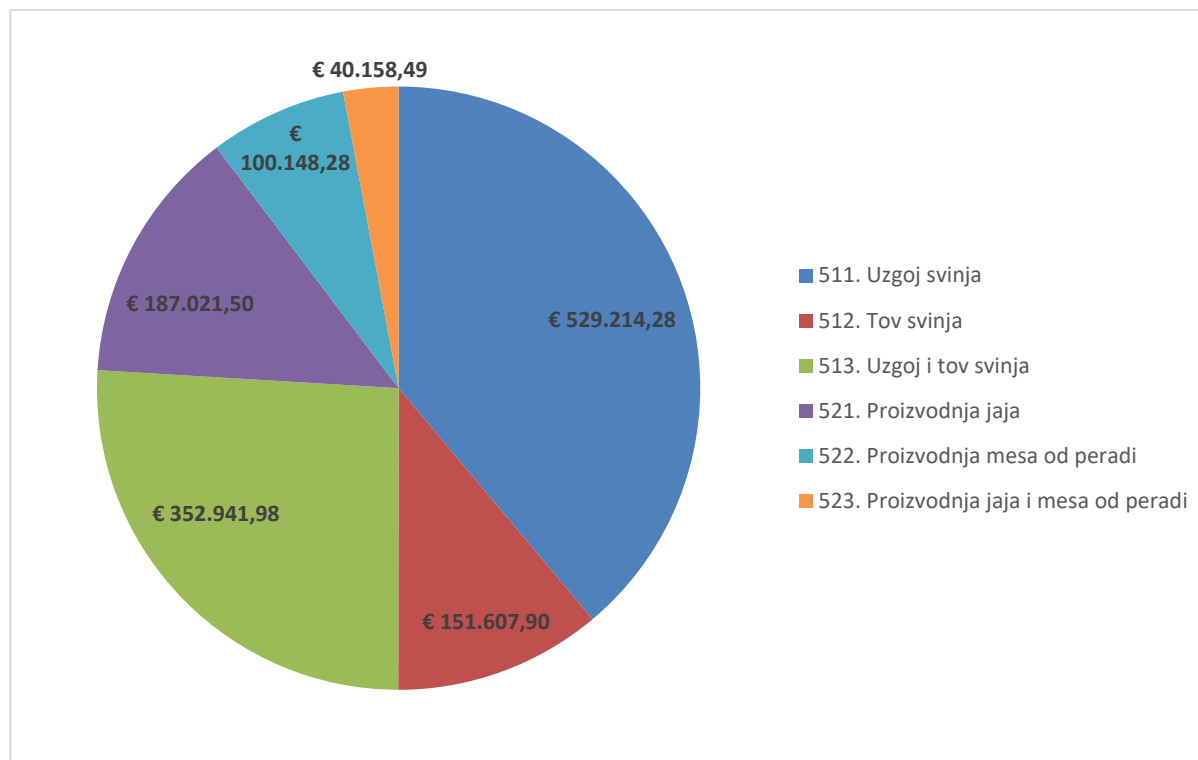
U sektoru govedarstva, ovčarstva i kozarstva najveći iznos ulaganja se odnosio na PG u uzgoju krava-teladi, u iznosu od 4,9 milijuna eura dok je jednako značajan i iznos ulaganja u PG s mliječnim govedima u iznosu od nešto manje od 4,7 milijuna eura (Slika 18Slika 15).

Slika 18 Ulaganje u stočarstvo - govedarstvo, ovčarstvo i kozarstvo (EUR)

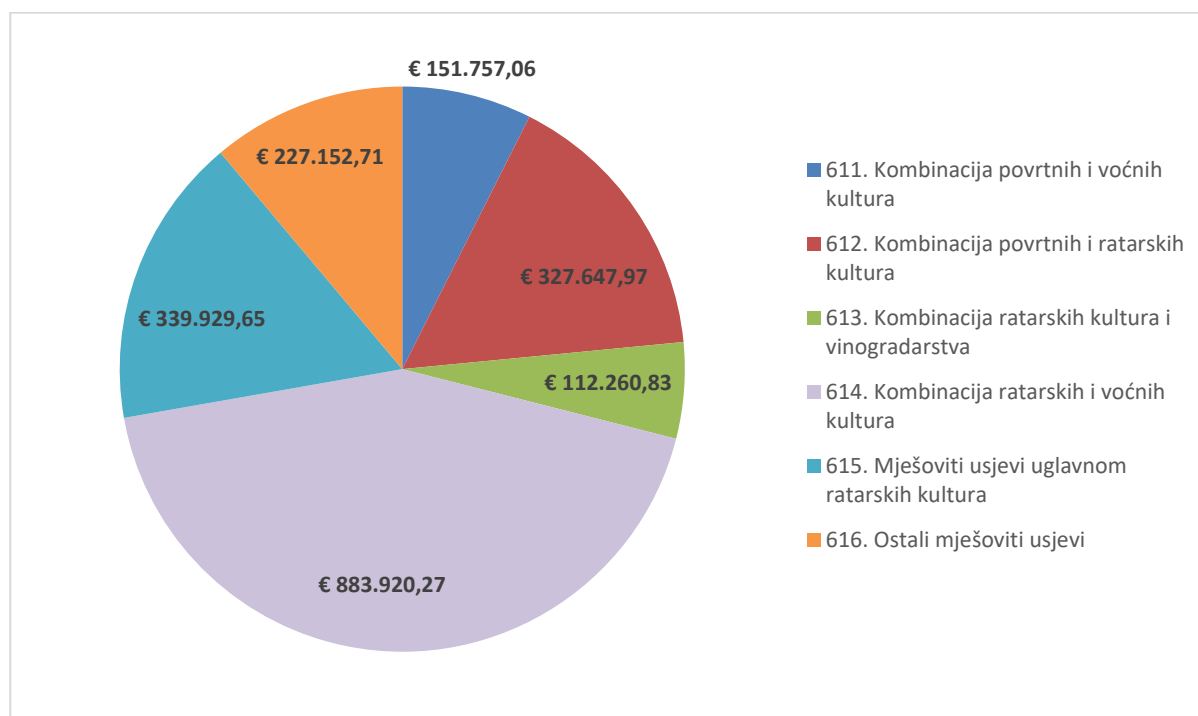
U sektoru svinjogojstva i peradarstva najveći iznos ulaganja se odnosio na PG u uzgoju svinja, nešto više od 0,5 milijuna eura (Slika 19Slika 15).

Slika 19 Ulaganja u stočarstvo - svinjogojstvo i peradarstvo

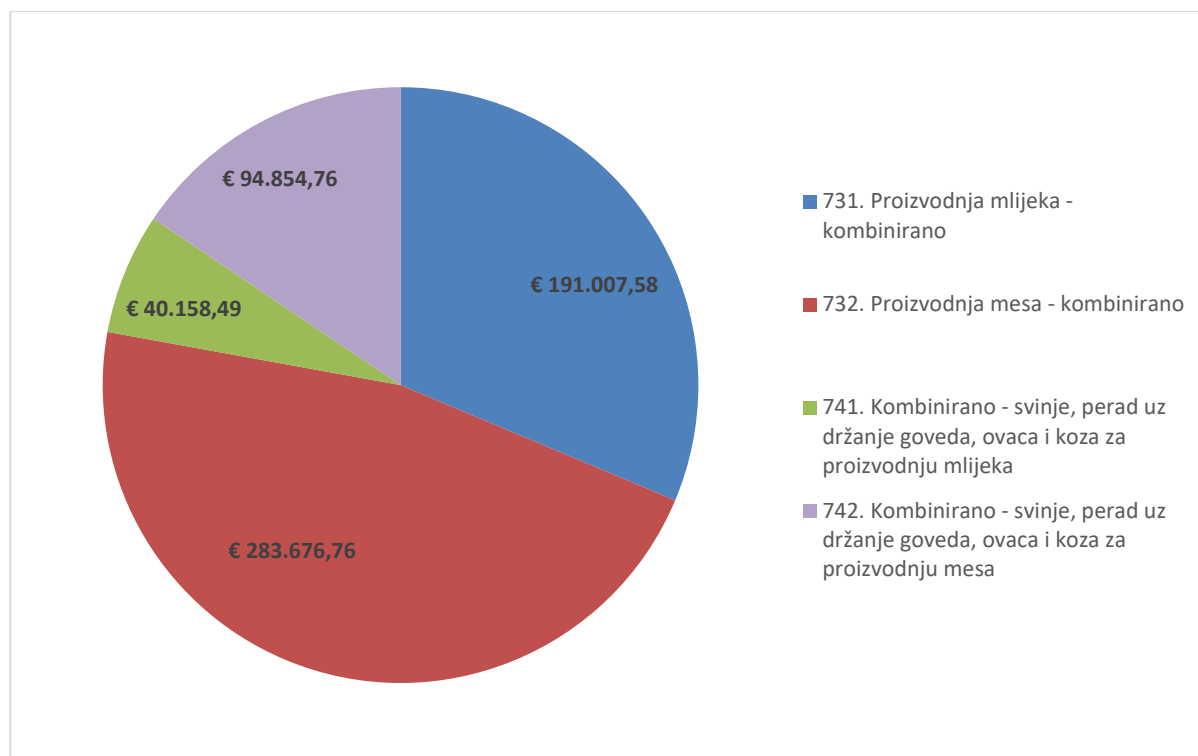
U sektoru kombinirane biljne proizvodnje najveći iznos ulaganja se odnosio na PG s kombinacijom ratarskih i voćnih kultura, nešto manje od 890.000 eura (Slika 20Slika 19Slika 15).

Slika 20 Ulaganja u biljnu proizvodnju - kombinirano

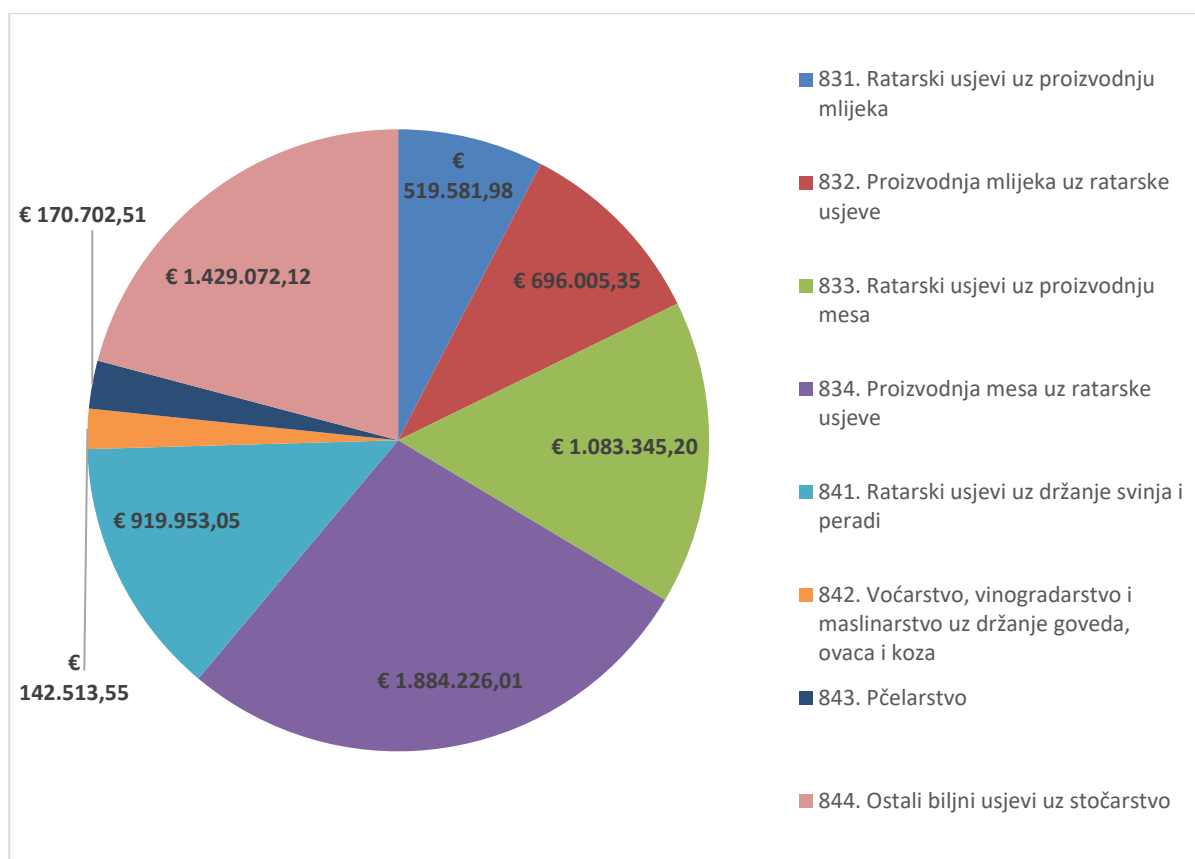
U sektoru kombiniranog stočarstva najveći iznos ulaganja se odnosio na PG s kombiniranom proizvodnjom mesa, nešto manje od 300.000 eura (Slika 21Slika 20Slika 19Slika 15).

Slika 21 Ulaganja u stočarstvo – kombinirano

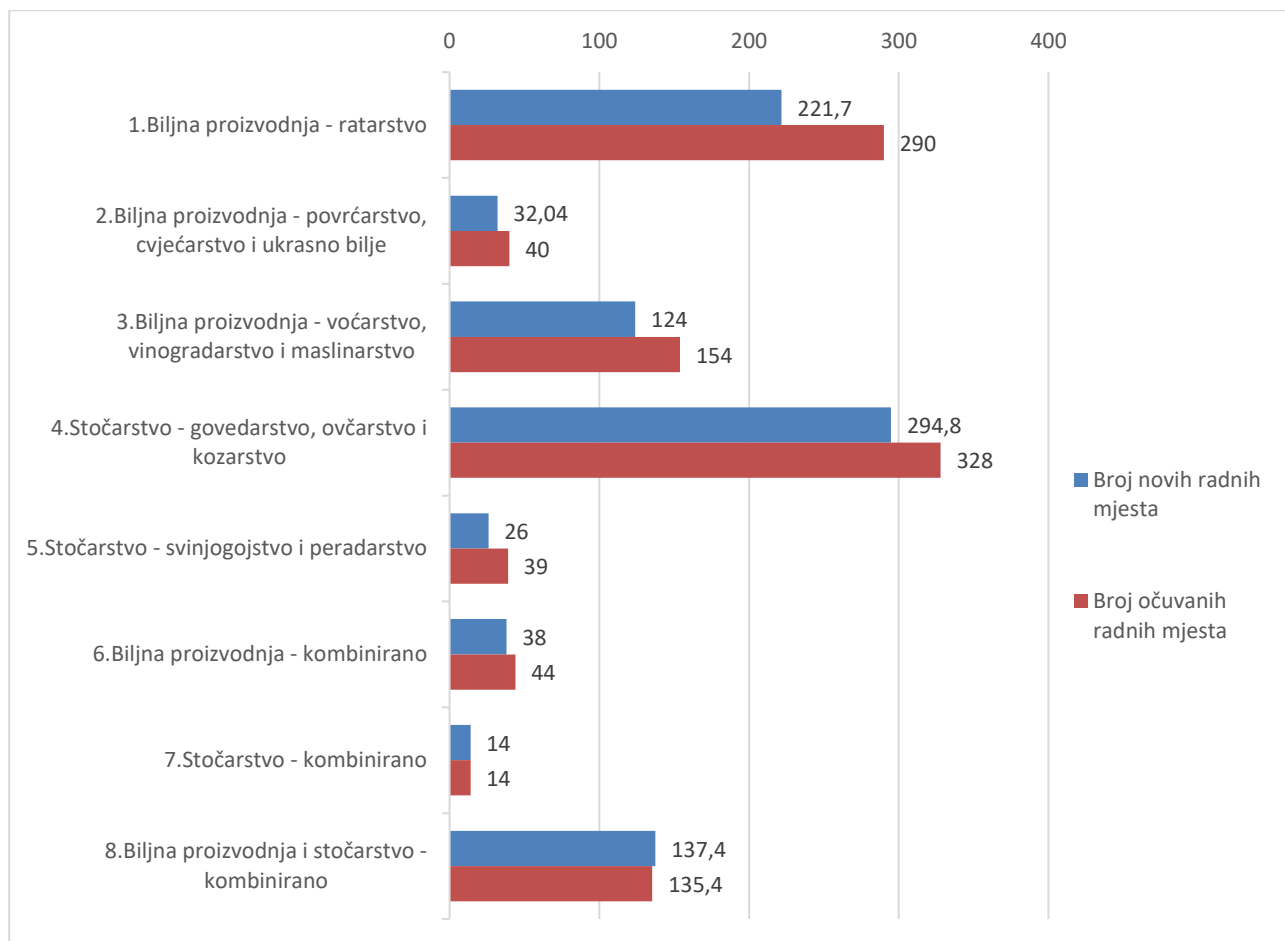
U sektoru kombinirane biljne proizvodnje i stočarstva najveći iznos ulaganja se odnosio na PG s proizvodnjom mesa uz ratarske usjeve, nešto manje od 1,9 milijuna eura (Slika 22Slika 21Slika 20Slika 19Slika 15).

Slika 22 Ulaganja u biljnu proizvodnju i stočarstvo - kombinirano

Za korisnike tipa operacije 6.1.1 analiziran je i broj novih i očuvanih radnih mjesta temeljem ulaganja raščlanjen prema sektoru poljoprivrednog gospodarstva (FADN klasifikacija) (Slika 23). Kao što je prethodno istaknuto, omjer očuvanih i novih radnih mjesta u sklopu ulaganja kroz tip operacije 6.1.1 je relativno uravnotežen, dok sagledavajući sektore PG-a po FADN klasifikaciji broj radnih mjesta (novih i sačuvanih) je okvirno u omjeru i vrijednosti ulaganja u te sektore (vidi Slika 14).

Slika 23 Broj novih i sačuvanih radnih mjesta temeljem ulaganja kroz tip operacije 6.1.1

Podizvješće 3: Kvalitativna analiza provedbe LEADER pristupa u Hrvatskoj

Provedba LEADER pristupa u okviru Programa ruralnog razvoja u razdoblju 2014. – 2020. doprinosi razvoju ruralnih područja putem provedbe lokalnih razvojnih strategija (LRS). Uključivanjem lokalnog stanovništva u izradu i provedbu LRS u skladu s načelima odozdo prema gore stvaraju se uvjeti za provedbu održivog razvoja ruralnih područja. U RH ruralni razvoj pod vodstvom lokalnih dionika osnažuje lokalne zajednice, poboljšava životne uvjete, kvalitetu života i okoliša ruralnog stanovništva te poboljšava aktivno sudjelovanje ruralnog stanovništva u procesu donošenja odluka, a time i povećava konkurentnost i ukupni razvoj ruralnih područja, čime se doprinosi preokretanju trenda napuštanja sela. Transparentan rad lokalnih partnerskih skupina pozitivno utječe na lokalni razvoj, i takva partnerstva su potrebna u svrhu podizanja razine znanja i vještina lokalnih stanovnika i njihovog jačeg uključivanja u procese planiranja i sudjelovanja u provedbi planiranih aktivnosti.

Republika Hrvatska je prva država koja je LEADER pristup započela provoditi u pretpristupnom razdoblju. Provedba LEADER pristupa u programskom razdoblju 2007. – 2013. je imala karakteristike "light verzije" LEADER-a jer od strane EK nije bila dozvoljena provedba projekata iz LRS lokalnih akcijskih grupa (LAG-ova) već samo usavršavanje kapaciteta i animacija kao priprema za programsko razdoblje 2014. – 2020. U programskom razdoblju 2014. – 2020. Republika Hrvatska je po prvi puta imala priliku provoditi LEADER pristup na način da je dozvoljena i provedba projekata kroz LRS LAG-ova. Projekti koji se provode putem LRS moraju biti u skladu s PRR odnosno tipom operacije kojom pripadaju.

U sklopu PRR-a provedba LEADER pristupa ostvaruje se kroz sljedeće četiri podmjere:

- Podmjera 19.1. Pripremna pomoć
- Podmjera 19.2. Provedba operacija unutar CLLD strategije
- Podmjera 19.3. Priprema i provedba aktivnosti suradnje LAG-a
- Podmjera 19.4. Tekući troškovi i animacija

Ključni dionici na lokalnoj razini za provedbu LEADER pristupa u sklopu PRR-a su Lokalne akcijske grupe (LAG) kojih u Republici Hrvatskoj postoji 54. LAG-ovi su definirali pristup ostvarenja doprinosa provedbi LEADER pristupa kroz PRR definirali u sklopu LRS. Ukupna alokacija u PRR-u za financijsko razdoblje 2014.-2020. za provedbu LEADER pristupa iznosi 67.540.725 EUR od čega se 24.314.661 EUR odnosi na izravnu podršku LAG-ovima (Podmjere 19.1, 19.3 i 19.4), a 43.226.064 EUR za provedbu Podmjere 19.2 kroz koju su se putem LAG natječaja objavljenih do 31.12.2019. financirale potpore za sljedeće tipove operacija PRR-a:

- 4.1.1 - Restrukturiranje, modernizacija i povećanje konkurentnosti poljoprivrednih gospodarstava
- 4.2.1 - Povećanje dodane vrijednosti poljoprivrednim proizvodima
- 6.1.1.- Potpora mladim poljoprivrednicima
- 6.3.1 - Potpora razvoju malih poljoprivrednih gospodarstava

- 7.4.1 - Ulaganja u pokretanje, poboljšanje ili proširenje lokalnih temeljnih usluga za ruralno stanovništvo, uključujući slobodno vrijeme i kulturne aktivnosti te povezanu infrastrukturu

Sljedeća tablica prikazuje razinu financijskog ostvarenja unutar Mjere 19. (Tablica 70).

Tablica 70 Ostvarenje financijske alokacije za Mjeru 19 PRR-a do 31.12.2020.

Podmjera	Ostvareno	Iskorištenost (%)	Planirano 2023.
M19.1	2.272.042,94	56,07	4.052.443,50
M19.2	11.112.546,59	25,71	43.226.064,00
M19.3	196.534,57	4,85	4.052.443,50
M19.4	9.740.195,86	60,09	16.209.774,00

Obuhvat

U okviru ovog zadatka evaluatori su proveli kvalitativnu analizu provedbe LEADER-CLLD pristupa u Hrvatskoj u smislu procjene dodane vrijednosti integriranog pristupa putem Lokalnih razvojnih strategija kao i potpore za procese vrednovanja od strane LAG-ova. Svrha analize je utvrditi razinu spremnosti i razvojne potrebe LAG-ova kako bi se ostvarili preduvjeti za daljnji razvoj primjene LEADER-CLLD pristupa kao i kvalitetnije procjene učinaka koji se ostvaruju kroz provedene mjere i aktivnosti LAG-ova.

Uz rezultate provedenog vrednovanja¹¹, u izvješću su predstavljene tri studije slučaja iz Italije koje se odnose na teme obuhvaćene ovim kvalitativnim vrednovanjem kao inspiracija za moguću provedbu pojedinih preporuka.

Evaluacijska pitanja

U kontekstu svrhe ovog vrednovanja definirana su sljedeća evaluacijska pitanja, imajući na umu kvalitativnu dimenziju vrednovanja:

- Koja je razina učinkovitosti i kapaciteta LAG-ova za provedbu LEADER-CLLD pristupa i ostvarenje LRS-a?
- Koji su pristupi i izazovi u pripremi i provedbi LRS-a od strane LAG-ova?
- U kojoj mjeri je ostvarena funkcionalnost svih dionika u provedbi LEADER-CLLD pristupa kroz PRR?
- Koja je razina spremnosti LAG-ova za preuzimanje veće i samostalnije uloge za provedu LEADER-CLLD pristupa u sljedećem programskom razdoblju?
- Koje su prakse i potrebe LAG-ova za provedbu vrednovanja LRS-a i primjene rezultata vrednovanja u daljnjem radu?

¹¹ U ovom izvješću se pojmovi vrednovanje i evaluacija koriste kao istoznačnice

U nastavku je predstavljena matrica vrednovanja sukladno navedenim evaluacijskim pitanjima kroz utvrđivanje kriterija procjene u odnosu na pojedino evaluacijsko pitanje, raščlanjivanje tih kriterija procjene na pod-kriterije tj. pokazatelje sukladno kojima su prikupljeni podaci i informacije. U konačnici je naznačen instrumentarij iz kojeg su prikupljeni potrebni podaci i informacije kako bi se u konačnici pružili odgovori na evaluacijska pitanja.

Tablica 2: Evaluacijska matrica

Pitanje za vrednovanje	Kriterij procjene	Kriterij/pokazatelj	Izvori podataka
1. Koja je razina učinkovitosti i kapaciteta LAG-ova za provedbu LEADER-CLLD pristupa i ostvarenje LRS-a?	Učinkovitost provedbe LEADER-CLLD pristupa	Čimbenici utjecaja na ostvarenje LRS pokazatelja Razina i načini prilagodbe LRS-a lokalnim potrebama Udio LAG-ova koji osiguravaju financiranje provedbe LRS i LEADER-CLLD pristupa iz drugih izvora osim PRR i koji izvori	Izvješća LAG-ova Online upitnik za LAG-ove
2. Koji su pristupi i izazovi u pripremi i provedbi LRS-a od strane LAG-ova?	Učinkovitost procesa razvoja i provedbe LRS	Dostatni kapaciteti za programiranje LRS sukladno LEADER-CLLD pristupu i provedbu Razina i modaliteti uključenosti lokalnih dionika u rad LAG-ova, provedbu mjera Učestalost izmjena LRS-a i razlozi Uključivanje dionika u proces razvoja	Izvješća LAG-ova Online upitnik za LAG-ove Primjeri dobre prakse
3. U kojoj mjeri je ostvarena funkcionalnost svih dionika u provedbi LEADER-CLLD pristupa kroz PRR?	Učinkovitost ispunjavanja uloga dionika	Jasnoća i komplementarnost definiranih uloga dionika Zadovoljavajuća komunikacija i koordinacija u provedbi	Online upitnik za nacionalne dionike
4. Koja je razina spremnosti LAG-ova za preuzimanje veće i samostalnije uloge za provedu LEADER-	Razina spremnosti za primjenu LEADER-CLLD pristupa u punom smislu	Provedene pripremne aktivnosti od strane LAG-ova	Online upitnik za LAG-ove

CLLD pristupa u sljedećem programskom razdoblju?		Samoprocjena vlastitih kapaciteta u odnosu na zahtjeve za primjenu LEADER-CLLD-a u punom smislu	
5. Koje su prakse i potrebe LAG-ova za provedbu vrednovanja LRS-a i primjena rezultata vrednovanja u daljnjem radu?	Učinkovitost sustava vrednovanja	Razina provedbe evaluacijskih planova Stručni kapaciteti i razina potrebne podrške za provedbu vrednovanja Način primjene rezultata vrednovanja u daljnjem radu	Online upitnik za LAG-ove Izvješća LAG-ova

Podatci za vrednovanje

Sukladno prikazanoj evaluacijskoj matrici, podaci su prikupljeni iz postojećih (sekundarnih) izvora podataka kao i kroz izravno prikupljanje informacija (primarni izvor):

- Godišnja izvješća LAG-ova za 2019. godinu
- Evaluacijski planovi LAG-ova
- Podaci iz Godišnjeg izvješća o provedbi za 2019. godinu (GIP-a)
- Podaci Upravljačkog tijela za 2020. godinu
- Podaci i informacije iz primarnih izvora – online upitnici (3 anketna istraživanja)

Provedena su 3 anketna istraživanja, upućena prema tri različite ciljane skupine:

- Istraživanje među LAG-ovima kojemu se odazvalo 48 LAG-ova (odnosno 89% od svih odobrenih LAG-ova RH)
- Istraživanje među članovima LAG-ova kojemu se odazvalo 280 članova različitih LAG-ova
- Istraživanje među nacionalnim dionicima kojemu se odazvalo 7 ispitanika iz 5 organizacija

Rezultati vrednovanja

U nastavku su opisani rezultati provedenog vrednovanja prema sljedećoj strukturi:

- Rezultati su na prvoj razini grupirani prema evaluacijskim pitanjima
- Unutar obrade rezultata za svako evaluacijsko pitanje predstavljeni su nalazi iz provedenih anketnih istraživanja, grupirani prema ciljanoj skupini istraživanja. Rezultati istraživanja su bili glavni izvor nalaza. Tamo gdje je to bilo relevantno, nalazi su dopunjeni informacijama iz sekundarnih izvora.
- Prezentacija nalaza po pojedinom anketnom istraživanju predstavljena je prema temama pitanja iz upitnika. Za svako pitanje je u nalazima prikazana sažeta analiza odgovora ispitanika iz

otvorenih pitanja, obrada kvantitativnih pitanja, uključujući grafički prikaz s opisom te citati ispitanika iz otvorenih pitanja koji potkrepljuju sažetu analizu otvorenih odgovora ispitanika.

- Na kraju poglavlja pojedinog evaluacijskog pitanja predstavljen je zaključak evaluatora, tj. odgovor na evaluacijsko pitanje te preporuke u tom području. Odgovor, tj. zaključak kao i preporuke temeljile su se na prethodno opisanim nalazima.

Kako bi bila jasnija poveznica između pitanja iz pojedinog anketnog istraživanja i prikazanih sažetih nalaza, sljedeća tablica prikazuje pregled pitanja (redni brojevi pitanja iz pojedinog upitnika koji se nalaze u Prilogu 3) koja su doprinijela odgovaranju na pojedino evaluacijsko pitanje:

Pitanje za vrednovanje	Pitanja iz upitnika za LAGove u odnosu na ovo pitanje	Pitanja iz upitnika za članove LAGa u odnosu na ovo pitanje	Pitanja iz upitnika za dionika LEADERa u odnosu na ovo pitanje
1. Koja je razina učinkovitosti i kapaciteta LAG-ova za provedbu LEADER pristupa i ostvarenje LRS-a?	16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37	16, 17, 21	18
2. Koji su pristupi i izazovi u pripremi i provedbi LRS-a od strane LAG-ova?	6, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 25, 26, 38, 39, 40, 41	7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 18, 19	16, 17
3. U kojoj mjeri je ostvarena funkcionalnost svih dionika u provedbi LEADER pristupa kroz PRR?			5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 19, 20, 21, 22, 23
4. Koja je razina spremnosti LAG-ova za preuzimanje veće i samostalnije uloge za provedu LEADER pristupa u sljedećem programskom razdoblju?	42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59	20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30	
5. Koje su prakse i potrebe LAG-ova za provedbu vrednovanja LRS-ova i korištenje rezultata vrednovanja za daljnji rad?	60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70		

1. Koja je razina učinkovitosti i kapaciteta LAG-ova za provedbu LEADER-CLLD pristupa i ostvarenje LRS-a?

U odgovoru na ovo pitanje za vrednovanje, u anketnom istraživanju provedenom među LAG-ovima, članovima LAG-ova i nacionalnim dionicima, upućena su pitanja u sljedećim područjima:

- Čimbenici koji utječu na ostvarenje LRS pokazatelja
- Razina i načini prilagodbe LRS-a lokalnim potrebama
- Udio LAG-ova koji osiguravaju financiranje provedbe LRS i LEADER-CLLD pristupa iz drugih izvora osim PRR i iz kojih izvora

U nastavku su prikazani rezultati u pojedinim istraživanjima na pitanja vezana za prethodno navedena područja.

Rezultati istraživanja među LAG-ovima

Najveći izazovi u provedbi LRS-a

Temeljem odgovora LAG-ova iz anketnog istraživanja na pitanje „Koji su najveći izazovi u provedbi LRS-a?“ , u nastavku su, prema procjeni elevatora, istaknuti neki od navedenih izazova u provedbi LRS-a:

- 1) Sam način odnosa prema LAG-ovima, razumijevanje njihove uloge u mogućem doprinosu provedbi Programa ruralnog razvoja – „LRS je, u velikoj mjeri, ovisila i o dinamici aktivacije tipova operacija od strane Provedbenog tijela, tako da je cijeli proces bio uvelike dirigiran odozgo, što je posve suprotno duhu LEADER-CLLD pristupa.“
Kao jedan od glavnih izazova u provedbi LRS-a navodi se uska povezanost početka provedbe pojedine planirane mjere/tipa operacije s odobrenjem/aktivacijom koje je APPRRR trebao dostaviti LAG-ovima temeljem prethodno aktiviranih tipova operacija na nacionalnoj razini. Spomenute procedure odgodile su početak provedbe LRS-a što se ponavljalo prilikom početka provedbe svake pojedine mjere/tipa operacije koju su LAG-ovi predviđjeli u svojim LRS-ovima. U kasnijim fazama provedbe LRS-a, za svaku promjenu strateškog dokumenta te alokacije odnosno tipova operacija, kriterija odabira, indikatora i dr. LAG bi čekao i duže od dva mjeseca do odobrenja izmjene.
- 2) Ističe se mišljenje da su LAG-ovi zapravo bili angažirani za provedbu nacionalnih mjera/operacija na lokalnoj razini te pojedini smatraju da nisu bili u potpunosti, u mogućnosti odgovoriti svim stvarnim i prepoznatim potrebama svojih lokalnih zajednica, te ne vide značajnu dodatnu vrijednost svog doprinosa ruralnom razvoju, tim više jer se civilnost njihovog rada kao udruge, tj. nevladine organizacije „putem i izgubila“.
- 3) Potrebno je kontinuirano pratiti promjene Pravilnika i Smjernica za provedbu mjere 19.
- 4) Promjena odnosno smanjivanje broja operacija, zbog različitih tehničkih razloga, dovelo je do promjene samog strateškog okvira LRS-a, njenih ranije definiranih strateških ciljeva i kriterija njene provedbe.
- 5) Ono što je bilo pozitivno jest natječajna dokumentacija koju je APPRRR pripremio za LAG-ove za provedbu njihovih natječaja (tzv. dokumenti aktivacije). Iz nje su LAG-ovi mogli puno naučiti o formuliranju kontrolnih pitanja i provjeri, a mada je možda i suviše opsežna, ipak im je omogućila da se nešto lakše snađu u novom procesu. S druge strane, čekanje na dovršenje predložka natječajne dokumentacije/aktivacije – obveznog za primjenu, za svaki pojedini tip operacije, dodatno je usporilo provedbu LRS-a.
- 6) Dodatno opterećenje LAG-ovima u njihovom radu i provedbi LRS-a je i dokumentacija o ustrojstvu upravljačkih tijela LAG-a, pa osim što promjene moraju redovno dostavljati tijelima državne uprave sukladno obavezama Zakona o udrugama, moraju je dostavljati i APPRRR-u (radi provjera uvjeta prihvatljivosti LAG-a).
- 7) Jedan od spominjanih izazova je i educiranost djelatnika LAG-ova za širok raspon zakonske i pravne regulative (gradnja, opremanje, kupnja mehanizacije, šumska infrastruktura i sl.) što ih dovodi u zahtjevne situacije i rizik od neuspjeha radi lošeg snalaženja u toliko širokom rasponu pitanja.
- 8) LAG-ovima problem predstavlja vrednovanje njihovog rada koje je izravno vezano za provedbu LRS-a, odnosno provedbu odabranih mjera/tipova operacija (dalje u tekstu: mjera/TO). U tome vide problem, s obzirom da su mjere/TO uglavnom odabirali sukladno prepoznatim potrebama područja, a ne radi prilagodbe redoslijedu provedbe i mogućnostima APPRRR-a. To konkretno znači da su pojedini LAG-ovi ocijenjeni kao manje uspješni jer nisu proveli planirane mjere/TO – s planiranim pokazateljima, a bili su izravno ograničeni u provedbi zbog dinamike „otpuštanja mjera/tipova operacija“ APPRRR-a.

- 9) Problem kontrole na terenu, nije jednak za sve mjere/TO – bit će mjera/TO koje će biti teže provjeriti, a to je pogotovo tip operacije u okviru LRS-a sukladno TOP-u 7.4.1 PRR-a.
- 10) LAG-ovi razumiju da je prethodno razdoblje bilo razdoblje učenja i priprema za provedbe pojedinih mjera/TO, te također priprema konzultanata kako bi mogli što bolje pomoći u pripremi i provedbi LRS-a.
- 11) Jedan od spomenutih izazova jest i znanje i razumijevanje djelatnika LAG-ova za posao koji obavljaju te potrebna široka lepeza znanja o mnogim pitanjima. U tom smislu, osim podrške APPRRR-a velika podrška su bili jedni drugima.

Izazovi u provedbi mjera

Temeljem odgovora LAG-ova iz anketnog istraživanja na pitanje „Koje mjere/aktivnosti/operacije su najteže za provedbu i zašto?“, u nastavku su, prema procjeni elevatora, istaknuti neki od navedenih izazova u provedbi mjera:

- 1) Na prvom mjestu po izazovu za provedbu ističu TO 7.4.1. PRR - „Ulaganje u pokretanje, poboljšanje ili proširenje lokalnih temeljnih usluga za ruralno stanovništvo, uključujući slobodno vrijeme i kulturne aktivnosti te povezanu infrastrukturu“. Tip operacije je kompleksan, a tiče se i građenja/opremanja i rekonstrukcije građevina. Budući da su se prijavili isključivo JLS-ovi, cijeli proces administriranja projekata je vrlo težak i zahtjevan. LAG-administratori nisu dovoljno educirani u pogledu zakonske regulative koja uređuje jednostavne građevine i gradnju te su time doveli u pitanje efikasnost cijelog natječaja i proces donošenja Odluka o odabiru projekata. Sukladno tome, Provedbeno tijelo je nakon provjere administrativnog postupka provedenog od strane LAG-a, odbilo značajan broj projekata, što se moglo izbjeći edukacijom odnosno boljom pripremom administrativnog osoblja LAG-a.
Tipični komentari na probleme u provedbi tipa operacije 7.4.1. su:
 - Teška za provedbu jer je za rekonstrukcije objekata potrebno široko znanje u tumačenju brojnih građevinskih akata. Većina operativaca u LAG-ovima nemaju dostatna znanja da mogu detaljno analizirati tehničku dokumentaciju i troškovnike.
 - Dokumentacija za investicijske mjere je prezahtjevna u odnosu na vrijednosti projekta (mali raspoloživi iznos od 300.000,00 HRK po JLS-u) za projekte. Potrebe su puno veće od onog što nudi LRS pa to dovodi nezadovoljstva i JLS-ova i LAG-ova. Ista količina dokumentacije potrebna i za druge natječaje na kojima JLS-ovi mogu dobiti puno više.
 - Provođenje javne nabave preko Agronet portala izaziva nesnalaženje JLS-ova jer imaju propisane procedure i objave regulirane Zakonom o javnoj nabavi.
- 2) Druge dvije najčešće spominjana tipa operacije s kojima su LAG-ovi imali teškoća u provedbi LRS-a su bili tipovi operacije iz Mjere 4. – tip operacija 4.2.1. za ulaganja u preradu poljoprivrednih proizvoda te tip operacije 4.1.1. za ulaganja u restrukturiranje, modernizaciju i povećanje konkurentnosti poljoprivrednih gospodarstava zbog kompliciranog načina provedbe LAG Natječaja, odnosno odobravanja projekata nakon odabira na LAG razini, te zakonodavnog okvira na nacionalnoj razini. Posebno se ističe tip operacije 4.2.1. zbog svoje složenosti i procedura javne nabave.
- 3) Kao najveći nedostatak neki od LAG-ova navode činjenicu da nisu došli u priliku provoditi mjeru 16 – „kratki lanci nabave“ za koju smatraju da postoji interes i ozbiljne potrebe na terenu.

Podrška u provedbi LRS-a

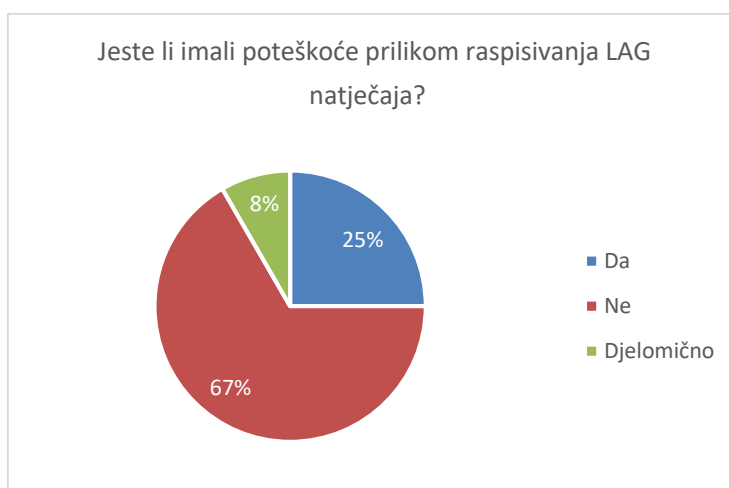
LAG-ovi navode kako su trebali i dobivali podršku tijekom provedbe LRS-a. Uglavnom je to bila podrška koju je pružilo Ministarstvo poljoprivrede, APPRRR i LEADER mreže Hrvatske te HMRR. Podrška je pružena putem radionica, telefonskih razgovora i upita putem e-maila i „Pitanja i odgovori“ sustava. Stupanj zadovoljstva pruženom podrškom varira od LAG-a, do LAG-a, ali u svakom slučaju ističu važnost pružene podrške.

Vrlo korisnim pokazala se interna Facebook grupa većeg broja LAG-ova čiji se djelatnici i druže već duži niz godina te su podrška jedni drugima na svim mogućim poljima. Od odgovaranja na pitanja korisnicima, rješavanju administracije, raspisivanju natječaja, provedbi projekata, kontroli na terenu i sl. U slučaju kad svoj problem ne mogu riješiti vlastitim kapacitetima obraćaju se za pomoć LEADER mreži Hrvatske ili APPRRR-u.

Poteškoće prilikom raspisivanja LAG natječaja

LAG-ovi su kao poteškoće istaknuli nepredviđene situacije, kao što su predradnje za raspisivanje LAG natječaja (kvorum na sjednicama UO, nejasnoće u uputama) kao i nepridržavanje inicijalnog plana raspisivanja natječaja. Te probleme su rješavali na različite načine, najčešće uzajamnom podrškom, oslanjanjem na pomoć LEADER mreže Hrvatske i APPRRR. No, većina ispitanika, njih 67%, ističe kako nije imalo poteškoća prilikom raspisivanja LAG natječaja, dok ih je četvrtina istaknula kako je imala poteškoća te 8% je istaknulo kako su djelomično imali poteškoće (slika 1).

Slika 1: Poteškoće tijekom raspisivanja LAG natječaja

Od 25 % ispitanika koji su naveli da su imali poteškoća prilikom raspisivanja natječaja, u nastavku je izdvojeno nekoliko citata ispitanika o konkretnim poteškoćama:

- *Najteže nam je osigurati kvorum na sjednicama UO koje je potrebno sazvati da bi se raspisao natječaj.*
- *Prilikom raspisivanja natječaja za TO 7.4.1. imali smo određenih problema budući da LRS nije predviđela određene okolnosti i situacije kod provedbe. Također JLS su se javljale sa projektima u kojima su bili neriješeni vlasnički odnosi. Također nisu pripremili glavne projekte i troškovnike sukladno uvjetima natječaja nego su "izvlačili" projekte iz ladica tako da isti nisu odgovarali u potpunosti uvjetima prihvatljivosti i sl.*
- *Ljudski faktor pogreške u popunjavanju obrazaca i objave istih - radila se izmjena ili napomena, ovisno o čemu se radilo u danom trenutku. Obavezna komunikacija sa APPRRR-om po svim takvim pitanjima jer bez njih ništa teoretski ne možeš napraviti. To je dakako težak put jer točno znaš s kojim osobom želiš razgovarati u APPRRR-u po tom pitanju pa dok ju dobiješ to potraje, znaš da*

svi zovu samo tu osobu jer svi mi imamo manje više slične probleme, a jako malo ljudi s kojim se želiš kvalitetno savjetovati - suma sumarum nastane kaos.

- *Probijanje rokova unutar akcijskog plana objave natječaja zbog kašnjenja cjelokupnog postupka na početku.*
- *Nedovoljna edukacija od strane MP i APPRRR-a.*
- *Nejasnost uputa te velika administracija. Rješavali smo ih u konzultacijama s drugim LAG-ovima i mrežnim organizacijama.*

Izazovi prilikom provedbe projekata

LAG-ovi ne navode posebne izazove prilikom provedbe projekata. Osnovni razlog je što su projekti još u provedbi. U samom početku, izazov je bio izvješćivanje javnosti o onome što LAG-ovi rade i mjerama/TO koje će provoditi. LAG-ovi osiguravaju pomoć kad uoče probleme, osobito u slučaju kad prijava projekta nije usklađena s poslovnim planom ili dolazi do promjena bez prethodnih pitanja ili odobrenja, zaboravljanje obveze provedbe nabave koja treba ići preko AGRONET-a i slično. LAG ulaže puno svog radnog vremena na obuku i pomoć ne samo kod pripreme, već i svih daljnjih koraka kod realizacije projekata, posebno JLS-ova (nije razlog samo nesnalaženje osoblja u JLS-ovima već drugačiji pristup i propisana dokumentacija i procesi koji se moraju provoditi), a LAG-u je u interesu da se projekti realiziraju do konačne isplate korisniku. LAG-ovi naglašavaju potrebu za stalnom edukacijom i važnost uzajamne pomoći, te pomoći koju dobivaju od svojih mreža te APPRRR-a.

U nastavku je nekoliko odgovora ispitanika na pitanje iz anketnog istraživanja o izazovima sa kojima su se susreli prilikom provedbe projekata i na koji su ih način rješavali:

- *Korisnici, a i mi s njima smo u konstantnom strahu da ćemo pogriješiti, kao što je gore navedeno. Zbog toga onda opterećujemo i Agenciju s koje kakvim pitanjima jer se sami ne želimo dovoditi u situaciju da nešto krivo protumačimo. Pretpostavljam da kada nas 54 svaki dan zove u Agenciju s banalnim pitanjima da i njima konzumira ogromnu količinu vremena te da ta situacija straha od pogreške nije konstruktivna niti produktivna. Jednostavnija pravila fokusirana na ono što se ne smije bi značajno olakšala stvar u budućem razdoblju. Treba kontrolirati sukobe interesa i korupciju, a ostaviti prostor za inovacije i slobodu lokalnog razvoja što je uostalom poanta LEADER-a, a to je moguće samo ako se oslobodimo stalnog straha da će netko odbiti neki projekt jer će se propitivati jel nešto ovaj ili onaj tip projekta/aktivnosti, jel nešto društveni dom ili vatrogasni ili općinska zgrada. U ruralnom području sve su stvari najmanje 3u1 i to također nadležna tijela moraju početi razumijevati. Jel zaista takva tragedija ako se pješačka staza do planinarskog doma ili crkve na brijegu napravi kao pločnik? Ako je prostor društvenog doma u zgradi općine? Ako u jednom projektu imamo i sportski teren i dječje igralište i zelenu površinu s roštiljem? Strah od odbijanja priječi korisnike od ulaska u investicije dok ne dobiju odobrenje od Agencije, a samim time se sve skupa jako oteže. Imali smo čak slučaj korisnika koji je na kraju odustao od dodijeljene potpore jer nije mogao čekati odobrenje Agencije, a prošao je na samom LAG natječaju.*
- *Najveći problem je financiranje ureda, to smo do sada rješavali putem pozajmica poslovnih banaka, s krvničkom kamatom za kratkoročno zaduženje za likvidnost.*
- *Veličina područja je dovela i do velikog broja zainteresiranih prijavitelja, a zbog ograničenih sredstava mnogi prijavitelji nisu uspjeli ostvariti potporu, pa je ostalo i dosta nezadovoljnih prijavitelja. Kako bi ih se koliko toliko umirilo, dobili su potrebne informacije te su usmjeravani na nacionalne natječeaje.*
- *U našem LAG-u do sada su provedeni gotovo svi projekti s pravog natječaja, natječaja za male poljoprivrednike i kod provedbe nije bilo nikakvih problema. Projekti iz ostalih natječaja još su*

uvijek u provedbi ili njihova provedba još nije ni započela tako da se za sada javio samo jedan problem. Problem je bio to što se zbog dugog perioda čekanja na tržištu promijenila cijena građevinskih radova te je u jednoj JLS, ukupni iznos projekta probio maksimalno dozvoljeni iznos LRS-om. Još uvijek nismo sigurni hoće li ovo biti prihvaćeno obzirom da je u ovom trenutnu dokumentacija u APPRRR-u te još uvijek projekt nije obrađen.

- Izazovi prilikom provedbe nastajali su uglavnom u komunikaciji sa potencijalnim korisnicima (prijaviteljima) te vezano za same prihvatljive aktivnosti (u nekim slučajevima bilo je osobito nejasno jeli pojedina aktivnost prihvatljiva ili ne) te smo se u tim situacijama međusobno konzultirali te nakon konzultacija obratili nadležnim tijelima (APPRRR, Ministarstvo poljoprivrede..)
 - U početku je izazov bio animiranje potencijalnih prijavitelja da se prijave na raspisane natječeje zbog određene razine nepovjerenja i zastrašenosti količinom dokumentacije koju je potrebno popunjavati i slati. Isto tako, obzirom da LAG objavljuje LAG natječeje te ih obrađuje svi korisnici i potencijalni prijavitelji sve upite postavljaju upravo LAG-u. Ukoliko odgovor na neki od upita nije moguće izravno iščitati iz natječaja, a obzirom da LAG nije ovlašten davati tumačenja odredbi¹², teško je odgovoriti na brojne upite, a nemamo opciju kako doći do odgovora budući da posjedujemo posve identičnu dokumentaciju kao i sami korisnici, a nije izvedivo za svaki upit dobiti odgovor od APPRRR-a.
 - Nismo imali znatne izazove prilikom provedbe projekata ali te koji smo imali najviše se vežu uz provedbu natječaja/projekata u okviru TO 7.4.1. „Ulaganje u pokretanje, poboljšanje ili proširenje lokalnih temeljnih usluga za ruralno stanovništvo, uključujući slobodno vrijeme i kulturne aktivnosti te povezanu infrastrukturu“. Korisnici su najviše izazova imali u pogledu imovinsko-pravnih poslova, legalizacije te s izmjena Glavnih projekata/troškovnika. Provedbeno tijelo je jako pomogalo u rješavanju tih problema, a rješavali su ih na način da bi nam pravovremeno savjetovali kako postupiti u pojedinim segmentima. Tu moram istaknuti g. Ivu Dolića (Provedbeno tijelo) koji je svojim trudom i radom pomogao i pokazao izuzetnu podršku kako našem LAG-u tako i ostalima.
 - LAG-ovima je dozvoljeno da prate odabrane projekte u AGRONETU do faze podnošenja Zahtjeva za potporu, odnosno rješavanja eventualnih prigovora u slučaju zaprimanja Odluke o odbijanju. Izuzev posjeta operaciji temeljem naloga APPRRR-a LAG nema službeni uvid u faze provedbe projekta, uključujući izvješća o napretku i zahtjeve za potporu koje korisnik podnosi.
 - Prijavitelji nisu slušali upute koje su im dane višekratno - plaćanje gotovinom, provedba neusklađena s poslovnim planom bez prethodnih pitanja, zaboravljanje da nabava ide preko AGRONET-a i slično... Kada smo shvatili ovakve greške (a tek je mali dio projekata završen) apelirali smo na ispravljanje greške ako je moguće ili smo u većini slučajeva uspjeli na vrijeme reagirati (barem za sad)
- Kod provedbe TO 7.4.1. u provedbi se pojavio problem kod provođenja nabave putem AGRONETA. Naime zbog malog iznosa potpore u iznosu 15.000 € koji je za ovaj TO ujedno minimalni iznos potpore i minimalni iznos projekta, događa se da kod provođenja nabave najniža ponuda ponekad bude ispod najnižeg iznosa potpore. Na rješavanje ovog problema nismo mogli utjecati jer to po procedurama spada u drugi dio podnošenja zahtjeva za potporu koji obrađuje APPRRR i svaki slučaj će se rješavati zasebno.

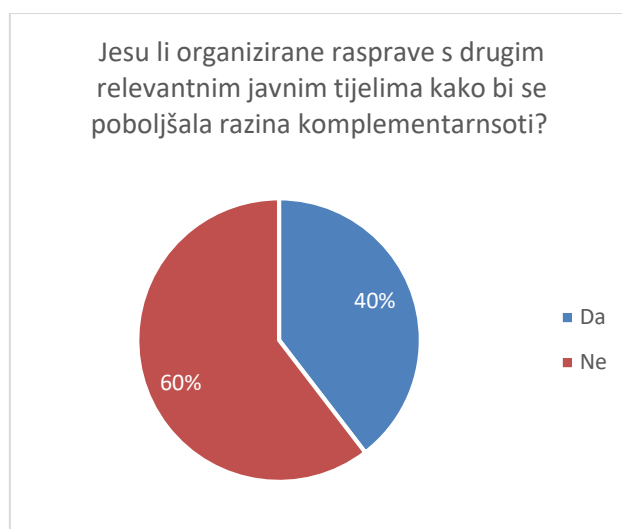
Rasprave s drugim relevantnim javnim tijelima za poboljšanje komplementarnosti LRS-a

¹² Napomena Upravljačkog tijela: U LAG natječaju, LAG je obvezan navesti e-mail adresu na koju nositelj projekta može postaviti pitanje. LAG je obvezan odgovoriti na upite i objaviti ih na mrežnoj stranici LAG-a.

Temeljem odgovora na otvorena pitanja ispitanici su istaknuli kako je komplementarnost LRS s ostalim strateškim dokumentima višeg i nižeg reda, osigurana je jer se tijekom izrade LRS vodilo računa o ostalim, relevantnim strateškim dokumentima na općinskim, županijskim i nacionalnoj razini. U poglavlju 3. LRS - Razvojna vizija i opis ciljeva pod točkom 3.7. trebala se navesti usklađenost sa strateškim dokumentima više razine, integracija i inovativnost, s kojim drugim značajnim strateškim dokumentima, ciljevima, prioritetima i mjerama je LRS LAG-a komplementarna i u kojim dijelovima.

Trenutak donošenja LRS nekih LAG-ova nije bio u najboljem trenutku, jer županijske razvojne strategije (ŽRS) još nisu bile usvojene (bile su u izradi), kao i mnoge nacionalne strategije. To je dodatno otežavalo usklađivanje LRS-a sa strateškim dokumentima višeg reda. Većina ispitanika, njih 60%, ističe kako nisu organizirane rasprave s drugim relevantnim tijelima u svrhu osiguravanja komplementarnosti LRS-a s drugim razvojnim strategijama, dok 40% ispitanika ističe da iste jesu organizirane (slika 2).

Slika 2: Rasprave za osiguravanja komplementarnosti LRS-a s drugim razvojnim strategijama

Ispitanici koji su naveli da su organizirane rasprave s drugim relevantnim tijelima u svrhu osiguravanja komplementarnosti LRS-a s drugim razvojnim strategijama (njih 40%, odnosno 19 ispitanika) naveli su i načine na koji način je osigurana komplementarnost. U nastavku je nekoliko citata ispitanika o konkretnim iskustvima osiguravanja komplementarnosti:

- *Kontinuirano komuniciramo s tim javnim tijelima te su sve strategije uzete u obzir. No, često su i lokalne strategije oblik copy-paste-a koji služi tome da se određeni projekti mogu prijaviti na neke natječaje, a ne da bi se zaista upravljalo lokalnim razvojem. Strategije su postale projektne prijave za druge fondove izvan lokalnog proračuna.*
- *Stalna suradnja s JLS s područja LAG-a te razvojnim agencijama koje djeluju na području LAG-a, a kako bi se osigurala bolja provedba LRS.*
- *Bilateralna komunikacija na razini:*
 - ured LAG-a i JLS
 - ured LAG-a i RS
 - ured LAG-a i lokalna razvojna agencija
- *Trenutak donošenja LRS LAG-ova je bio apsolutno izvan svih okvira nekog hodograma koji ima smisla i logike. ŽRS nisu bile usvojene (bile su u izradi), a o Nacionalnoj da ni ne pričam. Tako da smo mi kao LAG sudjelovali u izradi ŽRS te imali neki uvid u glavne smjernice kako će ona izgledati*

te dali naputke kako će LRS LAG-a izgledati da oni kasnije pronađu mjesto u ŽRS kako bi sve to lijepo jednog dana izgledalo krasno i ispravno. Naravno da je smiješno govoriti kako je LRS LAG-ova zaista LRS - to je običan projekt koji se krivo zove. No to je taj put i tako je bilo te smo mi na taj način osigurali komplementarnost.

- *S ciljem osiguravanja komplementarnosti i sinergije LAG je proveo konzultacije s nositeljima funkcija u JL(R)S; djelatnicima JL(R)S i vijećnicima. Svi LAG-ovi iz županije su sudjelovali u kreiranju županijskih programa potpora, a LAG i u kreiranju potpornih i poticajnih mjera JLS kako bi ih učinio komplementarnim s LRS. LAG je redovito uključen u donošenje strateških dokumenata niže i više razine kako bi se osigurala međusobna sukladnost.*

Odgovor LRS na potrebe LAG područja

Nekoliko LAG-ova je kao odgovor na pitanje „Jeste li analizirali koliko je vaš LRS odgovorio potrebama LAG područja?“ komentiralo da je LRS je teško mogla odgovoriti na sve potrebe LAG područja s obzirom da su mjere i tipovi operacija, jednake onima na nacionalnoj razini.

Uglavnom većina LAG-ova navodi da je najveći interes vladao za TO „Potpora razvoju malih poljoprivrednih gospodarstava“ (nacionalna TO 6.3.1 PRR) i TO Potpora razvoju društvene infrastrukture (nacionalna TO 7.4.1 PRR). JLS-ovi su iskoristili 7.4.1., neki su naravno bili nezadovoljni malim iznosom sredstava, a u nekim slučajevima je princip da se može aktivnost provoditi samo na jednoj lokaciji bio otežavajući. Npr. neki su htjeli napraviti mrežu dječjih igrališta po naseljima u JLS što izuzetno odgovara ruralnim naseljima koja su disperzirana i nepovezana. LAG-ovi smatraju da je ovakav pristup posljedica korištenja nacionalne TO koja, pretočena u lokalni kontekst, nije dopustila mogućnost prilagodbe potrebama ruralnog područja.

Lako je pretpostaviti da je interes za spomenutu TO 6.3.1 uvjetovan veličinom poljoprivrednih gospodarstva i tipom poljoprivredne proizvodnje. LAG-ovi navode da je šteta što su morali ukloniti iz LRS-a TO 6.4.1. jer unatoč interesu potencijalnih korisnika, nacionalni pravilnici i natječaji su se izmijenili od vremena stvaranja LRS, da za korisnike više nisu bili prihvatljivi, o čemu je kod brisanja svake mjere LAG proveo ekstenzivne grupne i individualne konzultacije s potencijalnim korisnicima koji su za te TO iskazali interes još u svojim projektnim idejama. LAG-ovi također navode da smatraju štetom što nisu bili u mogućnosti raspisati manju TO 6.2.1. bez uvjeta zapošljavanja jer misle da bi imali mali boom ruralnog turizma po sve praznijim ruralnim područjima, ali su pravila na nacionalnoj razini rigorozna te samim time potpuno neodgovarajuća za manja ruralna područja.

Neki LAG-ovi ističu interes za TO 4.1.1. "Restrukturiranje, modernizacija i povećanje konkurentnosti poljoprivrednih gospodarstava" i manji interes za TO 4.2.1. "Povećanje dodane vrijednosti poljoprivrednim proizvodima" jer je očito broj registriranih prerađivača koji zadovoljavaju sve uvjete propisane natječajem malen i/ili ne postoji interes od postojećih prerađivača za prijavu na takvu vrstu natječaja.

Neki LAG-ovi navode da mjere koje su definirali u LRS-u, postoji znatno veći interes nego što su bila raspoloživa sredstava, što je vidljivo po dosad zatraženom iznosu potpora i onima koje imaju na raspolaganju, kao i samom broju prijavljenih korisnika.

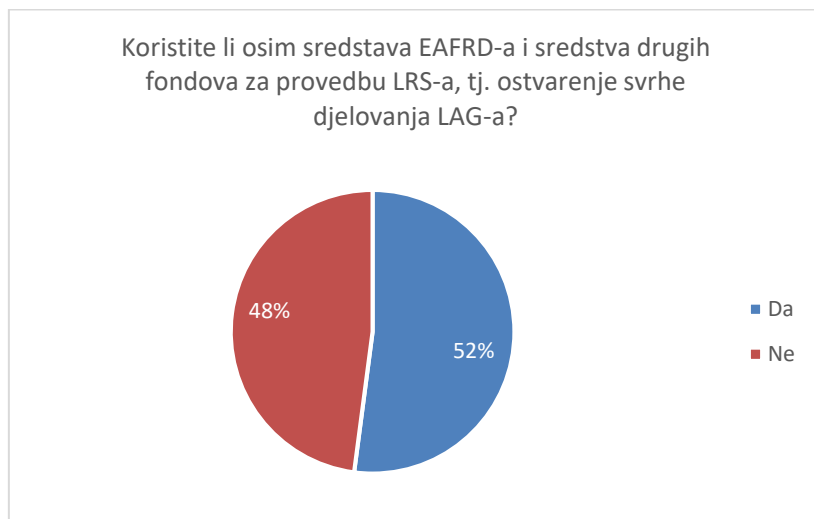
U nastavku je nekoliko citata ispitanika kao odgovor na pitanje „Jeste li analizirali koliko je vaš LRS odgovorio potrebama LAG područja? Za koje mjere je vladao najveći interes, koje su najviše iskorištene? Za koje mjere je vladao najmanji interes i zbog čega? Na koji način ste to utvrdili?“:

- *Utvrđivanje smo uglavnom temeljili na prijavama na natječaje, sve do zadnjeg javnog savjetovanja. To je posljedica onoga što smo već ranije napisali da korisnici nisu razumjeli smisao javnog savjetovanja i nisu se uključivali u mjeri u kojoj bi nam bilo potrebno za realne procjene. Tek smo kod zadnje izmjene LRS obzirom da su korisnici počeli realizirati svoje projekte, da smo mi prisutniji u javnosti i na terenu, počeli dobivati neke realne pokazatelje mogućih potreba i strukture korisnika.*
- *LRS nije mogla odgovoriti na sve potrebe LAG područja zbog uvjeta da mjere i tipovi operacija, najvažniji kriteriji u natječaju budu prepisani s nacionalne razine.*
- *Nije odgovorio potrebama radi nedostatnih sredstava i nemogućnosti kreiranja vlastitih intervencija.*
- *Za sve Mjere koje smo definirali u LRS-u, postoji znatno veći interes nego je sredstava, što je vidljivo po dosad zatraženom iznosu potpora i onima koje imamo na raspolaganju, kao i samom broju prijavljenih korisnika.*
- *Najveći interes vlada za TO sukladan 6.3.1. i tu su povećana alocirana sredstva, no kako bi naša LRS bila što diverzificiranija nismo sve novce stavili na tu mjeru. Za mjeru 4.1.1. najmanji je interes jer su kompleksni uvjeti prihvatljivosti koji malo poljoprivrednika zadovoljava, npr. nisu upisani u RPO. Za utvrđivanje interesa otvorili smo javno savjetovanje kako bi što bolje odgovorili na potrebe dionika.*
- *Naravno da je najveći interes za operaciju 6.3.1 ali osobno smatram da postoji veliki broj OPG-ova koji neće svrsishodno koristiti potporu (na nacionalnoj razini) odnosno neće doći do povećanja proizvodnje što nam je cilj
Smatram da je taj iznos potpore u 6.3.1 trebao biti manji kad već ne služi povećanju proizvodnje, operacija 4.1.1. je kvalitetnija jer korisnik mora uložiti svoj novac i onda puno više razmišlja što mu je potrebno i koje efekte će postići sa uložnim i kod infrastrukture je bitno za reći da postoji niz projekata koji su jako potrebni i dali bi dobar efekt u nekoj JLS, ali zbog pravila nisu mogli biti financirani*
- *LRS je odgovorila potrebama LAG područja u mjeri u kojoj nam je to bilo dopušteno od strane nadležnih i ugovornih tijela LAG-a.
Veliki interes je vladao za turizam, ali kako praktički do kraja programskog razdoblja nismo imali mogućnost provedbe 6.4., bilo je realnije preusmjeriti sredstva u 6.3., primjerice. Kako je vrijeme odmicalo, uvidjeli smo da je potrebno smanjiti broj mjera pa smo anketirali lokalne dionike i uvidjeli koja je mjera najpotrebnija i najrealnija te smo sukladno tome radili izmjene LRS. Cijelu LRS smo od početne relativno realne slike potreba područja LAG-a (puno mjera), izmjenama i dopunama preorijentirali na ono što nam je bilo omogućeno kako bi najbolje iskoristili sredstva (spali smo na svega dvije mjere), što ubuduće ne bi smjelo biti tako.*

Korištenje sredstava drugih fondova za provedbu LRS

Nešto više od pola LAG-ova koji su sudjelovali u anketi koristi sredstva drugih fondova osim EPFRR za provedbu LRS, tj. ostvarenje svrhe djelovanja LAG-a. Fondovi na koje su LAG-ovi prijavljivali projekte i provodili ih su: Europski socijalni fond, Europski fond za regionalni razvoj, Erasmus+, Programi prekogranične suradnje, Europa za građane, programi bilateralne suradnje, Obzor 2020, kao i iz nacionalnih sredstava (ministarstva, fondovi i zaklade) i lokalnih (županije i JLS). Prema dostavljenim podacima o popisu projekata LAG-ova (Prilog 4) ukupna vrijednost projekata koji su završeni, u provedbi ili u prijavi je oko 240 milijuna kuna, pri čemu skoro 60% vrijednosti se odnosi na projekte iz Europskog socijalnog fonda. Većina ispitanika, njih 52%, ističe kako osim sredstava EAFRD-a koriste i druge fondove za provedbu LRS-a, tj. ostvarenje svrhe djelovanja LAG-a, dok ih 48% ističe kako ne koriste sredstva drugih fondova (slika 3).

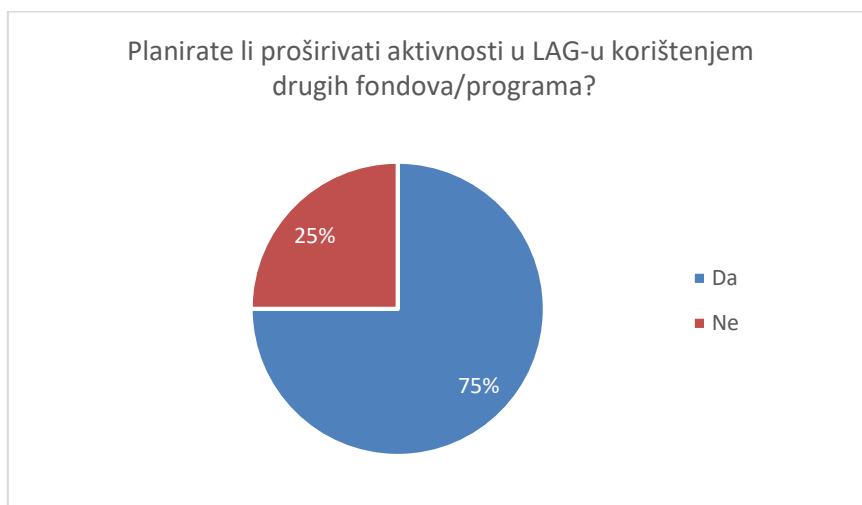
Slika 3: Korištenje sredstava drugih fondova za provedbu LRS-a

LAG-ovi planiraju nastaviti sa dosadašnjom praksom korištenja ostalih fondova, prvenstveno kako bi LRS bolje povezali s ciljevima i indikatorima odnosno odgovorili stvarnim, prepoznatim potrebama područja.

Neki LAG-ovi navode da bi više-fondovsko financiranje moglo pomoći boljem odgovoru na stvarne probleme ruralnih područja. Većina ispitanika, njih 75%, ističe kako planiraju proširivati aktivnosti u LAG-u korištenjem drugih fondova/programa, dok ih 25% ističe kako to ne planiraju (slika 4).

Slika 4: Planirano korištenje drugih fondova/programa

U nastavku je nekoliko citata ispitanika o iskustvima i daljnjim planovima korištenja drugih izvora financiranja:

- *U principu nastavljamo kao što smo i do sada radili s tim da želimo te projekte kroz LRS bolje povezati s ciljevima i indikatorima.*
- *Na isti način na koji do sada radimo. Razlika je jedino u tome što smo još uvijek u fazi dodatne obuke ljudskih potencijala u LAG-u kako bi svi znali i mogli pisati i prijavljivati projekte te ih u konačnici i provoditi. Unutarnja strategija LAG-a je dobiti dovoljno iskustva i znanja bez potreba*

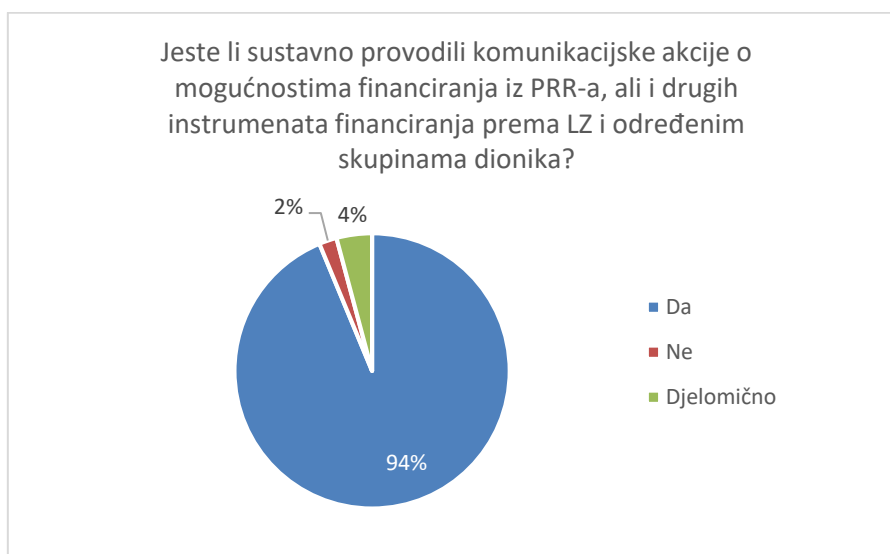
za vanjskim stručnjacima za pisanje i provedbu projekata, što se vidi po rezultatima i radu da uspijevamo, te se truditi steći reference i iskustvo za H2020, prekogranične projekte i LIFE kako bi bili operativno i kapacitetima na nivou biti nositelj/partner jednog takvog projekta

- Nužno je koristiti druge fondove/programme jer kroz PRR nije omogućeno financiranje brojnih aktivnosti koje su nužne za podizanje kvalitete života, primjerice aktivnosti civilnog sektora. Svi projekti koje smo provodili van EAFRD-a su bili tematikom i više nego usklađeni s primarnim ciljem osnivanja LAG-a, a to je ruralni razvoj. Primjerice kroz socijalni fond provodili smo aktivnosti društveno korisnog učenja s ciljem poticanja lokalnih razvojnih aktivnosti, kroz više Erasmusa smo se bavili tematikom ruralnog razvoja, kroz INTERREG smo poticali održivi ruralni turizam,... Dakle sve što nije bilo moguće financirati kroz PRR, a bilo je u skladu s primarnim ciljem djelovanja LAG-a, provodili smo kroz druge fondove, te smo na taj način mogli uključivati širi spektar naših članova i jače utjecati na razvoj područja.
- Do kraja 2020. u EFPR putem natječaja FLAG-a, a nakon 2021. u okviru članstva iskomunicirana je potreba korištenja sredstava iz ESF, makar LEADER projekti u drugim zemljama EU imaju mogućnost provoditi aktivnosti sličnih kao u ESF i iz poljoprivrednog ili fonda za pomorstvo i ribarstvo.

Komunikacijske akcije o mogućnostima financiranja iz PRR i drugih instrumenata

Temeljem pitanja o tome jesu li sustavno provedene komunikacijske akcije LAG-ova, istaknuli su da se akcije provode kontinuirano telefonski, e-mailom, putem vlastite mrežne (web) stranice, Facebooka, lokalnih radijskih stanica te organiziranjem radionica. Također navode suradnju s veleučilištima i sveučilištima na kojima su održavali prezentacije te relevantnim lokalnim centrima preko kojih su umreženi i koriste suradnju za širenje informacija o svojim aktivnostima i natjecajima. Neki LAG-ovi imaju i vlastite biltene kroz koje dijele informacije. Navedeno se provodi za postojeće i potencijalne korisnike sa cjelokupnog područja LAG-a. Većina ispitanika, njih 94%, ističe da su sustavno provodili komunikacijske akcije o mogućnostima financiranja iz PRR-a, ali i drugih instrumenata financiranja prema lokalnoj zajednici i određenim skupinama dionika, dok ih 2% ističe kako nisu sustavno provodili komunikacijske akcije, te 4% djelomično (slika 5).

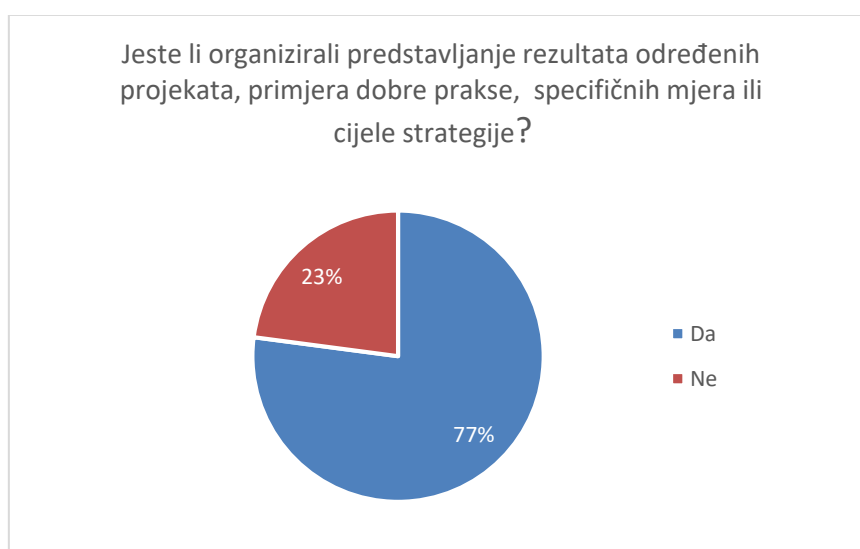
Slika 5: Komunikacijske akcije o mogućnostima financiranja

Predstavljanje rezultata projekata, dobre prakse, specifičnih mjera ili strategije

Koriste se različita događanja i kanali komunikacije za predstavljanje rezultata, projekata, mjera i LRS-a te je većina LAG-ova istaknula kako provodi takve aktivnosti. Najzastupljeniji oblik je informiranje putem mrežnih stranica LAG-ova i društvenih mreža, te nadalje kroz radionice, info dane i prezentacije kao i kroz gostovanja u emisijama i objavom članaka u lokalnim medijima. Informiranje o strategiji se prije svega odnosi na tijela LAG-a - Skupština i Upravni odbor. Nekoliko LAG-ova je napravilo ili planira napraviti video prezentacije uspješno provedenih projekata kao i interaktivne karte projekata, što je istaknuto i kao nadomjestak u situaciji COVID-19 epidemije kao zamjena za aktivnosti uživo. Ističe se primjer pojedinih LAG-ova kako se i samo evaluacijsko izvješće o radu LAG-a objavljuje na mrežnoj stranici. Zanimljiv je primjer CLLD koordinacije LAG-ova Primorsko-goranske županije koji su zajednički organizirali predstavljanje rada i rezultata LAG natječaja. Većina ispitanika, njih 77%, ističe kako su organizirali predstavljanje rezultata određenih projekata, primjera dobre prakse, specifičnih mjera ili cijele strategije, dok ih 23% nije organiziralo navedeno predstavljanje (slika 6).

Slika 6: Organiziranje predstavljanje rezultata

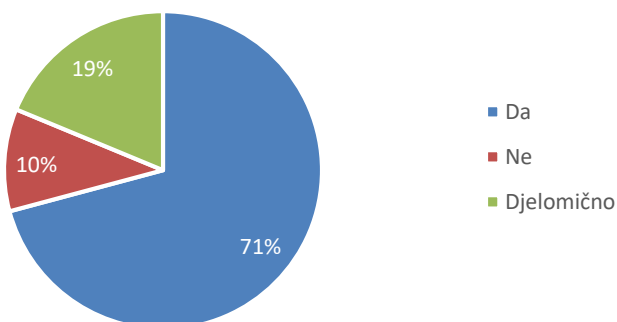

Aktivnosti konzultacija o potrebama, zadovoljstvu korisnika

LAG-ovi navode da se većinom komunicira osobno s korisnicima ili telefonski te kroz radionice o provedbi mjera/tipova operacija, održavaju se posebne radionice s korisnicima kojima su odobreni zahtjevi. Mrežne stranice se također koriste za postavljanje pitanja i objavljivanje odgovora tijekom pojedinog natječaja kao i za provedbe anketa među korisnicima, iako se ističe kako je osobni kontakt pružao kvalitetniji uvid u potrebe kao i izgradnju odnosa s korisnicima. Većina ispitanika, njih 71%, ističe kako su proveli aktivnosti kako bi se saslušali zahtjevi i potrebe s kojima su se korisnici susreli u pogledu uvjeta za odobravanje projekata, aktivnosti podrške od strane LAG-a ili zadovoljstva korisnika s obzirom na čitav proces, dok ih 10% ističe kako nisu proveli aktivnosti, te je 19% istaknulo da su djelomično proveli aktivnosti (slika 7).

Slika 7: Prikupljanje povratnih informacija korisnika

Jeste li proveli aktivnosti kako bi se saslušali zahtjevi i potrebe s kojima su se korisnici susreli u pogledu uvjeta za odobravanje projekata, aktivnosti podrške od strane LAG-a ili zadovoljstva korisnika s obzirom na čitav proces

U nastavku je nekoliko citata ispitanika o načinima komuniciranja s korisnicima:

- *Za sve korisnike LAG natječaja organizirane su radionice bilo nakon izdavanja Odluka o odabiru projekata na razini LAG-a, bilo nakon izdavanja Odluka o odobrenju od strane APPRRR nakon provedene kontrole odabranih LAG projekata. Na radionicama su korisnicima pojašnjeni svi daljnji koraci koje trebaju poduzimati, koje su obveze tijekom provedbe i nakon dovršetka, kako će zatražiti isplate ostvarene potpore i u kojim rokovima. Saslušani su njihovi upiti vezano uz konkretna ulaganja te su po potrebi upiti proslijeđeni u APPRRR. Tijekom cijele provedbe projekta korisnicima je LAG na raspolaganju za savjete, informacije i podršku.*
- *Trenutno je u fazi evaluacija strategije te se kroz anketne upitnike i polustrukturirane intervjuje izvlače podatci o zahtjevima i potrebama korisnika kako bi se cijeli proces u budućnosti poboljšao. Skupljeni podatci su relevantni te će se primijeniti prilikom izrade iduće strategije.*
- *Telefonski intervju sa korisnicima koji su odobreni na provedenim LAG natječajima, razgovori sa korisnicima kod kojih smo bili u posjeti lokacije ulaganja prije isplate druge rate. Također razmjenjujemo informacije s potencijalnim prijaviteljima na radionica koje se provode u svrhu animacije korisnika za prijavu na otvorene natječaje. Odlučile smo se za formu razgovora i intervju buduća da smo primijetili bolju odaziv i iskrenije te iscrpnije odgovore nego kod pisanih anketa. Tako smo dobile niz kvalitetnih i korisnih informacija koje će nam pomoći za izradu LRS za iduće programsko razdoblje.*
- *RASPISIVANJE NATJEČAJA: radionice nakon raspisanog natječaja, a prije roka za prijavu projekata; upiti o problematici - putem maila, telefonske i fizičke konzultacije*
NAKON ODOBRENJA PROJEKTA: radionica sa prezentacijama, jasnim pismenim i usmenim uputama o provedbi, upute i pomoć oko financijske provedbe, kontakti telefonski i mailom o izradama izvješća o napretku, konzultacije stalne s korisnicima oko planiranih aktivnosti projekta, kontrole na terenu i uvidi u provedbu
Kontinuirana suradnja LAG-a sa djelatnicima Savjetodavne službe koji se pozivaju na radionice te sve gore navedene aktivnosti pokazale su se ako učinkovit način komunikacije s korisnicima u cjelokupnom procesu - završno do konačne isplate nakon provedbe.
- *Članovi i suradnici redovito se pozivaju na sudjelovanje u javnom eSavjetovanju za mjere relevantne za LAG područje, provode se individualne i grupne konzultacije kod značajnijih promjena regulatornog okvira na nacionalnoj razini, a na radionicama (posebice za TO iz LRS) korisnike se provodi kroz proces prijave, te nakon donošenja konačne Odluke o dodjeli sredstava*

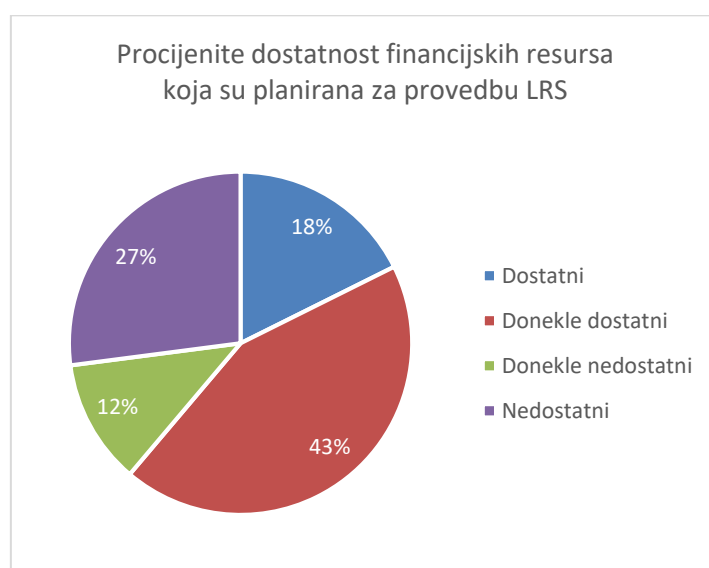
od strane APPRRR-a na ciljanim sastancima s odabranim korisnicima dobivaju konkretne informacije o rokovima, obvezama i odredbama Ugovora/Odluka. Anketni upitnik o zadovoljstvu podrškom LAG-a provedena je u okviru započete međuevaluacije i vjerojatno će se ponoviti zbog lošeg odaziva.

Rezultati istraživanja među članovima LAG-ova

Zadovoljstvo kvalitetom LRS i izazovi

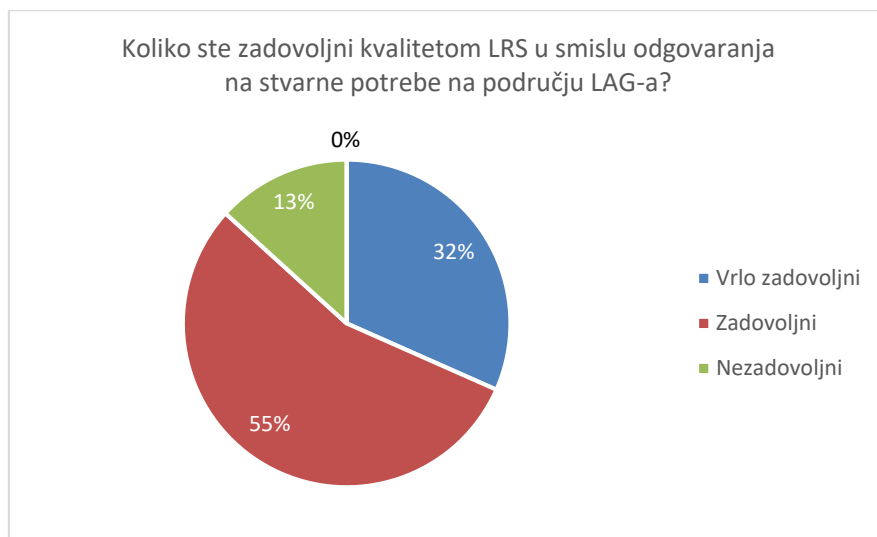
Dionici vezano za izazove u vezi s provedbom LRS-a ističu kako su sredstva dostatna odnosno donekle dostatna za provedbu same LRS. Oko petine ispitanika, njih 18%, ističe kako su dostatni financijski resursi za provedbu LRS-a, dok ih većina, njih 43%, smatra da su donekle dostatni. 12% ispitanika smatra kako su financijski resursi donekle nedostatni, te ih 27% smatra da su nedostatni (slika 8).

Slika 8: Dostatnost financijskih resursa za provedbu LRS

U svojim odgovorima članovi LAG-ova ističu administrativni teret prema potencijalnim prijaviteljima kao značajan izazov u provedbi LRS. Članovi, u pojedinim područjima, kao izazov u animaciji korisnika vide i nedostupnost, udaljenost od sjedišta LAG-a i mjestima gdje se provode aktivnosti (prije svega na otocima). Većina dionika je vrlo zadovoljna ili zadovoljna kvalitetom LRS-a u vidu odgovaranja na stvarne potrebe. No, dio članova (OPG-ovi, udruge i JLS-ovi) prepoznaje usmjerenost na nacionalno definirane mjere/tipove operacija te nemogućnost dovoljne prilagodbe lokalnim potrebama i specifičnostima. Gotovo trećina ispitanika, njih 32%, vrlo je zadovoljno kvalitetom LRS u smislu odgovaranja na stvarne potrebe na području LAG-a, dok ih je većina, njih 55%, zadovoljno. 13% ispitanika ističe da su nezadovoljni kvalitetom u ovom aspektu (slika 9).

Slika 9: Zadovoljstvo kvalitetom LRS-a u vidu odgovaranja na stvarne potrebe?

U nastavku je nekoliko citata ispitanika o izazovima u provedbi LRS-a:

Vrsta organizacije	
JLS	<i>Nedostatak većih finansijskih sredstava za realizaciju konkretnih i većih projekata koji su navedeni u strategijama, ali to je problem kod većine strategija. Infrastrukturni razvojni projekti igraju najveću ulogu u razvoju neke sredine, ali za takve projekte se ne nude dostatna finansijska sredstva. Ako se i nude sredstva, u većini slučajeva onaj tko želi prijaviti takav projekt nije prihvatljivi prijavitelj u natječaju. Naravno strategija na to ne može utjecati.</i>
JLS	<i>Najveći izazov jesu neriješeni imovinsko pravni odnosi tj. nesređene zemljišne knjige te neusklađenost katastra i zemljišnih knjiga, a navedeno je glavni preduvjet za realizaciju bilo kojeg razvojnog projekta koji bi trebao pridonijeti podizanju razine kvalitete života na našim otocima.</i>
Turistička zajednica	<i>Provedba LRS-a je teško moguća obzirom na jako puno područja koja se trebaju poboljšati, te na oskudna finansijska sredstva koja bi trebala omogućiti potpunu realizaciju LRS-a. Stoga bi trebalo predvidjeti kategorizaciju prioriternih aktivnosti, te konkretnije definirati ciljeve i aktivnosti LRS-a te što želimo postići na koncu razdoblja za koje je sastavljen LRS</i>
Turistička zajednica	<i>Usklađivanje sa nametnutim procedurama od strane APPRRR. Naime kroz usklađivanje je došlo do nemogućnosti prilagodbe mjera lokalnoj razini gdje na kraju ljudi nisu imali osjećaj da mogu zaista sudjelovati u kreaciji LRS.</i>
Udruga	<i>Najveći izazov su kruta pravila koje su nadležna tijela postavila te što su LAG natječaji morali strogo slijediti nacionalne mjere te je time onemogućena stvarna prilagodba LRS lokalnom području i njegovim potrebama.</i>
OPG	<i>Općenito bih rekao da je nema. Više-manje je mrtvo slovo na papiru. Ako se sagleda proračun LAG-a u godini dana ispada da je LAG svrha sam sebi. Ne bih htio omalovažavati nikoga, ali rezultati rada LAG-a rekao bih da ne opravdavaju njegovo postojanje. Skupljanje informacija uokolo i objave na stranicama te godišnje 1 natječaj od 100 000 za pomoć članovima su zbilja premalo da bi se govorilo o nekakvim "strategijama". Trenutni natječaj ekvivalent 6.3.1. natječaju koji se provodi kroz LAG rekao bih da je prvi od postojanja LAG-a. Ne mogu reći da za moj OPG postojanje LAG-a i LRS-a znači previše.</i>

Udruga proizvođača	<i>Nedovoljno financijskih sredstava. Loša situacija na tržištu. Nedovoljno skladišnih kapaciteta i lanac distribucije. Slabe organizacije proizvođača jer nemaju potporu gotovo od nikoga, samo deklarativnu.</i>
OPG	<i>Najveći izazovi dolaze, među ostalim i zbog staračkog stanovništva. To znači da je veliki broj gospodarstava koja za nositelja imaju osobu starije životne dobi, time osobe nisu upoznate s administracijom i teško prate sva administriranja koja su potrebna. To je ujedno i veliki izazov, kako takva gospodarstva animirati i uključiti u provedbu LRS. Također, zakonski okviri koji se često mijenjaju te je zapravo došlo do toga da se prilagođavamo nečemu što je propisano od strane većeg tijela, a time narušavamo ono što je elementarno i osnovno potrebno lokalnom stanovništvu i poljoprivrednicima. Zbog usklađenja s nacionalnim okvirima, ukinute su neke mjere za koje je bio potencijalni interes, te se na terenu nailazi na nezadovoljstvo i nepovjerljivosti korisnika.</i>
OPG	<i>Zbog čestih promjena zakonskih odredbi teže je prilagoditi tekst LRS; ukidanje pojedinih mjera za koje je u početku vladao interes, a anketom na terenu utvrđeno je da je interes manji od početnog; zbog navedenog teško je bilo prilagoditi tekst i provoditi odredbe postojeće LRS.</i>
JLS	<i>Provedba natječaja i obrada prijava - LAG provjerava prijave i onda opet mora Agencija sve pregledati i obraditi što produljuje proces dodjele potpora. Također, trebalo bi biti više komunikacija između korisnika i LAGa po pitanju provedbe natječaja, te savjeta prilikom pripreme projekata jer se često od strane LAGa ne dobiju relevantne informacije potrebne za prijavu projekta. Fali koordinacije i usklađenosti između Agencije, LAG-a i korisnika/prijavitelja.</i>

Rezultati istraživanja među dionicima LEADER-CLLD-a

Nacionalni dionici provedbe LEADER-CLLD pristupa kao ključne izazove u primjeni LEADER pristupa kroz provedbu LRS-ova i rad LAG-ova vide prije svega u kapacitetima LAG-ova kao i protoku informacija između dionika te međusobnog uvažavanja. Konkretno gledajući na LRS u nastavku izdvajamo neke od navedenih izazova:

- Razina znanja osoblja LAG-a u vezi PRR, obrade prijava i ostalog u vezi provedbe LRS; pred-financiranje tekućih troškova LAG-a, način podnošenja prijave na LAG natječaj, manji iznos iz EPFRR za provedbu LRS u odnosu na druge države članice;
- Potrebu za jačanjem kvalitetne i inkluzivne suradnje/rasprave/uvažavanja stručnih mišljenja strukovnih organizacija za provedbu LEADER/CLLD-a u Republici Hrvatskoj koje obuhvaćaju u svom radu većinu LAG-ova
- Kreiranje cjelokupnog implementacijskog modela provedbe LRS (Smjernice, Sporazum o suradnji, aktivacija operacija), edukacija LAG-ova. Izazov u tom smislu je bio u tome hoće li LAG-ovi na postavljenim principima moći provoditi LRS jer je provedba LAG natječaja zahtjevan posao. Iz sadašnje perspektive procijenjeno je kako se u tome uspjelo. Za provedbu mjere 19 su u ovome programskom razdoblju objavljena 2 pravilnika koji su regulirali provedbu LRS. Svaki od tih pravilnika je imao samo jednu izmjenu i dopunu. I jedan i drugi Pravilnik su bili istovjetni u temeljnim zahtjevima i načinu na koji se provodi LRS LAG-ova (izmjene i dopune su bile uvezi jednostavnijih i boljih rješenja i kvalitetnijem tumačenju određenih odredbi). Također Smjernice su mijenjane u svrhu kvalitetnije provedbe tumačenja određenih navoda (s obzirom da i APPRRR po prvi puta provodi LEADER na način da LAG odabire projekte na LAG natječaju).

- Kod izrade LRS, LAG-ovi su uglavnom imali veliki broj broja tipova operacija i broja natječaja koje će provoditi u ovome programskom razdoblju. Dodatno za određene tipove operacija, nije bilo zainteresiranih korisnika. Ovi čimbenici su imali utjecaj na potrebe za izmjenama LRS-ova.
- Strateško planiranje je izazov pogotovo u kontekstu slabije razvijenih sredina kojima manjka stručnog znanja i kapaciteta. Kod dijela JLS-a nije bilo razumijevanja za važnost strateškog planiranja, no tu se svijest promijenila na bolje u posljednje vrijeme. Drugi izazov je participativni pristup koji počiva na širokom partnerstvu dionika, tu je potrebno stjecati još iskustva u primjeni te ojačati kapacitete kako bi se približili primjerima dobrih praksi.

Odgovor na pitanje za vrednovanje i preporuke:

Koja je razina učinkovitosti i kapaciteta LAG-ova za provedbu LEADER pristupa i ostvarenje LRS-a?

Zaključak

Temeljem provedene kvalitativne procjene se može zaključiti da postoji dosta izazova u provedbi a što je i za očekivati obzirom se lokalne razvojne strategije provode po prvi put u programskom razdoblju 2014.-2020. te je trenutno razdoblje u najvećem dijelu period učenja i stjecanja iskustva. Istraživanja su pokazala da postoji velika potreba za jačanjem kapaciteta LAG-ova (educiranost djelatnika, stjecanje specifičnih znanja i iskustava) te je istaknuta pozitivna strana umreženosti i pružanja podrške. Uzimajući u obzir činjenicu da se LEADER pristup provodi po „pojednostavljenom“ principu (iste mjere kao i nacionalne) istaknuta je pozitivna strana pripreme natječajne dokumentacije od strane APPRRR dok dio ispitanika taj isti element smatra ograničavajućim zbog nedovoljne mogućnosti usklađivanja s potrebama pojedinog LAG područja. Većina članova LAG-ova smatra da su LRS-ovi ipak odgovorili stvarnim potrebama područja LAG-a. Iz istraživanja je također razvidno je da će trebati značajno ojačati kapacitete i povećati učinkovitost LAG-ova za provedbu „punog“ LEADER pristupa.

Preporuke

- 1) LAG-ovima se preporuča jačanje kapaciteta za strateško planiranje i provedbu participativnog pristupa na lokalnoj razini.
- 2) LAG-ovi trebaju kontinuirano jačati kapacitete i usmjeravati djelatnike na specijalizirane edukacije prema svojim potrebama.
- 3) LAG-ovima se preporuča što više prakticirati razmjenu znanja i iskustava kroz umrežavanje i „peer-to-peer“ podršku koja je pokazala učinkovitom u dosadašnjoj praksi kao i korištenje naučenih lekcija i najboljih praksi tijekom provedbe.

Napomena: S obzirom da se u sljedećem programskom razdoblju LEADER u Hrvatskoj više neće provoditi po pojednostavljenom pristupu, za sva ograničenja koja su identificirana tijekom dosadašnje provedbe a vezana su uz pojednostavljeni LEADER – nije primjenjivo izdavanje preporuka.

2. Koji su pristupi i izazovi u pripremi i provedbi LRS od strane LAG-ova?

U odgovoru na ovo pitanje za vrednovanje u upitniku prema LAG-ovima, članovima LAG-ova i nacionalnim dionicima upućena su pitanja u sljedećim područjima:

- Dostatni kapaciteti za programiranje LRS sukladno LEADER pristupu i provedbu
- Razina i modaliteti uključenosti lokalnih dionika u rad LAG-ova, provedbu mjera
- Učestalost izmjena LRS i razlozi
- Uključivanje dionika u proces razvoja

U nastavku su prikazani rezultati u pojedinim istraživanjima na pitanja vezana za prethodno navedena područja.

Rezultati istraživanja među LAG-ovima

Izrada lokalne razvojne strategije - pristupi i izazovi

Temeljem provedenog istraživanja LAG-ovi su istaknuli po tri ključna izazova s kojima su se susretali tijekom procesa izrade LRS-a.

LAG-ovi su najčešće iznijeli sljedeće izazove:

1. Vodič za LAG-ove nije bio dovoljno razumljiv djelatnicima LAG-ova u fazi izrade LRS-a pa su stoga LAG-ovi svoje LRS-ove izradili "šire" od traženog. Osim toga su tijekom provedbe strategije morali čekati na aktivaciju tipova operacija i na taj način su morali izbacivati dijelove LRS-ova odnosno tipove operacija koje nisu bile aktivirane od strane APPRRR-a.
2. Pred-financiranje za provedbu aktivnosti izrade LRS-a pokazalo se kao jedan od najčešće spominjanih izazova. Čini se da niti pomoć koju je osigurala Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva kroz Program Europa Plus niti ZEF-ova pomoć kroz kreditna sredstva nisu bila dovoljna.
3. Problem animacije dionika – nedostatna znanja i vještine djelatnika u LAG-ovima o uključivanju lokalne zajednice i njihov aktivni doprinos u procesu izrade LRS-a te nedostatne komunikacijske i moderatorske vještine.
4. Nejasnoće oko toga tko će biti korisnik usluga LAG-ova pa su se mnogi učlanili iz straha da neće moći biti krajnji korisnici sredstava kojima upravlja LAG ako nisu članovi. To je opteretilo LAG-ove s velikim brojem članova koji nisu aktivni, što otežava održavanje skupštine i funkcioniranje drugih tijela LAG-a.
5. Nedostatak razumijevanja LAG-ova o samom procesu planiranja i posljedicama donesenih odluka u smislu odabranih mjera i tipova operacija koje su planirali provesti.
6. Problem pronalaženja podataka i sukladnosti/relevantnost izvora za potrebe izrade LRS-a na lokalnim (općinskim) razinama i razinama naselja.
7. Lokalnim dionicima je bilo teško objasniti pristup u kojemu su mjere koje se obuhvaćaju LRS-om nacionalno postavljene i nije postojala lokalna prilagodba kako bi se odgovorilo specifičnim potrebama.
8. Nedostatak potpore s nacionalne razine za promociju LEADER-a i njegovih vrijednosti.

U nastavku je nekoliko citata ispitanika o izazovima u razvoju LRS-a, kojima se potkrepljuju gore izdvojeni izazovi:

- *Smjernice koje su upućivale na obuhvaćanje što većeg broja tipova operacija, a bez da smo znali način na koji će se LAG natječaj provoditi niti koja su pravila za pojedine TO te smo samim time previše toga pretpostavljali što se kasnije pokazalo vrlo otežavajućom okolnosti te uzrokovalo velike promjene LRS.*
- *Nakon izrade Osnovne analize i SWOT analize područja mjere i tipovi operacija te svi bitni uvjeti bili su zadani na nacionalnoj razini, bez obzira da li su isti prihvatljivi na lokalnoj razini*
- *Nerazumijevanje okoline tj. stanovnika područja kao i čelnika JLS-ova o tome što je LAG, koja mu je svrha te na koji način će se novac koji će se ostvariti dodjeljivati. Uvriježeno mišljenje bilo je kako će JLS-ovi dobiti određenu količinu novaca bez da se javljaju na natječaje, kako će LAG pisati projekte za sve te biti privatna razvojna agencija JLS-ova i sl. Velik problem bila je i dezinformacija kako će sredstva LAG-a moći koristiti samo članovi radi čega je LAG imao gotovo 150 članova od čega je više od 70% bilo pasivno i neaktivno te nezainteresirano za sudjelovanje u radu LAG-a.*
- *Nepostojanje jasnih smjernica nadležnih tijela, Opće smjernice su bile preopćenite. Vodič je izašao kasno i bio je potpuno nejasan.*
- *LRS smo morali izrađivati o vlastitom trošku jer nismo prošli na podmjeri 19.1. PRR-a iz razloga što u trenutku prijave na natječaj nismo imali u sastavu 5 JLS-a.*
- *Provedba LEADER mjere putem podmjere 19.2 temeljena je isključivo na odabranim mjerama Programa ruralnog razvoja RH što je dovelo do nerazumijevanja i nezadovoljstva dionika u odnosu na njihova očekivanja od LAG-a i definiranja tipova operacija.*
- *Zbog nedovoljnih informacija, znanja i iskustva nismo u početku kvalitetno predvidjeli mjere i kriterije odabira projekata. Preširoko smo postavili cijelu stvar, tek smo izmjenama strategija isto izmijenili i prilagodili potrebama i specifičnostima područja. U tom trenutku nismo imali informacija kako će se natječaji za mjere raspisivati. U početku smo previše komplicirali.*
- *Uključiti lokalne dionike u participativni proces, a pri čemu smo većinu stvari morali kopirati PRR. U takvom procesu sudionicima nije bilo jasno što se od njih očekuje kroz participativni proces niti je proces zaista mogao biti participativan. Ušli smo u njega s previše nepoznanica, a nismo mogli samostalno kreirati mjere niti tipove operacija.*
- *Imali smo problema zbog nemogućnosti pribavljanja točnih i istinitih podataka od regionalnih i državnih institucija koje su nam bile bitne za izradu strategije i analizu stanja. Dobiveni podaci iz više izvora često nisu bili istovjetni.*
- *Prvi puta smo izrađivali LRS, LAG je u postojećem obliku djelovao izuzetno kratki period te nije postojao prethodni ozbiljniji rad "na terenu" s lokalnim dionicima i općenito je cijela provedba Mjere 19 bila u "magli" te je bilo vrlo teško komunicirati svrhu cijelog procesa i koji će biti njegov konačni ishod. Ujedno nismo mogli niti dati vremenski okvir u kojem će se LRS operacionalizirati pa su dionici imali osjećaj da sudjeluju sudjelovanja radi. Prvi LAG natječaj raspisan je 2 godine nakon donošenja LRS.*
- *Evaluacija je bila postavljena tako da bodovi nose određenu svotu novaca, 17.000 EUR, s tim u svezi danas nitko ne primjenjuje korekcije spram dodijeljenih novaca po evaluaciji i promjena koje su se dogodile određenim LAG-ovima (primjerice spajanje većeg teritorija LAG-a ili smanjenje itd.) U redu je ako mi kažemo da se evaluira trenutno stanje LAG-a u trenutku prijave, ali po toj logici ne može evaluacijski grid biti intencija budućeg poslovanja (transnacionalni projekti suradnje nose više bodova), a u realnosti danas revidirane su LRS u kojima nema tih projekata jer takav oblik suradnje nije moguće izvesti (nemaš s kim).*

LAG-ovi su, u odnosu na istaknute izazove u pripremi LRS, naveli iscrpne prijedloge što bi se trebalo promijeniti, a mogu se sažeti u sljedećih nekoliko točaka:

- LRS treba što više prilagoditi lokalnim potrebama, a ne prepisivati mjere i tipove operacija s nacionalne razine. Takav pristup dovodi do toga da stručne službe te izvršna tijela LAG-a nemaju potrebu za boljim poznavanjem lokalnih prilika jer slabo doprinose u razvoju koristeći pristup „odozdo prema gore“. To dovodi, s vremenom, do slabljenja partnerstva i porastom nezadovoljstva među zaposlenima u LAG-ovima.
- Smanjenje broja odabranih mjera/tipova operacija za financiranje jer je iskustvo u provedbi sada potvrdilo gdje su najveće potrebe i interesi lokalnog stanovništva na području LAG-ova.
- Nužnost osiguravanja sredstava za pred-financiranje aktivnosti izrade LRS.
- Jačanje promocije LEADER-a na nacionalnoj razini kao i jačanje svijesti o LEADER pristupu na razini Upravljačkog tijela i APPRRR-a.
- Pojednostaviti način prijave na natječaj, preusmjeriti formalnu obradu kompleksnijih natječaja (poput 7.4.1) na Agenciju za plaćanje budući da su za provedbu potrebna određena znanja iz područja građevinarstva i zakonodavstva, a predmeti su kompleksni. Pri tome se rad LAG-a može koncentrirati na pomoć malim poljoprivrednicima i udrugama od lokalnog značenja koji ne zadovoljavaju kriterije za javljanje na nacionalne natječeaje (ne ostvaruju dovoljan broj bodova kod prijave).
- Potrebna je manje opsežna analiza stanja, tj. obrada manjeg broja podataka te uklanjanje nepotrebnih podataka koji ne doprinose ostvarenju ciljeva LRS-a.
- Definiranje kraće i jasnije verzije LRS s manje kratkoročnih i srednjoročnih odrednica koje uvjetuju stalno mijenjanje LRS-a radi usklađivanja strateškog dokumenta s operativnim radom.
- U svrhu ostvarenja veće djelotvornosti i ostvarenja strateških ciljeva potrebno je omogućiti više-fondovsko financiranje projekata, tj. dozvoliti da se osim mjera iz PRR mogu koristiti i drugi fondovi kako bi se mjere i tipovi operacija u LRS-u mogli odgovoriti potrebama dionika LAG područja-.

U nastavku je nekoliko citata ispitanika o prijedlozima za budući pristup kojima se potkrepljuju gore izdvojeni izazovi:

- *Sada smo u boljoj poziciji za izradu LRS, imamo jasnu mrežu lokalnih suradnika koji su voljniji participirati, potencijalni korisnici bolje razumiju kako funkcioniraju LAG natječaji te su vidjeli da postoji "korist" od LAG-a za lokalnu zajednicu te će nam u tom dijelu biti puno lakše odraditi participativni proces čak i ako ostanu postojeći uvjeti copy-pasteanja mjera (iako snažno zagovaramo da to ne bude slučaj). Stoga bismo temeljem znanja koje sada imamo drugačije koncipirali sam participativni proces i bolje ga prilagodili različitim dionicima te se fokusirali na konkretne stvari.*
- *LRS treba što više prilagoditi lokalnim potrebama, a ne prepisivati mjere i tipove operacija s nacionalne razine, jer to predstavlja nesvrhovito korištenje ljudskih resursa zaposlenih u LAG-ovima. Također na ovaj način stručne službe te izvršna tijela LAG-a nemaju potrebu za boljim poznavanjem lokalnih prilika jer slabo doprinose u razvoju po bottom-up principu. To dovodi s vremenom da slabljenja partnerstva i porastom nezadovoljstva među zaposlenima u LAG-ovima.*
- *Kada bi mogli rado bi LRS sastavili na način da se dodijeljena alokacija ulaže u projekte za koje LAG determinira potrebu tj da se ne kopiraju nacionalne mjere i ograničenja koja su zadana u njima. Svaki LAG najbolje poznaje svoje područje te je svjestan ograničenja i mogućnosti kojim njegovo ruralno područje raspolaže, te samim time može ciljano ulagati sredstva u razvoj onih aspekata koji će donijeti naviše prosperiteta gospodarstvenicima, poljoprivrednicima te ostalom stanovništvu ruralnog prostora.*
- *Povećati autonomiju u provedbi LRS-a. LAG piše pravila i definira broj natječaja, a u odnosu na nacionalni PRR drži se osnovnih okvira ili načela provedbe.*

- *Riješiti status LAG-ova budući da su LAG-ovi udruge koje nemaju dovoljnu snagu na svom lokalnom terenu jer JLS ne prate u dovoljnoj mjeri i ne podržavaju rad LAG-a.*
- *LEADER nije mrtvo slovo na papiru, nije neka utopija. LEADER postoji i primjenjuje se u svom izvornom obliku u drugim državama. Imamo osjećaj da iz neznanja i straha nadređenih institucija LEADER u RH nije pravi LEADER, nego se kroz njega pakuje nešto "sigurno i poznato" poput nacionalnih mjera PRR RH.*
- *Pravovremeno adekvatno educirati LAG djelatnike kao i izrađivače LRS kako bi na što kvalitetniji i realniji način ista mogla biti izrađena. Poticati više marketniške kanale te više omogućiti komunikaciju s lokalnim dionicima koji su najvažniji prilikom izrade predmetnog dokumenta.*
- *Jačanje nacionalne promocije LEADER-a kao obaveznog EU alata/metode za integriran lokalni razvoj. Jasne nacionalne smjernice za pripremu LRS i njezinu implementaciju, dostavljene LAG-ovima prije početka pripreme nove LRS.*
- *Prilikom ocjene LRS-a od strane provedbenog tijela nije se moralo dokazivati da je LAG poštovao u cijelosti načela LEADER pristupa, niti se obveze poštivanja tih načela provjeravaju naknadno. Predstavnici civilnog i gospodarskog sektora su promatrači u upravnim tijelima LAG-a i uvijek prihvaćaju ono što im se nametne od strane JLS-a čime se krše načela. Ne postoji sistem kontrole provedbe tih načela niti sustav kažnjavanja onih koji ih ne poštuju. Da je tome tako svjedoče patološke pojave u provedbi LAG natječaja kada su pojedini LAG-ovi podnosili zahtjeve za isplatu umjesto korisnika, te velik postotak odbijenih projekata od strane APPRRR.*
- *Da bi se najbolje iskoristila predviđena sredstva, dobila najveća korist i ostvarili strateški ciljevi potrebno je omogućiti višefondovsko financiranje projekata. Prilagoditi projekte, mjere i natječaje stvarnom stanju na terenu, a ne kopirati i raspisivati mjere sa državnog nivoa.*
- *Omogućiti da barem u manjem dijelu LAG kreira mjere kojima će se financirati projekti za koje postoji potreba ali se takvo ulaganje ne predviđa već postojećim mjerama PRR koje LAG-ovi preuzimaju u svoje LRS-ove.*
- *Objektivno sagledati te napraviti analize kako bi se donijela odluka o Mjerama koje će se provoditi i načinu dodjeljivanja bodova, obzirom da upravo stvaranje kriterija bodovanja u prethodno odabranim mjerama određuje smjer u kojem će se sredstva iskoristiti.*
- *Osigurati veću vidljivost na terenu - animacija korisnika na terenu se drastično smanjila kada je LAG počeo provoditi LAG natječaje budući da je administrativno opterećenje iznimno povećano u odnosu na prethodne godine stoga LAG više nema toliko vremena provoditi animaciju "na terenu"*

Temeljem prethodno istaknutih iskustava i izazova LAG-ovi su istaknuli lekcije koje su naučili tijekom razvoja i provedbe dosadašnje LRS, od kojih se izdvajaju sljedeće:

- LAG-ovi, nakon dosadašnjeg iskustva, smatraju kako oni, ali i ostali lokalni dionici, posjeduju bolje razumijevanje procesa kako su ga (tijekom provedbe) zamislile nadležne institucije te imaju više znanja o samom području kao i razumijevanje potreba korisnika. Na taj način su bolje pripremljeni za provedbu participativnog procesa u budućnosti. Od početnog nepovjerenja, kroz djelovanje LAG-ova, prepoznata je njihova uloga u razvoju ruralnog prostora što osigurava bolju uključenost sve većeg broja dionika u sam rad LAG-ova.
- Prikupljanje podataka za izradu LRS traži dosta vremena. Treba jasno definirati vrijeme potrebno za provedbu tih aktivnosti, jer je jedan od glavnih čimbenika odaziva i sudjelovanje dionika. No ističe se kako sami statistički pokazatelji nisu realan prikaz situacije područja te treba uložiti napor na prikupljanje kvalitetnih i korisnih podataka.
- Jačanje umrežavanja s LAG-ovima na nacionalnoj i EU razini.

- Prilikom izrade LRS treba se usmjeriti na određeno područje odnosno određene mjere/grupe intervencija (povezanih/integriranih aktivnosti) umjesto ići u veliki broj mjera/intervencija koje je kasnije teško provesti s obzirom na kapacitet LAG-a i strogost kontrolnog tijela u postupanju i kontroli.
- Kao mogućnost pojednostavljenja provedbe LRS moguće je definiranje podstrateških (operativnih) akata kojima bi se trebalo definirati specifičnosti provedbe s obzirom na dugi rok trajanja strategije i česte promjene do kojih dolazi tijekom provedbe LRS. Pri tome se ističe važnost mogućeg više-fondovskog financiranja i prijavljivanja odnosno mogućnost provedbe projekata, iz drugih operativnih programa/fondova.
- Osigurati kvalitetni doprinos vanjskih stručnjaka u pripremi LRS, provjeriti njihovu kompetentnost i kvalitetu rada.

U nastavku je nekoliko citata ispitanika o naučenim lekcijama kojima se potkrepljuju gore izdvojene lekcije:

- *Potrebno je uložiti puno više napora u animaciju ljudi, poticanje njihovih ideja, ohrabrivanje za njihovo dijeljenje ideja koliko god možda zvučale kao fantastika i prikupiti što je više moguće projektnih ideja u svakoj fazi realizacije. Upravljačka i Provedbena tijela (na nacionalnoj razini) moraju biti dostupna svakom čovjeku i spremna surađivati sa svakim čovjekom.*
- *Lekcija broj jedan je bila da kriteriji za dodjelu bodova, a po kojem se dodjeljuju sredstva nisu bila prilagođena razvijanju najnerazvijenijih dijelova RH, a koja je bi trebala biti osnovna misao i nit vodilja svih EU fondova. Naime, dodijeliti potporu na način da se daje veći broj bodova, a samim time i novca područjima s više ljudi, nego onima s manje, je apsurdno, jer time zapravo ulažemo u razvijenija područja koja su gušće naseljena više novca, dok se na područjima slabije razvijenim i slabije naseljenim, ulaže manje.*
- *Naučili smo kako je potrebno uložiti iznimne napore u edukaciju stanovništva obzirom da vlada mišljenje kako su svi natječaji namješteni i unaprijed dogovoreni. Naučili smo kako su apetiti JLS-ova iznimno veliki no kako su spremni uložiti obrnuto proporcionalnu količinu napora u pripremu projekata. Naučili smo da ono što je definirano PRR-om na nacionalnoj razini ne odgovara potrebama koje se javljaju na našem području.*
- *Provedba natječaja okupira veliki dio radnog vremena zaposlenika čime se smanjuje temeljna uloga LAG-a a to je animacija korisnika, procedura provedbe LRS je kompleksna i dugotrajna, ograničenja s kojima smo se susreli u provedbi nije se moglo anticipirati prilikom izrade LRS. Česte izmjene pravilnika također traže da se potroši velika količina vremena na praćenje izmjena propisa. Potrebno je sistematično i trajno pratiti izmjene pravilnika i zakona, potrebno je mnogo realnije predviđati vremenske okvire unutar kojih je realno moguće izvršiti određene projekte (vrijeme provedbe natječaja je uvijek duže od planiranog zbog brojnih dopuna dokumentacije i dodatnih pojašnjenja, također, sva tijela uključena u provedbu takvih natječaja treba koordinirati i skupiti što iziskuje određeno vrijeme jer su članovi tijela zaposleni na drugim poslovima i imaju druge obaveze)*
- *Prilikom izrade LRS naučili smo na koji način primjenjivati Bottom-up pristup, upoznali smo svoje područje, te se na taj način upoznali sa snagom i slabostima, prilikama i prijetnjama (SWOT analiza).*
- *Ne pouzdati se da operativna razina upravljačkog tijela za provedbu (APPRRR) zna u svakom trenutku šta radi i kako nas navodi te naređuje određene procedure kojima krše potpisani Sporazum sa LAG-ovima. Lekcija naučena kroz poznanstva ljudi u MP i APPRRR koje moramo gledati kao individualne kvalitete pojedinaca za koje znamo da imaju znanja i možeš s njima raditi*

i dogovarati se, no sustav ne valja "jedan priča jedno, drugi drugo", a ti kao LAG snosiš odgovornost. Lekcija naučena da kad šalješ pismo da ti se nešto objasni, razjasni ili odgovori... no ako ga i dobiješ nekim slučajem (nakon 6 mjeseci) dobit ćeš ga u kopiranom obliku nekog članka zbog kojeg i šalješ upit jer je dvosmislen i nedorečen.

- *Kako bi se LRS kvalitetno i realno izradila, potrebno je imati izuzetno kvalitetnu SWOT analizu koja će na najbolji način prikazati stanje na području LAG-a te prikazati koje su to realne potrebe. Osim toga, potrebno je pronaći najtočnije SMART ciljeve koji će biti ostvareni putem intervencija u LRS. No sve to nije bilo moguće izraditi kvalitetno budući da kako djelatnici tako i konzultanti koji su pisali LRS nisu imali dovoljno informacija/podataka.*
- *Danas bolje poznajemo stanje i potrebe na svom području, te samim time kvalitetnije možemo i planirati te provoditi buduće natječe. Treba više opreza kod određivanja kriterija odabira s obzirom na njihovu važnost.*
- *Potrebno je raditi na jačanju suradnje s javnim sektorom, odnosno jedinicama lokalne samouprave u cilju povećanja animacije lokalnog stanovništva, ali i s gospodarskim. U našem slučaju civilni sektor je bio dovoljno aktivan i uključen.*
- *Smatramo da smo prilikom izrade prve LRS obavili teži dio kojeg neće biti u daljnjem razdoblju a odnosi se na edukaciju i informiranje o LEADER pristupu i načinu i svrsi djelovanja samog LAG-a. Dionici su tijekom proteklih godina rada LAG-a osvijestili njegovu ulogu, mogućnosti i način djelovanja te će nova strategija zasigurno biti kao što je i zamišljeno odraz potreba svih dionika pa će intervencije odnosno izmjene biti u manjem obimu*

Tijekom samog definiranja ciljeva LRS, LAG-ovi su naveli izazove kako bi se obuhvatile prepoznate potrebe područja LAG-a te su u nastavku istaknuli neki od navedenih:

- Otežano je bilo u potpunosti povezati ciljeve sa tipovima operacija koje su im raspolaganju i obrnuto. Ciljevi bi trebali biti formulirani na način da bude osigurano njihovo ostvarenje kroz M19 PRR-a ili druge fondove.
- Iznos dostupnog financiranja često nije bio dostatan za ostvarenje ciljeva LRS u opsegu kako je bilo definirano samom strategijom.
- Identifikacija ključnih dionika te njihovo uključivanje, kao i razvoj stručnih kadrova koji bi osigurali pomoć pri definiranju ciljeva i postavljanju realnih pokazatelja uspjeha.

U nastavku je nekoliko citata ispitanika o izazovima pri definiranju ciljeva LRS-a kojima se potkrepljuju gore izdvojeni izazovi:

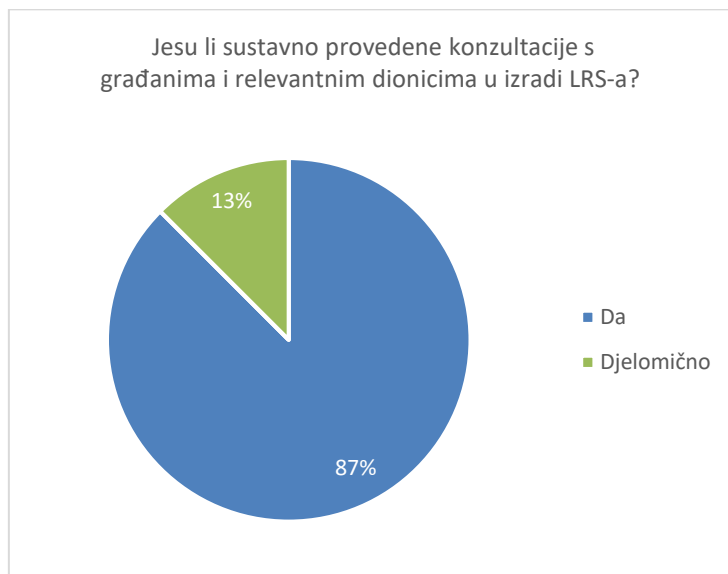
- *Nakon postizanja širokog dogovora o tome što zajednica želi promijeniti, tko može pomoći u postizanju tog cilja, i o širokom području intervencije, može se ići dublje u detalje o načinu na koji se to može postići pripremom LRS. Za to su potrebni objektivni ciljevi i činjenice o snagama, slabostima, prilikama i prijetnjama s kojima se suočava područje, kao i potpuna uključenost zajednice kako bi svi shvatili kako ti čimbenici utječu na njihove osnovne potrebe i kako se njima može upravljati. Čim postoji vizija (dogovor zajednice) o tome što se želi postići u svojem području i nakon napravljene SWOT analize, mogu se početi postavljati ciljeve strategije.*
- *Bilo je teško definirati ciljeve, jer je bilo neizvjesno što će se i kako odvijati. Zbog navedenog razloga odabrano je puno više ciljeva nego je u konačnici i provedeno.*
- *Usklađenost ciljeva prema zadanim tipovima operacija iz Programa ruralnog razvoja, što nije u skladu s bottom-up pristupom.*
- *Glavni izazovi su bili prepoznati sve ciljeve i uklopiti ih u LRS uzevši u obzir veliku različitost dijelova LAG-a.*

- U definiranju ciljeva LRS glavni izazov je bio kako stanovništvu predložiti razvoj područja LAG-a s obzirom na utvrđene slabosti područja, kao što su: nekonkurentni poljoprivredni proizvodi postojećih PG-a radi proizvodnje temeljene na zastarjeloj tehnologiji, nezainteresiranost novim pristupima poljoprivredne proizvodnje od strane vlasnika PG-a, visoka životna dob većine vlasnika PG-a glavni je uzrok nezainteresiranosti za novu tehnologiju te ekološki pristup, nizak standard društvene infrastrukture, nedovoljna promocija kulturnih i prirodnih bogatstava.
- Izazova nije bilo puno budući da su ciljevi bili izrađeni temeljem postojećih mjera/podmjera/tipa operacije iz Programa ruralnog razvoja. LAG je imao nekoliko mogućnosti oko izbora ciljeva u LRS a isti su trebali biti potkrijepljeni mjerom/podmjerom/tipom operacije iz Programa ruralnog razvoja, što ukazuje na nerealne ciljeve - odnosno, ciljevi koji su unaprijed definirani a nisu rezultat stvarnog istraživanja potreba s područja pojedinog LAG-a.
- Temeljem analize dostavljenih mišljenja lokalnih dionika, ciljevi LRS koji logično proizlaze iz toga su bili puno širi i obuhvaćali su sve aspekte ruralnog razvoja, a što je predstavljalo problem jer dosta prepoznatih potreba područja LAG-a nije moglo ući u prihvatljive mjere koje se financiraju iz PRR (npr. udruge s kvalitetnim aktivnostima kojima također pridonose podizanju kvalitete života ruralnog područja).

Provedba konzultacija s građanima i relevantnim dionicima u izradi LRS-a

Svi LAG-ovi su naveli kako su proveli konzultacije s građanima i relevantnim dionicima u izradi LRS, pri čemu ih je manji dio istaknuo kako su te konzultacije bile provedene u manjem opsegu. Većina ispitanika, njih 87%, ističe da su sustavno provedene konzultacije s građanima i relevantnim dionicima u izradi LRS-a, dok ih 13% ističe da su provedene djelomično (slika 10).

Slika 10: Provedba konzultacija s građanima i relevantnim dionicima u izradi LRS-a

Kao metode koje su korištene u konzultacijama te kakav je njihov doprinos u definiranju ciljeva LAG-ovi su naveli da je korišten široki niz različitih aktivnosti poput konzultacija, radionica (najčešće), istraživanja, prikupljanja projektnih ideja, informativnih radionica, radnih grupa, javnih konzultacija (on-line i off-line), konzultacije jedan na jedan, telefonske konzultacije, radionice za krajnje korisnike, javni uvid za članove Skupštine i Upravnog odbora LAG-a, konzultacija putem e-maila, anketnih upitnika, fokusnih grupa te info dana koje organizira većina LAG-ova. Kao specifične aktivnosti navode se istraživanja za ocjenu rada LAG-a (svi članovi LAG-a i zaposlenici LAG-a) te imenovanje uže Radne

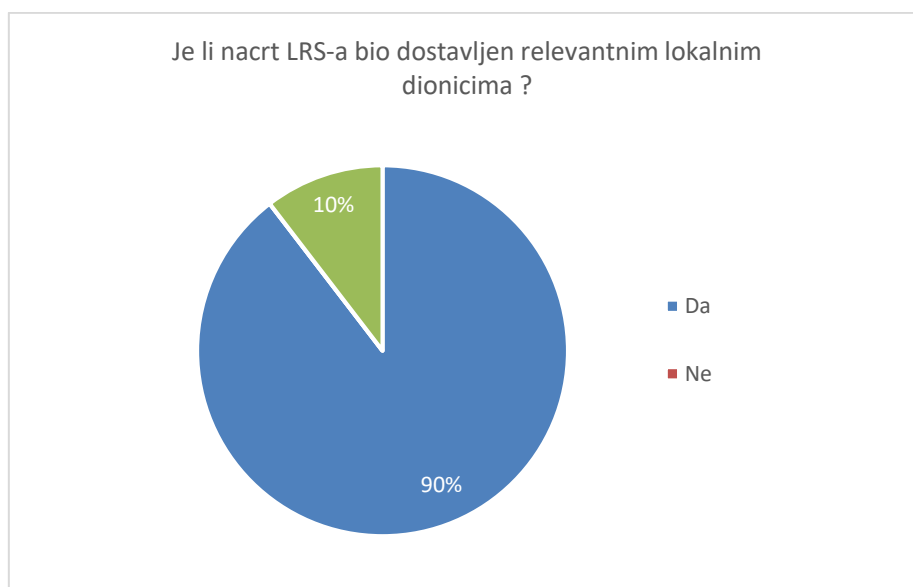
skupine - članovi dijele informacije svojim partnerima izravno ili pute elektroničke pošte svim članovima LAG-a.

U nastavku je nekoliko citata ispitanika o pristupima pri konzultiranju:

- *Osnovana je radna skupina za izradu LRS koju je činila upravljačka struktura LAG-a, koja je brojala 15 članova i osiguravala zastupljenost predstavnika iz javnog, gospodarskog i civilnog sektora, kao i zastupljenost žena. Dodatno su uključena još 3 člana, od kojih su 2 člana profesori na sveučilišnim ustanovama, koji nisu članovi LAG-a. Također provedene su ankete putem upitnika po sektorima (gospodarski, poljoprivredni, turizam; javni i civilni sektor, opći), izrađena je SWOT analiza, održane su radionice te sastanci sa predstavnicima fizičkih i pravnih osoba kao i predstavnicima svih jedinica lokalne samouprave u sastavu LAG-a.*
- *Metode koje su se koristile bile su u obliku radionica. Dakle, konzultant zajedno s djelatnikom LAG-a predstavljaju LRS i njenu funkciju te omogućava sudionicima da daju doprinos u definiranju ciljeva LRS s time da im je bilo ponuđeno nekoliko opcija. Sudionik/dionik nije imao mogućnost samostalnog oblikovanja cilja već biranje već unaprijed definiranih ciljeva. Održalo se 3 radionica s time da se nije gledala sektorska reprezentativnost već se išlo po principu udaljenost JLS-a/člana.*
- *Do dionika je LAG inicijalno dolazio putem članskih organizacija (poput udruženja obrtnika, sektorskih udruga, zadruga) kako bi osigurao izazov, te kroz sektorske i multisektorske radne skupine i kontaktiranjem ključnih dionika u zajednici koji imaju sposobnost biti ambasadorima pristupa, te putem izlaganja na vijećima JLS i na razini mjesnih odbora.*

Na pitanje da objasne na koji način su prikupljeni komentari na nacrt LRS-a, LAG-ovi navode da su u procesu izrade LRS-a podijelili radne materijale putem prethodno navedenih metoda, te se izdvaja navod da je prije svega korišteno e-savjetovanje putem mrežne stranice. Dodano se navodi da da putem e-savjetovanja nisu dobili osobito kvalitetne informacije, pretpostavljaju da je to zbog velikog opsega dokumenata koji su ponuđeni te zbog, u to vrijeme, slabog razumijevanja svrhe LRS. Većina ispitanika, njih 90%, ističe da je nacrt LRS-a bio dostavljen relevantnim lokalnim dionicima, dok ih 10% ističe kako nije bio dostavljen (slika 11).

Slika 11: Dostavljanje nacрта LRS dionicima

Izmjene LRS

Svi anketirani LAG-ovi provodili su izmjene LRS u dosadašnjoj provedbi istih, neki čak i do 5 izmjena, dok je najčešće bilo do tri izmjene LRS (uključujući i usklađivanja).

Na pitanje o razlozima izmjene i broju izmjena LRS-a, navodi se smanjenje broja TO kako bi se bolje odgovorilo na očekivanu proceduru (kako bi se prilagodili vremenskom okviru i mogućnostima dokumentacije/aktivacije APPRRR-a) provedbe natječaja, ali i potrebe korisnika. Jedan LAG navodi da su dva puta mijenjali LRS kako bi povećali alokacije na LAG natječaju (najčešće), jednom su radili neke tehničke izmjene i prilagodbe te su posljednji, četvrti put mijenjali LRS radi mogućnosti dodavanja dodatnih i izmjene kriterija odabira.

LAG-ovi navode kako su u procesu izmjena LRS-a uključivali lokalne dionike. Izdvojen je navod jednog LAG-a kako se prilikom izmjena nisu provodile dodatne konzultacije, jer iste nisu imale smisla budući je potreba za izmjenama bila rezultat promijenjenih okolnosti i zahtjeva s nacionalne razine.

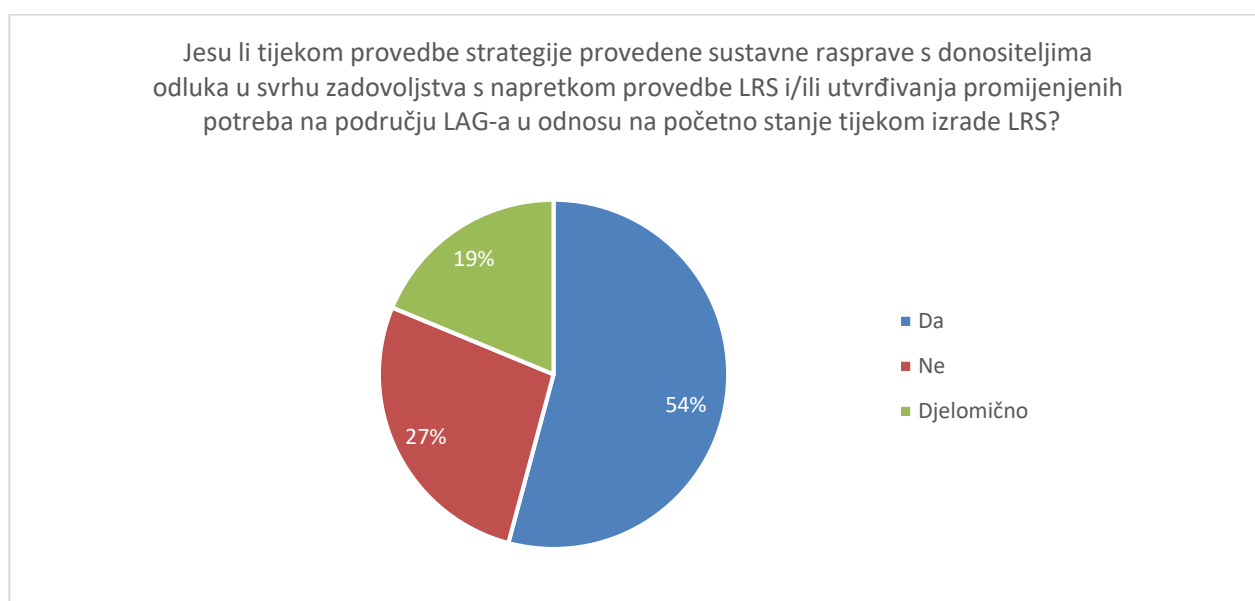
U nastavku je izdvojeno nekoliko citata ispitanika o uzrocima izmjena LRS-a:

- *Prva izmjena rađena je kao bi se napravio dokument koji je provediv (uključeni dionici, način je opisan u jednom od prethodnih pitanja). Druga izmjena izrađena je kako bi se povećala alokacija za 1 LAG natječaj te kako bi svi prijavljeni i pozitivno ocjenjeni projekti ostvarili financiranje te kako bi zadovoljili uvjet od 20% odobrenih sredstava - u izmjeni sudjelovala skupština bez dodatnih savjetovanja s ostalim stanovnicima LAG-a jer smo zaključili da daljnja savjetovanja nemaju svrhu zbog toga što nam je APPRRR uvjetovala koje mjere možemo raspisivati i za ove manje financijske preinake nismo imali ni vremena ni volje provoditi konzultacije s zainteresiranom javnosti jer zaista nisu imale smisla niti bi na bilo koji način mogle utjecati na mjere koje su već ranije inkorporirane u LRS. Treća izmjena izrađena je kako bi se prealocirala sredstva da većina prijavljenih projekata na drugom natječaju ostvari financiranje. ovom izmjenom izbačena je i mjera 8 iz LRS obzirom da smo uvidjeli da se na nacionalnoj razini ne uspijevaju dodijeliti sva sredstva, tj. ne postoji interes, te smo zaključili kako bi se upravo to moglo desiti i kod nas te da će sredstva biti bolje iskorištena u m 4.1. još jedan razlog iz kojeg smo ukinuli m 8 je i taj što nismo vidjeli da će se u doglednoj budućnosti dobiti odobrenje tj nacrt natječaja od strane APPRRR-a kako bi se ta mjera raspisala (samo skupština). Zadnja izmjena izrađena je kako bi se u LRS unijela nagradna sredstva koja smo ostvarili. (samo skupština)*
- *Radili smo dvije izmjene LRS. Prva izmjena LRS radila se kako bi se realocirala dodatna sredstva u TO 6.3.1. budući da smo imali veliki interes na prvom LAG natječaju za taj tip operacije. Tada smo ujedno zatvorili TO 4.1.1. i sva sredstva prebacili u 6.3.1. i povećali alokaciju na 7.4.1 a smanjili alokaciju u 6.2., 6.4. i 8.6. U drugoj izmjeni LRS smo maknuli mjeru 6.2. i 8.6. budući da te tipove operacija LAG-ovi neće moći provoditi. Morali smo tada maknuti i jedan cilj. Mijenjali su se djelomično i indikatori. Uključili smo relevantne dionike kroz anketne upitnike i diskusiju na sjednicama upravnog odbora i skupštine.*
- *Do sada rađene dvije izmjene LRS i jedno usklađenje na samom početku zbog povećanog iznosa odobrenih sredstava za LRS LAG-ova od strane Ugovornog tijela. Prilikom izmjena LRS vodili smo se prema uputama MP vezano za isključivanje mjera i tipova operacija za koje je bilo jasno naznačeno da se neće objavljivati aktivacije na LAG razini, prvenstveno zbog manjeg interesa za pojedine mjere na nacionalnoj razini kao i osiguranih dovoljno sredstava na natječajima iz PRR na nacionalnoj razini. Sredstva koja su planirana za TO koji su isključeni iz LRS prealocirana su na preostale mjere /TO za koje je na terenu bio najveći interes. Lokalni*

dionici su svojim upitima ukazali na postojeći interes za pojedine mjere/TO, također se kontinuiranim praćenjem natječaja na nacionalnoj razini mogla dobiti vrlo jasna slika o potrebama područja LAG-a, kao i potreba na nacionalnoj razini.

LAG-ovi nadvode da su većinom provodili sustavne rasprave s lokalnim donositeljima odluka/lokalnim vlastima u svrhu zadovoljstva s napretkom provedbe LRS i/ili utvrđivanja promijenjenih potreba na području LAG-a u odnosu na početno stanje tijekom izrade LRS, no četvrtina nije provodila takve konzultacije. Prije svega su se takve konzultacije provodile s članovima LAG-a, a među njima najviše s predstavnicima JLS-a. Većina ispitanika, njih 54%, ističe da su tijekom provedbe strategije provedene sustavne rasprave s donositeljima odluka u svrhu zadovoljstva s napretkom provedbe LRS i/ili utvrđivanja promijenjenih potreba na području LAG-a u odnosu na početno stanje tijekom izrade LRS, dok ih 27% ističe kako nisu provedene, te 19% ispitanika ističe kako su djelomično provedene (slika 12).

Slika 12: Raspravo o zadovoljstvu napretkom i utvrđivanja novih potreba

U nastavku je izdvojeno nekoliko citata ispitanika o praksama konzultacija u svrhu zadovoljstva s napretkom provedbe LRS i/ili utvrđivanja promijenjenih potreba na području LAG-a u odnosu na početno stanje tijekom izrade LRS:

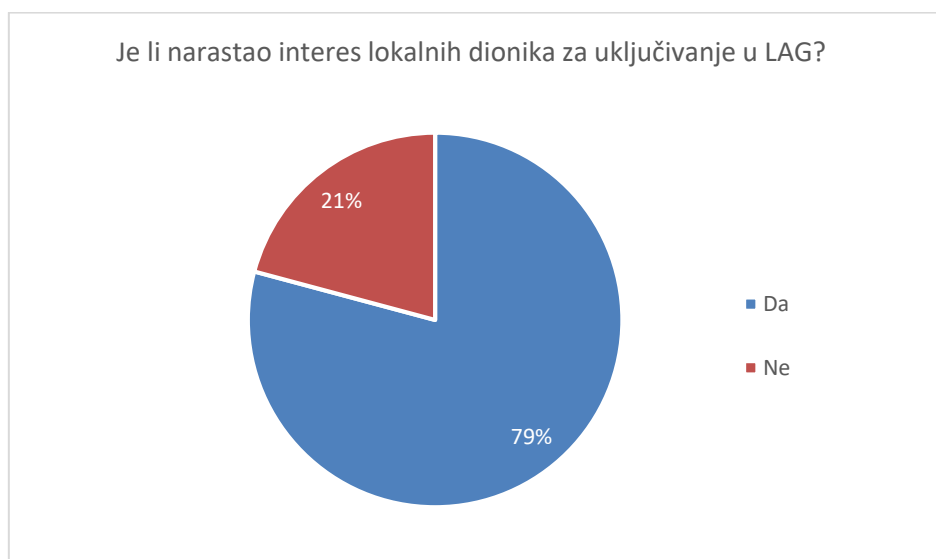
- Da, jednom godišnje se održava sastanak s načelnicima i gradonačelnicima na kojima se razgovara o provedbi LRS. Od početne skepse došli smo do visoke razine zadovoljstva samim radom LAG-a posebice zbog realiziranih dodatnih sredstava kroz sustav nagrađivanja. To priznanje, posebice što smo uz još dva LAGa ostvarili najveći broj bodova (bez obzira što imamo neke zadržke vezano uz sustav bodovanja, a posebice što je nama konkretno broj stanovnika umanjio bodove, a realno nema veze s efikasnošću) je javnim vlastima pokazao ozbiljnost rada koji obavljamo. Ujedno i činjenica da se rad LAG-a primarno financira kroz M19 i druge projekte dok se članarina dijelom kroz programe vraća u lokalnu zajednicu, a drugim dijelom koristi za predfinanciranje ili manje sufinanciranje projekata.*
- Svi JLS-ovi dostavili su popis novih potreba na svom području - planiranih i sa odgovarajućom dokumentacijom*
 - održavaju se redovne koordinacije LAG-a, razvojne agencije i JLS-ova - o potrebama, aktivnim natjecajima i mogućnostima, ali konkretne rasprave i oko provedbe LRS nije bilo*

- potrebno je više koordinacije između dionika- JLS-ovi su fokusirani najvećim dijelom na infrastrukturne projekte na svom području
- potrebno je osvještavanje dionika o potrebama i značaju provedbe društvenih i socijalnih projekata

Interes lokalnih dionika za uključivanje u LAG

LAG-ovi navode kako se općenito interes lokalnih dionika za uključivanje u LAG identificira kroz povećanu komunikaciju s dionicima, zainteresiranim korisnicima, dok su iskustva povećanja samog članstva LAG-ova različita. Samo povećanje broja članova često nije utjecalo na aktivnost članova, no primjećuje se bolje razumijevanje dionika, potencijalnih korisnika o svrsi LAG-a u trenutnom okviru provede LRS-a, tj. PRR-a. No navodi se i primjer smanjenja broja članova, zbog neaktivnosti, neplaćanja članarina, te se sada kod učlanjivanja novih organizacija primjenjuju stroži kriteriji za uključivanje, osobito ako se utvrdi da je učlanjivanje motivirano isključivo mogućim stjecanjem boljih prilika prilikom prijava na LAG natječaje odnosno dobivanjem potpora. Postoje i primjeri gdje se novi članovi prihvaćaju u članstvo rada, ali bez stjecanja prava u na članstvo u Skupštine LAG-a. Većina ispitanika, njih 79%, ističe kako je narastao interes lokalnih dionika za uključivanje u LAG, dok ih 21% ističe kako nije narastao (slika 13).

Slika 13: Interes za uključivanje u LAG

U nastavku je nekoliko citata ispitanika o interesu lokalnih dionika za uključivanje u LAG:

- *Ako pod uključivanje smatramo učlanjenje to ne, iako primjećujemo nešto veći angažman članova skupštine nego prije. Ali interes za uključivanje u programe, za sudjelovanje u javnim savjetovanjima kao i interes za LAG natječaje je drastično veći nego na početku. Sve one koji nam se javljaju upisujemo u komunikacijske liste te pokušavamo aktivno informirati o svemu što se događa putem društvenih mreža, broadcasting kanala na whatsapp i viber aplikacijama te drugim kanalima.*
- *Povećanjem broja članova koji je narastao na neoperativan broj. Razmišljamo o predstavničkoj Skupštini. Na našem području postoji velik interes za članstvo u LAG-u jer nema puno platformi koje omogućuju udruživanje interesnih dionika.*
- *Povećan je broj upita za članstvo u LAG-u te se općenito znatno povećao krug ljudi koji su upoznati s postojanjem LAG-a i njegovom djelatnošću. Mnogo je više lokalnog stanovništva koje je*

prepoznalo rad LAG-a te koji samoinicijativno kontaktiraju LAG vezano uz sve upite oko financiranja iz PRR.

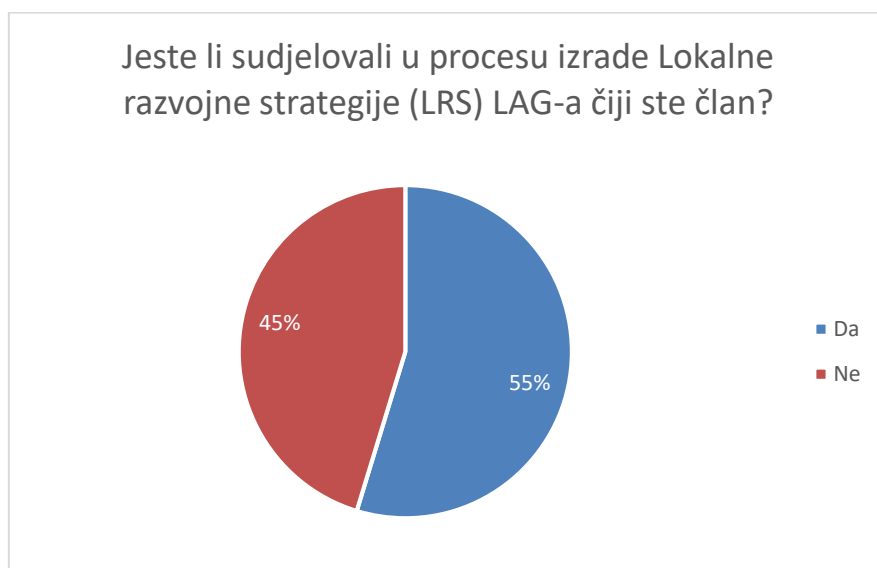
- Da, narastao je, posebice zbog dodjele financijskih potpora i uvjeravanja u to da je realno takve potpore ostvariti putem LAG-a, međutim povećalo se i isključivanje iz članstva, zbog toga što LAG ne može ponuditi jednake mogućnosti lokalnim dionicima iz svih interesnih skupina (neprilagođene kopirane mjere). LAG će do kraja godine provesti istraživanje o tome prepoznaju li dionici LAG, a do sada je prema periodičnom povećanju broja upita i individualnih konzultacija zaključeno da se interes povećao. Podaci će se obraditi do kraja godine, temeljem obrazaca provedenih konzultacija u arhivi LAG-a.

Rezultati istraživanja među članovima LAG-ova

Sudjelovanje u procesu izrade Lokalne razvojne strategije (LRS) LAG-a

Većina članova LAG-ova koji su sudjelovali u istraživanju/prikupljanje podataka je istaknula kako je sudjelovala u procesu izrade LRS LAG-a kojeg su član. Većina ispitanika, njih 55%, ističe da su sudjelovali u procesu izrade Lokalne razvojne strategije (LRS) LAG-a čiji su član, dok ih 45% ističe da nisu sudjelovali u procesu izrade LRS (slika 14).

Slika 14: Sudjelovanje u procesu izrade LRS

U nastavku je nekoliko citata ispitanika na pitanje da podjele svoje iskustvo u izradi LRS-a:

Vrsta organizacije	
Udruga	<i>Iskustva su uglavnom pozitivna. Kada je krenuo proces izrade nisu bile dostupne detaljne i konkretne upute od strane Ministarstva tako da se LAG uglavnom oslanjao na iskustvo, intuiciju i dokumente koji su im bili dostupni.</i>
JLS	<i>Izravno sudjelovanje u procesu izrade strategije od prikupljanja statističkih podataka od relevantnih izvora, izrade SWOT analize, vizije, misije i ciljeva do provedbe</i>
OPG	<i>Bolje sam razumio sadržaj dokumenta i poruku sa kojom će biti upoznati svi sudionici i korisnici na terenu.</i>
JLS	<i>Proces izrade LRS bilo je vrlo korisno iskustvo, kao i temelj za pripremu i provedbu projekata na području svake JLS u Gorskom kotaru.</i>

Trgovačko društvo	<i>Dugotrajan proces prikupljanja informacija koje nisu uvijek bile lako dostupne. Rad u grupama, sa dosta anketiranih dionika, JLS, obrtnika, firmi OPG-ova, udruga.</i>
JLS	<i>Iskustva su više-manje pozitivna te smatram da je LRS LAG-a kvalitetan akt jer su u izradi istog aktivno sudjelovali predstavnici svih bitnih sektora (javnog, civilnog i privatnog).</i>
Trgovačko društvo	<i>Kao velikom poslovnom subjektu bitno nam je da smo aktivno uključeni u izradu LRS i poticajno je kad možemo aktivirati dionike cijele lokalne zajednice</i>
Trgovačko društvo	<i>Nailazili smo na probleme ne poklapanja službene statistike sa stvarnim stanjem, nedovoljna motiviranost dionika, nedosljednost smjernica za izradu iste</i>

Članovi LAG-ova su, u ovom procesu izrade LRS, istaknuli sljedeće ključne izazove s kojima su se susreli te su u nastavku izdvojeni sljedeći:

1. Pristup kvalitetnim i vjerodostojnim podacima i informacijama koje su potrebne za izradu LRS.
2. Nedovoljno znanja u prepoznavanju potreba i uopće mogućnosti da ih se pretoči u sam LRS, posebice uzevši u obzir ograničenja u slobodi definiranja LRS te općenito nedostatak iskustva u razvoju/izradi strategija.
3. Različita motivacija dionika za aktivno uključivanje u izradu LRS-a s obzirom na razumijevanje LEADER pristupa i njihovu ulogu u tome i izrade LRS.
4. Teritorijalni obuhvat LAG-a, u nekim slučajevima, predstavlja značajni izazov za neke LAG-ove, kako zbog same veličine područja tako i zbog raznovidnih potreba u različitim dijelovima područja obuhvata. U tom smislu su moguće alokacije bile ograničavajući faktor.

U nastavku je nekoliko citata ispitanika o izazovima u sudjelovanju u procesu izrade LRS:

Vrsta organizacije	
OPG	<i>Morala sam putovati o svom trošku sa otoka. Morala sam u kratkom vremenu usvojiti mnogo novih informacija da bih mogla aktivno sudjelovati. Bez obzira na potrebe malih otoka, mjere su bile propisane na nacionalnoj razini i kao takve su morale biti u LRS.</i>
Udruga	<i>Obavezno kopiranje nacionalnih mjera PRR bez mogućnosti izrade mjera koje odgovaraju potrebama LAG područja. Nepostojanje adekvatne metodologije izrade LRS uključujući metodološki izgled/sadržaj LRS - vodič dostavljen od upravljačkog tijela nije pružio adekvatna znanja i metode, metodologiju smo razvijali u suradnji s LmH i drugim LAG-ovima. Nedovoljni financijski i ljudski kapaciteti za kvalitetni obilazak područja i konzultacije s dionicima</i>

Temeljem prethodno navedenih iskustava i izazova, članovi su naveli što bi promijenili u procesu izrade LRS-a i zašto. Temeljem navoda, izdvojeni su sljedeći: potreba za većom autonomijom pri definiranju ciljeva i instrumenata za provedbu akcija/intervencija temeljenih na specifičnim potrebama LAG područja, potreba za korištenjem drugih izvora financiranja te da to bude sastavni dio strategije/LRS-a.

U nastavku je nekoliko citata ispitanika o prijedlozima za unapređenje u budućnosti:

Vrsta organizacije	
Udruga	<i>Umjesto prilagođavanja korisnika i njegovih potreba mjeri, osmišljavanje i prilagođavanje mjere za korisnika.</i>
OPG	<i>Promijenila bih pristup izradi, u smislu da bih još veću ulogu u uključenosti dala lokalnim dionicima, tj. bolje upoznavanje lokalnih dionika i bolja prezentacija važnosti LRS za naše područje. Time bi lokalni dionici i poljoprivrednici možda s većim povjerenjem i entuzijazmom davali svoja mišljenja i izricali realne potrebe.</i>
JLS	<i>Poštivanje načela odozdo prema gore s obzirom da se osnovno načelo LEADER-a gotovo više i ne primjenjuje</i>
Trgovačko društvo	<i>Sam okvir izrade LRS previše je zadan smjernicama koje koče razvoj pojedine lokalne zajednice. Lokalne razvojne strategije, previše se zasnivaju na prošlosti i na stvarnom stanju a premalo na onome što bi se moglo promijeniti i poboljšati u budućem životu. Smanjio bih što više formalno i bazirao se na IDEJAMA I na prikupljanju i financiranju istih. Ispada da se kao organizacija bavimo više organizacijom nego onim za što smo zapravo tu, a to su ljudi ovog područja i time teško se prepoznamo kao partner što uvelike otežava naše djelovanje.</i>
OPG	<i>Stavila bih mjere prilagođene otocima da bi od mjera imali više koristi.</i>
Poduzetnički centar	<i>Veći doprinos svih uključenih kako bi se pojačala vidljivost LAG-a na terenu, posebno kod proizvođača kako bi se isti motivirali za aktivnije veće djelovanje u LAG-u</i>
Udruga	<i>Voljela bih kada bi se kroz LRS mogli financirati projekti za koje smo samostalno uvidjeli da postoji potreba za financiranjem, a ne da se u LRS kopiralo mjere PRR-a.</i>
Obrt	<i>Rokove. Predugi su.</i>
OPG	<i>Izbacivanje nepotrebnih podataka koji ne doprinose ostvarenju ciljeva</i>
Obrt	<i>Definirao bih kraću verziju LRS-a te preciznije odredio pojedina područja ruralnog razvoja kroz operativne akte!</i>
Udruga	<i>Očekuje se sudjelovanje određenog postotka civilnog sektora što je u redu, no istovremeno za civilni sektor ne postoje natječaji unutar LAG-a. Mogućnost financiranja LRS-a kroz ESF bi bio koristan u budućem programskom razdoblju. Za sada se LAG javlja na natječaje kao i ostale udruge kako bi provodio soft aktivnosti i financirao aktivnosti koje se ne mogu financirati kroz LRS.</i>
Turistička zajednica	<i>Uvesti multi-fondovsko financiranje LRS za financiranje soft projekata, pojednostavnjenje procedura APPRRR radi prilagodbe stvarnoj lokalnoj situaciji.</i>

Nadalje, članovi su istaknuli sljedeće lekcije koje su naučili iz sudjelovanja u ovom procesu:

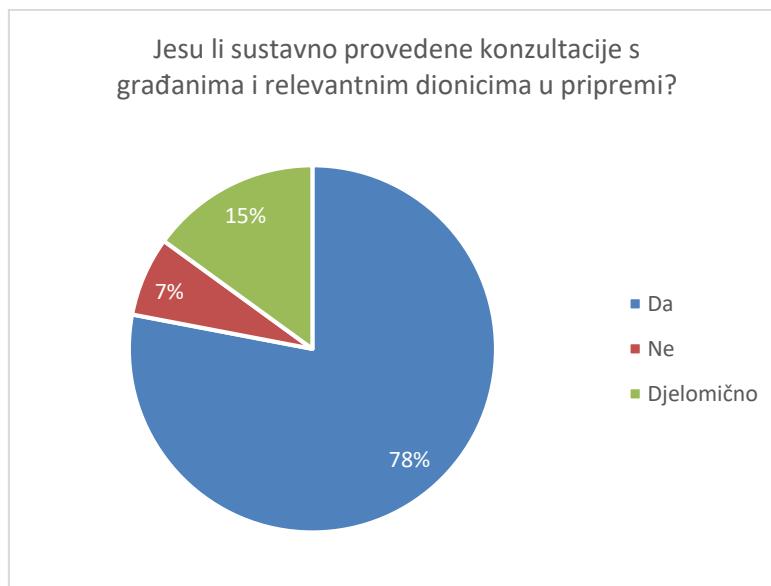
Vrsta organizacije	
OPG	<i>Bolje se upoznao područje na kojem živimo i djelujemo; upoznavanje s realnim potrebama područja i poljoprivrednika na našem području i utvrđivanje stvarnih problema s kojima se poljoprivrednicu susreću.</i>
OPG	<i>Naučili smo da Agencija i Ministarstvo poljoprivrede teško prihvaćaju sugestije s terena.</i>

Udruga	<i>Najveća lekcija je da Upravljačko tijelo nije provodilo LEADER/CLLD mjeru sukladno uredbama i ostalom legislativom koja određuje LEADER/CLLD metodu. Također, umreženost LAG-ova i protok informacija su uvelike pridonijeli da se LEADER/CLLD mjera koliko toliko sprovede u Hrvatskoj te da se uspostavi standardizirana metodologija izrade i provedbe LRS LAG-ova. Treba uložiti više resursa u komunikaciju sa svim skupinama dionika na terenu. Svi članovi LAG-a se trebaju puno više uključiti u promoviranje LRS LAG-a te u umrežavanje između članova i drugih dionika LAG područja.</i>
Turistička zajednica	<i>Već spomenuto, da se zbog birokracije zaposlenike u LAGu doživljava negativno, jer se od njih očekuje da u vrlo kratkom vremenu promijene mnogo toga. Osim toga, nigdje nije strogo definirano tko konkretno što radi, tako da se LAG doživljava kao servis za sve što članovima padne na pamet. Ukoliko ne dobiju sve to, razočarani su i smatraju da im LAG ne pridonosi osobnom cilju.</i>

Konzultacije s građanima i relevantnim dionicima u pripremi LRS

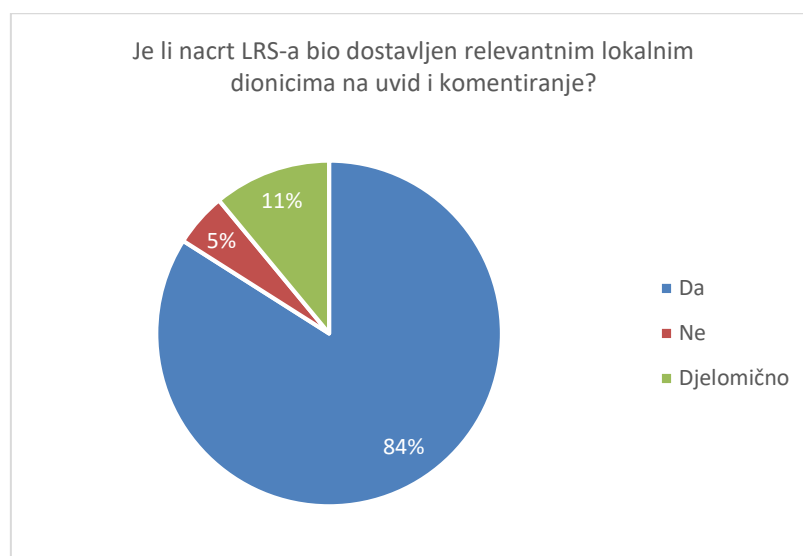
Većina članova LAG-a istaknula je kako su bile provedene konzultacije tijekom pripreme LRS kao i dostavljeni nacrti LRS-ova na komentiranje, bilo putem javnog savjetovanja ili izravnih konzultacija. No, neki navode kako je unatoč dostupnosti i mogućnosti dostavljanja komentara, motiviranost dionika da daju svoje komentare bila mala, što pripisuje nerazumijevanju svrhe LRS-a na početku provedbe LEADER-a. Većina ispitanika, njih 78%, ističe da su sustavno provedene konzultacije s građanima i relevantnim dionicima u pripremi, dok ih 7% ističe kako nisu sustavno provedene konzultacije te 15% da su djelomično provedene (slika 15).

Slika 15: Provođenje konzultacija s građanima i relevantnim dionicima

Nadalje, većina ispitanika, njih 85%, ističe da je nacrt LRS-a bio dostavljen relevantnim lokalnim dionicima na uvid i komentiranje, dok ih 5% ističe kako nije bio dostavljane te 11% da je djelomično dostavljen (slika 16).

Slika 16: Savjetovanje o nacrtu LRS

U skladu s prethodnim odgovorima i zadovoljstvo razinom uključenosti pojedinih članova LAG-ova koji su sudjelovali u istraživanju je relativno visoko. 39% ispitanika istaknulo je da su vrlo zadovoljni razinom uključivanja njihove organizacije i drugih dionika u proces izrade trenutne LRS, dok ih je 49% istaknulo da su zadovoljni. Zatim, 11% ispitanika istaknulo je da su nezadovoljni razinom uključivanja njihove organizacije i drugih dionika u proces izrade trenutne LRS, te 1% da su vrlo nezadovoljni (slika 17).

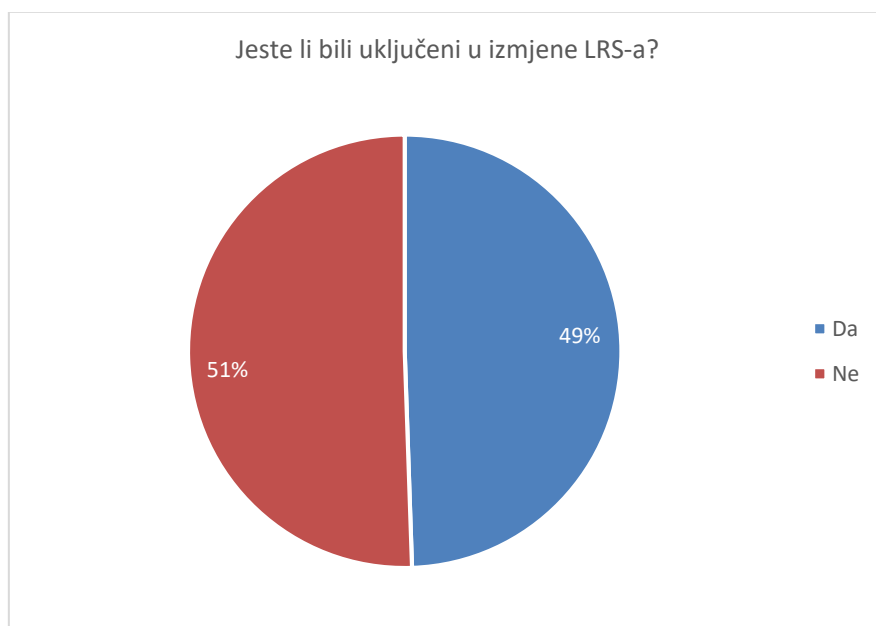
Slika 17: Zadovoljstvo razinom uključivanja u proces izrade LRS

U procesu izmjena LRS-a, koje su se događale najčešće 3 puta tijekom provedbe LRS, uključenost članova LAG-ova bila je manja nego u procesu izrade same LRS. To se jedinom dijelom može protumačiti činjenicom da su u procesu izmjene ili prilagodbe LRS sudjelovala samo tijela LAG-a, Upravni odbor ili Skupština i nije se išlo na šire konzultacije s lokalnim razvojnim dionicima. Članovi koji su sudjelovali ističu, kao i LAG-ovi prethodno, kako su razlozi za izmjene bili najčešće brisanje mjera za koje nije bilo interesa i s time povezane realokacije, kao i prilagodbe promjenama zakonskog okvira. Gotovo polovina

članova LAG-a koja je sudjelovala u ispitivanju je navela da nije sudjelovala u procesu izmjena LRS. 49% ispitanika istaknulo je da su bili uključeni u proces izmjene LRS-a, dok ih 51% ističe da nisu bili uključeni u proces izmjene (slika 18).

Slika 18: Uključenost u izmjene LRS

Rezultati istraživanja među dionicima LEADER-a

Po pitanju promjene pristupa izrade LRS u sljedećem programskom razdoblju, nacionalni dionici (svih 5 koji su sudjelovali u vrednovanju) smatraju kako je potrebno omogućiti LAG-ovima prilagodbu u definiranju obuhvata LRS.

LAG-ovima je unutar okvira koji će zadati regulativa za provedbu EPFRR potrebno omogućiti veću slobodu u kreiranju intervencija u LRS s obzirom da su LAG-ovi u tekućem programskom razdoblju stekli znanje o načinu provedbe LAG natječaja odnosno provedbe LRS. Veća sloboda u kreiranju intervencija i kasnijoj provedbi LRS uglavnom će zahtijevati veći kapacitet LAG-ova i veću odgovornost. Dionici smatraju i kako treba promijeniti da se operacije iz LRS-a vežu za uvjete iz PRR jer se time gubi smisao LEADER-CLLD pristupa. LAG-ovi moraju moći kreirati operacije unutar određenih pravila (npr. ako je riječ o poljoprivredi da se mora raditi o Aneksu 1.), ali koliki npr. će biti SO ostaviti LAG-ovima da definiraju. Smatraju kako je fleksibilnost potrebna zbog velike raznolikosti problematike hrvatskih ruralnih područja.

Mišljenje je jednog dionika, s obzirom da je LEADER/CLLD - EU alat za integriran lokalni razvoj vođen lokalnom zajednicom, da LAG-ovi u RH moraju imati mogućnosti sustavnog financiranja provedbe LRS-a iz više izvora i sukladno vlastitim, jasno definiranim potrebama razvoja područja.

Odgovor na pitanje za vrednovanje i preporuke:

Koji su pristupi i izazovi u pripremi i provedbi LRS od strane LAG-ova?

Zaključak

S obzirom da su se lokalne razvojne strategije pripremale i provodile po prvi put, nije iznenađujuće da je bilo poteškoća i izazova kod njihove pripreme i provedbe. Dio ispitanika je istaknuo kako su im poteškoće stvarali zadani okviri naglašavajući potrebu za punom slobodom u sljedećem razdoblju; dok dio pak navodi i traži i dalje detaljne smjernice i upute za sve što znači da se i dalje traže detaljni okviri a ne sloboda. Razvidno je da je razdoblje 2014.-2020. bilo period učenja i stjecanja praktičnog iskustva te su LAG-ovi došli do naučenih lekcija koje će moći primijeniti u narednom razdoblju (novo programiranje i provedba). Participativni pristup, animacija i aktivna uključenost dionika te transparentni proces donošenja LRS je također element koji će se temeljem stečenog iskustva, identificiranih poteškoća i učinkovitosti u cilju postizanja rezultata unaprijediti.

Preporuke

Temeljem gore navedenih skupina izazova, pripremljene su preporuke za moguće aktivnosti.

- 1) Ispitati modalitete potpore za pred-financiranje izrade lokalnih razvojnih strategija LAG-ova.
- 2) Prema identificiranim potrebama, LAG-ovima se preporuča kontinuirano raditi na edukaciji djelatnika; dostupna sredstva u okviru TO 19.4.1. potrebno je ciljano usmjeriti u podizanje kapaciteta za participativno strateško planiranje i rad sa zajednicom i njenom aktivnom uključivanju u procese planiranja, provedbe i praćenja lokalnog razvoja te o komunikacijskim i moderatorskim vještinama koje su neophodne za rad s interesnim skupinama ..
- 3) Jasno i pravovremeno definirati strateški okvir LRS za novo programsko razdoblje te izraditi smjernice za LAG-ove..
- 4) Jačanje znanja djelatnika LAG-ova o specifičnostima rada i organizacije udruga kao pravnog okvira LAG-a u Republici Hrvatskoj
- 5) Preporuča se kontinuirano jačanje vidljivosti rezultata rada LAG-ova i LEADER/CLLD-a pri čemu aktivno trebaju sudjelovati svi uključeni dionici na lokalnoj i nacionalnoj razini kako bi se

podigla razina svijesti opće javnosti i razumijevanje uloge lokalnog razvoja prema potrebama lokalne zajednice.

3. U kojoj mjeri je ostvarena funkcionalnost svih dionika u provedbi LEADER-CLLD pristupa kroz PRR?

U odgovoru na ovo pitanje za vrednovanje u upitniku, prema nacionalnim dionicima, upućena su pitanja u sljedećim područjima:

- Jasnoća i komplementarnost definiranih uloga dionika
- Zadovoljavajuća komunikacija i koordinacija u provedbi

U nastavku su prikazani rezultati istraživanjima i odgovori na pitanja vezana za prethodno navedena područja. Odgovori su dostavljeni od strane Ministarstva poljoprivrede, LEADER mreže Hrvatske, APPRRR, Udruga gradova u Republici Hrvatskoj i Fakulteta agrobiotehničkih znanosti u Osijeku. Obradeni podaci su dopunjeni analizama i relevantnim zaključcima iz drugih pitanja za vrednovanje.

Ispitanici su opisali ulogu njihove organizacije/organizacijske jedinice u dosadašnjoj provedbi LEADER pristupa kroz Program ruralnog razvoja:

- **Ministarstvo poljoprivrede:** Ministarstvo je Upravljačko tijelo (UT) za provedbu PRR RH 2014. - 2020. te je nadležno za provedbu M19 odnosno LEADER pristupa. UT ima ulogu upravljanja provedbom LEADER pristupa na temelju propisa EK koji reguliraju provedbu LEADER-a u suradnji sa APPRRR i uz konzultacije s LAG-ovima. Navedena uloga je bila istovjetna i u razdoblju 2007. - 2013. kada je započela provedba LEADER pristupa u RH, ali u "pojednostavljenoj" verziji bez provedbe projekata. Ministarstvo je također zaduženo i za praćenje provedbe te aktivnosti vrednovanja PRR.
- **LEADER mreža Hrvatske:** LEADER mreža Hrvatske (dalje: LmH), kao nevladina uskostrukovna organizacija lokalnih akcijskih grupa/skupina RH, bila je formalno uključena u programiranje i provedbu sudjelovanje u radu Povjerenstava za pripremu svih podzakonskih akata za provedbu M19. Također je uključena u Odbor za praćenje PRR kao i Evaluacijsku radnu skupinu PRR-a. LmH je uključena i u 2 horizontalne radne skupine za pripremu budućeg strateškog plana za razdoblje 2023.-2027. .
- **APPRRR:** Uloga Agencije za plaćanja je dosta značajna jer je s jedne strane kao tijelo odgovorna za kontrolu rashoda financiranih kroz M19-LEADER, a s druge strane je odgovorna za model provedbe LRS
- **Udruga gradova u Republici Hrvatskoj;** uloga je praćenje provedbe i informiranje članova udruge o aktivnostima i rezultatima integriranih i participativnih pristupa lokalnom razvoju poput LEADER-a.
- **Fakultet agrobiotehničkih znanosti u Osijeku:** prvenstveno suradnja kroz LmH i zajedničku organizaciju SEE LEADER konferencije, sufinanciranu od strane NRM.

Razvoj kapaciteta za provedbu LEADER-CLLD pristupa

Dionici ističu kako kontinuirano sudjeluju i organiziraju edukacije, radionice i ostale događaje kojima je glavna tema LEADER pristup, a cilj im je bio razmjena iskustava u provedbi LEADER-a. Istaknuto je i kontinuirano sudjelovanje u međunarodnim aktivnostima informiranja i jačanja kapaciteta tijela nadležnih za provedbu EU politika ruralnog razvoja, strukovnih organizacija i dionika u provedbi LEADER-CLLD-a. Ministarstvo poljoprivrede u suradnji s APPRRR svake godine organizira najmanje 2 radionice na kojima su ciljani korisnici LAG-ovi. LmH organizira najmanje 4 nacionalne radionice godišnje te brojne regionalne, uključujući i prvu međunarodnu konferenciju o provedbi LEADER-CLLD-a u zemljama jugoistočne Europe (SEE LEADER) u listopadu 2019. godine. Jačanje kapaciteta za

vrednovanje se provodilo kroz dostupne radionice, priručnike i vodiče, prvenstveno one koje je pripremio *European Evaluation Helpdesk for Rural Development*. U svakodnevnom poslu koristili su dokumente koji reguliraju provedbu LEADER-CLLD-a i pratili sve novosti u vezi provedbe LEADER-CLLD-a na razini EU odnosno pojedinih država članica.

Kao preporuke za jačanje kapaciteta, dionici su istaknuli sljedeće:

- Unapređenje sustava praćenja i evaluacije, odnosno razvoj potrebnih vještina za vođenje procesa i korištenje IKT sustava u tu svrhu kao i dijeljenja rezultata evaluacija.
- Priprema za novo razdoblje kada će provedba LEADER-CLLD-a imati dodatne izazove.
- U svim područjima provedbe s obzirom da se kroz LEADER mogu financirati različite operacije unutar PRR, također potrebno je znati postupke na LAG razini i mnoga pravila iz nacionalnog i europskog zakonodavstva
- Primjena CLLD-a u urbanom području, na razini kvartova ili urbanih mjesnih odbora, što u razdoblju 2014.-2020. nije bilo isprobano u RH.

Mapiranje dionika LEADER-CLLD pristupa u Hrvatskoj

Ispitanici su identificirali različite nacionalne dionike u širem smislu koji u manjoj ili većoj mjeri doprinose provedbi LEADER-CLLD pristupa u Hrvatskoj, prvenstveno gledajući kroz PRR. Temeljem odgovora u nastavku je pregled matrice dionika.

Slika 19: Nacionalni dionici u provedbi LEADER pristupa

Tijela u kojima su neki od navedenih nacionalnih dionika uključeni, a vezana su za provedbu LEADER-CLLD pristupa kroz PRR uključuju povjerenstva i tijela za praćenje i vrednovanje PRR.

Dionici su posebno istaknuli ulogu krovnih udruga LAG-ova koje imaju u svom djelovanju prvenstveni cilj promicanje interesa i podrške radu LAG-ova: LEADER mreža Hrvatske (LmH) i Hrvatska mreža za ruralni razvoj. Nadalje, ističe se uloga operativnog tijela, tj. APPRRR, koje kontinuirano unapređuje provedbu LEADER-CLLD-a. U stručnom dijelu LmH ostvaruje suradnju s Institutom za međunarodne odnose (IRMO) te Sveučilištem u Osijeku (Fakultet agrobiotehničkih znanosti) koju su zajedno razvili

vlastitu metodologiju izrade/izmjena LRS kao i niza alata/vodiča za jačanje provedbe LEDAER-CLLD-a u RH, ali i na međunarodnoj razini¹³. Udruga gradova također je pružala potporu, kako u koordinaciji tako i jačanju promicanja značaja LEADER-CLLD-a za lokalni razvoj RH.

Razvoj i kvaliteta provedbenih dokumenata

UT je vodilo proces izrade Pravilnika o provedbi "Pripremna pomoć" u okviru Mjere 19. "LEADER - CLLD" iz Programa ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014. - 2020., te su u navedenom procesu sudjelovali i drugi dionici. Zadovoljstvo navedenim pravilnikom, tj. uvjetima pod kojim su se LRS razvijale, dionici ocjenjuju različito.

Nadalje, uz Nacionalnu ruralnu mrežu, tj. kroz tehničku pomoć koja je bila osigurana od strane međunarodnih stručnjaka (iz Estonije), razvijen je Vodič za pripremu, praćenje i evaluaciju strategija lokalnog razvoja za programsko razdoblje 2014.-2020.¹⁴. LEADER mreža Hrvatske ističe kako nije imala ulogu niti sudjelovala u izradi spomenutog Vodiča, već je samostalno (zajedno sa stručnim institucijama u svom članstvu) pripremila zasebnu metodologiju izrade LRS - primjere, detaljne upute i dr.

Tijekom dosadašnje provedbe LRS-ova dolazilo je do niza izmjena LRS-a, iako se sam Pravilnik za podmjeru 19.1. nije mijenjao. Naime, LAG-ovi su, do danas, u odnosu na LRS izrađenu u okviru podmjere 19.1 proveli minimalno 4 izmjene. LRS izrađena u sklopu podmjere 19.1 bila je inicijalna, no prva izmjena LRS-ova je provedena kako bi se mogle provesti prijave na podmjeru 19.2, a potom još jedna izmjena nakon odobrenja putem podmjere 19.2. Ta verzija LRS se, nadalje, mogla smatrati ishodišnom verzijom s obzirom na prvi unos ugovorene alokacije za LAG-ove. Nakon toga, LAG-ovi su, većinom, proveli 2-3 izmjene LRS, pri čemu se zadnja odnosila na novu alokaciju dodijeljenu Aneksom Ugovora u sustavu nagrađivanja. Dakle, zaključno, prosječno, počevši od provedbe podmjere 19.1 (druga polovica 2015.) LAG-ovi RH su mijenjali svoje LRS otprilike 4 do 5 puta. Važno je napomenuti kako su u istraživanju LAG-ovi isticali kako su imali 2-3 izmjene LRS-a, pri čemu su posebno isticali „usklađivanja“ LRS-a, što u konačnici je u prosjeku 4-5 promjena u sadržaju LRS-a.

Temeljem navedenog iskustva dionici ističu kako bi provedbene alate i dokumente trebalo dalje unaprjeđivati kroz edukativno-informativne aktivnosti, novim vodičima i dodatnim alatima izrađenima u suradnji s relevantnim strukovnim organizacijama i institucijama posvećenima unaprjeđenju integriranog lokalnog razvoja, a putem kojih se vodi i strukturirana komunikacija s LAG-ovima RH. Također se ističe prijedlog kako bi provedba LEADER-a trebala integrirati u AGRONET i ISSP sustav što bi pojednostavilo provedbu svim dionicima (LAG-ovima, korisnicima, nadležnim tijelima).

Mehanizam koordinacije

Mehanizmi koordinacije među dionicima na nacionalnoj razini se provode prvenstveno kroz edukativne aktivnosti i pisanu komunikaciju (e-mailovi, dopisi) ili obavijestima na mrežnoj (web) stranici PRR-a i NRM. Dodatno se ističu i neformalne prilike za komunikaciju i koordinaciju s krovnim tijelima na

¹³ Dostupno na: www.lmh.hr. Metodologija izrade LRS LAG-ova nije dana u jednom Vodiču već u više njih na brojnim radionicama koje su se provodile od strane LmH te u kojima je LmH sudjelovala u aktualnom razdoblju pripreme LRS - razdoblju 2014.-2016. no intenzivne, detaljne radionice s jasnim uputama provedene su od studenog 2014.- do svibnja 2016.

¹⁴ <https://ruralnirazvoj.hr/files/documents/Vodič-HR.pdf>

nacionalnoj razini. U smislu postizanja sinergijskih učinaka kroz koordinirano djelovanje, dionici ističu kako postoji protok informacija i sudjelovanje na različitim aktivnostima koje provode pojedini dionici.

Neizravni doprinos promociji i koordinaciji LEADER-a se ostvaruje i kroz suradnju s visokoškolskim ustanovama i sudjelovanje znanstvenika i studenata na SEE LEADER konferenciji i drugim znanstveno-stručnim skupovima, radionicama i seminarima - taj doprinos je u javnoj prezentaciji znanstvenih i stručnih radova na skupovima te završnih i diplomskih radova koji obogaćuju literaturu jer su svi dostupni putem CROSBİ bazu¹⁵, na taj način se povećava vidljivost LEADER programa.

Komunikacijski kanali o primjeni LEADER-CLLD pristupa

Kao ključne komunikacijske kanale za informiranje o primjeni LEADER-CLLD pristupa kroz PRR i općenito, dionici ističu sljedeće:

- događaji (radionice, seminari sastanci ...)
- promidžbeni materijali (putem mrežne stranice PRR i NRM, izrada promidžbenih materijala ...)
- Internet stranice PRR-a, NRM, LmH i objave putem istih

S druge strane, u odgovorima LAG-ova i članova LAG-ova, ističe se kako je sustavno nacionalno informiranje o LEADER-CLLD pristupu i njegovoj provedbu u Hrvatskoj kroz PRR nedovoljno, osobito u smislu dosega do različitih ciljanih skupina na lokalnoj razini, a posebice onih koje tek treba zainteresirati za te teme. Smatraju kako objavljivanje povremenih članaka na mrežnoj stranici MP, NRM ili APPRRR-a, nije dovoljno, odnosno da su to pasivni kanali komunikacije (netko mora doći do tih stranica). S druge strane, dionici smatraju kako sami sadržaji na tim stranicama jesu korisni, no s obzirom da ne postoji aktivna promocija informacija ne dolazi do ciljanih skupina. Kao korisne izvore informacija navode i pojedinačne mrežne stranice LAG-ova koje se također nalaze na stranicama NRM..

Po pitanju promicanja primjera dobre prakse, odnosno predstavljanje uspješnih projekata u javnosti, među odgovorima ispitanika ne ističu se posebne aktivnosti, osim radionica koje organizira LmH, a na kojima su promovirani projekti suradnje LAG-ova RH (u tijeku i završeni). U provedbi aktivnosti promicanja LEADER-CLLD pristupa u okviru provedbe PRR-a ističu se aktivnosti koje je provela LmH uz sufinanciranje iz tehničke pomoći PRR (podmjera 20.2) odnosno NRM, tj. tri aktivnosti do danas: jedna zajednička radionica s Ministarstvom poljoprivrede, izrada prvog Kataloga odobrenih LAG-ova RH, sufinanciranje prve međunarodne konferencije - SEE LEADER.

Zanimljiva je praksa na Fakultetu agrobiotehničkih znanosti u Osijeku gdje se animiranju studenti da predstave dobre priče iz LAG-ova s područja gdje žive kroz seminare i javno predstavljanje na Znanstvenom forumu fakulteta i drugim događanjima.

Odgovor na pitanje za vrednovanje i preporuke:

3. U kojoj mjeri je ostvarena funkcionalnost svih dionika u provedbi LEADER-CLLD pristupa kroz PRR?

Zaključak

¹⁵ <https://www.bib.irb.hr/>

Podjela funkcija u smislu provedbe LEADER pristupa kroz PRR je programski definirana i jasno postavljena. Široki spektar nacionalnih dionika je obuhvaćen kroz različite oblike suradnje i tijela, koja s vremenom ostvaruju komplementarnost u djelovanju.

Komunikacija i koordinacija među nacionalnim dionicima postoji prvenstveno kroz sudjelovanje u ključnim provedbenim tijelima PRR-a.

Napomena: iz teksta u okviru ovog evaluacijskog pitanja nije identificirana potreba za izdavanjem preporuka.

4. Koja je razina spremnosti LAG-ova za preuzimanje veće i samostalnije uloge za provedbu LEADER-CLLD pristupa u sljedećem programskom razdoblju?

U odgovoru na ovo pitanje za vrednovanje u upitniku, prema LAG-ovima i članovima LAG-ova, upućena su pitanja u sljedećim područjima:

- Provedene pripremne aktivnosti od strane LAG-ova i NRM
- Samoprocjena vlastitih kapaciteta u odnosu na zahtjeve za primjenu LEADER-CLLD-a u punom smislu

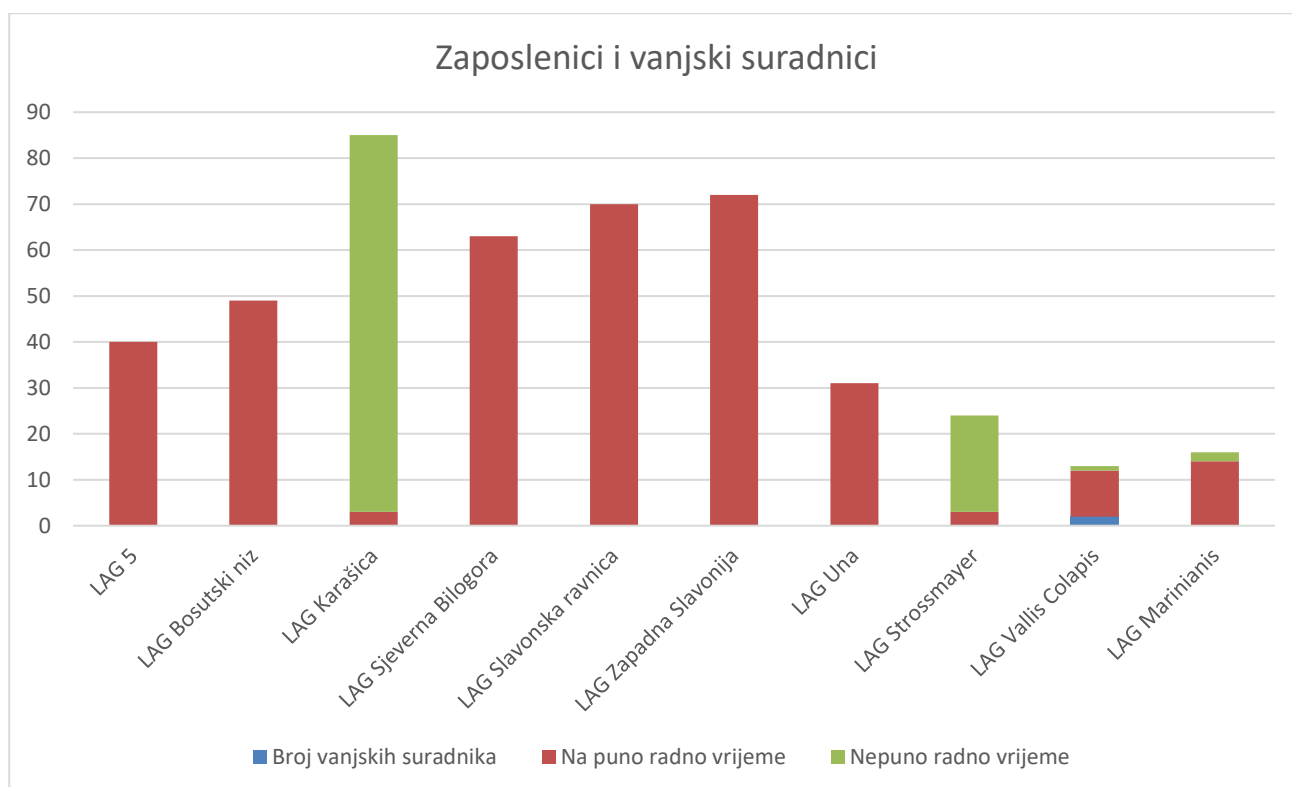
U nastavku su prikazani rezultati u pojedinim istraživanjima na pitanja vezana za prethodno navedena područja.

Rezultati istraživanja među LAG-ovima

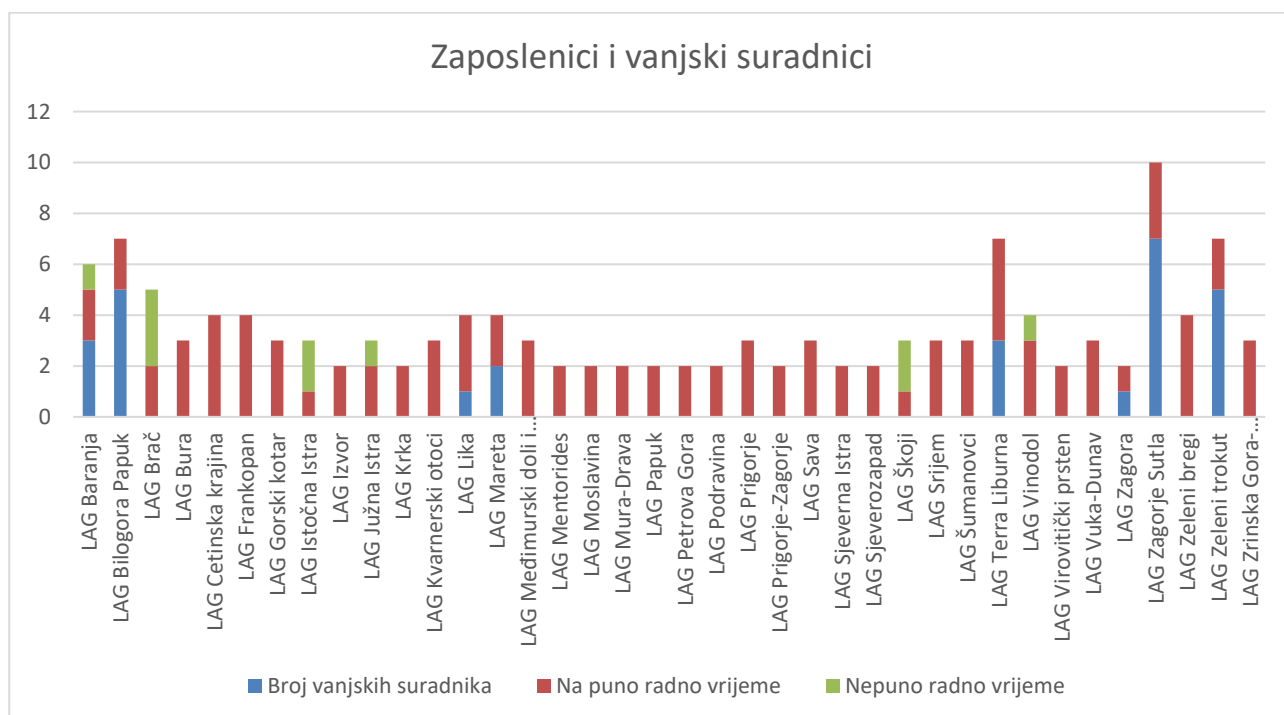
Ljudski kapaciteti

Na prvi pogled broj zaposlenika po pojedinim LAG-ovima značajno varira, kao i oblici zapošljavanja u smislu jesu li osobe zaposlene na puno ili smanjeno radno vrijeme. Također, nekoliko LAG-ova se značajno oslanja i na resurse vanjskih suradnika u svom radu. Broj i struktura zaposlenih i suradnika po pojedinom LAG-u (koji su sudjelovali u istraživanju), prikazan je na slikama 20 i 21, pri čemu su LAG-ovi podijeljeni u dvije kategorije, on koji imaju više od 10 i oni koji imaju jednako ili manje od 10 zaposlenika/suradnika. LAG-ovi Zapadna Slavonija, Slavonska ravnica i Sjeverna Bilogora prednjače po ukupnom broju zaposlenih na stalno radno vrijeme (između 63 i 72), dok LAG Karašica ima najveći broj zaposlenih na nepuno radno vrijeme (82). Kroz detaljnije odgovore LAG-ova utvrđeno je kako je ovaj povećani broj zaposlenih uzrokovan provedbom projekata u sklopu ESF poziva „Zaželi“, te u okviru ovog programa, LAG-ovi kao korisnici programa zapošljavaju gerontodomačice (za pružanje usluge pomoći u kući za pripadnika marginaliziranih društvenih skupina), za provedbu projekta. Zaposlenici unutar ESF poziva „Zaželi“ ne sudjeluju u provedbi tipova intervencija iz LRS. Većina LAG-ova ima prosječno 2-3 zaposlene osobe i to na puno radno vrijeme.

Slika 20: Broj zaposlenika i suradnika (iznad 10)

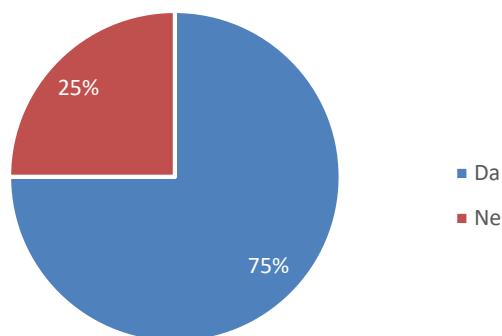
Slika 21: Broj zaposlenika i suradnika (jednako ili manje od 10)

Većina ispitanika, njih 75%, ističe da broj zaposlenih zadovoljava potrebe s obzirom na potrebne aktivnosti za izradu, provedbu, praćenje i vrednovanje LRS-a te animaciju, provedbu LAG natječaja i druge poslove, dok ih 25% ističe da broj zaposlenih ne zadovoljava navedene potrebe. (slika 22).

Slika 22: Dostatnost zaposlenika za potrebne poslove

Zadovoljava li broj zaposlenih potrebe s obzirom na potrebne aktivnosti za izradu, provedbu, praćenje i vrednovanje LRS-a te animaciju, provedbu natječaja i druge poslove?

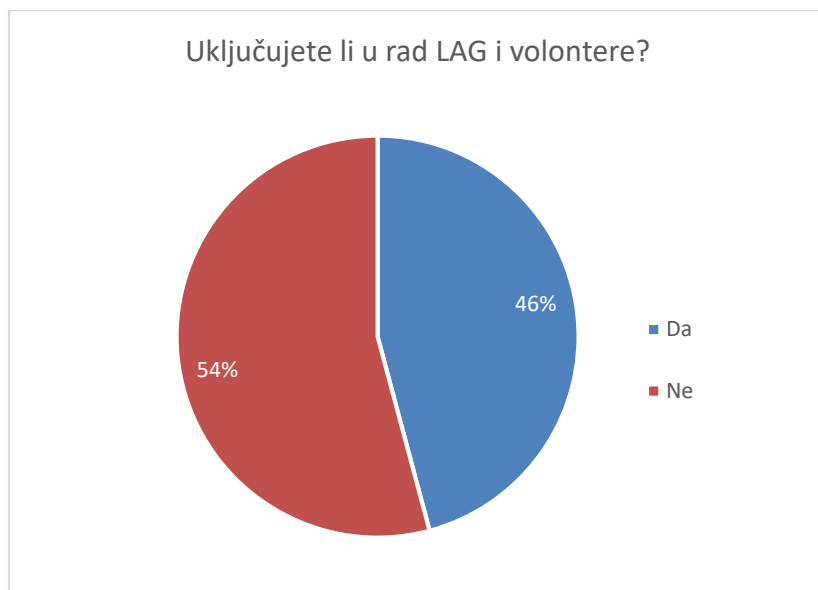
LAG-ovi koji su istaknuli kako broj zaposlenih ne zadovoljava njihove potrebe, istaknuli su kako je to zbog cikličke prirode radnog opterećenja, tj. imali bi potrebu uključiti povremene vanjske suradnike, a za što je u određenim područjima teško pronaći kvalificirani kadar. Dodatno naglašavaju kako su privremena zapošljavanja ili korištenje vanjskih suradnika otežana ili nisu moguća bez mogućnosti pred-financiranja. Smatraju kako se očekivanja za obavljanjem različitih uloga ne mogu kvalitetno postići trenutnim kadrovima, jer nije rijedak slučaj da jedna osoba mora obavljati vrlo kompleksne i raznolike poslove, što može utjecati na kvalitetu rezultata rada.

U nastavku su citati/odgovori ispitanika na pitanje da objasne zašto broj zaposlenih ne zadovoljava njihove potrebe :

- *Da radimo samo M19, zadovoljavao bi. No problem s M19 je što ona ima izrazito intenzivne periode kada se radi administrativna obrada LAG natječaja te periode smanjene aktivnosti. Mi recimo cijelu ovu godinu nismo imali LAG natječe jer smo sve raspisali zaključno s 2019., još korisnici s prvog natječaja nisu završili sve projekte, a dio projekata je u obradi u APPRRR-u pa nema puno posjeta lokaciji, nove natječe nismo mogli raspisivati sve do listopada i za taj posao bi i 2 ljudi bilo dovoljno. No, uz sve ostale projekte definitivno nam problem čini taj period obrade LAG natječaja. Ako želimo biti brzi i efikasni trebali bismo imati visoko osposobljenog 1 do 2 vanjska suradnika koji bi nam mogli "uskočiti" na dva mjeseca kad je posao najintenzivniji. Nadalje, iznos sredstava iz 19.4. nije dovoljan za dvije osobe, a kamoli tri, tijekom cijelog programskog perioda što pak dovodi do toga da ako se želi s vanjskim financiranjem isplaćivati plaće da je nužna prijava na dodatne projekte, što povremeno dovodi do totalnog burnouta zaposlenih. Dodatni je problem što je 19.4. zapravo svojevrsna provizija što dodaje dozu nesigurnosti.*
- *Naravno da ne zadovoljava, LAG-ovima treba više zaposlenih osoba u uredu koji će raditi navedene poslove. Važno je napomenuti kako u broj zaposlenih u LAG-u 44 žene su iz programa ZAŽELI. Broj od 5 ljudi je realna slika LAG-a od čega su samo 3 osobe stalno vezane za LAG, dok su 2 osobe zaposlene u svrhu provedbe projekta ZAŽELI.*
- *Kako bi se na najkvalitetniji način provela izrada, provedba, praćenje i vrednovanje LRS te animacija, provedba natječaja i drugi poslovi potrebno je minimalno 4 osobe. Navedeni broj je idealan iz razloga što bi se onda smanjio postotak grešaka a ujedno svaki bi se djelatnik specijalizirao/kvalitetno pripremio za svoj dio posla. Idealno bi bilo podijeliti djelatnike obzirom na segment aktivnosti a ne 2 djelatnika za sve poslove.*

Značajan broj LAG-ova (46%) uključuje volontere u svoj rad, pa su protekle godine imali i do 30 volontera, s do čak 4500 sati volonterskog rada (slika 23).

Slika 23: Uključivanje volontera u rad

Po praksi uključivanja volontera posebno se ističe LAG Vallis Colapis koji je u 2019. godini imao 14 volontera te 4.532 volonterska sata. Od 14 volontera, 2 su bila strana volontera u sklopu Europske volonterske službe (EVS), 5 volontera je bilo u dugoročnom angažmanu, a njih 9 u kratkoročnom. Od ukupnog broja volontera njih 10 su bile mlade osobe (15-29). Volonteri su u tom LAG-u sudjelovali u sljedećim aktivnostima: provedba radionica za mlade (neformalni tečaj stranog jezika, radionice o Erasmus+ programu, provedba edukacija o volonterstvu za učenike, pomoć pri administrativno-informativnim poslovima kao što je kopiranje, skeniranje i sl., izrada i objavljivanje Newslettera te pomoć u e-mail marketingu, priprema i provedba Erasmus+ razmjene mladih što uključuje osmišljavanje radionica i provedba aktivnosti kao i plana diseminacije rezultata, izrada vizualnog rješenja za projekte, promocija Erasmus+ programa u zajednici, druženje s EVS volonterima te podrška pri prilagodbi u zajednici). LAG Vallis Colapis ujedno je i jedini LAG u RH koji ima volonterski centar.

Još jedna zanimljiva praksa je LAG-a Zagorje Sutla koji je razvio vlastiti volonterski program „#ajmoLAG“. Iz sredstava koji prikupljaju kroz godišnje članarine u iznosu od 3.000,00 HRK uplaćuju organizacije članice, osiguravaju sredstva za provedbu volonterskih akcija u svojim JLS-ovima (početkom godine objavljuju poziv za volonterske akcije i financira se jedna po JLS). Uz to se, s partnerskom organizacijom Mrežom udruga Zagor prijavljuju na natječaje koji podupiru razvoj volonterstva te na taj način omogućuju financiranje lokalnih inicijativa za provedbu volonterskih akcija. Na taj način, kroz programe i projekte LAG-a, godišnje bude uključeno i do 100 volontera/ki, pri čemu LAG nije službeni organizator volontiranja već samo pruža potporu procesu. Ističu kako je ovo dobar model razvoja civilnog društva na području LAG-a koji pomaže osnaživanju manjih organizacija i inicijativa koje bi teško došle do sredstava, a i samo upravljanje većim projektima bilo bi im prezahtjevno s obzirom da se radi o organizacijama koje vode volonteri.

Prostorni kapaciteti i oprema

Po pitanju prostornih kapaciteta skoro svi LAG-ovi su istaknuli kako su oni adekvatni za njihov rad (slika 24). Dva LAG-a navode kako ne raspolažu sa adekvatnim prostorom za rad. Navodi se situacija kada se

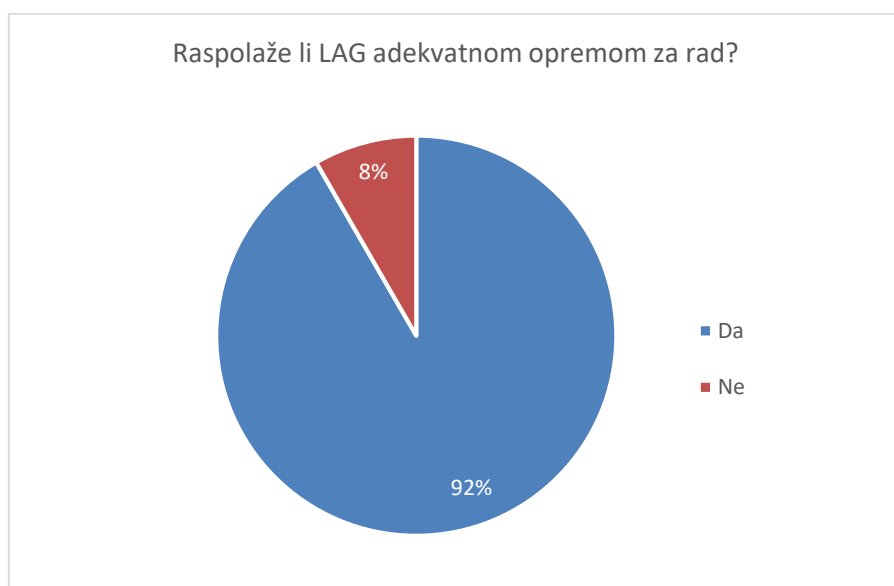
prostor dijeli s drugom organizacijom, ili je prostor kojeg im je JLS dodijelio za korištenje nije dovoljno velik, a ne postoji mogućnost dobivanja drugog prostora u vlasništvu JLS. Većina ispitanika, njih 96%, ističe da LAG raspolaže adekvatnim prostorom za rad, dok ih 4% ističe kako LAG ne raspolaže adekvatnim prostorom za rad (slika 24).

Slika 24: Adekvatnost prostora za rad

Slično kao i prethodno, skoro svi (92%) LAG-ovi ističu kako raspolažu s adekvatnom opremom za rad (računala, ostala oprema, pristup Internetu i sl.). Oni koji navode da ne raspolažu s adekvatnom opremom za rad ističu kao problem lošu Internetsku vezu, zbog čega je otežan rad kod prijava, kao i računalna oprema koja s vremenom postaje zastarjela (slika 25).

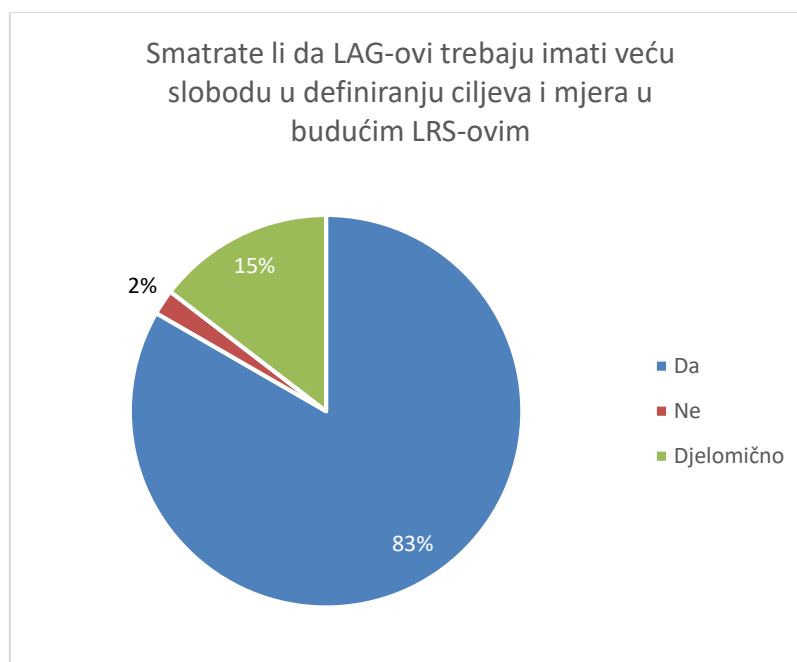
Slika 25: Adekvatnost opreme za rad

Spremnost LAG-a na jaču i nezavisniju ulogu u provedbi LEADER-CLLD-a

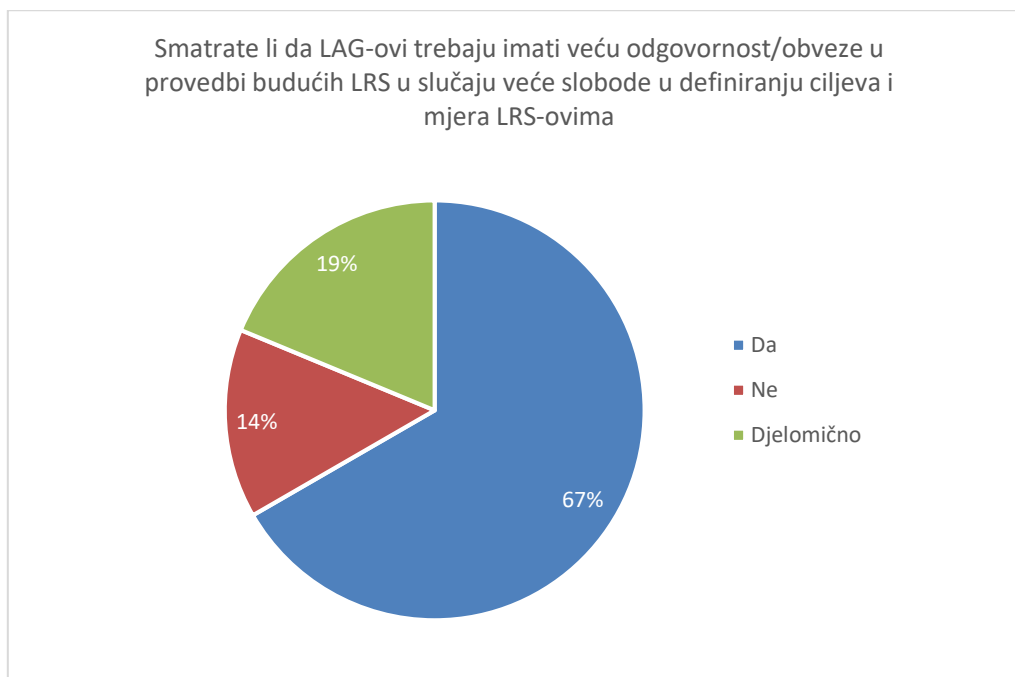
Velika većina LAG-ova (83%) smatra kako bi trebali imati veću slobodu u definiranju ciljeva i mjera u budućim LRS-ovima kako bi bolje odgovorili potrebama svog područja u odnosu na dosadašnju praksu (slika 26). Pri tome LAG-ovi jasno prepoznaju i obavezu preuzimanja veće odgovornosti za provedbu LRS u takvom okruženju (ali tek 67% u odnosu na 83% koji zagovaraju veću slobodu), posebice nakon stečenog iskustva i znanja kroz rad u proteklom razdoblju. Pri tome ističu da veća sloboda i raznolikiji obuhvat i provedbu LRS trebaju biti jasno definirani i pojašnjeni kako kasnije ne bi i dolazili u poteškoće kod pravljanja potrošenih sredstava i dokazivanju doprinosa LRS nacionalnim učincima..

Slika 26: Potreba za većom slobodom u razvoju LRS

Većina ispitanika, njih 67%, smatra da LAG-ovi trebaju imati veću odgovornost/obveze u provedbi budućih LRS u slučaju veće slobode u definiranju ciljeva i mjera LRS-ovima, dok ih 14% smatra da ne trebaju imati veću odgovornost/obveze. 19% ispitanika djelomično smatra da LAG-ovi trebaju imati veću odgovornost/obveze u ovom aspektu (slika 27).

Slika 27: Veće odgovornosti LAG-ova

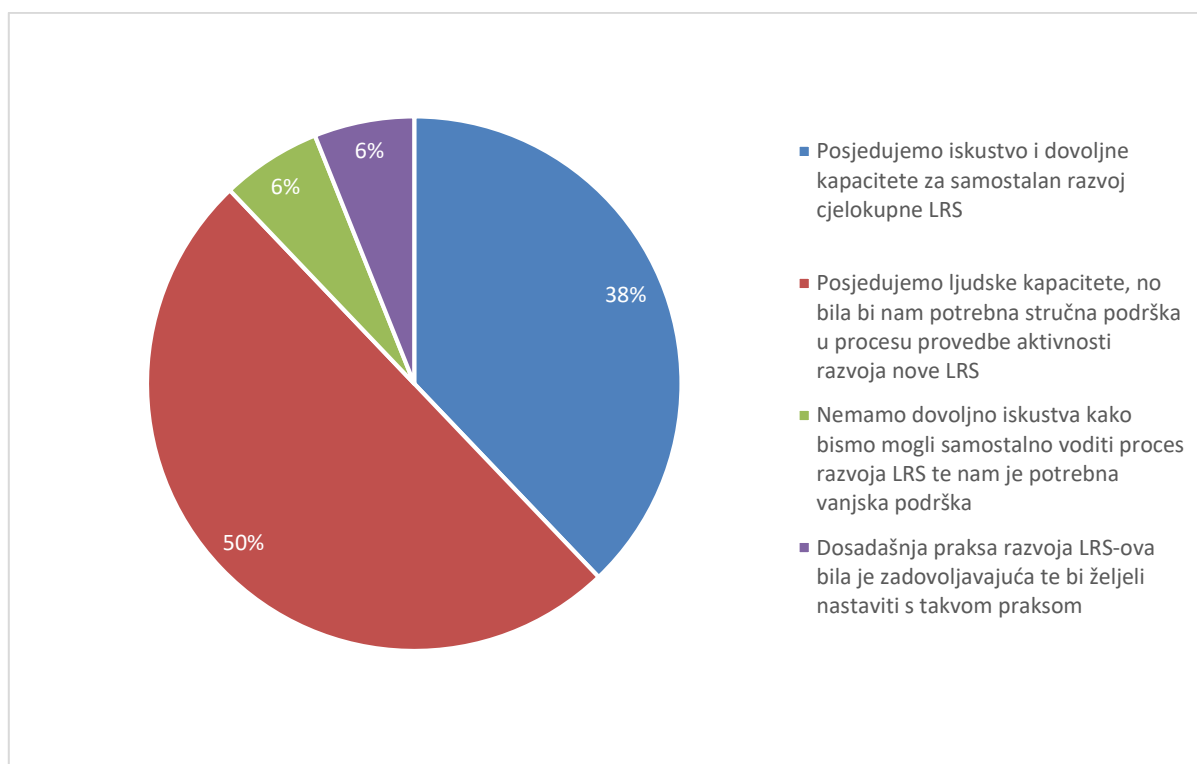
U nastavku su izdvojeni neki od citata ispitanika vezano uz objašnjenje dogovora na pitanje „Smatrate li da LAG-ovi trebaju imati veću odgovornost/obveze u provedbi budućih LRS u slučaju veće slobode u definiranju ciljeva i mjera LRS-ovima? „

- *Veća sloboda dolazi s više odgovornosti. To ne umanjuje potrebu za partnerskim odnosom i podrškom nadležnih tijela. Ionako smo i sada mi kao LAG-ovi prema našim skupštinama i lokalnom području bili odgovorni za provedbu LRS i uspješnost u tome. Mi smo ti koji su morali dovoljno dobro odraditi svoj posao kako bismo imali 100% potvrđenih projekata te u tom smislu nismo bježali od odgovornosti. Također ne smatramo lošim da se jasnije definira struktura LRS ako će to nadležnom tijelu olakšati praćenje provedbe te svakako da se jasno definira mogu li se ciljevi i mjere LRS ukidati, kako postupati u tom slučaju s indikatorima i prema kojoj se verziji vrednuje LRS. Generalno čini nam se da nam treba makro menadžment od strane nadležnih tijela, a ne postojeći mikro-menadžment.*
- *Smatram da su LAG-ovi već sada iznimno pod povećalom te suočeni s rigoroznim kaznama i posljedicama ukoliko provedba nije u skladu s Pravilnikom ili Ugovorom i smatram da bi u budućnosti ugovaranje trebalo biti kao i Ugovaranje projekata iz drugih fondova te na način da se provedba provodi i kontrolira kao i u drugim fondovima, a ne da APPRRR u trenu kontrole pregledava kompletne financije, bilancu, sve izvode, sve ugovore s drugim donatorima i sl.*
- *Ako je jasan regulatoran okvir na EU razini kao i smjernice na nacionalnoj, LAG-ovi imaju dovoljna znanja i vještine za samostalno definiranje intervencija. Uostalom međusobno smo umreženi/povezani, imamo potporu svoje mrežne organizacije....ako netko nešto ne zna....znaju drugi.*
- *LAG-ovi moraju imati potpunu slobodu, jer onda mogu ciljano formirati intervencije za razvoj svog područja za što imamo dovoljno znanja i vještine.*
- *LAG-ovi provode LRS sukladno mogućnostima i praksi koju imaju u provođenju dosadašnje LRS i po mišljenju dosadašnje prakse LAG-ovi dobro rade.*
- *Veća sloboda sa sobom nosi veću odgovornost i veće obveze. Postavlja se pitanje na koji će se način evaluirati "slobodnije" strategije od strane viših instanci, obzirom da će doći do jako velike diversifikacije strategija. Smatramo da je veća sloboda potrebna, ali uz smjernice i vođenje viših instanci i educiranje zaposlenih.*

- *Mislim da treba postojati određeni definirani okvir naših LRS unutar kojih možemo samostalno kreirati mjere, ono za što nam sigurno treba pomoć je provedba natječaja kako isti ne bi bili odbijeni kasnije od provedbenog tijela, odnosno odgovara nam ovaj sistem gdje su bile definirane smjernice provedbe natječaja odnosno aktivacije.*
- *Odgovornost bi trebala biti kao i do sada glede rada LAG-a u skladu s propisanim procedurama i postupcima koji su propisani za sve LAG-ove. Ukoliko bi se sloboda povećala glede kreiranja mjera odgovornost LAG-a bi se povećala samo u pogledu toga da li je mjera sadržajno usklađena s postavljenim tematskim okvirom i da li odabrani projekti ispunjavaju sve uvjete, kriterije i postavljene ciljeve mjere.*

Važan aspekt samostalnije uloge u definiranju LRS jesu kapaciteti, stručni i ljudski za samostalno definiranje potreba u zajednici te temeljem toga ciljeva i mjera/grupa intervencija u budućoj LRS. U tom smislu većina LAG-ova (56%) smatra kako im treba stručna podrška, u većem ili manjem opsegu, za samostalno vođenje procesa, koje za sobom nosi i veću odgovornost. Samo nešto više od jedne trećine (38%) LAG-ova koji su odgovorili na upit u vezi kapaciteta za samostalno definiranje potreba i LRS, smatra da posjeduje iskustvo i dovoljne kapacitete za samostalan razvoj cjelokupne LRS (slika 28).

Slika 28: Kapaciteti za samostalno definiranje potreba i LRS

Specifično, LAG-ovi ističu kako bi im podrška, prije svega, bila potrebna u prikupljanju kvalitetnih podataka kao podloga za definiranje prilagođenih ciljeva ili mjera/grupa intervencija, s obzirom da se do sada pokazalo kako je to najveći izazov. Dosadašnje iskustvo i mreža dionika s kojima surađuju smatraju da je, uz kvalitetne podatke, dovoljno za definiranje jednostavnih, prilagođenih i provedivih LRS. Dodatna podrška potrebna je za određena stručna pitanja iz područja građevinarstva, arhitekture, poljoprivrede, ekologije, socijalnog rada, pravnih pitanja, informatike i dr. Osim toga, koristila bi pomoć u povezivanju „peer support“ i razmjena iskustava s LAG-ovima u Hrvatskoj i izvan nje.

U nastavku su neki od citata ispitanika o tome u kojim područjima stručnosti zaposlenika LAG-a vide potrebu za razvojem kako bi kvalitetnije mogli sudjelovati/voditi proces razvoja LRS-a:

- *Prije svega detaljno upoznavanje s EU praksom i pravilima. Da nam bude posve jasno što je neprihvatljivo i u kojim okvirima se možemo kretati kod formulacije ciljeva i mjera, da što bolje razumijemo rad revizijskih tijela. Do sada su jako korisne bile publikacije s najčešćim greškama, a ne bi bilo zgoreg povremeno i prikazati dobre primjere rada.*
- *Nastavak stručnih radionica od strane kvalitetnih organizacija/institucija poput LEADER mreže Hrvatske.*
- *Kreiranjem natječaja - npr. utvrđivanje kriterija prihvatljivosti sukladno Operativnom programu, LRS, Uredbama i povezivanje obrascima i prilogima.*
- *Edukacija iz područja javne nabave, područja građevinarstva, upravnog prava i sl. No najviše znanja iz projektnog menadžmenta, kako se ne bi dovodili u zamku definiranja projekta koji ne rezultiraju pravim rješenjima i koji nisu provedivi.*
- *Područja stručnosti zaposlenika LAG-a kako bi kvalitetnije mogli sudjelovati /voditi proces razvoja LRS, ponajviše ako se odlučimo na multifondovsko financiranje, biti će potrebno razvijati i izvan već postojeće stručnosti u na području programa Ruralnog razvoja.*
- *Zaposlenici LAG-a su u dosadašnjem radu dobili uvid i stekli znanje u provedbi postupka odabira projekta i njihovog ocjenjivanja. Međutim, ukoliko se LAG-ovima omogućiti veća sloboda u donošenju odluka u vidu mjera i ciljeva LRS, onda definitivno postoji potreba za još veću edukaciju i pripremu u vidu sljedećeg:*
 - 1. Zakonske i uredbe regulative koje se tiču pojedinih programa (ruralnog razvoja, poduzetništva i obrta, socijalnog fonda i sl.) pa tako i različitih segmenta investicija (građevina, poduzetništvo, porez i dr.)*
 - 2. Kriterije obuhvata, input-e te ciljeve za izradu nove LRS od strane Upravljačkog tijela*
 - 3. Definiciji prihvatljivih aktivnosti/troškova i korisnika sukladno Uredbama EU i dr. dokumentima kako bi LAG na temelju toga mogao izraditi LRS*

Po pitanju aktivnosti u svrhu jačanja kapaciteta zaposlenika LAG-a i lokalnih dionika, a vezano za primjenu LEADER-CLLD pristupa u zajednici, pri definiranju i provedbi LRS LAG-ovi su organizirali ili sudjelovali u sljedećim aktivnostima:

- Aktivnostima/radionicama LmH te radionicama koje su organizirala nadležna tijela – MP i APPRRR te HMRR, HBOR i dr.
- Redovito prate publikacije koje izdaje ENRD.
- Sastanci sa susjednim LAG-ovima na kojima raspravljaju o natjecajima i postupanjima u provedi LRS.
- Projekt suradnje LAG akademija, kojemu je svrha upravo jačanje ljudskih kapaciteta LAG-ova (8) vezanih uz upravljanje i primjenu LEADER pristupa. Radionice su namijenjene zaposlenicima, volonterima, članovima i dionicima LAG-ova.
- Certificirani program za Voditelja pripreme i provedbe EU projekta, Certificiranje za javnu nabavu, brojne edukacije za pripremu projekata, pisanje poslovnih planova, radionice pisanja projekata za Erasmus+

Nekoliko LAG-ova istaknulo je kako su organizirali radionice o LEADER/CLLD-u i provedbi LRS za članove upravnog odbora i predstavnike lokalnih vlasti, kao i druge članove, te stručne skupove na određene teme, primjerice o demografskim problemima u ruralnim područjima.

LAG-ovi su kao odgovor na pitanje „Kakvu podršku od strane Nacionalne ruralne mreže biste u svrhu jačanja kapaciteta zaposlenika LAG-a očekivali u budućnosti?“ posebno istaknuli svoja očekivanja od Nacionalne ruralne mreže (NRM) i podršku koju od nje očekuju u sljedećem razdoblju.

U nastavku su izdvojeni neki od odgovora/prijedloga LAG-ova za moguću podršku od strane Nacionalne ruralne mreže u svrhu jačanja kapaciteta zaposlenika LAG-a:

- *Usavršavanje vezano uz implementaciju LEADER-a, međunarodno umrežavanje i zaista apeliramo da se pojedine stvari počnu održavati online. Lijepo se družiti u živo, ali neke stvari se zaista mogu odraditi bez da svi dolazimo u Zagreb na sastanak od 3 sata, a pri čemu gubimo cijeli dan.*
- *Da raspisuje natječaje početkom godine, a ne preko ljeta te da osigura predfinanciranje od 80%. Također da nam se iz Tehničke pomoći Ministarstva poljoprivrede odobravaju bez ikakvih začkoljica i posebnih uvjeta sredstva za stručna savjetovanja na razini EU i to za prijevoz, smještaj, kotizaciju, prehranu, a ne da ih plaćamo iz sredstava namijenjenih animaciji, hladnom pogonu i plaćama.*
- *Vodiči za provedbu LEADER-a, informiranje o primjerima dobre prakse i pružanje platforme za međusektorsku suradnju za jačanje LEADER-a*
- *Organizaciju različitih online radionica s temama iz područja agronomije, održivog razvoja, ekologije, tehnologije, razvoja inovacija. Bilo bi super kada bi bilo mogućnosti i za dobivanje certifikata, potvrde koja bi bila upisana u radnu knjižicu.*
- *Potpore umrežavanju na nacionalnoj i međunarodnoj razini, monitoring i praćenje provedbe leadera plus i vodič i smjernice te informiranje o primjerima dobre prakse.*
- *Veću realokaciju sredstava iz mjere 20 u mjeru 19 (u smislu pokriva troškova sudjelovanja na radionica NRM koje moraju biti češće i tematski i konceptualno jače prilagođene radu s LAG-ovima). Veći angažman u pogledu organizacije radionica s drugim nadležnim tijelima koja upravljaju sredstvima iz drugih fondova (u slučaju prelaska na multifondovsko financiranje LRS).*
- *Naći model i način formiranja zasebnog financijskog tijela koje bi bio servis ruralnim dionicima u procesu predfinanciranja kako LRS tako i ostalih odobrenih projekata u ruralnom razvoju uz primjenu niskih kamata ili odgovarajućih financijskih instrumenata kao sredstvo osiguranja. Nacionalna ruralna mreža trebala bi organizirati i financirati radionice za stjecanja potrebnih znanja*
 - *definiranje, provedbu projekata i evaluaciju LRS*
 - *organizirati radionice sa raznovrsnim dionicima - stručni, intelektualni, obrazovni, ruralni...detekcija stanja, potreba, mogućnosti, realizacije....LAG-ovi bi tada dobili širi uvid, važnost i značaj provedbe određenih projekata u ruralnom prostoru*
 - *organiziranje i financiranje razmjene znanja u vezi planiranja i provedbe LRS sa LAG-ovima članicama EU*

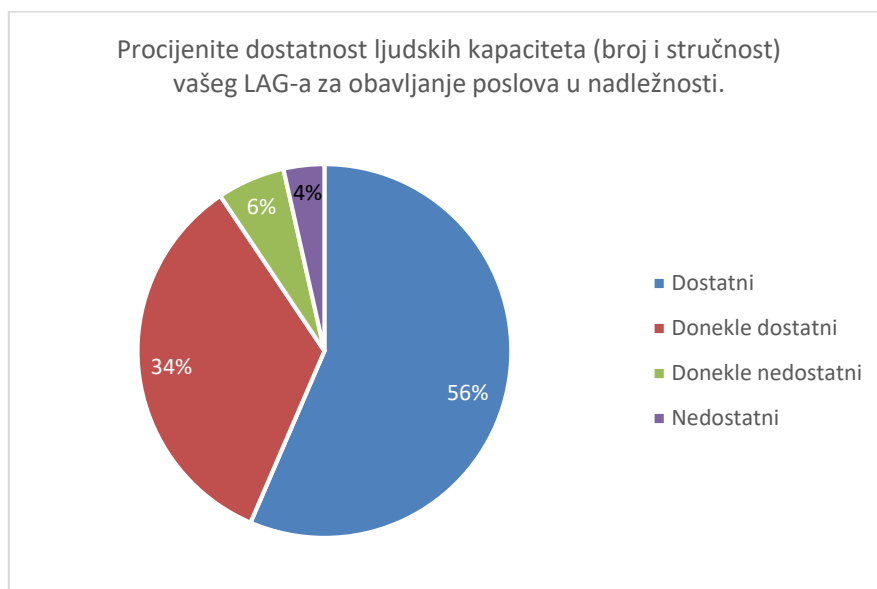
Više regionalnih sastanaka zbog specifičnosti područja

Rezultati istraživanja među članovima LAG-ova

Kapaciteti LAG-ova i zadovoljstvo radom

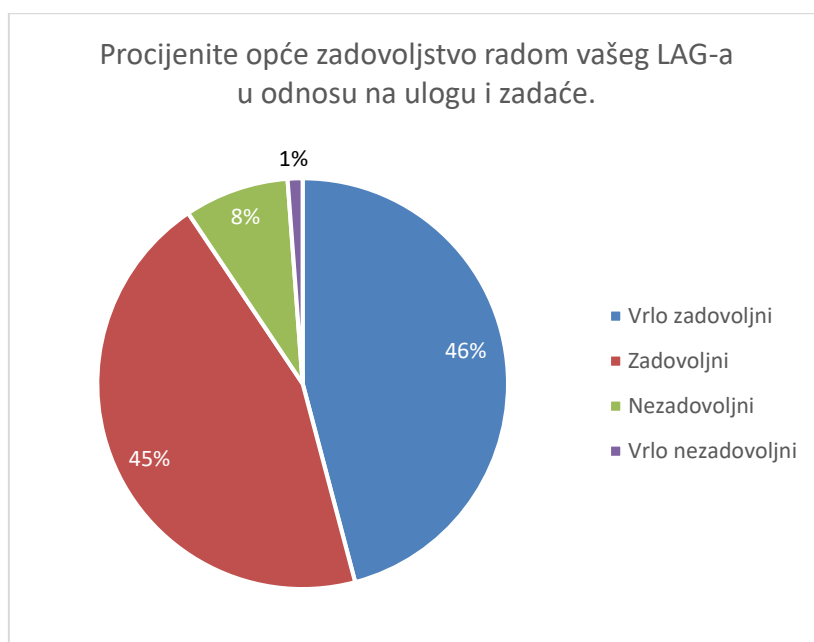
Članovi LAG-ova pozitivno su ocijenili dostatnost ljudskih kapaciteta, u smislu brojnosti i stručnosti, potrebnih za kvalitetno izvršavanje poslova u nadležnosti LAG-a. Većina ispitanika, njih 56%, procjenjuje kako su ljudski kapaciteti (broj i stručnost) njihovog LAG-a dostatni za obavljanje poslova u nadležnosti, dok ih oko trećina (34%) procjenjuje donekle dostatnima. 6% ispitanika procjenjuje da su ljudski kapaciteti donekle nedostatni te 4% da su nedostatni (slika 29).

Slika 29: Procjena dostatnosti ljudskih kapaciteta

Također, većina ispitanika, njih 46%, procjenjuje da su vrlo zadovoljni radom svog LAG-a u odnosu na uloge i zadaće, dok ih 45% procjenjuje da su zadovoljni. 8% ispitanika procjenjuje da su nezadovoljni radom svog LAG-a u odnosu na uloge i zadaće, dok 1% procjenjuje da su vrlo nezadovoljni (slika 30).

Slika 30: Zadovoljstvo radom LAG-a u odnosu na njegove ulogu i zadaće

Članovi LAG-ova su naveli područja gdje vide prostor za napredak djelovanja njihovih LAG-ova te su u nastavku izdvojeni sljedeći:

- Širenje suradnje na skupine dionika koje do sada nisu bili dovoljno zastupljene te bolje uključivanje dislociranih područja LAG-a
- Ulaganje u dodatne ljudske resurse kao i nagrađivanje kvalitetnog rada
- Veća promocija uspješnih projekata u cilju bolje animacije

U nastavku su neki od odgovora ispitanika na pitanje da opišu u kojem aspektu vidite prostor za napredak vašeg LAG-a u odnosu na ulogu i zadaću:

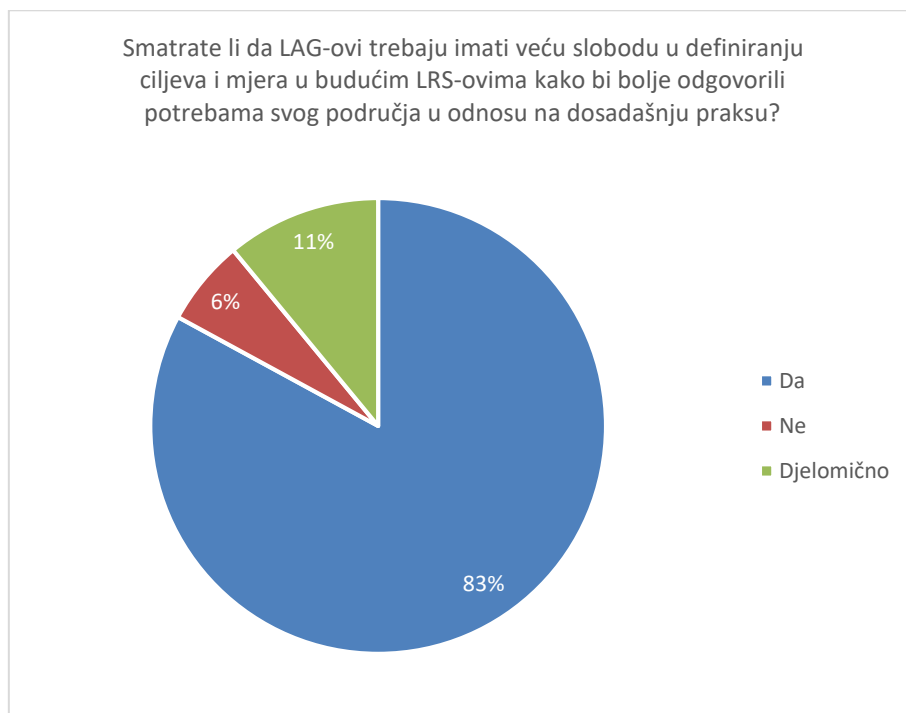
Vrsta organizacije	
Razvojna agencija	<i>Suradnja sa svim dionicima s područja a ne samo s OPG-ovima. Smatram da nedostaje vizije i adekvatnog razvojnog smjera samog LAG-a. Smatram da je velika prilika u međunarodnoj suradnji, te je na tom polju potrebo i preuzeti inicijative za prijavu na razne Interreg i slične natječeaje.</i>
Trgovačko društvo	<i>Povezivanje svih sudionika i komunikacija novim tehnologijama, videokonferencije itd.</i>
JLS	<i>Zapošljavanjem dodatnih educiranih i kvalitetnih ljudskih resursa, te nagrađivanje postojećih koji iznimno marljivo rade.</i>
JLS	<i>Napredak bi svakako trebalo napraviti u segmentu pojednostavljenja provedbe Natječaja koje provode LAG-ovi.</i>
JLS	<i>Uvođenje novih zaposlenika koji će raditi na područjima JLS-ova koji su fizički dislocirani, odnosno na većoj udaljenosti od središnjeg ureda kako bi građani mogli lakše doći do potrebnih informacija i pomoći. Naravno, za to moraju postojati i dostatna financijska sredstva.</i>
Turistička zajednica	<i>Smanjiti administraciju kako bi djelatnici LAGa imali mogućnost posvetiti se konkretnijim aktivnostima. Poraditi na vidljivosti LAGova kako bi se stvorila realnija slika o njima te shvatila njihova važnost za članove LAG-a</i>
JLS	<i>Povećanje doseg a prema lokalnom stanovništvu, intenzivnije uključivanje dionika iz gospodarstva i organizacija civilnog društva</i>
OPG	<i>Zbog kompleksnosti poslova u provedbi LRS, potrebna je dodatna edukacija zaposlenih djelatnika LAG-a, te bolje stimuliranja zaposlenog osoblja, zbog prijeteće velike fluktuacije zaposlenih !</i>
OPG	<i>Kapaciteti LAG-a trebali bi biti puno utiliziraniji da bi opravdali postojanje. Sve što se događa vrlo je malo i ne znači previše nama koji još nastanjujemo ruralni prostor. Za zamjetniji učinak trebalo bi puno više zapeti. Općenito.</i>
Udruga proizvođača	<i>Da im Agencija za plaćanja osigura više sredstava za različite mjere te da im omogući dodjelu sredstava sa kriterijima koji će sami odabrati.</i>
Turistička zajednica	<i>Potrebna je pojačana marketinška aktivnost kako bi se najuspješniji projekti s pojedinih područja približili javnosti i kako bi se motiviralo pojedince da se prijavljuju na natječeaje, otvaraju svoje OPG-ove i pokreću poslovanja u skladu s lokalnim strategijama</i>
JLS	<i>Prostor za napredak se može vidjeti u pojačanoj komunikaciji s članovima LAGa, te pružanju detaljnih informacija o natječajima, odnosno djelatnici LAGa bi trebali od Agencije dobiti detaljnije informacije za provedbu natječaja kako bi potencijalni korisnici mogli lakše pripremati projekte. Potrebno je više edukacije i iskustva.</i>

Samostalnost LAG-ova pri definiranju LRS

Većina ispitanika, njih 83%, smatra da LAG-ovi trebaju imati veću slobodu u definiranju ciljeva i mjera u budućim LRS-ovima kako bi bolje odgovorili potrebama svog područja u odnosu na dosadašnju

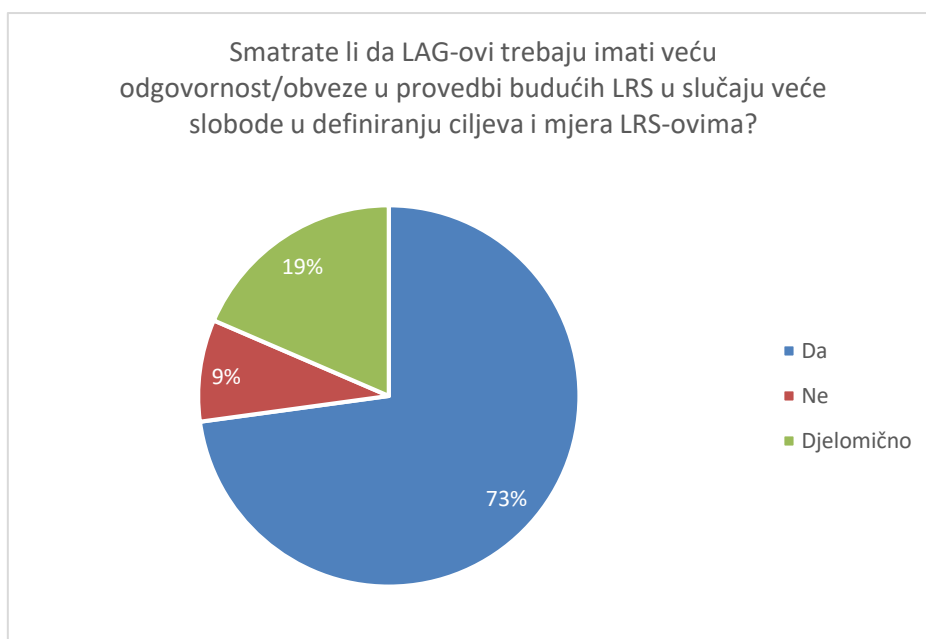
praksu, dok ih 6% to ne smatra te 11% djelomično smatra da trebaju imati veću slobodu u ovom aspektu (slika 31).

Slika 31: Mogućnost definiranja ciljeva i mjera u budućim LRS

Većina ispitanika, njih 73%, smatra da LAG-ovi trebaju imati veću odgovornost/obveze u provedbi budućih LRS u slučaju veće slobode u definiranju ciljeva i mjera LRS-ovima, dok ih 9% to ne smatra te 19% djelomično smatra da trebaju imati veću odgovornost/obveze u ovom aspektu (slika 32).

Slika 32: Razina odgovornosti/obveza u provedbi budućih LRS

Uz preuzimanje veće odgovornosti, članovi LAG-a ističu kako je potrebno osigurati i kvalitetnu kontrolu, ali tako da ne oteža djelovanje LAG-ova.

Kao razloge zašto bi LAG-ovi trebali imati veću samostalnost u definiranju LRS, članovi LAG-ova u nastavku su izdvojeni:

- Bolje prepoznavanje specifičnosti pojedinih područja, dosadašnje iskustvo i komunikacija s dionicima te razmjena informacija.
- Potrebno je brže reagirati, bez čekanja na donošenje nacionalnih propisa, tj. njihovih izmjena.
- Usmjeravanje na ključne potrebe u području.
- Samostalno donošenje odluka o mjerama, uvjetima za odabir projekata, odabir korisnika i isplati sredstava korisnicima kako bi se ubrzao proces.

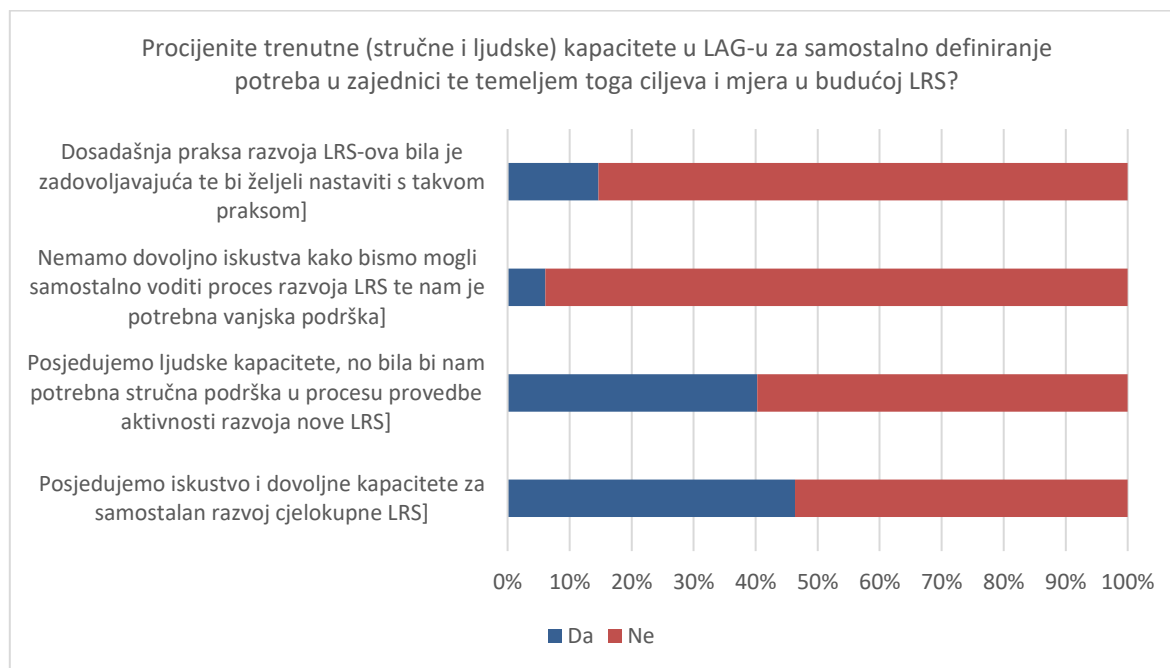
U nastavku su citati pojedinih ispitanika kao odgovor na pitanje da objasne stav na pitanje „Smatrate li da LAG-ovi trebaju imati veću slobodu u definiranju ciljeva i mjera u budućim LRS-ovima kako bi bolje odgovorili potrebama svog područja u odnosu na dosadašnju praksu?“:

Vrsta organizacije	
Razvojna agencija	<i>Svako ruralno područje u RH ima svojih posebnosti. LAG obuhvaća JLS koje su k tome i Brdsko-planinsko područje. Ovo područje ima svojih mikro specifičnosti u odnosu na ravničarska ruralna područja. Upravo iz tih razloga, a radi bolje apsorpcije EU sredstava u budućnosti potrebno je LAG-u dati veću slobodu u definiranju ciljeva i mjera LRS. Ne možemo baš sve mjere PRR-a unificirati za sva područja u Hrvatskoj.</i>
Udruga	<i>Kao dio mikroregije i sistema, LAG (kao što i sam naziv govori) je direktno upoznat s potrebama područja na kojem djeluje, te je stoga neophodna autonomija u odlučivanju.</i>
OPG	<i>Apsolutno LAG-ovi trebaju imati slobodu u kreiranju ciljeva i mjera. Ipak oni najbolje poznaju svoje područje i potencijalne korisnike. Isto tako, zbog velikih potreba da se usklađuje s nacionalnim okvirima kaska se u provedbi te se je na neki način ograničeno u onome što LAG za svoje područje smatra izuzetno potrebnim.</i>
Turistička zajednica	<i>LAG ima uvid u svoje članstvo i njihove potrebe, te poradi toga imaju mogućnost stvaranja šire, konkretnije slike za područje koje pokriva. No sa slobodom u definiranju ciljeva i mjera dolazi i odgovornost, tako da bi trebalo postaviti pitanje koliko su LAGovi spremni preuzeti odgovornost za razvoj područja.</i>
JLS	<i>Specifičnosti područja zahtijevaju drugačije postavljene prioritete i ciljeve za svako područje, sukladno principu "bottom-up" razvoja.</i>
JLS	<i>Kao lokalne organizacije LAGovi daju najbolje odgovore na potrebe svih dionika sa svog područja i zbog toga je nužna sloboda u definiranju ciljeva. Velike različitosti i specifičnosti hrvatskih regija i područja na kojima LAGovi djeluju činjenica su koja ide u prilog toj tezi. Centralizirano definiranje ciljeva onemogućava širi spektar pokrivenosti lokalnih potreba.</i>
OPG	<i>Sredstva kontroliraju ciljeve, a to komplicira situaciju.</i>
Udruga	<i>Svaka mikrolokacija Republike Hrvatske ima uz opće probleme u društvu i puno specifičnih koja se odnose samu na tu regiju ili mikro lokaciju. LAG-ovi i dionici koji žive na pojedinim mikrolokacija najbolje poznaju te nestandardne probleme, te smatramo da ih samo uz decentralizaciju ciljeva i mjera mogu efikasno riješiti. Ljudi koji su pozicionirani u centralnoj vlasti na pozicijama odlučivanja, često ili gotovo uvijek nisu svjesni problema ruralnih krajeva. Isti zaposleni najčešće nemaju iskustva u realnom sektoru, te ne razumiju probleme koje prekomjerna birokracija</i>

	<i>stvara svima koji pokušavaju preživjeti u realnom sektoru (vlasnicima, zaposlenicima, voditeljima, direktorima...).</i>
JLS	<i>Područje djelovanja je dosta široko/veliko i jako raznoliko - od razvijenosti do naseljenosti. Teško je sagledati i zadovoljiti takve različitosti.</i>
Udruga	<i>Jedna od temeljnih postavki provedbe LEADER/CLLD-a je kreiranje Lokalnih razvojnih strategija koje odgovaraju potrebama lokalnih zajednica te potiču provedbu inovativnih i partnerskih projekata i aktivnosti. U tu svrhu je nužno da LAG-ovi imaju slobodu u kreiranju i definiranju ciljeva, mjera i tipova operacija u budućim LRS-ovima. Dosadašnja praksa kopiranja nacionalnih TO se pokazala iznimno lošom u odgovaranju na različite potrebe lokalnih zajednica te je onemogućila provedbu intervencija i aktivnosti koje bi imale odgovarajući pozitivan učinak na razvoj lokalnih ruralnih sredina.</i>
Turistička zajednica	<i>Previše je dionika uključeno u proces i presporo se donose važne odluke</i>

U odnosu na prethodno navedene mogućnosti za samostalnije definiranje potreba u zajednici i ciljeva LRS, kao i pripadajuće veće odgovornosti LAG-ova, članovi LAG-a su procijenili stručne i ljudske kapacitete u LAG-u za preuzimanje te uloge. Slično kao i kod odgovora samih LAG-ova, i većina članova smatra kako LAG-ovi imaju potrebne kapacitete (slika 33), ali da im je potrebna i vanjska i stručna podrška..

Slika 33: Procjena kapaciteta LAG-a za definiranje potreba u budućoj LRS

U nastavku su neki od citata ispitanika o tome u kojim područjima vide potrebu za podrškom i razvojem kapaciteta samih LAG-ova:

Vrsta organizacije	
OPG	<i>Uzimajući u obzir moje poznavanje rada djelatnika LAG-a, smatram da nije dobro da djelatnici obavljaju više poslova istodobno. Možda je bolje napraviti jedan posao</i>

	<i>manje, a sve ostale napraviti dobro i na vrijeme. Postoje dokazi da djelatnik ako radi dva, tri ili više kompleksnih poslova od jednom, neće biti produktivan. Veća je mogućnost u suprotno tj. da bude kontraproduktivan.</i>
JLS	<i>Usavršavanje iz područja strateškog razvoja, financija, prava, upravljanja ljudskim resursima, mogućnosti financiranja iz ostalih EU fondova</i>
OPG	<i>Zaposlenici rade istovremeno na više područja, od poslovanja udruge kao takve, budući da podliježe i zakonu te obvezama o udruzi, administraciji, provođenju mjera, animaciji... dakle, najvažnije bi bilo zaposlenike rasteretiti u smislu da se posvete jednom dijelu posla i za to se educiraju te odrađuju. Da se ne isprepliće cijeli asortiman poslova koje moraju odrađivati.</i>
Trgovačko društvo	<i>Moramo zaposliti više stručnjaka koji bi mogli ići po terenu i pomagati oblikovanju postojećih ideja i artikuliranju istih.</i>
Obrt	<i>Stručno znanje iz multifondovskog financiranja.</i>
Udruga proizvođača	<i>Nije moguće da nekoliko ljudi bude stručno u svim područjima koja pokriva jedan LAG, zato treba prisnija suradnja s raznim dionicima u okruženju. Pohvaljujem suradnju zaposlenice sa stručnim službama u području poljoprivrede.</i>

Odgovor na pitanje za vrednovanje i preporuke:

Koja je razina spremnosti LAG-ova za preuzimanje veće i samostalnije uloge za provedbu LEADER-CLLD pristupa u sljedećem programskom razdoblju?

Zaključak

LAG-ovi su u razdoblju 2014.-2020. stekli značajno iskustvo u pripremi i provedbi LRS. Velika većina smatra da im treba veća sloboda odnosno jača i nezavisnija uloga u pripremi i provedbi LRS za koju su svjesni da sa sobom nosi i veću odgovornost koju bi pritom preuzeli. Zbog dosadašnjeg iskustva, smatraju da su spremni na preuzimanje jače uloge i veće odgovornosti no i dalje se ističe već prethodno identificirana potreba za jačanjem kapaciteta LAG-ova ali i zadržavanjem kvalitetnog i stručnog kadra. Dio ispitanika smatra da im je potrebna vanjska/stručna podrška na koju se i sada dosta oslanjaju. Navedeni su pozitivni primjeri uključenosti volontera u rad LAG-ova te korištenje sredstava članarina za financiranje lokalnih inicijativa. LAG-ovi su identificirali kakvu podršku očekuju od strane Nacionalne ruralne mreže u svrhu jačanja kapaciteta zaposlenika LAG-ova.

Preporuke

- 1) LAG-ovi trebaju kontinuirano jačati svoje kapacitete (ciljane edukacije prema identificiranim potrebama) i razraditi politike zadržavanja i privlačenja stručnih i kvalificiranih kadrova.
- 2) NRM treba sukladno zakonskom okviru, te svojem ljudskom i financijskom kapacitetu, uzeti u obzir identificirane potrebe odnosno očekivanja LAG-ova u cilju njihovog jačanja za sljedeće razdoblje. Također, treba obratiti dodatnu pažnju na potencijalno dvostruko financiranje istih troškova kroz LRS i NRM.

5. Koje su prakse i potrebe LAG-ova za provedbu vrednovanja LRS i korištenje rezultata vrednovanja za daljnji rad?

U odgovoru na ovo pitanje za vrednovanje u upitniku, prema LAG-ovima, upućena su pitanja u sljedećim područjima:

- Razina provedbe evaluacijskih planova
- Stručni kapaciteti i razina potrebne podrške za provedbu vrednovanja
- Način korištenja rezultata vrednovanja za daljnji rad

U nastavku su prikazani rezultati istraživanja na pitanja vezana za prethodno navedena područja.

Provedba praćenja i vrednovanja projekata iz LAG natječaja

LAG-ovi ističu sljedeće alate i aktivnosti koje koriste i provode kako bi osigurali kvalitetno praćenje za potrebe izvještavanja, praćenja i vrednovanja:

- Excel tablice
- Baze podataka i alat za praćenje (odobreni, isplaćeni projekti)
- Posjete lokacijama prije isplate konačne rate, kao i tijekom provedbe projekta
- Upitnici prema korisnicima kao i telefonski kontakti

Istaknuto je kako korisnici većinu važnih informacija šalju APPRRR-u kroz AGRONET te da im se trebao omogućiti pristup podacima za njihove korisnike (ili barem dio podataka) kako bi izbjegli da za potrebe svog praćenja i vrednovanja, moraju iste informacije tražiti od korisnika.

U nastavku je nekoliko citata LAG-ova o njihovim praksama praćenja projekata:

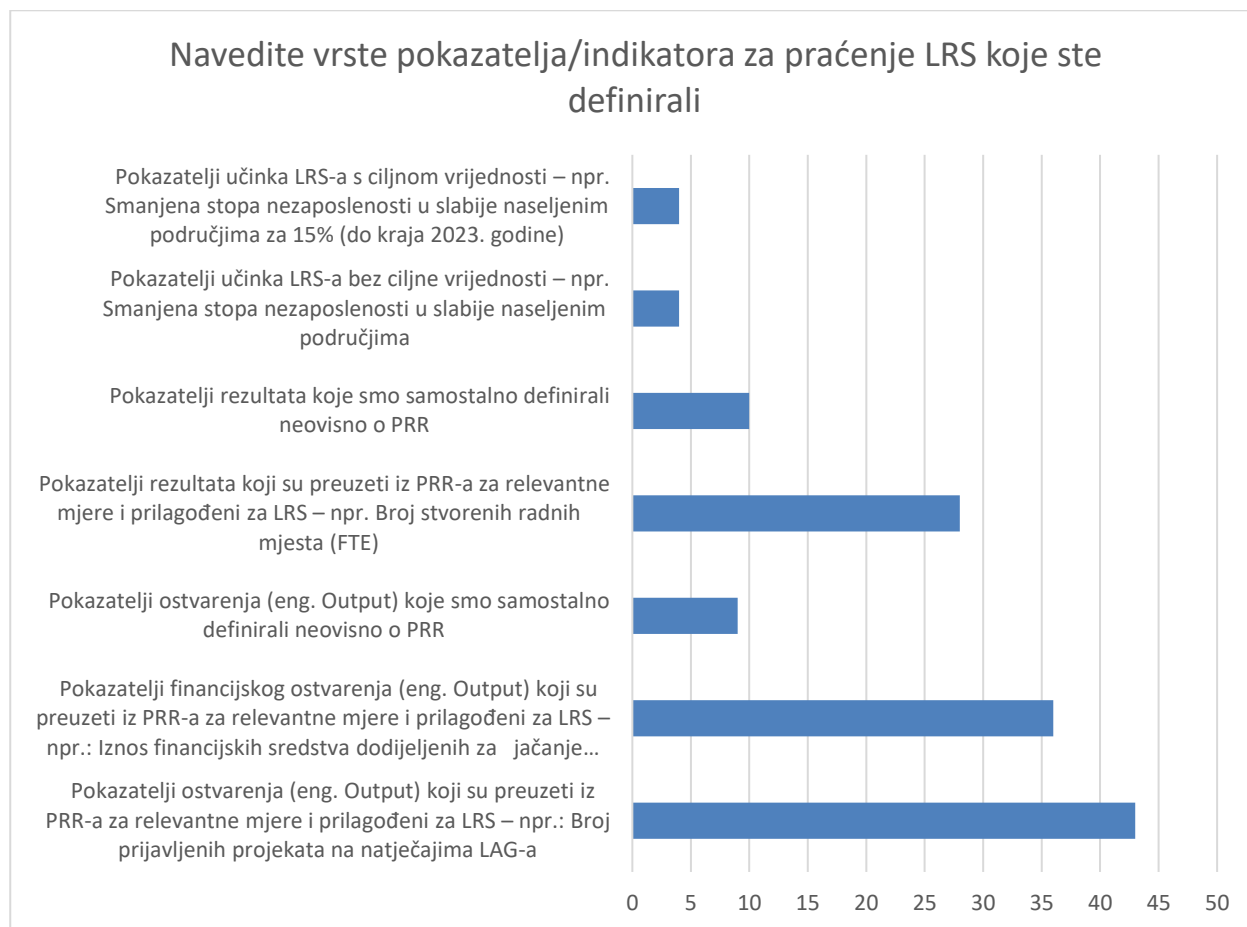
- *Za sada isključivo kroz Excel tablice. Zapravo nam je najveći problem što sve što korisnici rade ide prema APPRRR-u, uključujući i izvješća i isplate te bi bilo korisno da mi imamo pristup tim podacima.*
- *Trenutno za to nemam vremena, a glavno praćenje je ionako putem Agroneta. Mislim da bi APPRRR trebao nadograditi Agronet na način da on sam generira praćenja, statistike i da se dostavlja LAG-ovima. Po potrebi možemo nadograđivati nešto posebno samo za sebe.*
- *Vodimo interne evidencije svih aktivnosti, u tablicu upisujemo izvor financiranja, cilj kojem pridonosi, broj osoba koje su sudjelovale te brojne druge podatke koje kasnije koristimo kod izrade godišnjih izvješća i internih evaluacija. U vođenju evidencija iznimno smo temeljiti te smo vođenje evidencija uskladili i s podacima koje na kraju godine trebamo dostaviti Ministarstvu poljoprivrede.*
- *Praćenje se provodi kontrolom na terenu sukladno naputcima APPRRR-a, ali i konstantnom individualnom komunikacijom s korisnicima i posjetima lokaciji ulaganja. LAG također ima fizičku, ali i elektroničku bazu projekata sa svom dokumentacijom vezanom uz projekte.*

Praćenje i vrednovanje LRS

Gledajući na osnovne elemente za kvalitetno vrednovanje LRS, identificirane pokazatelje, iz sljedećeg prikaza (slika 34) je vidljivo kako su se LAG-ovi, u svojim LRS, većinom usmjerili na pokazatelje ostvarenja (fizičkog i financijskog) koje su preuzeli iz PRR, te u manjoj mjeri na pokazatelje rezultata

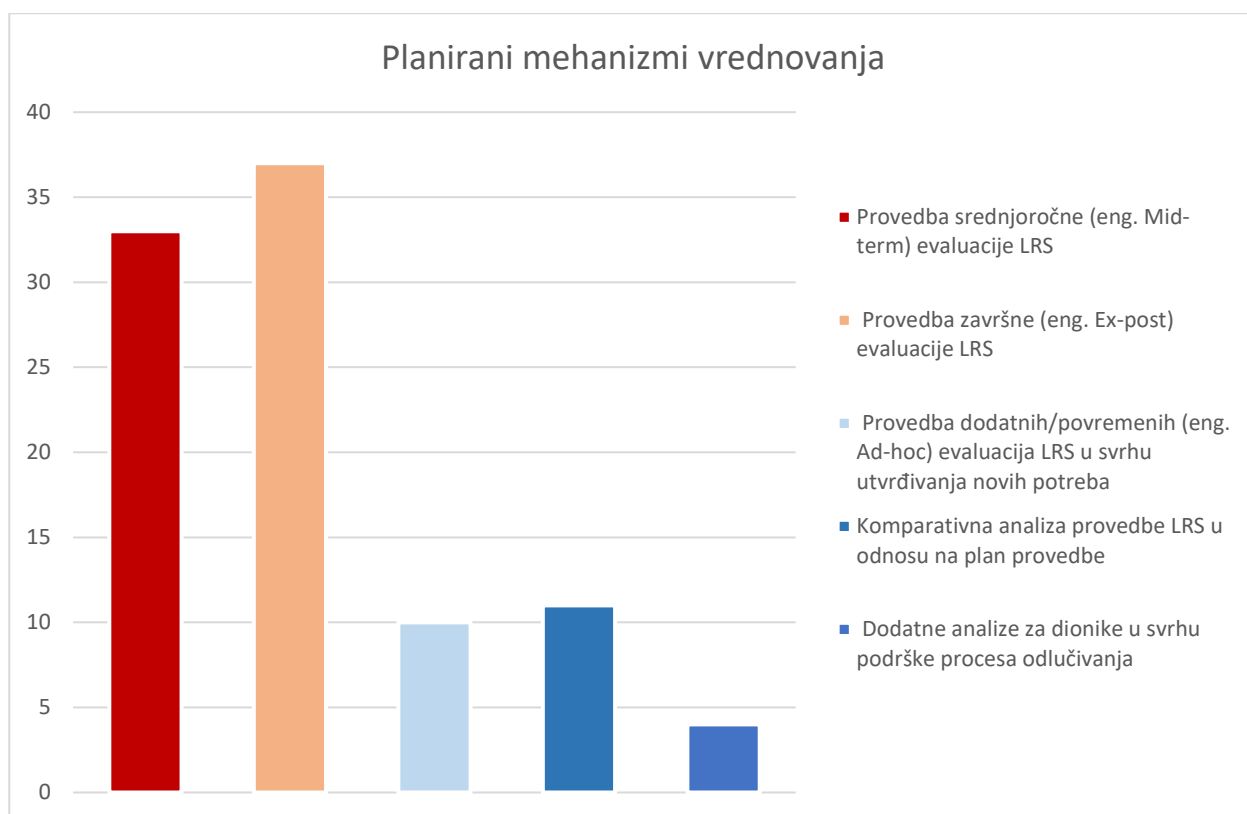
koji su preuzeti iz PRR. Korištenje dodatnih, specifičnih pokazatelja za njihove LRS koje su sami razvili je vrlo malo zastupljen. Iznimno je malo zastupljeno pokazatelja učinka u LRS.

Slika 34: Vrste pokazatelja za praćenje LRS

Među predviđenim vrednovanjima su najviše zastupljena završna vrednovanja i među-vrednovanja, dok je predviđeno vrlo malo dodatnih istraživačkih aktivnosti, na primjer za utvrđivanje potreba i sl. (slika 35)

Slika 35: Predviđeni mehanizmi vrednovanja u Evaluacijskom planu

U odnosu na navedene planirane aktivnosti ispitanici su naveli status, tj. planove provedbe:

- **Provedba srednjoročne (eng. *Mid-term*) evaluacije LRS** - većinom su bile predviđene tijekom 2020. godine ili za provedbu u 2021. godini, pri čemu su 2 LAG-a istaknula kako su istu već napravili.
- **Provedba završne (eng. *Ex-post*) evaluacije LRS** – jedan LAG je istaknuo kako planira početi s aktivnostima ex-post vrednovanja krajem 2021. godine, dok ostali navode kako im je u planu istu provesti 2023., dok jedan LAG ističe da će isto biti provedeno vjerojatno u 2024. s obzirom na to kako će se projekti provoditi do kraja 2023. godine¹⁶.
- **Provedba dodatnih/povremenih (eng. *Ad-hoc*) evaluacija LRS u svrhu utvrđivanja novih potreba** – ove aktivnosti LAG-ovi prije svega povezuju s izradom godišnjih izvješća i statističkim obradama pokazatelja po provedenom natječaju, no ne ističu se posebna istraživanja putem kojih bi se utvrđivale nove potrebe.
- **Komparativna analiza provedbe LRS u odnosu na plan provedbe (u smislu pokazatelja i financijskog ostvarenja) u svrhu identifikacije potreba za izmjenama plana provedbe LRS** - LAG-ovi koji su naveli kako provode ovakvu analizu, ističu kako je nužna radi praćenja, ali i kod izmjena LRS-a. Ono se provodi godišnje, prilikom pripreme Akcijskog plana i sastavljanja Izvješća o radu (temeljem zakonske obveze za udruge). Na ovaj način se, na provedbenoj razini, putem provjere postavljenih indikatora, prati uspješnost realizacije LRS-a te se daje osvrt na sam proces provedbe s aspekta LAG-a kao nositelja iste.
- **Dodatne analize za dionike u svrhu podrške procesa odlučivanja** – u ovom segmentu ističe se samo jedan LAG koji je istaknuo kako provodi analize mreže dionika, analizu društvenog

¹⁶ Navod je vezan na razdoblje prije donošenja prijelazne uredbe čime se razdoblje provedbe produžilo na dvije godine kao i provedba ex-post vrednovanja

učinka provedbe LRS, utjecaj na poticanje inovacija, zaštitu okoliša i održivost (horizontalne teme).

Po pitanju provedbe kvalitativnog vrednovanja, odnosno utvrđivanja ostvarenog utjecaja LRS na područje LAG-a, većina LAG-ova ih nije provela, niti su naznačili planiraju li isto napraviti ili ne. Ostatak LAG-ova je ili već ih napravio i objavio (pogledati tablicu ispod), ili su napravili, ali nisu podatke javno objavili, ili im je u tijeku provedba ili priprema za provedbu. LAG-ovi koji su proveli ili planiraju provesti vrednovanje su također podijeljeni, skoro podjednako, na one koji vrednovanje provode interno (primarno jer nemaju sredstava za vanjsko vrednovanje) ili one koji provode vrednovanje uz pomoć vanjskog evaluatora.

Tablica 3: Popis i navodi LAG-ova o dovršenim i objavljenim rezultatima vrednovanja

LAG Zagorje Sutla	<i>Proveli smo interno vrednovanje u 2019. godini koje je više komparativna analiza i pregled postignutog, dok za svaku godinu izradimo evaluacijsko izvješće o provedbi LRS i opet komparacijom postignutog i provedbenog plana. Interno vrednovanje provedeno 2019. objavljeno je na našoj web stranici http://www.zagorje-sutla.eu/Cms_Data/Contents/ZagorjeSutla/Folders/Dokumenti/~contents/9WN2SBYZLMP9WD9R/Evaluacijsko-izvje-e-o-provedbi-LRS-2014-2020-za-razdoblje-2017-2019-.pdf</i>
LAG Mareta	<i>Interno smo proveli mid-term evaluaciju koju je usvojio UO, nakon što je usvojila Skupština, objavit će je na web stranici LAG-a.</i>
LAG Sjeverna Bilogora	<i>Napravili smo internu evaluaciju za razdoblje 2017 - 2019. koja je dostupna na web stranici LAG-a.</i>
LAG Istočna Istra	<i>Interno vrednovanje za potrebe odlučivanja tijela LAG-a.</i>
LAG Moslavina	<i>Da, trogodišnje Evaluacijsko vrednovanje provedbe LRS za razdoblje 2017.-2019. godine. Isto je usvojeno od strane Skupštine i nalazi se na web stranicama LAG-a.</i>
LAG Sava	<i>Do sada smo imali dvije interne evaluacije LRS u kojoj su prikazani ostvareni ciljevi u zadanom razdoblju prema ciljevima i indikatorima determiniranim u LRS. Dokument interne evaluacije kao i godišnja izvješća o radu javno su objavljeni na web stranici LAG-a te predstavljeni na godišnjoj skupštini LAG-a</i>

Uvidom u navedene objavljene rezultate vrednovanja vidljivo je da su LAG-ovi većinom izvještavali o provedbi bez da su provodili same aktivnosti vrednovanja (uz par izuzetaka).

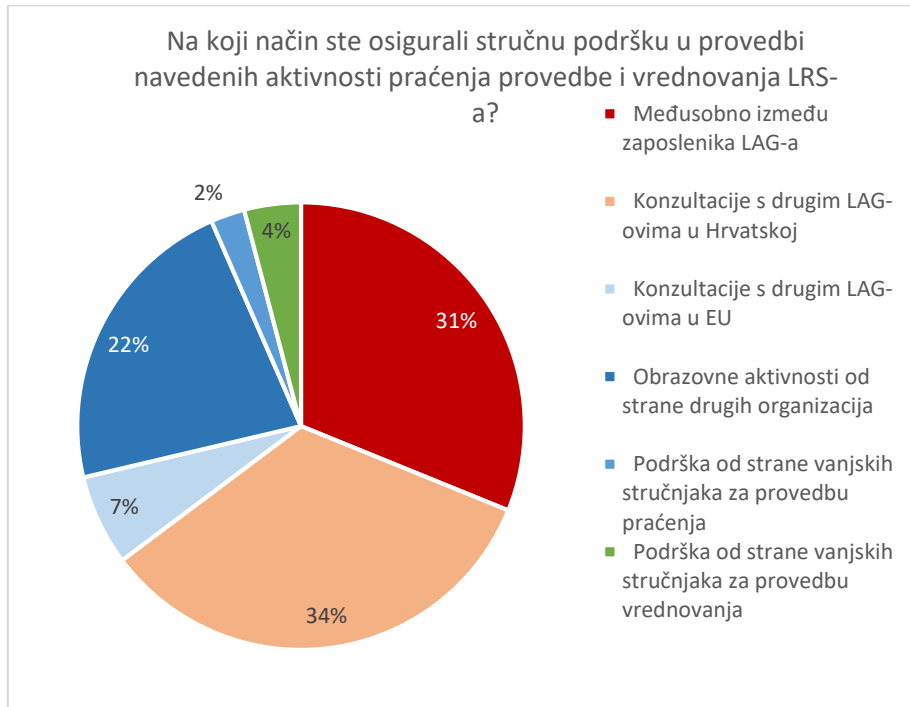
Razvoj kapaciteta LAG-ova za praćenje i vrednovanje

Teme u kojima LAG-ovi vide potrebu za produbljivanjem znanja zaposlenika LAG-a u području praćenja i vrednovanja LRS uključuju:

- Cjelokupni proces praćenja i vrednovanja LRS uključujući i praktične primjere (koji bi uključivali dobre i loše primjere).
- Formuliranje istraživačkih pitanja za provedbu vrednovanja.
- Kvalitativno vrednovanje LRS.
- Jačanje razumijevanja vrednovanja, ali ne samo među zaposlenicima LAG-a, već u ukupnom članstvu.
- Uvid u primjere dobre prakse.
- Organiziranje evaluacijskih aktivnosti.
- Pokazatelji:
 - Pokazatelji učinka kroz zaposlenost/nezaposlenost,
 - Pokazatelji rezultata - povećanje prihoda po korisniku,
 - Ostali financijski pokazatelji uspješnosti.
- Metode i interpretacija podataka, prosudbe o evaluacijskim pitanjima.
- Oblikovanje preporuka.
- Kreiranje internog sustava za vrednovanje.

Po pitanju osiguravanje stručne podrške u provedbi praćenja i vrednovanja LAG-ovi se tu najviše oslanjaju na međusobnu podršku (34%) kao i svoje zaposlenike (31%) (slika 36), iako kod ispitanika koji su naveli svoje zaposlenike, odgovori se više odnose na svakodnevne aktivnosti nego na specifične aktivnosti praćenja i vrednovanja.

Slika 36: Stručna podrška za aktivnosti praćenja i vrednovanja LRS

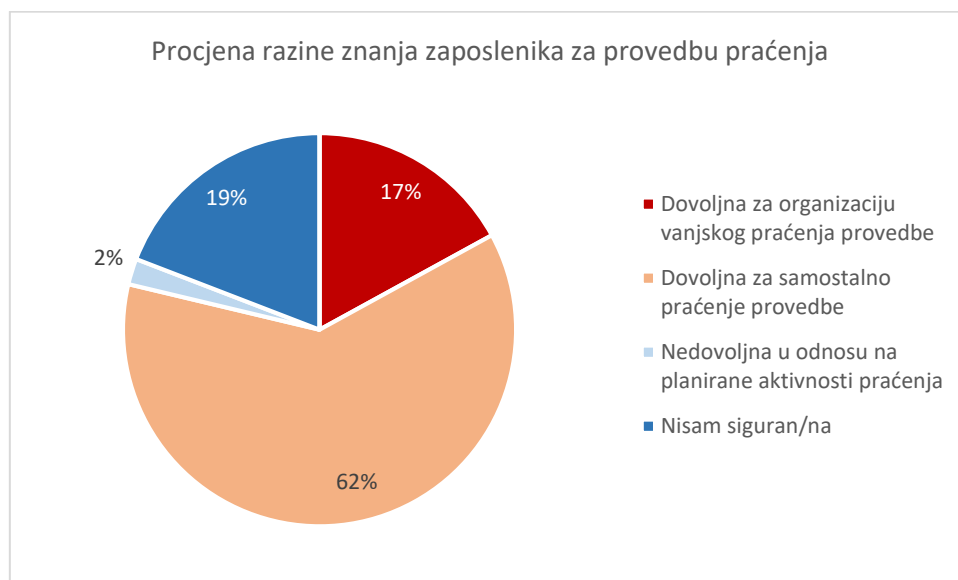

Konzultacije s drugim LAG-ovima se provode u svrhu razmjene iskustva i znanja, savjetovanje oko specifičnih pitanja, telefonski ili putem interne Facebook grupe, pri čemu su to najčešće LAG-ovi koji međusobno graniče.

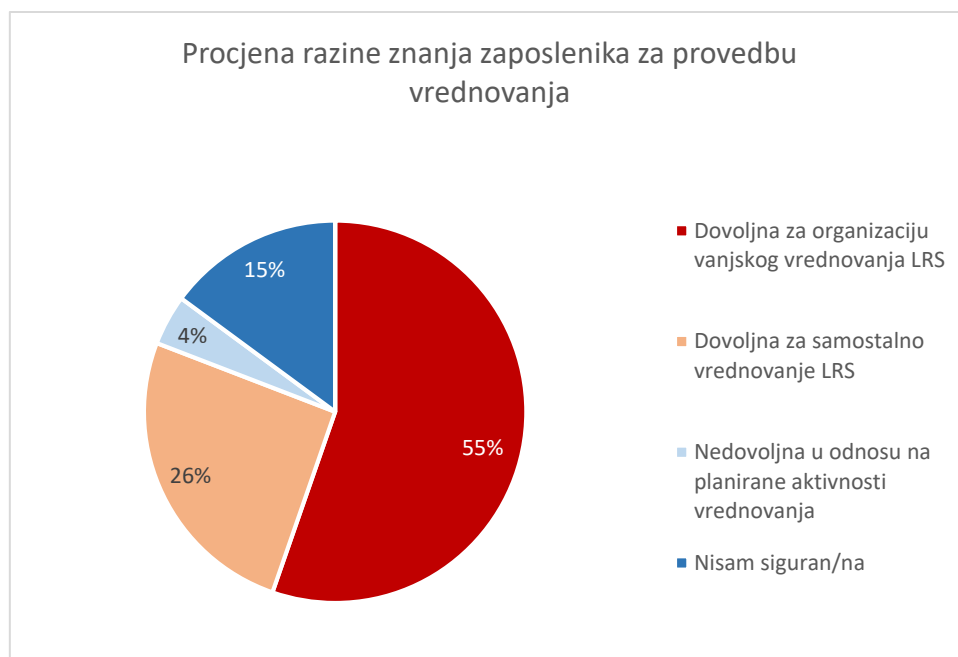
Vezano za obrazovne aktivnosti drugih organizacija, navode se one u provedbi LEADER mreže Hrvatske, koja održava kontinuitet edukacija i podrške na tu temu te LAG-ovima daje i radne materijale.

Većina LAG-ova (62%) procjenjuje kako njihovi zaposlenici imaju potrebna znanja za samostalno praćenje provedbe LRS (slika 37), dok s druge strane po pitanju znanja za vrednovanje, 55% LAG-ova ističe kako je znanje zaposlenika dovoljno samo za organizaciju vanjskog vrednovanja LRS (slika 38).

Slika 37: Procjena razine znanja zaposlenika za provedbu praćenja

Slika 38: Procjena razine znanja zaposlenika za provedbu vrednovanja

Po pitanju dosadašnjih izazova u praćenju i vrednovanju s kojima su se LAG-ovi susretali. U nastavku je nekoliko citata LAG-ova vezano za izazove:

- *Praćenje nije problematično te ga uspijevamo samostalno provesti. Vrednovanje je kompleksniji posao i zapravo je najveći problem sporost cijelog procesa odobravanja projekata i njihove kasnije*

provedbe te u tom smislu još uvijek nemamo dovoljno relevantni uzorak za provedbu istraživanja putem upitnika/fokus grupa/intervjua s korisnicima i dionicima.

- *Ankete za potrebe evaluacije su uglavnom ispunjavali dionici koji su upoznati s radom LAG-a, pa nemamo realnu sliku stvarnog poznavanja rada LAG-a od šireg kruga dionika*
- *Do sada smo se koristili kvantitativnim pokazateljima te nismo išli u sagledavanje šire slike, tako da bi voljeli u budućnosti u evaluaciju unijeti i druge metode.*
- *Definiranje najpotrebnijih elemenata za kvalitativno vrednovanje radi financijsko- vremenskog okvira i našeg područja gdje dionici baš ne vole komunicirati putem IKT sustava već licem u lice.*
- *Strukturiranje same evaluacije i odabir sudionika koji će sudjelovati u izradi iste.*
- *Učestale promjene LRS iziskuju i konstantni napor u postavljanju adekvatnih sustava praćenja i vrednovanja*
- *Nismo imali jer za našu LRS je dovoljan samo monitoring*
- *LAG-ovima nije dozvoljen pristup AGRONET aplikaciji korisnika u provedbi projekata te ne mogu direktno doći do saznanja o istima.*
- *Nedostupnost podataka kako bi se mjerio dodati učinak provedbe LRS.*
- *Zbog kopiranja mjera i nemogućnosti uključivanja svih interesnih skupina u provedbu multisektorskih partnerskih projekata i zanemarivanje horizontalnih tema prilikom provedbe TO iz LRS, u vrednovanju LRS nemoguće je "izmjeriti" društveni učinak, što je temeljni pokazatelj uspjeha LEADER-a u cijeloj EU*

LAG-ovi su istaknuli kako očekuju podršku u cilju osiguravanja kvalitetnog praćenja provedbe LRS te aktivnosti vrednovanja, kao npr. od strane NRM kao i ostalih mrežnih organizacija. Kao jedan od osnovnih preduvjeta navode ujednačene upute odnosno metodologiju za provedbu vrednovanja. U nastavku je nekoliko citata LAG-ova u vezi očekivane podrške:

- *Treba hitno objaviti plan za financiranje rada LAG-ova u 2021. godini, prije novog natječaja za akreditaciju. U tom slučaju ću više vremena posvetiti praćenju provedbe LRS, a manje ću se ubijati po raznim projektima kako bi nam namakla financijska sredstva za režijske troškove i plaće.*
- *Omogućavanje boljeg uvida u samu provedbu projekta prijavljenih na LAG natječaj, jer LAG poslije prijave ZZP u AGRONET-u nema pravi uvid u stanje provedbe projekta. Osigurati pristup AGRONET-u za LAG-ove projekte...*
- *Potrebni su vodiči i smjernice kako bi LAG-ovi RH ujednačeno provodili kvalitativno vrednovanje*
- *Pružanje metodoloških smjernica od upravljačkog tijela za LAG-ove o evaluacijskim pristupima i metodama prikladnim za lokalnu razinu.-*
- *Nacionalna ruralna mreža: održavanje tematskih radionica za provedbu, omogućavanje (organiziranje, izbor predavača, plaćanje) edukacija zaposlenika LAG-a*
- *Edukacijske aktivnosti od strane vanjskih stručnjaka iz cijele EU. Financiranje svih troškova edukacijskih aktivnosti na razini EU povezanih s LEADER/CLLD-om i srodnim programima, te politikama EU - za barem jednog predstavnika LAG-ova iz RH uz obvezu detaljnog izvještavanja!*
- *Smjernice za ujednačeno vrednovanje LRS i rada LAG-a od strane nadležnog tijela, koje danas postoje no isključivo na EU razini te, savjetodavnoj razini, od strane naše mrežne organizacije.*

Samo manji broj LAG-ova proveo je ciljane istraživanja i analize kako bi se provjerila prepoznatljivost i uvažavanje rada LAG-a u lokalnoj zajednici. U nastavku su istaknuti pojedini LAG-ovi koji su napravili takve analize, dok su drugi isticali ili kako nisu radili analize ili kako prepoznatljivost LAG-a mogu utvrditi s obzirom na broj upita koje zaprimaju vezano za pojedine mjere i natječaje ili praćenjem statistika mrežnim stranicama no to se ne može uzeti kao valjan pokazatelj prepoznatljivosti LAG-a.

LAG Sjeverna Bilogora	<i>Tijekom 2019. godine, LAG-a Sjeverna Bilogora sastavio je pitanja koja su se odnosila na prikupljanje podataka za vrednovanje rada LAG-a i provedbe Lokalne razvojne strategije LAG-a Sjeverna Bilogora. Podaci za vrednovanje rada LAG-a i provedbe Lokalne razvojne strategije LAG-a Sjeverna Bilogora obrađeni su na uzorku od 67 ispitanika. Sudjelovalo je 24 % ženskih osoba i 76 % muških osoba. Dob ispitanika: 18 – 30 (11 %), 31 – 45 (33 %), 46 – 60 (45 %), 61 – 75 (11 %). Cijelo LAG područje sudjelovalo je u ispunjavanju ankete (9 JLS). 79 % ispitanika je izjavilo da je upoznato s poslovanjem LAG-a, dok je 2 % odgovorilo da nije upoznato i 19 % je osoba koje žele znati više o LAG-u. Pitanje koje je postavljeno odnosilo se na prijavu na neki od LAG natječaja, 18 % je odgovorilo da se prijavilo a 82 % se nije prijavilo na LAG Natječaj. Od 67 ispitanika 9 ih se prijavilo na LAG Natječaj 1.1.4. (PRR 6.3.1.), dok se 3 prijavilo na 3.1.1. (PRR 7.4.1.). U aktivnostima koje je LAG organizirao sudjelovalo je 48 % ispitanika, većim dijelom su sudjelovali na edukativnim radionicama i predavanjima, sajmu u Gudovcu, izradi LRS-a, radu LAG-a i svim poslovima koji su od interesa za LAG, rad u Upravnom odboru LAG-a, radionicama za OPG-ovce, na stručnim putovanjima, predstavljanju natječaja za potpore u poljoprivredi. Ispitanici smatraju da bi LAG trebao organizirati predavanja i edukativne radionice, posjete drugim LAG-ovima u inozemstvu, sve što koristi razvoju našeg LAG-a, brigu o starijim osobama i povlačenje sredstava iz EU fondova, posjete sajmovima poljoprivrede i poljoprivredne mehanizacije u Hrvatskoj i regiji i pomoći prilikom osmišljavanja projekata. 45 % ispitanika smatra da je LAG utjecao na njihov razvoj, 40 % smatra da nije dok je 15 % bez odgovora na ovo evaluacijsko pitanje. Ispitanici koji su rekli da je LAG utjecao na njihov razvoj izjavili su da je LAG utjecao na njihov kulturni i društveni život, stjecanje novih znanja i vještina, edukacije, modernizacija strojeva za obradu zemlje, brža, lakša i kvalitetnija obrada zemlje, upoznavanje novih ljudi, informiranjem o prijavama na otvorene natječeaje, nove informacije koje su vezane uz promociju i plasman poljoprivrednih proizvoda na društvenim mrežama, dodjelom sredstava iz EU fondova. 59 % ispitanika izjavilo je da se obratilo LAG-u Sjeverna Bilogora sa pitanjima, 30 % se nije obratilo dok 11 % nije odgovorilo. 95 % je odgovorilo da su zadovoljni odgovorom koji su dobili, dok 5 % nije odgovorilo na pitanje.</i>
LAG Moslavina	<i>Napravljena je Anketa za te potrebe te je ista postavljena na web stranice LAG-a te JLS-ova koji su u sastavu LAG-a.</i> <i>Zaključak Ankete je da su stanovnici LAG- upoznati s radom LAG-a, ali je područje LAG-a veliko te potrebne informacije još uvijek ne dopiru do svih, osobito ne do onih koji su manje informatički pismeni pa nisu prisutni na mrežama.</i>

Metodološki priručnici/vodiči za provedbu vrednovanja LRS-ova postoje na EU razini. UT je u okviru radionice održane u studenome 2018. godine održalo prezentaciju „Priprema za vrednovanje (evaluaciju) provedbe LRS i rada LAG-ova u razdoblju 2014.-2018. u Republici Hrvatskoj“. U okviru iste te radionice su svoje iskustvo podijelili i LAG-ovi iz Slovenije. No, s obzirom da se vrednovanje LRS-ova radi po prvi puta, da nema praktičnih iskustava, za očekivati je da će trebati nastaviti s aktivnostima jačanja kapaciteta za vrednovanje. U skladu s potrebama LAG-ova za dodanom edukacijom i informiranjem na temu evaluacije LRS, Nacionalna ruralna mreža je u pripremi izmjena na mrežnim stranicama gdje će na CLLD podstranici biti dostupne informacije, prezentacije i vodiči na temu vrednovanja LRS.

U nastavku dokumenta se za praktične primjere nalaze studije slučaja iz Italije, Regije Toscana - Studija slučaja 1 – razvoj LRS i 2 – samoprocjena LAG-ova.

Odgovor na pitanje za vrednovanje i preporuke:

Koje su prakse i potrebe LAG-ova za provedbu vrednovanja LRS-ova i primjenu rezultata vrednovanja za daljnji rad?

Zaključak

LAG-ovi su u dosadašnjem radu prvenstveno obavljali aktivnosti praćenja, ne i vrednovanja. Dio LAG-ova je započeo s aktivnostima vrednovanja ali većina to tek planira. Istraživanje je pokazalo da je potrebno jačanje kapaciteta LAG-ova za vrednovanje. Dio ispitanika je istaknuo potrebu za izradu zajedničke metodologije za vrednovanje iako već postoje (metodološki) vodiči za vrednovanje LEADER-a.

Većina LAG-ova je tijekom istraživanja naglasila kako planiraju samostalno provoditi vrednovanja, prije svega zbog nedostatka sredstava za provedbu vanjskog vrednovanja. Navedeno je u skladu s predviđenim metodama vrednovanja LEADER-a i zacijelo će poslužiti LAG-ovima za učenje i rezultirati povećanjem kapaciteta kroz praktičnu provedbu vrednovanja..

Samo dio LAG-ova objavljuje rezultate dosadašnjih vrednovanja javno, dok ih većina planira rezultate vrednovanja koristiti samo za interne potrebe.

Preporuke

- 1) Metodologije vrednovanja LRS-ova postoje ali je očito da je LAG-ovi trebaju kontinuirano jačati kapacitete za provedbu vrednovanja i korištenje rezultata vrednovanja.
- 2) Upravljačko tijelo treba kontinuirano poticati LAG-ove na provedbu aktivnosti vrednovanja i po potrebi organizirati dodatne edukativne aktivnosti.

Prilog 1 - Studija slučaja 1 – razvoj LRS i 2 – samoprocjena LAG-ova

Uvod u dvije studije PRR-a Regije Toscana (Italija): ravnoteža između programiranja „odozgo prema dolje“ i „odozdo prema gore“ kroz kontinuiranu suradnju između upravljačkih tijela (UT) i lokalne akcijske grupe (LAG).

U skladu sa smjernicama od strane organizacija civilnog društva i Uredbe EK br. 1698/05, LEADER pristup izravno je povezan s ciljevima procesa programiranja. Smjernicama se predlaže jačanje lokalnih kapaciteta planiranja i upravljanja te unapređenje korištenja lokalnih resursa kroz provedbu lokalnih razvojnih strategija (LRS) kojima upravljaju LAG-ovi te jačanjem i animacijom lokalnih partnerstava kroz stjecanje i širenje vještina.

Treba naglasiti da je, suočen s pristupom kojim se ograničava autonomija LAG-ova u donošenju odluka, UT regije Toscana odlučilo odobriti LAG-ovima široke margine autonomije pri upravljanju mjerama koje su im dodijeljene, uz široko delegiranje ovlasti u pogledu različitih faza programiranja. Pri tome je LAG-ovima omogućeno povezivanje između programiranja LEADER pristupa i drugih regionalnih programskih alata (kao što su lokalni planovi za ruralni razvoj), što je bila drugačija praksa nego u drugim talijanskim regijama.

U ovom pogledu, Posebno izvješće br. 5 Europskog revizorskog suda za 2010. godinu (ECA 2010)¹⁷, predložilo je niz opažanja i preporuka u odnosu na ulogu LAG-ova u procesu programiranja:

- utvrditi ograničavaju li postojeće mjere kapacitete LAG-ova za razvojem i provedbom inovativnih i višesektorskih lokalnih strategija za postizanje ciljeva politike ruralnog razvoja;
- utvrditi mjerljive ciljeve, specifične za pojedina lokalna područja i koji su konkretno ostvarivi u vremenskom okviru programskog razdoblja;
- izravno pratiti pokazatelje koji izražavaju dodanu vrijednost LEADER pristupa.

U Izvješću se predlaže ostvarivanje "dodane vrijednosti LEADER-a", definirane kao "prednosti LEADER pristupa, kao što su bolja identifikacija lokalnih potreba i rješenja, veći angažman lokalnih dionika i više mogućnosti za inovacije" i kao "poboljšanje pristupa odozdo prema gore u procesima donošenja odluka i uključenost lokalnih zajednica".

Time je naglašena potreba da se UT-ovima i LAG-ovima osiguraju potrebni alati za provjeru dodane vrijednosti koju LEADER pristup treba proizvesti u odnosu na uobičajene načine provedbe intervencija. U tu svrhu provedene su intervencije za podršku LAG-ovima u izradi LRS-a (kroz rekonstrukciju intervencijske logike i definiranja skupa zajedničkih i specifičnih pokazatelja), te u izradi i provedbi alata za samoprocjenu. Studije slučaja u nastavku upravo se usmjeravaju na iskustvo u provedbi tih intervencija.

Studije slučaja PRR-a Regije Toscana

1. Studija slučaja PRR-a Regije Toscana

Proces podrške LAG-ovima pri razvoju lokalnih razvojnih strategija (LRS)

¹⁷ Dostupno na: <https://www.eca.europa.eu/en/Pages/NewsItem.aspx?nid=931>

1. Studija slučaja PRR Regije Toscana: proces podrške LAG-ovima u razvoju lokalnih razvojnih strategija (LRS)

1a. Kontekst i ciljevi studije slučaja

S mehanizmom programiranja odozdo prema gore, LEADER je uveo inovativan element u procesima upravljanja ruralnim područjima. Analiza procesa razvoja LRS-a stoga je središnji aspekt putem kojeg se mogu pratiti i vrednovati primjena LEADER pristupa i djelovanje LAG-ova.

Okvir za ciljeve LRS-a postavljen je u logičkom okviru ciljeva PRR-a regije Toscana, koji se pak temelje na općim ciljevima potpore ruralnom razvoju kako je definirano Uredbom EK br. 1698/05.

Proces razvoja LRS-a može se podijeliti u dvije makro-faze. Prva je faza "koncentriranja" u kojoj je programski dokument elaboriran u užem smislu (analiza konteksta, strategije: teme i mjere, financijski plan), nakon čega slijedi faza "teritorijalne animacije", tj. savjetodavnih i informativnih aktivnosti tijekom kojih LAG-ovi dijele strateške i financijske izbore s teritorijalnim dionicima i u kojoj intenzivno ih informiraju o konkretnim mogućnostima financiranja.

Dvije makro faze "koncentracije" i "teritorijalne animacije", prisutne procesima razvoja svih LRS, organizirane su od strane pojedinih LAG-ova na drugačiji način i u skladu s različitim pristupima upravljanju, ali unutar zajedničkog upravljačkog i proceduralnog okvira. Proceduralni okvir artikuliran je u tri faze:

- prikupljanje informacija o teritorijalnim potrebama i informiranje o mogućnostima koje nudi LEADER;
- pregovaranje o financijskim sredstvima i strategijama (teme i mjere);
- prikupljanje projektnih ideja javnih i privatnih subjekata te programskih smjernica javnih tijela.

Pristup odozdo prema gore, koji mora uključivati inovacije usmjerene na uključivanje što više lokalnih aktera, uključuje one koji su tradicionalno isključeni i time redefiniraju modalitete procesa donošenja odluka. U tom smislu LEADER pristup treba predstavljati viziju procesa upravljanja koji je više orijentiran na shvaćanje arene odlučivanja kao "društvenog prostora", odnosno kao inkluzivno mjesto konfrontacije i progresivnog razmišljanja.

Takva perspektiva participativne demokracije koja se temelji na usmjerenom dijalogu predstavlja primjer institucionalnih inovacija koje pomažu ostvariti puni potencijal programiranja odozdo prema gore.

Takvi participativni procesi moraju se temeljiti na pridržavanju unaprijed utvrđenih zajedničkih pravila. Ta pravila omogućuju da se proces odvija u kontroliranoj dinamici s početkom i krajem, u kojem je omogućeno slobodno izražavanje svih sudionika i u kojem su osigurani aranžmani koji jamče jednaku interakciju između sudionika koji inače nisu u jednakoj poziciji političke moći.

Na temelju gore opisanog konteksta u regiji Toscana, zajedno s LAG-ovima, definiran je specifičan pristup za definiranje LRS-a, uz mogućnost diferencijacije u pristupu pojedinog LAG-a kako bi se mogle odražavati snažne razlike konteksta između pojedinih teritorija.

Nakon izrade nacrt LRS-a, animacijske aktivnosti su nastavljene u kojima su LAG-ovi organizirali sastanke na kojima je predstavljen nacrt LRS-a i na kojima se nastavilo s prikupljanjem projektnih ideja.

Animacijske aktivnosti su također bile istaknute i u provedbenoj fazi nakon pokretanja poziva na dostavu prijedloga, u kojima su LAG-ovi ojačali pristup odozdo prema gore, kroz ove aktivnosti:

- medijska komunikacija;
- posebni sastanci na temu pojedinih poziva za dostavu prijedloga;
- uspostavljeni odjel za podršku (*helpdesk*) potencijalnim korisnicima.

1b. Opis provedenih aktivnosti

Provjera razvojnih strategija utvrđenih od strane svakog LAG-a i predloženih u LRS-u, kroz rekonstrukciju intervencijske logike i definiranje skupa zajedničkih i posebnih pokazatelja:

- Rekonstrukcija intervencijske logike se radi u svrhu razumijevanja puta kojim su LAG-ovi krenuli u utvrđivanju i ostvarivanju programskih ciljeva na temelju specifičnog teritorijalnog konteksta i unutar programskog okvira u koji su uključeni. Osim analize LRS-a, produbio se i "proces konstrukcije" LRS-a. Kao što je naglašeno u članku 61 "Definicija LEADER pristupa" Uredbe EK br. 1698/05, jedno od ključnih načela LEADER-a je takozvano programiranje odozdo prema gore, što znači ne samo od LAG-ova prema UT- u, već i od teritorijalnih aktera prema LAG-ovima.
- Definicija skupa dodatnih pokazatelja bila je nužna jer zajednički pokazatelji nisu u potpunosti u mogućnosti obuhvatiti sve učinke programskih aktivnosti.

Što se tiče rekonstrukcije intervencijske logike i definiranja skupa pokazatelja, provedeni su sljedeći operativni koraci:

1) Rekonstrukcija i analiza aktivnosti LAG-ova u vezi s procesima, formulacijama i sadržajem intervencijske strategije koju predlaže u LRS-u te usporedba ciljeva LRS-a s onima u PRR-u.

Rad je bio usmjeren na izradu pregleda (mape) ciljeva i skupa dodatnih pokazatelja koji su potom analizirani kroz sljedeće aspekte:

A. Koncentracija i animacija

- Rasprava o različitim aktivnostima koje su proveli LAG-ovi (od savjetovanja teritorijalnih aktera do stvarnog participativnog planiranja) što je omogućilo usporedbe pojedinih pristupa i razmjene najboljih praksi među LAG-ovima. Posebno je stavljen naglasak na prakse uključivanja manje organiziranih teritorijalnih aktera, koji su, iako nisu među potencijalnim korisnicima PRR-a, mogli izraziti značajna mišljenja o alokaciji sredstava.
- Aktivnosti informiranja i animacije bile su povezane kako s perspektivama financiranja kroz natječaje, ali i definiranje zajedničkog pristupa teritorijalnog razvoja.

B. Formulacije i sadržaj

- Rad je bio usmjeren na poboljšanje jasnoće pri artikulaciji pojedinih pristupa u sklopu LRS-a i njihovo usklađivanje prema zajedničkom modelu kako bi se olakšalo komparativno čitanje. Takvim pristupom se omogućilo LAG-ovima da bolje istaknu svoje specifične strateške ciljeve unutar tematske strukture koju je postavio UT (što predstavlja podršku integriranom programiranju).
- Osim toga, pokušalo se pomiriti "linearnu" intervencijsku logiku, koju zastupa PRR, s "integriranom" logikom, u kojoj svaka Mjera zajedno s ostalima pridonosi ostvarivanju transverzalnih ciljeva.

2) Rekonstrukcija intervencijskih strategija kroz izradu hijerarhijskog pregleda (mape) ciljeva za svaki LRS (operativnih, specifičnih i općih) koji slijedi intervencijsku logiku PRR-a. Sinteza pregleda svakog LAG-a u opći pregled (mapu) operativnih, specifičnih i općih ciljeva, izražava cjelokupni sadržaj regionalnog LEADER programiranja i pruža referentnu podlogu za identifikaciju skupa dodatnih pokazatelja.

Rekonstrukcija intervencijskih strategija LRS-a provedena je kroz definiciju, za svaki LRS, hijerarhijskog pregleda (mape) programskih ciljeva strukturiranih na tri razine (operativni, posebni i opći ciljevi) prema intervencijskoj logici PRR-a. Usporedba među LAG-ovima omogućila je pojašnjavanje osnovnih strateških ciljeva svakog LRS-a, koji ponekad nisu bili u potpunosti objašnjeni u tekstu pojedinog dokumenta.

Ovaj proces se provodi u interakciji evaluacijskog tima i LAG-a te koristeći navedene preglede (mape) omogućilo je:

- zajedničku raspravu o provedenom programiranju, što je i pripremna aktivnost za samoprocjenu LAG-ova (vidjeti sljedeću studiju slučaja);
- pomoć LAG-ovima da sadržaj i ciljeve svojih strategija učine jasnijima te da rasprave o odnosu između autonomije LAG-a i primjene LEADER pristupa u PRR;
- restrukturiranje strategije u skladu s intervencijom logike PRR-a.

Rekonstrukcija pregleda (mapa) potom je zaključena definicijom sažetog pregleda (mape) strategija izraženih u svakoj LRS, uvijek poštujući artikulaciju u operativne, specifične i opće ciljeve.

3) Identifikacija skupa dodatnih SMART pokazatelja (općih, specifičnih i operativnih) prema SPICED pristupu¹⁸ koji mogu opisati provedbu LEADER mjera i priprema ciljanih vrijednosti.

Utvrđuje se skup dodatnih pokazatelja koji će, zajedno sa zajedničkim pokazateljima, moći izvijestiti o provedbi mjera, kao i ostvarivanju dodane vrijednosti LEADER pristupa. Oni onda predstavljaju podlogu za uspostavljanje informacijskih tokova relevantnih za provedbu praćenja.

Kako bi se osigurala relevantnost, mjerljivost i druge karakteristike koje opisuju svaki pokazatelj, dodatni pokazatelji identificirani su putem SPICED pristupa i analizirani prema SMART kriterijima.

¹⁸ SPICED pristup predstavlja metodu razvoja/definiranja kvalitativnih pokazatelja s razvojnim dionicima, odnosno tzv. participatornih pokazatelja.

Definicija skupa pokazatelja provedena temeljem hijerarhijskog pregleda (mape) ciljeva i uključivala je izradu dosjea za svaki pokazatelj. Razvoj dosjea temeljio se na prepoznavanju mogućih izvora informacija i objašnjenju metodoloških koraka potrebnih za kvantificiranje pokazatelja, u odnosu na postojeći sustav praćenja.

Za neke od utvrđenih pokazatelja smatralo se korisnim utvrditi ciljne vrijednosti koje bi se mogle koristiti za procjenu ostvarenja ciljeva. Taj je korak razvijen i u suradnji s LAG-ovima, koji su pružili informacije koje je evaluator potom objedinio i obrazloženo razradio.

Nakon identifikacije skupa dodatnih pokazatelja, ciljne vrijednosti su kvantificirane.

Temelj za kvantifikaciju ciljnih vrijednosti izrađen je u suradnji s LAG-ovima. Naime, LAG-ovima je za svaki pokazatelj dostavljen upitnik čiji je cilj bio prikupljanje informacija i procjena potrebnih za kvantifikaciju. Upitnik je uključivao niz pitanja LAG-ovima o ostvarenim postignućima na temelju intervencija koje su već u provedbi, kao i o alokacijama ostalih sredstava za određenu mjeru.

Na temelju informacija prikupljenih putem upitnika definirane su ciljne vrijednosti.

Gledajući cjelokupni opisani proces, postupak podrške LAG-ovima prilikom razvoja LRS-a proveden je kroz:

- sastanke održane u uredima LAG-ova, što je omogućilo prikupljanje informacija o aktivnostima koje provode LAG-ovi i prvim postignutim rezultatima;
- promišljanje o načinima na koje su se LAG-ovi povezali s UT-om i teritorijalnim dionicima;
- sastanke kroz koje se potaknulo LAG-ove da razmisle o svom pristupu planiranju i provedbi strategija, kao i o poslu koji treba obaviti za sljedeću fazu programiranja.

1c. Iskustvene lekcije

Korišteni pristup uravnoteženo integrira orijentaciju odozdo prema dolje i odozdo prema gore. Kroz ovaj proces podrške LAG-ovima u razvoju Lokalnih razvojnih strategija, toskanska lokalna područja dobila su punu autonomiju za planiranje svojih intervencija u skladu sa svojim potrebama, a da pritom ostanu unutar obvezujućeg programskog okvira Programa ruralnog razvoja.

2. Najbolja praksa PRR Regije Toscana: alat za samoprocjenu

2a. Kontekst i ciljevi studije slučaja

Potporna vanjskog evaluatora u provedbi postupka samoprocjene toskanskih LAG-ova proizašla je iz spremnosti da se provedbu preporuke iz Posebnog izvješća br. 5 Europskog revizorskog suda iz 2010.. Prije svega odnosi se na preporuke za razvoj strategija usmjerenih na mjerljive ciljeve, specifične za odgovarajuće lokalne prioritete i uzimanje u obzir dodana vrijednost LEADER pristupa. Iz tog je razloga Europski revizorski sud, među ostalim, predložio "osmišljavanje i uključivanje u program podrške LAG-ovima kombinaciju vanjskog vrednovanja i potpomognute samoprocjene".

Alat za samoprocjenu dio je usmjerenja regije Toscana za jačanje ukupne sposobnosti LAG-ova da provjere svoje strateške izbore, objektivno razmotre i dokumentiraju rezultate provedbe, upravljaju savjetovanjem s lokalnim partnerstvom i teritorijem općenito. Kroz samoprocjenu LAG-ovi imaju priliku postati aktivni dio postupka vrednovanja, doprinoseći njegovoj učinkovitosti. Zapravo, jedna od

prednosti ovog alata je davanje dodatnog korisnog doprinosa UT-u za ukupno vrednovanje LEADER komponente PRR-a, tj. povezanih mjera.

Metoda rada usvojena za toskansku regiju, u bliskom dogovoru s UT-om, a zatim i sa LAG-ovima, temeljila se na procesu artikuliranom u sljedećih šest logičkih koraka:

- Korak 1 - Definiranje ciljeva samoprocjene
- Korak 2 - Definiranje metode i tehnike analize
- Korak 3 - Organiziranje postupka samoprocjene
- Korak 4 - Priprema alata za samoprocjenu
- Korak 5 - Provođenje samoprocjene
- Korak 6 - Korištenje i poboljšanje iskustva samoprocjene

2b. Opis provedenih aktivnosti

▪ Korak 1 - Definiranje ciljeva samoprocjene

Općenito, ciljevi postupka samoprocjene su:

- a) prikupiti kognitivne i interpretativne elemente za definiranje razine ostvarenja i provedbe LRS-a u temeljem provedbe mjera LEADER pristupa;
- b) ponuditi LAG-ovima priliku da shvate svoje prednosti i slabosti u odnosu na bogatstvo vještina i sposobnosti potrebnih za postizanje postavljenih ciljeva;
- c) razviti znanja LAG-ova u provođenju samoprocjene sposobnosti za planiranje i provedbu LRS-a;
- d) usmjeravati buduće odluke UT-a i LAG-ova za sljedeće programsko razdoblje.

Uzimajući u obzir te ciljeve, potpora LAG-ovima za samoprocjenu ispitala je dvije glavne faze u kojima se artikulira životni ciklus Programa ruralnog razvoja, odnosno fazu programiranja i fazu provedbe. S obzirom na ove dvije faze, samoprocjena je usmjerena na omogućavanje LAG-ovima da:

- procijene kapacitete za programiranje lokalnog razvoja;
- procijene kapacitete za realizaciju istog.

Važno je istaknuti kako je postupak samoprocjene usmjeren na stjecanje informacija potrebnih za poboljšanje budućeg ostvarenja i usvajanje metodologije samoprocjene koja se može primijeniti i na aktivnosti koje ne spadaju pod LEADER.

▪ Korak 2 - Definiranje metode i tehnike analize

U funkciji naglašenog participativnog karaktera podrške za samoprocjenu, korištene su metode i tehnike analize koje su u stanju unaprijediti ulogu i doprinos lokalnih razvojnih dionika, kako u metodološkoj konstrukciji kriterija za vrednovanje, tako i u operativnom provođenju aktivnosti. Konkretno, konstruiran je upitnik za samoprocjenu, artikuliran u kriterijima za vrednovanje koji se odnose na sposobnost LAG-ova da djeluju u širem smislu i njihovu sposobnost postizanja rezultata definiranih LRS-om.

Svaki kriterij vrednovanja povezan je s posebnim pitanjima prema kojima se može mjeriti uspješnost LAG-a. U tom modelu kriteriji vrednovanja odnose se na dvije jedinice analize:

- valjanost integriranih strategija lokalnog razvoja;
- funkcioniranje LAG-a.

U vezi sa svakim od utvrđenih pitanja, LAG se poziva da procijeni odnosno dodjeli ocjenu svojem ostvarenju.

Upitnikom za samoprocjenu moguće je, u strukturiranom obliku, prikupiti podatke i informacije potrebne za sustavno procjenjivanje, te je u mogućnosti uzeti u obzir unutarnje i vanjske rezultate LAG-a. Opće pitanje je: "*Kako ocjenjujete uspješnost svoje organizacije u odnosu na ovaj kriterij?*".

Kako bi se osigurala veća usporedivost, od LAG-ova se tražilo da ne biraju unutar jednostavne numeričke ljestvice, već između četiri ponuđena odgovora, prema metodologiji Likertove ljestvice, prilagođenoj predmetnom slučaju.

▪ **Korak 3 - Organiziranje postupka samoprocjene i Korak 4 - Priprema alata za samoprocjenu**

Pristup koji evaluator koristi u obavljanju aktivnosti visoko je participativan. U tu svrhu provode se redovite radionice s predstavnicima LAG-ova, uglavnom usmjerene na objašnjavanje ciljeva samoprocjene, objašnjavanje metodologije i organizacije rada, kao i identificiranje općih pitanja koja će se vrednovati.

Tijekom tih radionica, pitanja od interesa identificiraju se kroz *brainstorming* o procjeni, kako bi se, uz doprinos LAG-ova, identificirale teme koje se mogu detaljno proučiti, integrirane s potrebama za informacijama od strane UT-a.

Na kraju sastanaka identificiraju se pitanja koja treba detaljno ispitati u kontekstu samoprocjene, uz pripremu općeg sadržaja upitnika, dostavljenog LAG-ovima na provjeru/validaciju koristeći Delphi tehniku.

Nakon što su pitanja za samoprocjenu usuglašena s LAG-ovima, počinje se s pripremom alata za istraživanje - upitnika za samoprocjenu - koji omogućuje primjenu analitičke tehnike opisane u prethodnom koraku 2.

Konačni je cilj obuhvatiti mišljenja koja su svi LAG-ovi usuglasili u najvećoj mogućoj mjeri pri oblikovanju najrelevantnijih pitanja, uzimajući u obzir pokazatelje povezane s njima te obilježja koje treba obuhvatiti samoprocjenom.

U sljedećoj fazi, prvi set pitanja šalje se LAG-ovima, koji predlažu svoje komentare i prijedloge za promjene. Zatim ih analizira i dopunjuje evaluator, koji zatim šalje LAG-ovima revidirani upitnik s pojašnjenjima na određene komentare LAG-ova. U ovom trenutku svaki LAG je imao priliku provjeriti promjene koje su napravljene i vidjeti prijedloge kolega iz drugih LAG-ova te, ako je potrebno, predložiti daljnje komentare i promjene, koje su na kraju analizirane i integrirane od strane evaluatora.

Konačni upitnik je rezultat interakcije između evaluatora i LAG-ova, s tim da su LAG-ovi imali aktivnu ulogu u definiranju alata za analizu, primjenjujući proces "samoprocjene" i u ovom koraku.

▪ **Korak 5 - Provođenje samoprocjene**

Nakon što je provjera upitnika pomoću Delphi tehnike završena, počinje ključna faza procesa: samoprimjena upitnika, kojeg u punoj autonomiji provode pojedinačni LAG-ovi.

Posljednji korak je održavanje sastanka organiziranog s LAG-ovima, s ciljem:

- ilustriranja glavnih rezultata analize upitnika koju je pripremio evaluator;
- provjere adekvatnosti predložene organizacije provedbe, metodologije i alata, kako bi se utvrdilo, počevši od prvog eksperimentiranja, korektivne mjere ili elemente kako bi se razumjelo kako samoprocjenu učiniti sustavnom i eventualno proširiti na druge kontekste, prije svega na sljedeći programski ciklus;
- prikupljanja dodatnih prijedloga i razmišljanja LAG-ova o okolnostima kako bi mogli neovisno koristiti alat u budućnosti;
- ilustriranja završne faze radnog procesa, u kojoj svaki LAG ima zadatak pripremiti kratka sažeta izvješća s glavnim razmatranjima koja su proizašla iz provođenja samoprocjene. Evaluator ima zadaću pripremiti sažetak ukupnih rezultata eksperimenta samoprocjene i organizirati seminar opisan u sljedećem koraku.

▪ **Korak 6 - Korištenje i poboljšanje iskustva samoprocjene**

Postupak samoprocjene može se smatrati uspješnim ako uspije proizvesti sveobuhvatan okvir za analizu ne samo o rezultatima koje je proizvela provedba LRS, već i o organizaciji projektnih resursa i aktiviranih procesa.

Analiza evaluatora o glavnim rezultatima koji su proizašli iz ovog iskustva zatim se predstavlja i raspravlja na seminaru organiziranim s regionalnim predstavnicima, LAG-ovima i drugim zainteresiranim stranama kako bi se poboljšali rezultati eksperimentiranja i proširila najbolja praksa u drugim područjima.

2c. Iskustvene lekcije

U cjelini, povratne informacije o aktivnosti samoprocjene koju su proveli toskanski LAG-ovi bile su vrlo pozitivne zbog učinkovitosti alata u pružanju zanimljivih informacija za potrebe svih uključenih. Pogotovo za LAG-ove, samoprocjena je omogućila da postanu svjesniji svojih potreba za znanjem i osvijeste važnost povremene primjene alata. Također je pružila priliku za razmjenu iskustva i usporedbu s drugim lokalnim grupama.

Provedeni proces samoprocjene može se predložiti kao najbolja praksa jer ispunjava sljedeće kriterije:

- Inovacije.** Postupak samoprocjene predlaže sinergiju između pristupa samoprocjene kao takvog (LAG-ovi osobno odgovaraju na pitanja samoprocjene i predlažu vlastita promišljanja o njima) te participativnog pristupa između LAG-ova, regije i evaluatora u definiranju upitnika i dijeljenju sadržaja. Inovativnost pristupa očitava se i kroz kombiniranu upotrebu Likert ljestvice, Delphi metode i tehnika animacije u definiciji upitnika.
- Uspješnost.** Samoprocjena pruža artikulirane rezultate te LAG-ovi obično percipiraju vježbu samoprocjene kao komplementarnu i sinergijsku drugim aktivnostima.
- Prenosivost.** Prenosivosti provedenog procesa pogoduje činjenica da, nakon što je metodologija testirana i instrumenti dorađeni, vježba samoprocjene nije pretjerano zahtjevn

u pogledu potrebnog vremena. Štoviše, ponavljanje svake godine omogućuje odabir samo dijela pitanja na koja treba svaki put odgovoriti u skladu sa stupnjem napretka programiranja.

- d) **Održivost.** Aktivnost samoprocjene je po svojoj prirodi usmjerena prema tome da se njezini učinci ostvaruju izvan samog procesa samoprocjene. Poželjno je da LAG-ovi promišljaju i dobiju informacije koje se mogu koristiti i u svakodnevnim aktivnostima kao i u provođenju vrednovanja iz godine u godinu.
- e) **Složenost.** Predloženi proces objedinjuje različite i komplementarne alate. U tom smislu vježba samoprocjene uključuje proces međusobnog učenja za sve uključene strane.
- f) **Relevantnost.** Participativna samoprocjena aktivnost je od određene važnosti sa stajališta kvalitete upravljanjem LEADER pristupom kroz PRR i odgovara na zahtjeve koje je o tome podnio Europski revizorski sud. Postupak samoprocjene zapravo je poticaj LAG-ovima da razmisle o svojim aktivnostima tijekom provedbe PRR-a, također olakšavajući usporedbu između različitih subjekata (LAG, UT, evaluator) i između samih LAG-ova. Time se potiče i formalizacija i sistematizacija razmjene iskustava, prijedloga i rješenja među LAG-ovima, koji se u nedostatku tog alata obično događaju samo sporadično i ne mogu se pratiti.

Prilog 2 - Studija slučaja 3 - LEADER radna skupina

3a. Kontekst i ciljevi studije slučaja

Budući da je provedba LEADER pristupa posebno složena, talijansko Ministarstvo poljoprivrede u okviru Ruralne mreže odlučilo je stvoriti radnu skupinu pod nazivom **LEADER radna skupina**. Radna skupina predstavlja "zajednicu praktičara", osmišljena za poticanje razmjene iskustava i znanja između onih koji su uključeni u provedbu LRS-a na temelju LEADER pristupa, tj. sa sljedećim ciljevima:

- ojačati izgradnju kapaciteta LAG-ova s posebnim osvrtom na tehničko stručno znanje u vezi s posebnim temama i strateškim orijentacijama u okviru LEADER pristupa;
- poticati razmjenu informacija, iskustava i znanja između aktera uključenih u provedbu LEADER pristupa i LRS-a;
- produbiti analizu horizontalne primjene LEADER pristupa kako bi se istaknula dodana vrijednost LEADER pristupa u procesima teritorijalnog razvoja;
- promicati bolju provedbu LEADER mjera u sklopu PRR-a i LRS-a;
- poticati sudjelovanje LEADER aktera u Nacionalnoj ruralnoj mreži.

Aktivnosti talijanskog programa ruralnih mreža	Ciljevi
	Promicanje stvaranja mreže LEADER aktera

Osmišljavanje informacijskih tokova te alata za informiranje i obuku za aktere LEADER-a	Prikupljanje i analiza informacija o mjerama aktiviranim temeljem LEADER pristupa
	Poboljšati vještine planiranja i upravljanja aktera uključenih u provedbu programa razrađenih LEADER pristupom
Organizacija razmjene iskustava i stručnog znanja	Promicanje širenja ažurnih informacija i osposobljavanja o mjerama koje se aktiviraju temeljem LEADER pristupa

LEADER radna skupina talijanske ruralne mreže provodi aktivnosti koordinacije i sudjelovanja za poboljšanje upravljanja i provedbe LEADER-a. Time se želi pridonijeti poboljšanju aktivnosti i metoda intervencija kroz stjecanje znanja, razvoj međusobnog razumijevanja i stvaranje snažnih profesionalnih veza između LAG-ova. Cilj je poboljšati sustav ruralnog razvoja i programiranja nudeći različitim akterima (UT i LAG) prostor i platformu na kojoj mogu surađivati, pregledati napredak, razviti zajednička i dijeljena rješenja, poboljšati cijeli sustav i stvoriti potrebne uvjete za njegov uspjeh. Jedna od najvećih prednosti ovog načina rada je međusobno povjerenje koje se stvara između različitih aktera.

LEADER radna skupina osnažuje potporu započetu 1994. s LEADER II mrežom koja je dodatno razvijena tijekom programiranja 2000-2006 kroz LEADER+ Mrežu. Ideja o stvaranju zajednice praktičara se razvila temeljem dva opća razmatranja:

- LEADER je područje djelovanja koje karakterizira vlastita povijest, kultura, vokabular, korisnici, odnosi;
- LEADER akterima više nije dovoljno primati jednosmjerne komunikacijske materijale, već sve više pokazuju potrebu da budu aktivni dio izgradnje kulture i baštine LEADER ideja.

LEADER radna skupina djeluje u bliskoj suradnji s drugim radnim skupinama i tematskim skupinama Nacionalne ruralne mreže, posebno doprinoseći sljedećem aspektima:

- poboljšati provedbu LEADER mjera PRR-a jačanjem vještina LEADER aktera;
- promicanje integracije LEADER-a s politikama ruralnog i teritorijalnog razvoja;
- širenja informacija o doprinosu LEADER-a u lokalnim razvojnim procesima;
- promicati LEADER područja (potpora komunikacijskom/informacijskom djelovanju LEADER aktera izvan njihovih područja).

3b. Opis provedenih aktivnosti i organizacija LEADER radne skupine

LEADER radna skupina sastoji se od:

- *Znanstvenog odbora*: uglavnom se bavi godišnjim planiranjem aktivnosti i definiranjem metodologija i radnih alata;
- *Tehničko tajništvo*: obavlja sve tajničke funkcije (olakšava komunikacijske tokove između sudionika radne skupine, saziva sastanke, prikuplja izvješća o napretku aktivnosti itd.),

brine o organizaciji, razvija osnovne alate i rezultate, podržava druge tematske skupine s bazama podataka, organizira seminare i sastanke, upravlja tematskim sadržajima na Internetu itd.).

- *Tematske skupine*: sudjeluju u definiranju programa aktivnosti, bave se tematskom dubinskom analizom i provode "rezultate" LEADER radne skupine (tematski sadržaji na Internetu; sastanci/seminari; studije slučaja; tehnički dokumenti; tečajevi osposobljavanja; videozapisi itd.).

U praksi se mjere Radne skupine za potporu i koordinaciju usmjerene na LAG-ove i UT, provode putem:

- **Radionica**: usmjerene na jačanje kompetencija glavnih LEADER aktera (LAG-ovi i regionalni dionici). Riječ je o kratkoročnim tečajevima osposobljavanja (u trajanju od 1 do 2 dana) osmišljenim za produbljivanje operativnih aspekata upravljanja LAG-ovima i provedbu LEADER pristupa i LRS. Radionice su podijeljene na osnovne i *ad hoc* module razvijene s polaznicima.
- **Studijskih posjeta - "LEADER u praksi"**: ciklus studijskih posjeta koje organizira LEADER radna skupina Nacionalne ruralne mreže usmjeren je na sve LAG-ove koji su spremni podijeliti vrijedna iskustva svog teritorija i zainteresirani su za učenje od drugih. Cilj je ove inicijative da se akterima mreže na raspolaganje stavi niz konkretnih iskustava, koji su se bavili inovacijama u razvoju ruralnih područja: stvaranje dodane vrijednosti od lokalne proizvodnje, multifunkcionalnost i turističke usluge, novi oblici korištenja obnovljive energije, stvaranje novih gospodarskih aktivnosti, atraktivnost i iskoristivost ruralnih područja, kvaliteta života i strategije obrane od depopulacije, poboljšanje i korištenje kulturnog identiteta, poljoprivredne bioraznolikosti i ruralnih krajolika itd..
- **Fokus skupine**: usmjerena na prikupljanje različitih stajališta koja su izrazili različiti subjekti na određenu temu. Riječ je o kratkoročnim sastancima (u trajanju od oko 4 do 5 sati) čiji je cilj utvrđivanje informacijskih/dubinskih potreba LEADER aktera i poticanje usporedbi između LAG-ova i različitih regija.
- **Seminare i radionice**: usmjereni na jačanje kompetencija vodećih aktera i promicanje širenja najboljih praksi. Ti sastanci, u trajanju od 2 do 3 dana, organiziraju se uz suradnju LAG-ova i regionalnih LEADER dionika. Njihov je cilj produbljivanje glavnih tema projekata razvijenih LEADER pristupom i promicanje širenja najboljih praksi među LEADER akterima.
- **Konferencije i sudjelovanja na nacionalnim i međunarodnim događanjima**: usmjereni na širenje informacija o doprinosu LEADER-a u lokalnim razvojnim procesima, promicanje integracije LEADER-a s politikama ruralnog i teritorijalnog razvoja i promicanje LEADER teritorija (potpora komunikaciji/informiranju LEADER aktera izvan njihovih teritorija).

LEADER radna skupina u sklopu koordinacijskih aktivnosti, također se bavila:

- Stvaranjem **geo-referencijskog sustava** koji omogućuje pronalaženje talijanskih LAG-ova i LEADER poziva: time se optimiziralo korištenje svih dostupnih informacija koje pripremaju različiti akteri: Nacionalna mreža, LAG-ovi, UT, Tijela zadužena za isplate, evaluatori LEADER pristupa. Cilj je ojačati identitet LEADER-a i, prije svega, učvrstiti bogatstvo iskustva i znanja stečenog tijekom više godina rada na idejama, projektima i postignućima.

- Realizacija zajedničkih modela i prototipa pristupa za LAG-ove vezano za Internet stranice LAG-ova i provedbu LAG natječaja.
- Provođenjem detaljnih analiza **LAG Internet stranica**, kroz sagledavanje sljedivosti informacijskog toka: operativna pravila LAG-ova te pravila i proces odabira korisnika itd.. Pitanja na kojima se temelji ova analiza sažeta su u tablici u nastavku:

ANALIZA INTERNET STRANICE LAG-a	
Jesu li opisane zadaće i ciljevi LAG-a?	Postoje li informacije o tome što se događa na području relevantnom za aktivnosti i zadatke LAG-a? (npr. inicijative povezane s lokalnim razvojem koje organiziraju drugi akteri, mogućnosti za poduzetnike, građane, mlade, lokalne vlasti itd.)
Postoje li dokumenti koji reguliraju rad LAG-a? (statuti i drugi opći i interni akti, odluke itd.)	Postoje li informacije o provedenim aktivnostima i postignutim rezultatima?
Je li opisana tehničko-administrativna struktura? (direktor/voditelj, animatori itd.)	Prethodni LEADER programi - Postoje li ikakve informacije o provedenim aktivnostima i postignutim rezultatima?
Postoje li informacije o sastavu/strukturi partnerstva?	Ostale aktivnosti/projekti LAG-a - Postoje li informacije o provedenim aktivnostima i postignutim rezultatima?
Jesu li aktivnosti LAG-a opisane i predstavljen vremenski raspored aktivnosti? (sastanci i zapisnici sastanaka članova, Upravni odbori, komunikacije Upravnog tijela itd.)?	Postoje li informacije od drugih LEADER aktera (drugi LAG-ovi, europska mreža, LEADER radna skupina itd.)?
Postoji li arhiva provedenih aktivnosti/događaja?	Je li stranica otvorena za doprinose pojedinih članova?
Postoje li informacije o postupcima pridruživanja LAG-u?	Nudi li web-lokacija pretplatu na e-mail listu ili newsletter?
Objavljuju li se pozivi za LAG natječaj?	Postoji li fotogalerija provedenih inicijativa/događaja?
Objavljuju li se rang-liste odabranih korisnika?	Postoje li publikacije LAG-a dostupne za preuzimanje?
Je li cijeli LRS dostupan za savjetovanje?	Je li stranica uglavnom usmjerena na pružanje informacija o aktivnostima LAG-a?
Je li uključen sažetak LRS-a i opis mjera?	Je li stranica uglavnom usmjerena na promicanje turizma u tom području?

Je li opisano područje intervencije LAG-a, administrativno područje (općine/gradovi..), karte teritorija?	Je li stranica uglavnom usmjerena na promicanje lokalnih proizvoda i tvrtki?
Postoji li georeferencijski sustav?	Informira li stranica o LAG-ovima i povezuje se s drugom web-lokacijom za promociju teritorija, proizvoda, tvrtki?
Jesu li opisani trenutni projekti?	Postoje li dokumenti o napretku aktivnosti LAG-a?

Sve aktivnosti podrške za LAG-ove i UT objavljene su na internetskim stranicama Mreže, koja je također odgovorna za izradu i objavljivanje:

- **Izvješća:** koja prikupljaju podatke i informacije o stanju provedbe LEADER mjera PRR-a u Italiji, analizirajući stanje na regionalnoj i lokalnoj razini. Objavljuje se jednom godišnje na talijanskom i engleskom jeziku.
- **NewsLetter:** ovo je informativni letak LEADER radne skupine i izvješćuje o stanju provedbe LEADER mjera PRR-a, glavnim aktivnostima LAG-ova i drugim inicijativama od interesa za javnost i donositelje odluka.
- **Izvješća i radovi:** to su kratki dokumenti o pitanjima vezanim za provedbu LEADER mjera PRR-a i LRS razrađenih LEADER pristupom. Konkretno, izvješća daju dublji uvid u proceduralna pitanja. Radovi se bave metodološkim pitanjima, kao što su komunikacija i animacija, horizontalna pitanja povezana s inicijativama ruralnog razvoja (partnerstvo, integracija itd.) i teme mjera koje se aktiviraju kroz LEADER pristup.
- **Videozapisi:** obavještavaju o najboljim praksama i projektima koji se provode zahvaljujući LEADER mjerama PRR-a. Oni kompletiraju LEADER radionice i on-line tečajeve za osposobljavanje.

3c. Lekcije iz iskustva

Osnivanje LEADER radne skupine može se definirati kao najbolja praksa jer se kroz nju talijanska ruralna mreža, s obzirom na organizacijsku i tematsku složenost LEADER-a, opremila organizacijskim strukturama koje su strukturirane, pojednostavljene i fleksibilne te sposobne se nositi s poteškoćama s kojima se susreću mnogi LAG-ovi u Italiji. Radna skupina je uspjela stvoriti mrežu odnosa između LAG-ova i UT-a, koja ostaje i djeluje izvan same ruralne mreže. Činjenica je da ova stalna razmjena iskustava omogućuje LAG-ovima da koordiniraju i suočavaju se sa zajedničkim problemima, većinom vezanih za birokratska pitanja, a čije rješavanje postaje trajni rezultat mreže.

Prilog 3 - Upitnici za evaluaciju LEADER pristupa

Upitnik za LAG-ove

10/5/2020

IRTR/SELECTIO istraživanja - Upitnik za lokalne akcijske grupe

Upitnik za lokalne akcijske grupe

Poštovani/poštovana,

U tijeku je provedba kvalitativnog vrednovanja (evaluacije) provedbe LEADER pristupa u Hrvatskoj u smislu procjene dodane vrijednosti integriranog pristupa putem Lokalnih razvojnih strategija za potrebe Ministarstva poljoprivrede. Stoga Vas molimo da nam u nastavku odgovorite na nekoliko pitanja vezano za Vaše iskustvo u primjeni LEADER pristupa i provedbi Lokalnih razvojnih strategija.

Napominjemo kako će se rezultati analize obraditi zbimo od strane vanjskih stručnjaka te pojedinačni odgovori neće biti prikazani u izvješću o vrednovanju.

Ispunjavanjem upitnika dajete suglasnost da konzorcij na čelu s tvrtkom SELECTIO d.o.o. može obrađivati Vaše osobne podatke sadržane u ovom obrascu samo za potrebe istraživanja.

Vanjski tim evaluatora

- SELECTIO d.o.o.
- LATTANZIO KIBS
- ODRAZ – Održivi razvoj zajednice
- Laginja j.d.o.o.

Postoji 70 pitanja u ovom upitniku.

Opći podaci

1 []

Naziv LAG-a

*

Molim izaberite **samo jedan** od ponuđenih odgovora.

- ☐ LAG 5
- ☐ LAG Adrion
- ☐ LAG Baranja
- ☐ LAG Bilogora Papuk
- ☐ LAG Bosutski niz
- ☐ LAG Brač
- ☐ LAG Bura
- ☐ LAG Cetinska krajina
- ☐ LAG Frankopan
- ☐ LAG Gorski kotar
- ☐ LAG Istočna Istra
- ☐ LAG Izvor
- ☐ LAG Južna Istra
- ☐ LAG Karašica
- ☐ LAG Krka

<https://guszosilimequery.com/admin/printablesurvey/sa/index/surveyid/691812>

1/21

- ☐ LAG Kvarnerski otoci
- ☐ LAG Laura
- ☐ LAG Lika
- ☐ LAG Mareta
- ☐ LAG Marinianis
- ☐ LAG Međimurski doli i bregi
- ☐ LAG Mentorides
- ☐ LAG More 249
- ☐ LAG Moslavina
- ☐ LAG Mura-Drava
- ☐ LAG Neretva
- ☐ LAG Papuk
- ☐ LAG Petrova Gora
- ☐ LAG Podravina
- ☐ LAG Posavina
- ☐ LAG Prigorje
- ☐ LAG Prigorje-Zagorje
- ☐ LAG Sava
- ☐ LAG Sjeverna Bilogora
- ☐ LAG Sjeverna Istra
- ☐ LAG Sjeverozapad
- ☐ LAG Škoji
- ☐ LAG Slavonska ravnica
- ☐ LAG Središnja Istra
- ☐ LAG Srijem
- ☐ LAG Strossmayer
- ☐ LAG Šumanovci
- ☐ LAG Terra Liburna
- ☐ LAG Una
- ☐ LAG Vallis Colapis
- ☐ LAG Vinodol
- ☐ LAG Virovitički prsten
- ☐ LAG Vuka-Dunav
- ☐ LAG Zagora
- ☐ LAG Zagorje Sutla
- ☐ LAG Zapadna Slavonija
- ☐ LAG Zeleni bregi
- ☐ LAG Zeleni trokut
- ☐ LAG Zrinska Gora-Turopolje

2 [] Kontakt osoba *

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

3 [] E-mail kontakt osobe *

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

4 [] Telefon kontakt osobe *

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

Izrada lokalne razvojne strategije - pristupi i izazovi**5 [] Opišite u narednim odgovorima
Vaše iskustvo u procesu izrade lokalne razvojne strategije (LRS).****6 [] Navedite tri glavna izazova s kojima ste se suočili/susreli u procesu izrade LRS ***

Molimo unesite svoj(e) odgovor(e) ovdje:

Izazov 1

Izazov 2

Izazov 3

7 [] Što biste promijenili i zašto?

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

8 [] Koje ste lekcije naučili? *

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

9 []Koji su bili glavni izazovi u definiranju ciljeva LRS-a imajući u vidu prepoznate potrebe područja LAG-a?

*

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

10 []Koji su bili glavni izazovi u definiranju ciljeva LRS-a imajući u vidu prepoznate potrebe područja LAG-a?

*

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

11 []**U narednim odgovorima opišite provedene konzultacije u procesu izrade LRS-a**

12 []Jesu li sustavno provedene konzultacije s građanima i relevantnim dionicima u izradi LRS-a? *

Molim izaberite **samo jedan** od ponuđenih odgovora.

☐ Da

- ☐ Ne
☐ Djelomično

13 []Objasnite koje metode su korištene te kakav je bio njihov doprinos u definiranju ciljeva.

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

14 []Je li nacrt LRS-a bio dostavljen relevantnim lokalnim dionicima (predstavnicima poljoprivrednika, organizacijama civilnog društva i ustanovama na lokalnoj razini, lokalnim i regionalnim razvojnim agencijama, predstavnicima jedinica lokalne samouprave i sl.) na uvid i komentiranje prije usvajanja? *

Molim izaberite **samo jedan** od ponuđenih odgovora.

- ☐ Da
☐ Ne
☐ Djelomično

15 []Objasnite na koji način su prikupljani komentari i od kojih dionika. *

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

Provedba LRS-a i rad LAG - pristupi i izazovi

16 []Koji su najveći izazovi u provedbi LRS-a? Navedite i pojasnite. *

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

17 []Koje mjere/aktivnosti/operacije su najteže za provedbu i zašto? *

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

18 []Jeste li imali potrebu za podrškom tijekom provedbe LRS? Jeste li ju dobili, od koga, u kojem obliku ili na koji način? *

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

19 []Jeste li imali poteškoće prilikom raspisivanja natječaja za potpore? *

Molim izaberite **samo jedan** od ponuđenih odgovora.

☐ Da

- ☐ Ne
☐ Djelomično

20 []Objasnite koje i kako ste ih riješili.

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

21 []S kojim ste se izazovima susretali prilikom provedbe projekata i na koji način ste ih rješavali? *

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

22 []Jesu li organizirane rasprave s drugim relevantnim javnim tijelima (jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave, lokalne i regionalne razvojne agencije) kako bi se poboljšala razina komplementarnosti LRS-a s drugim lokalnim razvojnim strategijama? *

Molim izaberite **samo jedan** od ponuđenih odgovora.

- ☐ Da
☐ Ne

23 []Objasnite na koji način je komplementarnost osigurana i poboljšana.

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

24 [] Jeste li analizirali koliko je vaš LRS odgovorio potrebama LAG područja? Za koje mjere je vladao najveći interes, koje su najviše iskorištene? Za koje mjere je vladao najmanji interes i zbog čega?) Na koji način ste to utvrdili? *

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

25 [] Jeste li radili izmjene LRS-a? *

Molim izaberite **samo jedan** od ponuđenih odgovora.

☐ Da

☐ Ne

26 [] Objasnite koliko puta i razloge zbog kojih je bila potrebna izmjena te jeste li uključili relevantne lokalne dionike u proces izmjena. *

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

27 [] Koristite li osim sredstava EAFRD-a i sredstva drugih fondova za provedbu LRS-a, tj. ostvarenje svrhe djelovanja LAG-a? *

Molim izaberite **samo jedan** od ponuđenih odgovora.

☐ Da

☐ Ne

28 [] Navedite koja dodatna sredstva osim EAFRD-a. *

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

29 [] Navedite projekte financirane iz drugih izvora osim EAFRD-a (tj. PRR-a) koje je LAG do sada pripremio/proveo?

	Naziv projekta	Izvor financiranja	Vrijednost (HRK)	Status (U prijavi/ U provedbi/ Završen)
1				
2				
3				
4				
5				
6				
7				
8				
9				
10				
11				
12				
13				
14				
15				

30 [] Planirate li proširivati aktivnosti u LAG-u korištenjem drugih fondova/programa? *

Molim izaberite **samo jedan** od ponuđenih odgovora.

☐ Da

☐ Ne

31 []Opišite na koji način? *

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

Mehanizmi informiranja, animacije i komunikacije tijekom provedbe LRS

32 []Jeste li sustavno provodili komunikacijske akcije o mogućnostima financiranja iz Programa ruralnog razvoja, ali i drugih instrumenata financiranja prema lokalnoj zajednici i određenim skupinama dionika te općenito u svrhu interaktivne komunikacije s lokalnim dionicima? *

Molim izaberite **samo jedan** od ponuđenih odgovora.

- ☐ Da
- ☐ Ne
- ☐ Djelomično

33 []Objasnite koju vrstu komunikacijske akcije (npr. telefonski, e-mailom, kroz događanja), za koga i u kojem opsegu. *

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

34 []Jeste li organizirali predstavljanje rezultata određenih projekata, primjera dobre prakse, specifičnih mjera ili cijele strategije? *

Molim izaberite **samo jedan** od ponuđenih odgovora.

- ☐ Da
☐ Ne

35 []Objasnite u kojem obliku i kojoj vrsti publike ste se obraćali. *

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

36 []Jeste li proveli aktivnosti kako bi se saslušali zahtjevi i potrebe s kojima su se korisnici susreli u pogledu uvjeta za odobravanje projekata, aktivnosti podrške od strane LAG-a ili zadovoljstva korisnika s obzirom na čitav proces (od financiranja do provedba projekta)? *

Molim izaberite **samo jedan** od ponuđenih odgovora.

- ☐ Da
☐ Ne
☐ Djelomično

37 []Objasnite koje ste metode odabrali za ove aktivnosti i koliko su bile učinkovite. *

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

38 []Jesu li tijekom provedbe strategije provedene sustavne rasprave s lokalnim donositeljima odluka/lokalnim vlastima u svrhu zadovoljstva s

napretkom provedbe LRS i/ili utvrđivanja promijenjenih potreba na području LAG-a u odnosu na početno stanje tijekom izrade LRS? *

Molim izaberite **samo jedan** od ponuđenih odgovora.

- ☐ Da
☐ Ne
☐ Djelomično

39 []Objasnite koju vrstu aktivnosti i koji su bili rezultati. *

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

40 []Je li narastao interes lokalnih dionika za uključivanje u LAG? *

Molim izaberite **samo jedan** od ponuđenih odgovora.

- ☐ Da
☐ Ne

41 []Opišite na koji način ste utvrdili povećani interes te što ste poduzeli u tom slučaju. *

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

Učinkovitost tehničkih i organizacijskih kapaciteta LAG-a

42 [] Koliko vaš LAG trenutno ima zaposlenih (temeljem ugovora o radu), a koliko plaćenih vanjskih suradnika (temeljem ugovora o djelu, ugovora o uslugama i sl.)? Navedite također i strukturu financiranja troška plaće za navedene skupine zaposlenika i suradnika. *

Broj	Ukupno zaposlenih	Od toga zaposleni na puno radno vrijeme	Od toga zaposleni na nepuno radno vrijeme	Broj plaćenih vanjskih suradnika
Postotak troška plaće/honorara financiran iz PRR (tj. EAFRD) (%)				
Postotak troška plaće/honorara financiran iz drugih strukturnih fondova EU (EFRR, ESF...) (%)				
Postotak troška plaće/honorara financiran iz državnog proračuna (%)				
Postotak troška plaće/honorara financiran iz proračuna JLPRS (%)				
Drugi izvor(i) (%)				

43 [] Zadovoljava li broj zaposlenih potrebe s obzirom na potrebne aktivnosti za izradu, provedbu, praćenje i vrednovanje LRS-a te animaciju, provedbu natječaja i druge poslove? *

Molim izaberite **samo jedan** od ponuđenih odgovora.

- ☐ Da
☐ Ne

44 [] Objasnite zašto. *

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

45 []Uključujete li u rad LAG i volontere? *

Molim izaberite **samo jedan** od ponuđenih odgovora.

☐ Da

☐ Ne

46 []Opišite u kojem opsegu u proteklih godinu dana, npr. broj volontera i broj odrađenih volonterskih sati. *

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

47 []Raspolaže li LAG adekvatnim prostorom za rad? *

Molim izaberite **samo jedan** od ponuđenih odgovora.

☐ Da

☐ Ne

48 []Objasnite zašto. *

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

49 [] Raspolaže li LAG adekvatnom opremom za rad (kompjutori, ostala oprema, pristup Internetu i sl.)? *

Molim izaberite **samo jedan** od ponuđenih odgovora.

☐ Da

☐ Ne

50 [] Objasnite zašto. *

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

Spremnost LAG-a za jaču i nezavisniju ulogu u provedbi LEADER/CLLD-a

51 [] Smatrate li da LAG-ovi trebaju imati veću slobodu u definiranju ciljeva i mjera u budućim LRS-ovima kako bi bolje odgovorili potrebama svog područja u odnosu na dosadašnju praksu? *

Molim izaberite **samo jedan** od ponuđenih odgovora.

☐ Da

☐ Ne

☐ Djelomično

52 [] Objasnite Vaš stav. *

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

53 []Procijenite trenutne (stručne i ljudske) kapacitete za samostalno definiranje potreba u zajednici te temeljem toga ciljeva i mjera u budućoj LRS? (možete odabrati više odgovora) *

Molim izaberite **sve** opcije koje vam odgovaraju.

- ☐ Posjedujemo iskustvo i dovoljne kapacitete za samostalan razvoj cjelokupne LRS
- ☐ Posjedujemo ljudske kapacitete, no bila bi nam potrebna stručna podrška u procesu provedbe aktivnosti razvoja nove LRS
- ☐ Nemamo dovoljno iskustva kako bismo mogli samostalno voditi proces razvoja LRS te nam je potrebna vanjska podrška
- ☐ Dosadašnja praksa razvoja LRS-ova bila je zadovoljavajuća te bi željeli nastaviti s takvom praksom

54 []Ukoliko želite, dodatno objasnite vaš odgovor.

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

55 []Smatrate li da LAG-ovi trebaju imati veću odgovornost/obveze u provedbi budućih LRS u slučaju veće slobode u definiranju ciljeva i mjera LRS-ovima? *

Molim izaberite **samo jedan** od ponuđenih odgovora.

- ☐ Da
- ☐ Ne
- ☐ Djelomično

56 []Objasnite Vaš stav. *

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

57 []Temeljem prethodnog odgovora istaknite u kojim područjima stručnosti zaposlenika LAG-a vidite potrebu za razvojem kako bi kvalitetnije mogli sudjelovati/voditi proces razvoja LRS-a. *

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

58 []Navedite aktivnosti u kojima ste sudjelovali ili samostalno organizirali u svrhu jačanja kapaciteta zaposlenika LAG-a, kao i lokalnih dionika vezano za primjenu LEADER pristupa u zajednici pri definiranju i provedbi LRS. *

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

59 []Kakvu podršku od strane Nacionalne ruralne mreže biste u tu svrhu očekivali u budućnosti? *

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

Praćenje i vrednovanje

60 [] Na koji način provodite praćenje projekata financiranih kroz natječaje koje raspisuje LAG, za potrebe izvještavanja i evaluacije (npr. uspostava baze podataka)? *

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

61 [] Navedite vrste pokazatelja/indikatora za praćenje LRS koje ste definirali (možete odabrati više odgovora) *

Molim izaberite **sve** opcije koje vam odgovaraju.

- ☐ Pokazatelji ostvarenja (eng. Output) koji su preuzeti iz PRR-a za relevantne mjere i prilagođeni za LRS – npr.: Broj prijavljenih projekata na natječajima LAG-a
- ☐ Pokazatelji financijskog ostvarenja (eng. Output) koji su preuzeti iz PRR-a za relevantne mjere i prilagođeni za LRS – npr.: Iznos financijskih sredstva dodijeljenih za jačanje konkurentnosti poljoprivrede
- ☐ Pokazatelji ostvarenja (eng. Output) koje smo samostalno definirali neovisno o PRR
- ☐ Pokazatelji rezultata koji su preuzeti iz PRR-a za relevantne mjere i prilagođeni za LRS – npr. Broj stvorenih radnih mjesta (FTE)
- ☐ Pokazatelji rezultata koje smo samostalno definirali neovisno o PRR
- ☐ Pokazatelji učinka LRS-a bez ciljne vrijednosti – npr. Smanjena stopa nezaposlenosti u slabije naseljenim područjima
- ☐ Pokazatelji učinka LRS-a s ciljnom vrijednosti – npr. Smanjena stopa nezaposlenosti u slabije naseljenim područjima za 15% (do kraja 2023. godine)
- ☐ Ostalo:

62 [] Navedite koje mehanizme vrednovanja LRS ste predvidjeli u evaluacijskom planu u LRS-u te navedite jeste li ih do sada proveli sukladno planu. (možete odabrati više odgovora) *

Molim izaberite sve opcije koje vam odgovaraju i komentirajte.

- ☐ Provedba srednjoročne (eng. Mid-term) evaluacije LRS

☐ Provedba završne (eng. Ex-post) evaluacije LRS

☐ Provedba dodatnih/povremenih (eng. Ad-hoc) evaluacija LRS u svrhu utvrđivanja novih potreba

☐ Omparativna analiza provedbe LRS u odnosu na plan provedbe (u smislu pokazatelja i financijskog ostvarenja) u svrhu identifikacije potreba za izmjenama plana provedbe LRS

☐ Dodatne analize za dionike u svrhu podrške procesa odlučivanja

Ostalo:

63 [] Jeste li do sada provodili vrednovanje LRS-a, osobito u smislu kvalitativnog vrednovanja, odnosno utvrđivanja ostvarenog utjecaja vašeg LRS-a na područje LAG-a? Ako da, je li bilo vanjsko ili interno vrednovanje te jesu li rezultati istog javno objavljeni i gdje? *

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

64 [] Na koji način ste osigurali stručnu podršku u provedbi navedenih aktivnosti praćenja provedbe i vrednovanja LRS-a? Opišite ukratko oblik podrške (možete odabrati više odgovora). *

Molim izaberite sve opcije koje vam odgovaraju i komentirajte.

☐ Međusobno između zaposlenika LAG-a

☐ Konzultacije s drugim LAG-ovima u Hrvatskoj

☐ Konzultacije s drugim LAG-ovima u EU

☐ Obrazovne aktivnosti od strane drugih organizacija

☐ Podrška od strane vanjskih stručnjaka za provedbu praćenja

☐ Podrška od strane vanjskih stručnjaka za provedbu vrednovanja

Ostalo:

65 [] Procijenite razinu znanja zaposlenika LAG za kvalitetno praćenje provedbe LRS-a? *

Molim izaberite **samo jedan** od ponuđenih odgovora.

- ☐ Dovoljna za samostalno praćenje provedbe
- ☐ Dovoljna za organizaciju vanjskog praćenja provedbe
- ☐ Nedovoljna u odnosu na planirane aktivnosti praćenja
- ☐ Nisam siguran/na

66 [] Jesu li znanja koja postoje u LAG-u dovoljna za vrednovanje provedbe vašeg LRS-a? *

Molim izaberite **samo jedan** od ponuđenih odgovora.

- ☐ Dovoljna za samostalno vrednovanje LRS
- ☐ Dovoljna za organizaciju vanjskog vrednovanja LRS
- ☐ Nedovoljna u odnosu na planirane aktivnosti vrednovanja
- ☐ Nisam siguran/na

67 [] Navedite teme u kojima vidite potrebu za produbljivanjem znanja zaposlenika LAG-a u području praćenja i vrednovanja LRS. *

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

68 [] Navedite koje ste izazove do sada imali u provedbi aktivnosti praćenja i vrednovanja LRS-a? *

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

69 []Kakva podrška i od koga bi bila potrebna kako biste mogli osigurati kvalitetno praćenje provedbe LRS-a za potrebe aktivnosti vrednovanja. *

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

70 []Jesu li provedene analize kako bi se provjerila prepoznatljivost i uvažavanje rada LAG-a u lokalnoj zajednici? Ukoliko da, na koji način ste istu proveli te koji su zaključci? *

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

Pošalji svoj upitnik.
Zahvaljujemo Vam se na popunjavanju ovog upitnika.

Upitnik za članove LAG-a

10/5/2020

IRTR/SELECTIO istraživanja - Upitnik za članove LAG-a

Upitnik za članove LAG-a

Poštovani/poštovana,

U tijeku je provedba kvalitativnog vrednovanja (evaluacije) provedbe LEADER pristupa u Hrvatskoj u smislu procjene dodane vrijednosti integriranog pristupa putem Lokalnih razvojnih strategija za potrebe Ministarstva poljoprivrede Stoga Vas molimo da nam u nastavku odgovorite na nekoliko pitanja vezano za Vaše iskustvo u primjeni LEADER pristupa i provedbi Lokalnih razvojnih strategija.

Napominjemo kako će se rezultati analize obraditi zbirmo od strane vanjskih stručnjaka te pojedinačni odgovori neće biti prikazani u izvješću o vrednovanju.

Ispunjavanjem upitnika dajete suglasnost da konzorcij na čelu s tvrtkom SELECTIO d.o.o. može obrađivati Vaše osobne podatke sadržane u ovom obrascu samo za potrebe istraživanja.

Vanjski tim evaluatora:

- SELECTIO d.o.o.
- LATTANZIO KIBS
- ODRAZ – Održivi razvoj zajednice
- Laginja j.d.o.o.

Postoji 30 pitanja u ovom upitniku.

Opći podaci

1 [] Naziv LAG-a kojeg ste član *

Izaberite jedan od ponuđenih odgovora

Molim izaberite **samo jedan** od ponuđenih odgovora.

- ☐ LAG 5
- ☐ LAG Adrion
- ☐ LAG Baranja
- ☐ LAG Bilogora Papuk
- ☐ LAG Bosutski niz
- ☐ LAG Brač
- ☐ LAG Bura
- ☐ LAG Cetinska krajina
- ☐ LAG Frankopan
- ☐ LAG Gorski kotar
- ☐ LAG Istočna Istra
- ☐ LAG Izvor
- ☐ LAG Južna Istra
- ☐ LAG Karašica
- ☐ LAG Krka

<https://guszosi.limequery.com/admin/printablesurvey/sa/index/surveyid/679564>

1/10

- ☐ LAG Kvarnerski otoci
- ☐ LAG Laura
- ☐ LAG Lika
- ☐ LAG Mareta
- ☐ LAG Marinianis
- ☐ LAG Međimurski doli i bregi
- ☐ LAG Mentorides
- ☐ LAG More 249
- ☐ LAG Moslavina
- ☐ LAG Mura-Drava
- ☐ LAG Neretva
- ☐ LAG Papuk
- ☐ LAG Petrova Gora
- ☐ LAG Podravina
- ☐ LAG Posavina
- ☐ LAG Prigorje
- ☐ LAG Prigorje-Zagorje
- ☐ LAG Sava
- ☐ LAG Sjeverna Bilogora
- ☐ LAG Sjeverna Istra
- ☐ LAG Sjeverozapad
- ☐ LAG Škoji
- ☐ LAG Slavonska ravnica
- ☐ LAG Središnja Istra
- ☐ LAG Srijem
- ☐ LAG Strossmayer
- ☐ LAG Šumanovci
- ☐ LAG Terra Liburna
- ☐ LAG Una
- ☐ LAG Vallis Colapis
- ☐ LAG Vinodol
- ☐ LAG Virovitički prsten
- ☐ LAG Vuka-Dunav
- ☐ LAG Zagora
- ☐ LAG Zagorje Sutla
- ☐ LAG Zapadna Slavonija
- ☐ LAG Zeleni bregi
- ☐ LAG Zeleni trokut
- ☐ LAG Zrinska Gora-Turopolje

2 [] Naziv organizacije *

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

3 [] Vrsta organizacije *

Izaberite jedan od ponuđenih odgovora

Molim izaberite **samo jedan** od ponuđenih odgovora.

- ☐ Tijelo javne uprave
- ☐ Jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave
- ☐ Udruga čiji većinski osnivači nisu javnopravna tijela
- ☐ Udruga čiji su većinski osnivači javnopravna tijela
- ☐ Trgovačko društvo (privatno)
- ☐ Trgovačko društvo (javno)
- ☐ Obrt
- ☐ Poljoprivredno gospodarstvo (OPG, SOPG, zadruga, trgovačko društvo, obrt)
- ☐ Obrazovna ustanova
- ☐ Drugo

4 [] Kontakt osoba *

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

5 [] E-mail kontakt osobe *

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

6 [] Kontakt telefon osobe *

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

B. Izrada lokalne razvojne strategije - pristupi i izazovi

7 [] Jeste li sudjelovali u procesu izrade Lokalne razvojne strategije (LRS) LAG-a čiji ste član? *

Molim izaberite **samo jedan** od ponuđenih odgovora.

☐ Da

☐ Ne

8 [] Podijelite vaša iskustva u procesu izrade LRS *

Odgovori samo ako su sljedeći uvjeti zadovoljeni:

Answer was 'Da' at question '7 [b1]' (Jeste li sudjelovali u procesu izrade Lokalne razvojne strategije (LRS) LAG-a čiji ste član?)

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

9 [] Navedite tri glavna izazova u tom procesu.

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

10 [] Što biste promijenili i zašto

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

11 []Koje ste lekcije naučili?

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

12 []Jesu li sustavno provedene konzultacije s građanima i relevantnim dionicima u pripremi LRS-a? *

Izaberite jedan od ponuđenih odgovora

Molim izaberite **samo jedan** od ponuđenih odgovora.

- ☐ Da
- ☐ Ne
- ☐ Djelomično

13 []Je li nacrt LRS-a bio dostavljen relevantnim lokalnim dionicima na uvid i komentiranje? *

Izaberite jedan od ponuđenih odgovora

Molim izaberite **samo jedan** od ponuđenih odgovora.

- ☐ Da
- ☐ Ne
- ☐ Djelomično

14 []Objasnite prethodni odgovor ukoliko želite.**Odgovori samo ako su sljedeći uvjeti zadovoljeni:**Answer was 'Da' *ili* 'Ne' *ili* 'Djelomično' at question '13 [b13]' (Je li nacrt LRS-a bio dostavljen relevantnim lokalnim dionicima na uvid i komentiranje?)

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

15 [] Koliko ste zadovoljni razinom uključivanja vaše organizacije i drugih dionika u proces izrade trenutne LRS? *

Izaberite jedan od ponuđenih odgovora

Molim izaberite **samo jedan** od ponuđenih odgovora.

- ☐ Vrlo zadovoljni
☐ Zadovoljni
☐ Nezadovoljni
☐ Vrlo nezadovoljni

16 []

Koliko ste zadovoljni kvalitetom LRS u smislu odgovaranja na stvarne potrebe na području LAG-a?

*

Izaberite jedan od ponuđenih odgovora

Molim izaberite **samo jedan** od ponuđenih odgovora.

- ☐ Vrlo zadovoljni
☐ Zadovoljni
☐ Nezadovoljni
☐ Vrlo nezadovoljni

Provedba LRS-a i rad LAG - pristupi i izazovi

17 [] Koji su najveći izazovi u provedbi LRS-a? Navedite i pojasnite *

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

18 [] Jeste li bili uključeni u izmjene LRS-a? *

Molim izaberite **samo jedan** od ponuđenih odgovora.

- ☐ Da
☐ Ne

19 []Objasnite koliko puta i razloge zbog kojih je postojala potreba za izmjenama. *

Odgovori samo ako su sljedeći uvjeti zadovoljeni:

Answer was 'Da' at question '18 [c2]' (Jeste li bili uključeni u izmjene LRS-a?)

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

Učinkovitost tehničkih i organizacijskih kapaciteta LAG-a

20 []Procijenite dostatnost ljudskih kapaciteta (broj i stručnost) vašeg LAG-a za obavljanje poslova u nadležnosti. *

Izaberite jedan od ponuđenih odgovora

Molim izaberite **samo jedan** od ponuđenih odgovora.

- ☐ Dostatni
- ☐ Donekle dostatni
- ☐ Donekle nedostatni
- ☐ Nedostatni

21 []Procijenite dostatnost finansijskih resursa koja su planirana za provedbu LRS. *

Izaberite jedan od ponuđenih odgovora

Molim izaberite **samo jedan** od ponuđenih odgovora.

- ☐ Dostatni
- ☐ Donekle dostatni
- ☐ Donekle nedostatni
- ☐ Nedostatni

22 []Procijenite opće zadovoljstvo radom vašeg LAG-a u odnosu na ulogu i zadaće. *

Izaberite jedan od ponuđenih odgovora

Molim izaberite **samo jedan** od ponuđenih odgovora.

- ☐ Vrlo zadovoljni
☐ Zadovoljni
☐ Nezadovoljni
☐ Vrlo nezadovoljni

23 []Opišite u kojem aspektu vidite prostor za napredak?

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

Spremnost LAG-a za jaču i nezavisniju ulogu u provedbi LEADER/CLLD-a

24 []Smatrate li da LAG-ovi trebaju imati veću slobodu u definiranju ciljeva i mjera u budućim LRS-ovima kako bi bolje odgovorili potrebama svog područja u odnosu na dosadašnju praksu? *

Izaberite jedan od ponuđenih odgovora

Molim izaberite **samo jedan** od ponuđenih odgovora.

- ☐ Da
☐ Ne
☐ Djelomično

25 []Objasnite Vaš stav. *

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

26 []Smatrate li da LAG-ovi trebaju imati veću odgovornost/obveze u provedbi budućih LRS u slučaju veće slobode u definiranju ciljeva i mjera LRS-ovima? *

Izaberite jedan od ponuđenih odgovora

Molim izaberite **samo jedan** od ponuđenih odgovora.

- ☐ Da
☐ Ne
☐ Djelomično

27 []Objasnite Vaš stav

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

28 []Procijenite trenutne (stručne i ljudske) kapacitete u LAG-u za samostalno definiranje potreba u zajednici te temeljem toga ciljeva i mjera u budućoj LRS? (možete odabrati više odgovora) *

Možete izabrati više odgovora

Molim izaberite **sve opcije** koje vam odgovaraju.

- ☐ Posjedujemo iskustvo i dovoljne kapacitete za samostalan razvoj cjelokupne LRS
☐ Posjedujemo ljudske kapacitete, no bila bi nam potrebna stručna podrška u procesu provedbe aktivnosti razvoja nove LRS
☐ Nemamo dovoljno iskustva kako bismo mogli samostalno voditi proces razvoja LRS te nam je potrebna vanjska podrška
☐ Dosadašnja praksa razvoja LRS-ova bila je zadovoljavajuća te bi željeli nastaviti s takvom praksom
☐ Drugo:

29 []Objasnite Vaš stav.

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

30 []

Temeljem prethodnog odgovora istaknite u kojim područjima stručnosti zaposlenika LAG-a vidite potrebu za razvojem kako bi kvalitetnije mogli sudjelovati/voditi proces razvoja LRS-a.

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

Pošalji svoj upitnik.

Zahvaljujemo Vam se na popunjavanju ovog upitnika.

Upitnik za dionike u provedbi LEADER

Poštovani/poštovana,

U tijeku je provedba kvalitativnog vrednovanja (evaluacije) provedbe LEADER pristupa u Hrvatskoj u smislu procjene dodane vrijednosti integriranog pristupa putem Lokalnih razvojnih strategija (LRS) za potrebe Ministarstva poljoprivrede. Stoga Vas molimo da nam u nastavku odgovorite na nekoliko pitanja vezano za Vaše iskustvo u primjeni LEADER/CLLD pristupa i provedbi Lokalnih razvojnih strategija.

Napominjemo kako će se rezultati analize obraditi zbirmo od strane vanjskih stručnjaka te pojedinačni odgovori neće biti prikazani u izvješću o vrednovanju.

Ispunjavanjem upitnika dajete suglasnost da konzorcij na čelu s tvrtkom SELECTIO d.o.o. može obrađivati Vaše osobne podatke sadržane u ovom obrascu samo za potrebe istraživanja.

Vanjski tim evaluatora

- SELECTIO d.o.o.
- LATTANZIO KIBS
- ODRAZ – Održivi razvoj zajednice
- Laginja j.d.o.o.

Postoji 23 pitanja u ovom upitniku.

Opći podaci

1 ☐ Naziv organizacije/organizacijske jedinice *

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

2 ☐ Kontakt osoba *

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

3 ☐ E-mail kontakt osobe *

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

4 ☐ Telefon kontakt osobe *

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

Opis uloge u provedbi LEADER pristupa kroz PRR

5 ☐

Opišite ukratko kako vidite ulogu Vaše organizacije/organizacijske jedinice u dosadašnjoj provedbi LEADER pristupa kroz Program ruralnog razvoja.

*

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

6 [] Na koji način ste razvijali kapacitete u Vašoj organizaciji/organizacijskoj jedinici kako biste mogli uspješno provoditi zadatke sukladno definiranoj ulozi u provedbi LEADER pristupa? *

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

7 [] U kojim područjima vidite potrebu za daljnjim razvojem kapaciteta u Vašoj organizaciji/organizacijskoj jedinici u ovom području? *

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

8 []S kojim drugim dionicima na nacionalnoj razini ostvarujete suradnju u provedbi LEADER pristupa u sklopu PRR-a? Opišite ukratko oblik suradnje. *

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

9 []Možete li istaknuti određene dionike (organizacije ili pojedince) koji se posebno ističu u promicanju i pružanju podrške u provedbi LEADER pristupa na nacionalnoj i lokalnoj razini u Hrvatskoj? Kratko obrazložite zašto.

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

Izrada lokalne razvojne strategije- pristupi i izazovi

10 []Je li Vaša organizacija/organizacijska jedinica sudjelovala u procesu izrade Pravilnika o provedbi Podmjere 19.1. "Pripremna pomoć" u okviru Mjere 19. "LEADER - CLLD" iz Programa ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014. - 2020. te drugih uputa i alata za izradu Lokalnih razvojnih strategija (LRS) za programsko razdoblje 2014.-2020.?
*

Izaberite jedan od ponuđenih odgovora

Molim izaberite **samo jedan** od ponuđenih odgovora.

- ☐ Da
☐ Ne
☐ Ne znam

11 []Opišite u kojem aspektu ste sudjelovali i kako je izgledao proces. *

Odgovori samo ako su sljedeći uvjeti zadovoljeni:

Answer was 'Da' at question '10 [C1]' (Je li Vaša organizacija/organizacijska jedinica sudjelovala u procesu izrade Pravilnika o provedbi Podmjere 19.1. "Pripremna pomoć" u okviru Mjere 19. "LEADER - CLLD" iz Programa ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014. - 2020. te drugih uputa i alata za izradu Lokalnih razvojnih strategija (LRS) za programsko razdoblje 2014.-2020.?)

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

12 []Koliko ste zadovoljni kvalitetom dokumenta, uputa i alata? *

Odgovori samo ako su sljedeći uvjeti zadovoljeni:

Answer was 'Da' at question '10 [C1]' (Je li Vaša organizacija/organizacijska jedinica sudjelovala u procesu izrade Pravilnika o provedbi Podmjere 19.1. "Pripremna pomoć" u okviru Mjere 19. "LEADER - CLLD" iz Programa ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014. - 2020. te drugih uputa i alata za izradu Lokalnih razvojnih strategija (LRS) za programsko razdoblje 2014.-2020.?)

Izaberite jedan od ponuđenih odgovora

Molim izaberite **samo jedan** od ponuđenih odgovora.

- ☐ Vrlo zadovoljni
☐ Zadovoljni
☐ Nezadovoljni
☐ Vrlo nezadovoljni

13 []Ukoliko želite, objasnite Vaš odgovor.

Odgovori samo ako su sljedeći uvjeti zadovoljeni:

Answer was 'Da' at question '10 [C1]' (Je li Vaša organizacija/organizacijska jedinica sudjelovala u procesu izrade Pravilnika o provedbi Podmjere 19.1. "Pripremna pomoć" u okviru Mjere 19. "LEADER - CLLD" iz Programa ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014. - 2020. te drugih uputa i alata za izradu Lokalnih razvojnih strategija (LRS) za programsko razdoblje 2014.-2020.?)

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

14 [] U kojem aspektu smatrate kako bi se ti alati mogli unaprijediti?

Odgovori samo ako su sljedeći uvjeti zadovoljeni:

Answer was 'Da' at question '10 [C1]' (Je li Vaša organizacija/organizacijska jedinica sudjelovala u procesu izrade Pravilnika o provedbi Podmjere 19.1. "Pripremna pomoć" u okviru Mjere 19. "LEADER - CLLD" iz Programa ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014. - 2020. te drugih uputa i alata za izradu Lokalnih razvojnih strategija (LRS) za programsko razdoblje 2014.-2020.?)

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

15 [] Navedite ukoliko je bilo potreba za izmjenama navedenih dokumenata do sada i zašto.

Odgovori samo ako su sljedeći uvjeti zadovoljeni:

Answer was 'Da' at question '10 [C1]' (Je li Vaša organizacija/organizacijska jedinica sudjelovala u procesu izrade Pravilnika o provedbi Podmjere 19.1. "Pripremna pomoć" u okviru Mjere 19. "LEADER - CLLD" iz Programa ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014. - 2020. te drugih uputa i alata za izradu Lokalnih razvojnih strategija (LRS) za programsko razdoblje 2014.-2020.?)

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

16 [] Smatrate li kako je potrebno promijeniti pristup izrade LRS u narednom programskom razdoblju? *

Izaberite jedan od ponuđenih odgovora

Molim izaberite **samo jedan** od ponuđenih odgovora.

- ☐ Smatramo kako je dosadašnji pristup zadovoljavajući
- ☐ Smatramo kako je potrebno omogućiti fleksibilnost LAG-ovima u definiranju obuhvata LRS
- ☐ Drugo

17 [] Molimo obrazložite svoj dogovor.

Odgovori samo ako su sljedeći uvjeti zadovoljeni:

Answer was 'Ostalo' *ili* 'Smatramo kako je dosadašnji pristup zadovoljavajući' *ili* 'Smatramo kako je potrebno omogućiti fleksibilnost LAG-ovima u definiranju obuhvata LRS' at question '16 [C7]' (Smatrate li kako je potrebno promijeniti pristup izrade LRS u narednom programskom razdoblju?)

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

Provedba LRS-a i LEADER pristupa

18 [] Istaknite ključne izazove iz Vašeg iskustva u primjeni LEADER pristupa kroz provedbu LRS-ova i rad LAG-ova? *

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

19 [] Opišite mehanizam koordinacije sudjelovanja Vaše organizacije u odnosu na druge dionike na nacionalnoj razini za promicanje i provedbu LEADER pristupa kroz PRR. *

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

Mehanizmi informiranja i komunikacije tijekom provedbe LRS

20 [] Jeste li provodili aktivnosti promicanja LEADER pristupa u okviru provedbe PRR-a? Ukoliko da, molimo navedite provedene aktivnosti. *

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

21 [] Na koji način ste koordinirali navedene aktivnosti s drugim dionicima kako bi se osigurali sinergijski učinci? *

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

22 [] U koje komunikacijske kanale ste uključeni kako biste bili informirani o primjeni LEADER pristupa kroz PRR i općenito? Istaknite one koji su vam najkorisniji. *

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

23 [] Jeste li sudjelovali na predstavljanju ili organizirali sami predstavljanje rezultata određenih LRS-ova, projekata, specifičnih mjera u svrhu predstavljanja primjera dobre prakse u primjeni LEADER pristupa u Hrvatskoj? Ukoliko da, molimo istaknite navedene primjere dobre prakse. *

Molimo unesite svoj odgovor ovdje:

Pošalji svoj upitnik.
Zahvaljujemo Vam se na popunjavanju ovog upitnika.

Naziv LAG-a	Naziv projekta	Izvor financiranja	Vrijednost (HRK)	Status
LAG 5	HNV LINK	HORIZON 2020	16.000.000,00	ZAVRŠEN
LAG 5	BLUTOURSYSTEM	INTERREG HR-ITA	779.250,00	ZAVRŠEN
LAG 5	RURAL 3.0.	ERASMUS+	285.000,00	U PROVEDBI
LAG 5	ŽELIM POMAGATI	ESF	6.057.031,16	U PROVEDBI
LAG 5	OBLAK ZNANJA - OTOK MOGUĆNOSTI	ESF	805.852,96	U PROVEDBI
LAG 5	UČI DALJE	ESF	824.525,06	U PROVEDBI
LAG 5	WEB'N'WORK	ESF	560.017,00	ZAVRŠEN
LAG 5	“Obrazovanje odraslih za održivu kulturu	ERASMUS+	101.250,00	U PROVEDBI
LAG Adrion	Promidžbeni materijal: Izrada brošura o projektima na području LAG-a Adrion	Nacionalna ruralna mreža	11.691,00	Završen (2018.)
LAG Adrion	Promidžbeni materijali: brošure, rokovnici, vrećice, blokovi, šalice, kemijske olovke, majice, jakne	Nacionalna ruralna mreža	43.101,60	Završen (2019.)
LAG Baranja	Projekt "Rural net"	Prekogranična suradnja Hrvatska Mađarska	1.100.000,00	Završen
LAG Baranja	Tourism and LEADER knowledge exchange	EAFRD - Slovačka	300.000,00	Završen

	between Croatia and Slovak Republic			
LAG Baranja	Eco-educo Park	IPA Razvoj ljudskih potencijala	890.000,00	Završen
LAG Baranja	EU Baranja	Ministarstvo vanjskih i europskih poslova	60.000,00	Završen
LAG Baranja	Provedba LRS iz Mjere 202	IPARD	900.000,00	Završen
LAG Baranja	Građanska akcija "Zajedno do udobnije i bogatije ljetne pozornice"	Nacionalna zaklada za razvoj civilnoga društva	13.000,00	Završen
LAG Baranja	Volonterska akcija "Lagovci za mravce"	Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku	1.200,00	Završen
LAG Baranja	Izrada studije, promo materijal: Utjecaj europskog Zelenog plana na ruralni prostor Hrvatske	Nacionalna ruralna mreža	60.360,00	Završen (2020.)
LAG Baranja	Tematski forum „Domaće je na stolu“	Nacionalna ruralna mreža	27.625,00	Završen (2019.)
LAG Bosutski niz	LOKO LAG „Lokalne inicijative za poticanje zapošljavanja – faza III	ESF Operativni program „Učinkoviti ljudski potencijali 2014. – 2020.	871.351,05	završen
LAG Bosutski niz	LAG-am-Aktivni mladi	ESF Operativni program „Učinkoviti ljudski potencijali 2014. – 2020.	660.856,13	završen
LAG Bosutski niz	Zaželi faza II. – SAD “Sudjeluj aktivno danas”	ESF Operativni program „Učinkoviti ljudski potencijali 2014. – 2020.	3.951.145,83	u provedbi

LAG Bosutski niz	Škola za EU	Ministarstvo vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske	89.567,76	u provedbi
LAG Bosutski niz	KODEKS	ESF Operativni program „Učinkoviti ljudski potencijali 2014. – 2020.	1.981.957,92	u prijavi
LAG Bosutski niz	ANTI CEKER - Ceker pun antikorupcije	ESF Operativni program „Učinkoviti ljudski potencijali 2014. – 2020.	1.790.020,40	u prijavi
LAG Brač	Tourism4ALL	EFRR	750.000,00	U tijeku
LAG Brač	Radionica „Decentralizirana provedba Programa ruralnog razvoja putem odobrenih LAG-ova - analiza primjera dobre prakse i kako ih primijeniti“	Nacionalna ruralna mreža	13.458,29	Završen (2019.)
LAG Bura	Edukacija donositelja odluka i pružatelja socijalnih usluga-kvaliteta usluga	ESF	700.000,00	Završen
LAG Bura	Zaželi-Ražanac moj dom	ESF	1.534.780,06	U provedbi
LAG Bura	Voćni trg	INA d.d. i JLS Vrsi	30.000,00	Završen
LAG Bura	Revitalizacija jezera Vlačine	Zadarska županija	10.500,00	Završen
LAG Cetinska krajina	Ruke pomoći u Cetinskoj krajini	ESF	5.862.973,00	Završen

LAG Cetinska krajina	Susjede brinu o susjedima	ESF	9.007.325,00	U provedbi
LAG Cetinska krajina	"Restauracija travnjaka kroz usmjerenu ispašu, niz akcija čišćenja i kontroliranog paljenja te poticanje lokalnog stanovništva na održivo ekstenzivno stočarstvo, stvaranje preduvjeta za održivo upravljanje određenim stanišnim tipovima te prepoznatljivost prirode Dinarskog područja kao ključnog faktora u kvaliteti života lokalnog stanovništva"	LIFE	9.808.741,43	U provedbi
LAG Cetinska krajina	Projekt E-Art	ESF	493.920,00	U prijavi
LAG Frankopan	Zapošljavanje kroz suvremeni pristup ponudi poljoprivrednih proizvoda	ESF	999.512,66	Završen
LAG Južna Istra	Promidžbeni materijal: izrada brošure o tipovima operacije iz LRS LAG-a za potrebe animacijske aktivnosti LAG-a	Nacionalna ruralna mreža	6.562,50	Završen (2018.)
LAG Karašica	Zaželi	Esf	8.000.000,00	U provedbi
LAG Karašica	Zaželi2	Esf	5.000.000,00	U prijavi
LAG Karašica	Zaželi3	Esf	2.400.000,00	Završen
LAG Karašica	Zeželi4	Esf	2.400.000,00	Završen

LAG Karašica	Zeželi5	Esf	2.800.000,00	Završen
LAG Karašica	Zeželi6	Esf	2.700.000,00	U provedbi
LAG Karašica	Zaželi7	Esf	2.400.000,00	U provedbi
LAG Karašica	Zaželi8	Esf	1.200.000,00	U prijavi
LAG Karašica	Međugeneracijska solidarnost	ITU mehanizam	2.500.000,00	U prijavi
LAG Karašica	E-art	Esf	500.000,00	U prijavi
LAG Karašica	Studija "Dobra praksa distribucije hrane u vrijeme COVID-19 krize"	Nacionalna ruralna mreža	51.200,00	Završen (2020.)
LAG Karašica	Konferencija „Turizam kroz nepregledna zlatna polja, opjevane vinograde i slavonsku idilu“	Nacionalna ruralna mreža	39.299,56	Završen (2019.)
LAG Lika	Tesla za društveno korisno učenje	ESF	863.355,60	Završen
LAG Lika	Promo materijali - drvene table	Nacionalna ruralna mreža	19.380,00	Završen (2020.)
LAG Mareta	Kreativne industrije u ruralnim krajevima	ERASMUS+	152.500,00	Završen
LAG Mareta	Božićni sajam	Zadarska županija, ERSTE banka	12.000,00	Završen
LAG Mareta	Smanjivanje ugroze od požara na otoku Rava	Zadarska županija	9.500,00	Završen
LAG Mareta	Šjora za otok	Europski socijalni fond	557.000,00	U provedbi

LAG Mareta	Kulturni Ugljanotok	Europski socijalni fond	972.888,00	U prijavi
LAG Marinianis	Treća sreća za treću dob	ESF	2.500.000,00	U provedbi
LAG Marinianis	LAGam-lokalna akcijska grupa-aktivni mladi	ESF	660.000,00	Završen
LAG Marinianis	Pomoć nevidljivim građanima	IPA	2.000.000,00	Završen
LAG Marinianis	BOTTOM UP	ESF	1.200.000,00	Završen
LAG Međimurski doli i bregi	POP-UP RURANI DRUŠTVENI HUBOVI	ESF	1.194.848,89	ZAVRŠEN
LAG Međimurski doli i bregi	ECOOOL-TOUR	INTERREG SLOVENIJA-HRVATSKA	6.220.200,00	ZAVRŠEN
LAG Međimurski doli i bregi	RURAL SKILS	ERASMUS+; KA2	946.162,50	ZAVRŠEN
LAG Međimurski doli i bregi	ODLUČI DANAS ZA BOLJE SUTRA	MISNISTARSTVO VANJSKIH POSLOVA	49.764,00	ZAVRŠEN
LAG Međimurski doli i bregi	MOJE MJESTO U ZAJEDNICI	NACIONALNA ZAKLADA ZA RAZVOJ CIVILNOG DRUŠTVA	538.899,00	ZAVRŠEN
LAG Međimurski doli i bregi	SMART FARMING INNOVATION BROKERS	ERASMUS+;KA2	3.351.315,00	U PROVEDBI
LAG Moslavina	Izgradnja PC repušnica	IPA 3C	6.000.000,00	završen
LAG Moslavina	Sufinanciranje rada LAG-a	zagrebačka županija	16.500,00	završen

LAG Moslavina	Znanjem do boljih projekata	zagrebačka županija	165.000,00	završen
LAG Moslavina	Novim vještinama do zaposlenja	ESF	1.000.000,00	završen
LAG Moslavina	Volonterski centar	ESF	500.000,00	u prijavi
LAG Moslavina	Predfinanciranje rada LAG-a	Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva	200.000,00	proveden
LAG Moslavina	Predfinanciranje rada LAG-a	Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva	150.000,00	proveden
LAG Prigorje - Zagorje	Studijsko putovanje na područje LAG-a Gran Sasso Velino, regija Abruzzo (Italija)	Nacionalna ruralna mreža	42.862,51	Završen (2019.)
LAG Posavina	Studijski posjet LAG-u Međimurski doli i bregi na temu primjera dobre prakse u djelatnosti poljoprivrede, proizvodnje hrane i ruralnog turizma	Nacionalna ruralna mreža	50.000,00	Završen (2019.)
LAG Sava	Potpora LAG-u za sufinanciranje njegovog rada u 2016.godini Projekt "Održavanje 12 edukativnih radioica na području LAG-a SAVA"	Zagrebačka županija	62.301,00	Završen
LAG Sava	Promocija i izrada promotivnih materijala	Zagrebačka županija	1.750,00	Završen
LAG Sava	Provedba edukacijskih i animacijskih aktivnosti na području LAG-a "SAVA"	Zagrebačka županija	62.301,00	Završen
LAG Sava	Projekt opremanja multimedijalne učionice	Zagrebačka županija	6.000,00	Završen

LAG Sava	Job College SAVA (LAG u statusu partnera na projektu- navedeni iznos je iznos koji je ostvario LAG- ukupna vrijednost projekta bila je 1.025.125,72 kn)	ESF	177.194,76	Završen
LAG Sava	Cyber equality	Erasmus +	133.206,00	Završen
LAG Sava	Cyber akademija	Agencija za mobilnost i programe europske unije	14.000,00	Završen
LAG Sava	Studijsko putovanje u Slatinu Inovativni oblici turizma i proizvodnje energije u poljoprivredi	Nacionalna ruralna mreža	11.800,00	Završen
LAG Sava	Znanje je moć vol 2	Zagrebačka županija	3.000,00	Završen
LAG Sava	SAD-Stariji ali aktivniji	ESF	2.000.000,00	Projek pozitivno ocjenjen no na rezervnoj listi i nisu za sada ugovorena sredstva
LAG Sava	Cyber me, Cyber you	Erasmus +	171.312,75	U tijeku
LAG Sava	uLovi priliku	ESF	2.000.000,00	U obradi
LAG Sava	Pomoć u kući na području LAG-a SAVA	ESF	2.457.532,67	Projekt ugovoren no bili smo primorani odustati od provedbe

LAG Škoji	DKC PLAN K	ESF	769.766,14	ZAVRŠEN
LAG Škoji	POP UP RURALNI DRUŠTVENO INOVATIVNI HUB-OVI	ESF	1.015.621,56	ZAVRŠEN
LAG Slavonska Ravnica	Promidžbeni materijal: Izrada brošura o projektima na području LAG-a Slavonska Ravnica	Nacionalna ruralna mreža	12.000,00	Završen (2018.)
LAG Slavonska Ravnica	Studijski posjet na temu "Povezivanje lokalnih proizvođača sa pružateljem usluga u turizmu - Terme sveti Martin"	Nacionalna ruralna mreža	46.440,00	Završen (2019.)
LAG Srijem	Program Zaželi	Zaželi - program zapošljavanja žena (otvoreni javni poziv)	3.007.795,00	Završen
LAG Srijem	Program ZAŽELI - Projekt TU SMO ZA VAS	Zaželi - program zapošljavanja žena (otvoreni javni poziv)	1.576.377,80	Završen
LAG Srijem	Zaželi – Program zapošljavanja žena na području Općine Bogdanovci	Zaželi - program zapošljavanja žena (otvoreni javni poziv)	4.286.485,72	Završen
LAG Srijem	Zaželi - Općina Trpinja	Zaželi - program zapošljavanja žena (otvoreni javni poziv)	2.071.844,27	Završen
LAG Srijem	Tu smo za vas - faza II	Zaželi - program zapošljavanja žena - faza II (otvoreni javni poziv)	1.141.668,00	U provedbi

LAG Srijem	Sufinanciranje Izrade Urbanističkog plana uređenja naselja Tompojevci	Ministarstvo graditeljstva i prostornog uređenja	18.880,00	Završen
LAG Srijem	Wifi4EU projekt (Tordinci)	Wifi4EU	112.500,00	U provedbi
LAG Srijem	Wifi4EU projekt (Bogdanovci)	Wifi4EU	112.500,00	U provedbi
LAG Srijem	Wifi4EU projekt (Negoslavci)	Wifi4EU	112.500,00	U provedbi
LAG Srijem	Vitalni seniori	Jednokratne financijske podrške za 2018. godinu, Ministarstvo za demografiju	40.000,00	Završen
LAG Srijem	Mjesto za sve generacije	Jednokratne financijske podrške za 2018. godinu, Ministarstvo za demografiju	50.000,00	Završen
LAG Srijem	Edukacija hrvatskih branitelja	Psihološko i socijalno osnaživanje te podizanje kvalitete življenja hrvatskih branitelja, hrvatskih branitelja s invaliditetom, HRVI, stradalnika i članova obitelji smrtno stradaloga i nestaloga hrvatskog branitelja iz Domovinskog rata, Ministarstvo branitelja	10.000,00	Završen
LAG Srijem	Učionica bez zidova	Zaklada Slagalice	15.000,00	Završen

LAG Srijem	Fitness za sve	Zaklada Slagalice	10.000,00	Završen
LAG Srijem	Zajedno za Ilaču - ZaZi	Zaklada Slagalice	10.000,00	Završen
LAG Srijem	Promidžbeni materijali: snimanje projekata odobrenih kroz Program ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014. – 2020 na području LAG-a Srijem i predstavljanje LAG-a Srijem	Nacionalna ruralna mreža	17.000,00	Završen (2019.)
LAG Srijem	Studijski posjet LAG-u Međimurski doli i bregi	Nacionalna ruralna mreža	40.950,00	Završen (2019.)
LAG Strossmayer	PROGRAM ZAŽELI	EUROPSKI SOCIJALNI FOND	2.523.659,37	U PROVEDBI
LAG Strossmayer	Poziv za prijavu projekata usmjerenih mladima za financijsku potporu iz raspoloživih sredstava dijela prihoda od igara na sreću i Državnog proračuna za 2019. godinu	MINISTARSTVO RADA, MIROVINSKOG SUSTAVA, OBITELJI I SOCIJALNE POLITIKE	69.657,36	U PROVEDBI
LAG Strossmayer	Program podrška socijalnom uključivanju i zapošljavanju marginaliziranih skupina	EUROPSKI SOCIJALNI FOND	988.355,00	U PROVEDBI
LAG Strossmayer	Poziv za prijavu projekata usmjerenih unapređenju kvalitete života starijih osoba u lokalnoj zajednici za 2018. godinu	MINISTARSTVO RADA, MIROVINSKOG SUSTAVA, OBITELJI I SOCIJALNE POLITIKE	65.000,00	ZAVRŠEN
LAG Strossmayer	Poziv za prijavu dvogodišnjih programa usmjerenih unapređenju kvalitete života i zaštiti	MINISTARSTVO RADA, MIROVINSKOG SUSTAVA, OBITELJI I	299.898,48	U PRIJAVI

	prava starijih osoba za 2021. i 2022	SOCIJALNE POLITIKE		
LAG Terra Liburna	Međunarodna konferencija za LAG-ove „SEE LEADER – local voices to be heard“	Nacionalna ruralna mreža	7.500,00	Završen (2019.)
LAG Una	SMEs without borders	EU IPA Programa prekogranične suradnje Hrvatska – Bosna i Hercegovina 2007.-2013.	3.190.594,50	Završen
LAG Una	Lokalni energetska dijalog	National Programme for Croatia under the IPA –Transition Assistance and Institution Building Component for 2010	1.052.661,02	Završen
LAG Una	Znanjem do održivog lokalnog razvoja	Fond za zaštitu okoliša i energetska učinkovitost	241.300,00	Završen
LAG Una	Women are looking for a new opportunity/Žene traže novu šansu	ESI - IPA Lokalne inicijative za poticanje zapošljavanja - faza II - Razvoj ljudskih potencijala.	801.024,98	Završen
LAG Una	Aktiviraj se i zaposli!	Europski socijalni fond, u sklopu operativnog programa Učinkoviti ljudski potencijali 2014.-2020.	1.454.615,80	Završen
LAG Una	Building capacities to sustain the development of Local Action Groups in the EU integration processes (acronym: BUIDLAG)	IPA - National Programme for Transition Assistance and Institutional Building 2013	1.110.000,00	Završen

LAG Una	Znanjem do nove šanse	ESI - Lokalne inicijative za poticanje zapošljavanja - faza III	999.650,00	U provedbi
LAG Una	Wool as Outstanding Opportunity for Leverage - WOOL	INTERREG V-B ADRIATIC - IONIAN ADRIAN PROGRAMME 2014-2020	9.936.535,00	U provedbi
LAG Una	Kad se naše ruke slože	ESI - program Zaželi - faza II	4.529.900,00	U provedbi
LAG Vallis Colapis	Misterion – Iskustvo tajne voda	Europski fond za regionalni razvoj (Interreg Slovenija-Hrvatska)	9.185.614,10	Završen
LAG Vallis Colapis	Koordinacija za pružanje socijalnih usluga Karlovačke i Sisačko-moslavačke županije	Europski socijalni fond	736.517,97	Završen
LAG Vallis Colapis	Q25 – Jačanje sustava volontiranja u ruralnim zajednicama središnje Hrvatske	Europski socijalni fond	608.928,36	Završen
LAG Vallis Colapis	Volonterska školica	Europski socijalni fond	948.086,07	Završen
LAG Vallis Colapis	Zapošljavanje kroz suvremeni pristup ponudi poljoprivrednih proizvoda	Europski socijalni fond	999.512,66	Završen
LAG Vallis Colapis	Izvor znanja	Europski socijalni fond	1.991.318,60	U provedbi
LAG Vallis Colapis	Pokrenimo KOK!	Europski socijalni fond	1.989.272,02	U provedbi

LAG Vallis Colapis	Eco-Social: Razvijam poduzetništvo, čuvam okoliš!	Eco-Social: Razvijam poduzetništvo, čuvam okoliš!	1.267.913,68	U provedbi
LAG Vallis Colapis	MRRAK - Mreža za razvoj regionalnih kapaciteta organizacija civilnog društva u Istarskoj, Primorsko-goranskoj, Ličko-senjskoj i Karlovačkoj županiji	Nacionalna agencija za razvoj civilnoga društva	277.500,00	Završen
LAG Vallis Colapis	Volontiram, mijenjam zajednicu!	Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku	90.000,00	U provedbi
LAG Vallis Colapis	Volonterska mreža ruralnih zajednica Karlovačke i Zagrebačke županije	Ministarstvo socijalne politike i mladih	82.296,00	Završen
LAG Vallis Colapis	Volonterski centar Kupa	Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku	120.000,00	Završen
LAG Vallis Colapis	Volontiram, činim razliku!	Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku	90.000,00	Završen
LAG Vallis Colapis	Mladi poljoprivrednik	Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku	90.000,00	Završen
LAG Vallis Colapis	Razmjene mladih i treninzi	ERASMUS+	1.299.780,26	Završen
LAG Vallis Colapis	Promidžbeni materijali: plakati za promociju LAG-a	Nacionalna ruralna mreža	8.225,00	Završen (2019.)

LAG Vallis Colapis	Radionice „Porezne obveze korisnika potpora iz Programa ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014.-2020.“, Karlovac i Pisarovina	Nacionalna ruralna mreža	23.565,00	Završen (2019.)
LAG Vuka-Dunav	Radionica za pčelare „Med, zdravlje, znanost“, Erdut	Nacionalna ruralna mreža	12.402,50	Završen (2019.)
LAG Zagora	GAME OF STONES	ERASMUS +	122.625,00	završen
LAG Zagora	UNESCONNECT US	ERASMUS +	8.437.500,00	završen
LAG Zagora	exPRESS - PROGRESS	ESF	1.882.811,20	u fazi potpisivanja Ugovora o financiranju
LAG Zagora	Pozornice zavičaja	ESF - ITU mehanizam Aglomeracije Grada Splita	2.712.865,55	u prijavi
LAG Zagorje Sutla	MREŽA- Mogućnosti Razvoja Emancipacije Žena	Krapinsko-zagorska-županija	10.000,00	Završen
LAG Zagorje Sutla	VolontirAJMO- jačanje kapaciteta lokalnih zajednica za volontiranje	ESF	704.473,28	Završen
LAG Zagorje Sutla	So young, so equal (Mladi, a tako ravnopravni)	Ugovor sa LADDER- Local authorities as drivers for development education and raising awareness, Hrvatska zajednica županija, ALDA	44.996,85	Završen

LAG Zagorje Sutla	MREŽA 2 - „Mogućnosti Razvoja Emancipacije ŽenA na kvadrat“	Krapinsko-zagorska županija	12.500,00	Završen
LAG Zagorje Sutla	Za biti +54_Na Zagorkinom tragu_baština i inovativnost	ESF	695.319,93	Završen
LAG Zagorje Sutla	MREŽA^3 - „Mogućnosti Razvoja Emancipacije ŽenA na treću	Krapinsko-zagorska županija	15.000,00	Završen
LAG Zagorje Sutla	Budućnost počinje danas: jačanje znanja i vještina mladih za izgradnju održivih lokalnih zajednica	Švicarsko-hrvatski program suradnje, Ured za udruge	1.228.115,86	U provedbi
LAG Zagorje Sutla	Uzmi pare i napravi nešto za mlade: Participativnim proračunom do aktivnog sudjelovanja mladih u lokalnoj zajednici	MDOMSP	54.000,00	Završen
LAG Zagorje Sutla	#EuSAVE-EU Citizens Action for Smart Historic Villages	Europa za građane	1.096.200,00	U provedbi
LAG Zagorje Sutla	Jednake mogućnosti u svijetu rada i procesu zapošljavanja "Žene biraju novu šansu"	ESF	912.485,42	U provedbi
LAG Zagorje Sutla	Small Towns European Debates Network (StedNET)	Europa za građane	510.300,00	U provedbi
LAG Zagorje Sutla	Volonterski centar VolontirAJMO	MDOMSP	102.100,00	U provedbi
LAG Zagorje Sutla	Mladi u Centru: jačanje dijaloga mladih i donositelja odluka na lokalnoj razini	Erasmus+, K3	53.625,00	Završen

LAG Zagorje Sutla	Veselo, veselo, seniori: socijalno uključivanje starijih osoba sa sela kroz učinkovite socijalne usluge	ESF	1.419.010,26	U provedbi
LAG Zagorje Sutla	NEW BUSINESS MODELS OF CIRCULAR ECONOMY FOR THE ACTIVATION OF THE EUROPEAN RURAL AREAS	Erasmus+, K2	742.230,00	U provedbi
LAG Zapadna Slavonija	OPGenije	ESF	1.489.366,47	završen
LAG Zapadna Slavonija	Želim napredovati	ESF	5.316.026,00	u tijeku
LAG Zapadna Slavonija	Želim napredovati aktivno	ESF	8.416.690,00	Završen
LAG Zapadna Slavonija	Biosol	EFRR	7.362.120,00	U tijeku
LAG Zapadna Slavonija	Promidžbeni materijali: jumbo plakati, brošure i oglašavanje LAG-a Zapadna Slavonija na tri lokalne radijske postaje	Nacionalna ruralna mreža	46.286,93	Završen (2019.)
LAG Zapadna Slavonija	Studijsko putovanje: studijsko putovanje „Razmjena iskustava i primjeri dobre prakse u provedbi Programa ruralnog razvoja“, na područje LAG-a Zeleni bregi, LAG-a Zagorje – Sutla i LAG-a Sjeverozapad	Nacionalna ruralna mreža	49.970,00	Završen (2019.)
LAG Zeleni trokut	OPGenije	ESF	1.489.366,47	završen
LAG Zeleni trokut	Ambasadori dobročinstva	ESF	1.287.517,28	u provedbi

		UKUPNO	241.657.562,77	
--	--	---------------	-----------------------	--

Podizvješće 4: Dostatnost OLAP sustava i digitalizacija unosa

Temeljem analize dokumenata, uvodno je u nastavku prikazan institucionalni pregled samog sustava upravljanja i kontrole PRR-a (SUK) i vezanih IT sustava.

Pregled IT sustava upravljanja PRR-om

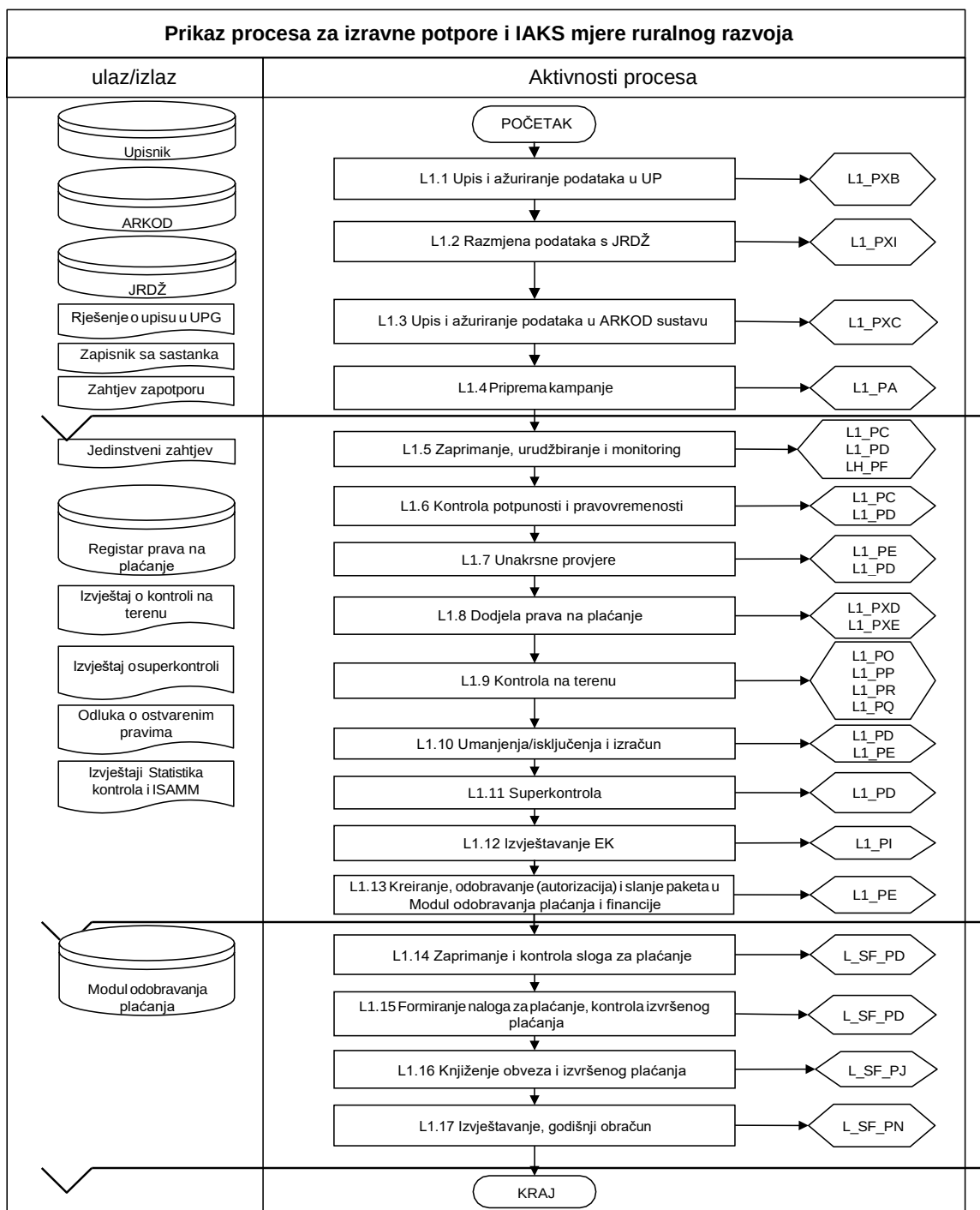
Struktura postojećih IT sustava

IT sustav APPRRR primarno služi za funkcije Agencije (zaprimanje zahtjeva, administrativna kontrola zahtjeva, izdavanje akata, plaćanja i kontrole na terenu), a osnovni dijelovi su: za ne-IAKS mjere ruralnog razvoja ISSP i dio AGRONET sustava – modul RURALNI RAZVOJ, za IAKS mjere ruralnog razvoja ISAP i dio AGRONET sustava – modul POLJOPRIVREDNO GOSPODARSTVO te za plaćanje i izvještavanje moduli FINACIJE i POSLOVNO UPRAVLJANJE). Za ne IAKS mjere ruralnog razvoja sustav je izrađen 2015. godine i iznimno je kompleksan. Od tada se kontinuirano nadograđuje u skladu s poslovnim potrebama APPRRR, i potrebama Upravljačkog tijela no nedovoljno je funkcionalan za potrebe Upravljačkog tijela u dijelu izvještavanja i analitike što nije primarna funkcija APPRRR. S obzirom na dosadašnju praksu da se prije svakog novog natječaja za pojedini tip operacije objavljuje poseban pravilnik, za svaki novi natječaj nekog tipa operacije ne IAKS mjera ruralnog razvoja, APPRRR unutar ISSP-a iznova priprema podatke sukladno važećem pravilniku za mjeru i tekstu natječaja te dosad nisu kreirani standardizirani obrasci za sve tipove operacija koji bi osigurali strukturirane podatke. Iz tog razloga u trenutnom sustavu podaci nisu u potpunosti strukturirani odnosno nisu zapisani u obliku koji bi omogućio brzu, jednostavnu i automatiziranu izradu izvješća pa se vrlo često podaci za izvješća objedinjuju i pripremaju manualno što je iscrpno i nije otporno na pogreške. Kako bi zadovoljili potrebe za izvještavanjem, vertikalna ruralnog razvoja APPRRR-a je u 2018. godini krenula u projekt razvoja OLAP izvještajnog sustava za ne IAKS mjere ruralnog razvoja (plan je razviti izvještajnu kocku za potrebe izvještavanja prema UT-u te nekoliko kocki koje bi sadržavale detaljnije podatke za potrebe APPRRR-a), dok se za IAKS mjere dostavljaju podatci po proizvodnim godinama te se po potrebi ažuriraju, nastavno na traženje Upravljačkog tijela (detalji o napretku razvoja OLAP sustava su istaknuti u nalazima analize u poglavlju 5).

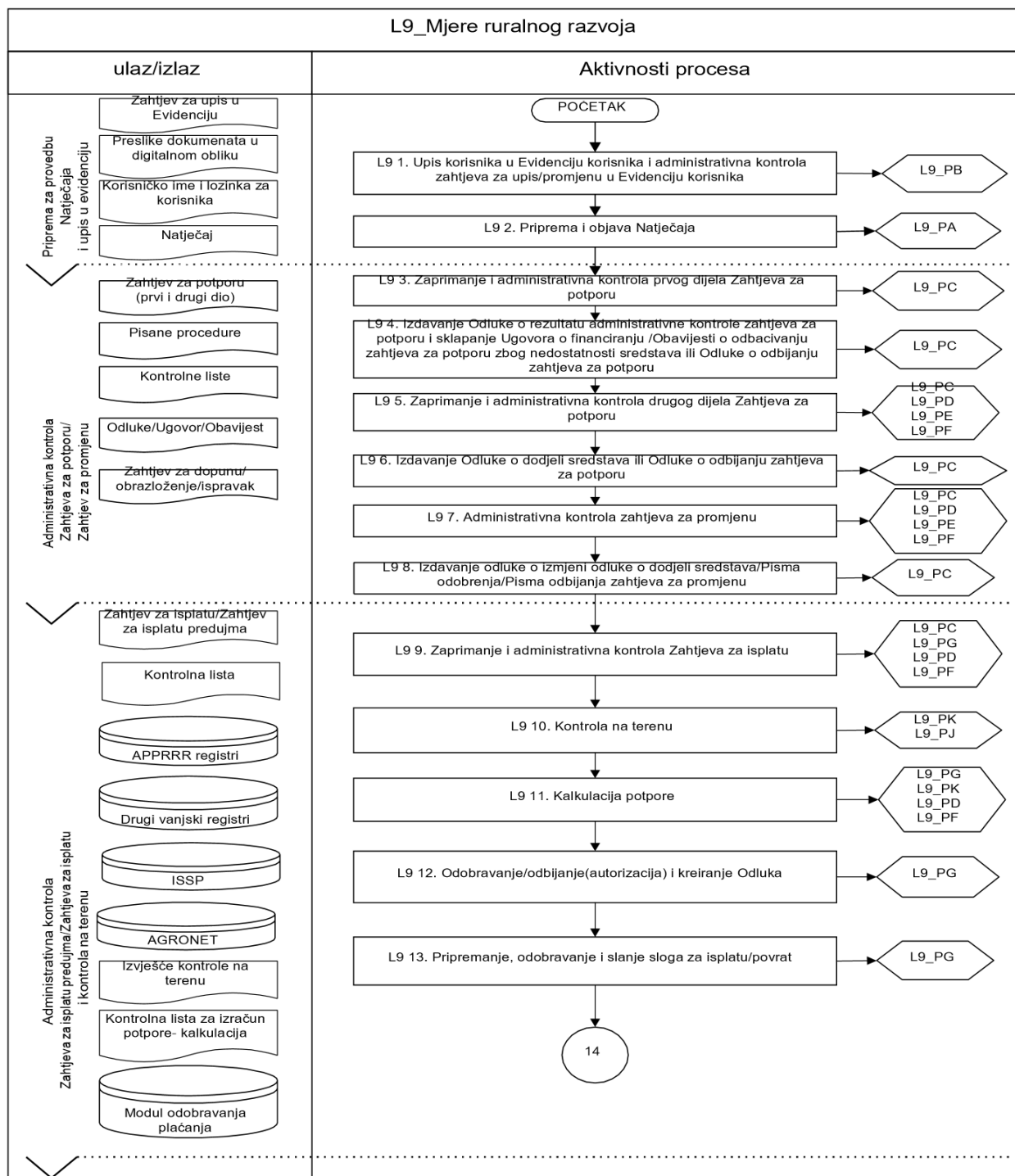
Svaka izmjena zakonske regulative i pisanih procedura ima za posljedicu izmjene i/ili nadogradnje IT sustava. kao i ažuriranje odgovarajućih procedura i druge dokumentacije.

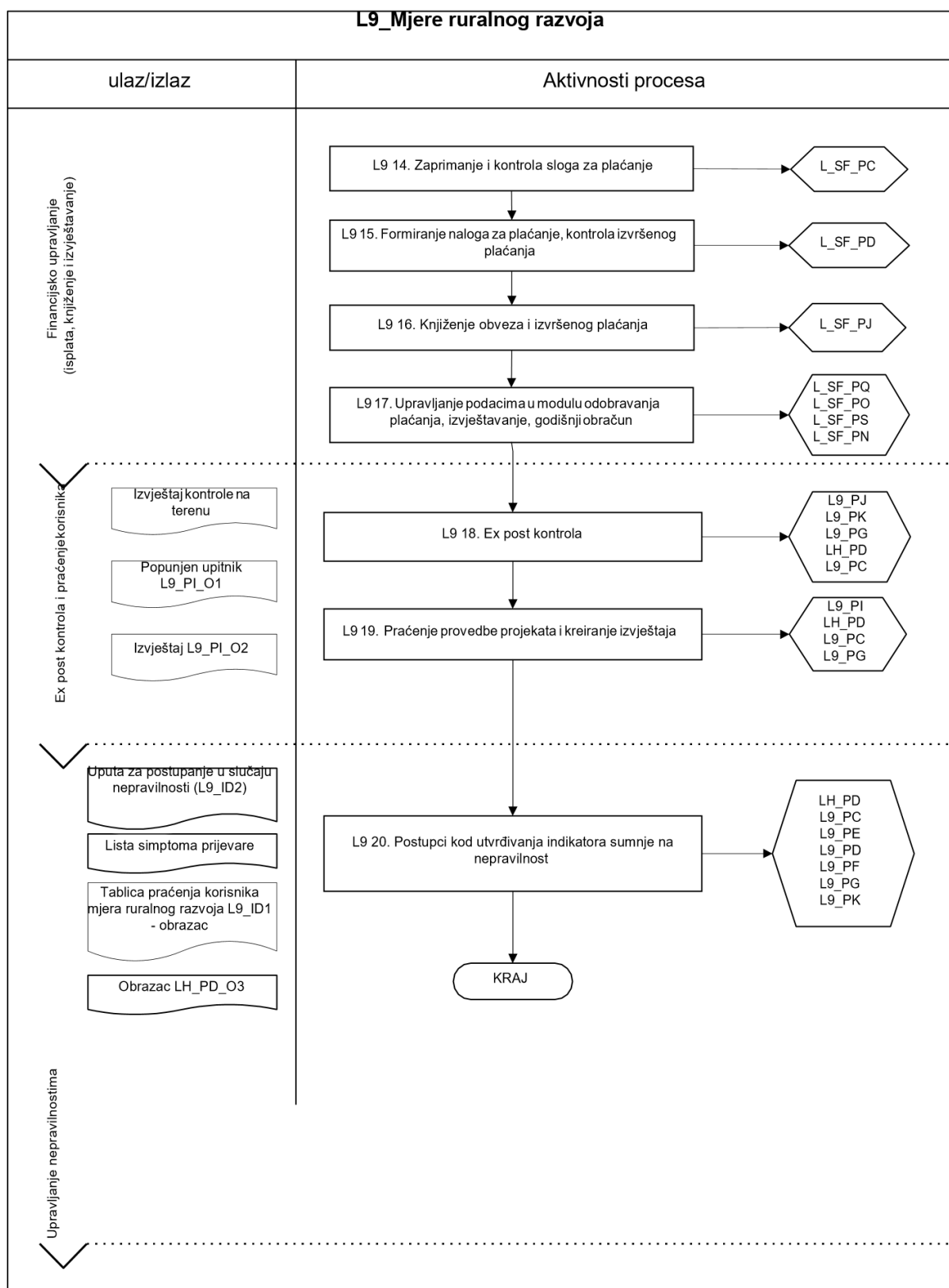
Podnošenje i administriranje zahtjeva za potporom i Plaćanja – APPRRR ima detaljno definirane poslovne procese za postupke podnošenja zahtjeva, provedbe kontrola za odobrenja zahtjeva, tj. plaćanja. Grupirani su u osnovne dvije skupine, za izravne potpore i IAKS mjere (oznaka L1, slika 1) i ne-IAKS mjere (L9, slika 2). Analiza dokumentacije vezano za opisane procese je služila za utvrđivanje korištenih baza podataka, IT aplikacija te ulazni/izlaznih podataka u sklopu pojedinog procesa, a što je važno za potrebe analize u sklopu analitičkih rubrika 2 i 3.

4) Prikaz procesa za izravne potpore i IAKS mjere ruralnog razvoja

5) Prikaz procesa za ne-IAKS mjere

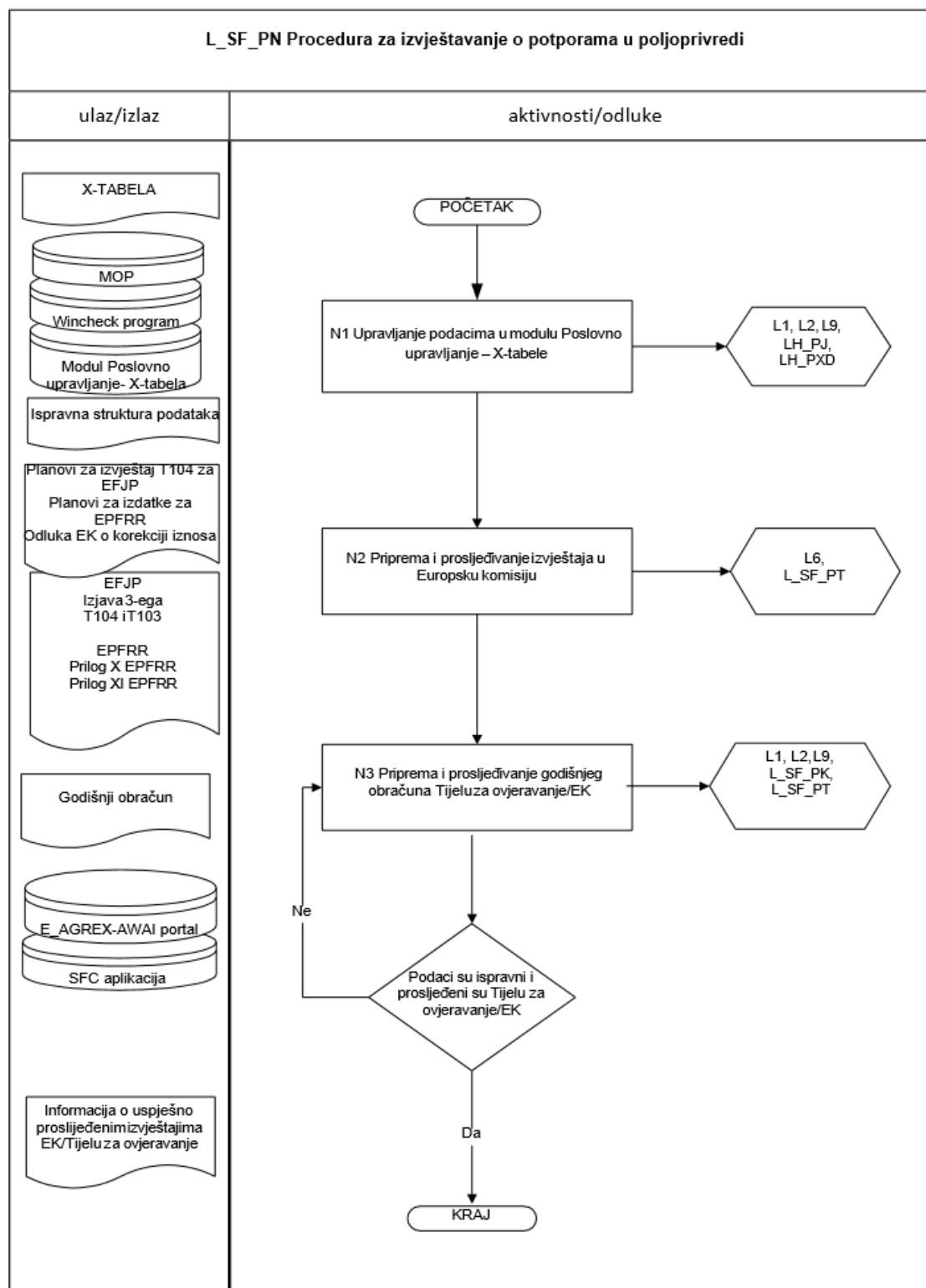

Za svaku od navedenih aktivnosti unutar procesa je dostupna dodatna dokumentacija opisa poslovnog procesa i dodatni radni dokumenti za korištenje u provedbi.

Praćenje i izvještavanje – APPRRR također ima dokumentirane procese vezano za izvještavanje o provedbi PRR-a u svrhu izrade godišnjih izvješća o provedbi IAKS mjera i mjera ruralnog razvoja, a odnose se na računovodstvene i analitičke podatke. U nastavku je posebna pozornost dana procedurama za izvještavanje o potporama u poljoprivredi prema EK, kako bi se utvrdili postupci i setovi podataka koji će biti relevantni za budući sustav praćenja.

6) Procedura za izvještavanje o potporama u poljoprivredi

Prikazani poslovni procesi se odnose na prikupljanje podataka vezanih uz isplate i povrate od autorizacijskih sektora i Sektora za financijsko i računovodstveno upravljanje potporama, a koji su

potrebni za izradu i usklađivanje s podacima Službe za izvještavanje radi pripreme financijskih izvještaja i njihova slanja u EK.

Procedura za izvještavanje prema EK obuhvaća sljedeće poslovne procese:

- Upravljanje podacima u modulu Poslovno upravljanje – X-tabele i davanje naputaka za promjene u bazama autorizacijskih Sektora se odvija na početku svake financijske godine, ali i tijekom godine. Praćenjem promjena EU zakonodavstva (Uredbe, Smjernice i dr.), promjena vezanih uz ABB nomenklaturu i F-polja informiraju se autorizacijski Sektori na koje se te promjene odnose. Promjene moraju biti ugrađene u bazi podataka autorizacijskih Sektora i u bazi podataka Službe za izvještavanje.
- Priprema izvještaja za Europsku komisiju podrazumijeva prikupljanje svih podataka vezanih uz isplate i povrate od autorizacijskih sektora, Sektora za financijsko i računovodstveno upravljanje potporama i Sektora za izvještavanje i baze podataka koji su potrebni za izradu sljedećih financijskih izvještaja: Izjava 3-ega, T103, T104, Prilog XI EPFRR - Izjava o izdacima, Prilog X EPFRR- Planovi za izdatke.
- Izrada X-tabele - X-tabela je izvještaj koji prikazuje detaljne informacije o svakoj plaćenoj transakciji vezanoj uz izdatke i dodijeljene prihode u jednoj financijskoj godini koja traje od 16. listopada tekuće kalendarske godine do 15. listopada sljedeće kalendarske godine. Koristi se kao podloga (baza podataka) za pripremu izvještaja koje Agencija proslijeđuje Europskoj komisiji te za analizu, statistiku i reviziju od strane Europske komisije.
- Izrada godišnjeg obračuna – Godišnji obračun predstavlja set izvještaja koji se šalju u Europsku Komisiju za financijsku godinu. Proces pripreme godišnjeg obračuna se sastoji od definiranja izvora podataka, odgovornosti i načina izrade izvještaja, prikupljanja i pripremanja izvještaja koji su potrebni za Godišnji obračun. Set izvještaja treba poslati početkom siječnja Tijelu za ovjeravanje, a nakon dobivenog mišljenja Tijela za ovjeravanje set dokumenata treba proslijediti u EK najkasnije do 15. veljače sljedeće kalendarske godine za financijsku godinu za koju se priprema godišnji obračun.

Prilikom pripreme izvještaja djelatnici Službe za izvještavanje automatski prikupljaju podatke o izvršenim plaćanjima i dodijeljenim prihodima iz MOP-a (Modula odobrenja plaćanja) i financijske aplikacije.

Djelatnici Službe za izvještavanje prikupljaju od autorizacijskih sektora (Sektor za provedbu mjera zajedničke organizacije tržišta, Sektora za potpore u vinarstvu, Sektor za neinvesticijske mjere ruralnog razvoja i LEADER, Sektora za investicijske mjere ruralnog razvoja, Sektora za registre i IAKS mjere ruralnog razvoja, Sektor za provedbu mjera izravne potpore) planove za izvještaje T 104 za EFJP te Prilog X za EPFRR. Djelatnici SI za navedene izvještaje dobivaju planove od autorizacijskih sektora u elektronskom obliku putem e-maila.

Nakon dobivanja planova djelatnici SI spremi će planove u Mapu na Sharepointu/si i zatim ih učitati u modul Poslovno upravljanje/ X-tabela.

Iz perspektive ova analize X-tabela predstavlja ključni izvor informacija za potrebe budućeg objedinjenog praćenja i vrednovanja u programskom razdoblju 2021.-2027.

Podatci u X-tabeli su grupirani prema tzv. F-poljima, dok su sva propisana F-polja i ostale odredbe vezano za X-tabelu određeni su važećom Uredbom EK za X-tabelu. Prije početka svake financijske godine

EK objavljuje novu Uredbu za X-tabelu. Primjerice, grupe F-polja koja se popunjavaju za 2018. godinu su:

- F1 - podatci o plaćanjima
- F2 - podatci o korisniku (podnositelju zahtjeva)
- F3 - podatci o zahtjevima za potporu/plaćanje
- F5 - podatci o proizvodima
- F6 - podatci o kontrolama na terenu

Detaljan popis polja koji predstavlja strukturu podataka potrebnih prilikom izrade naloga za plaćanje i za potrebe X-tabele se nalazi u prilogu 7.7. (prema važećoj Uredbi za 2018. godinu).

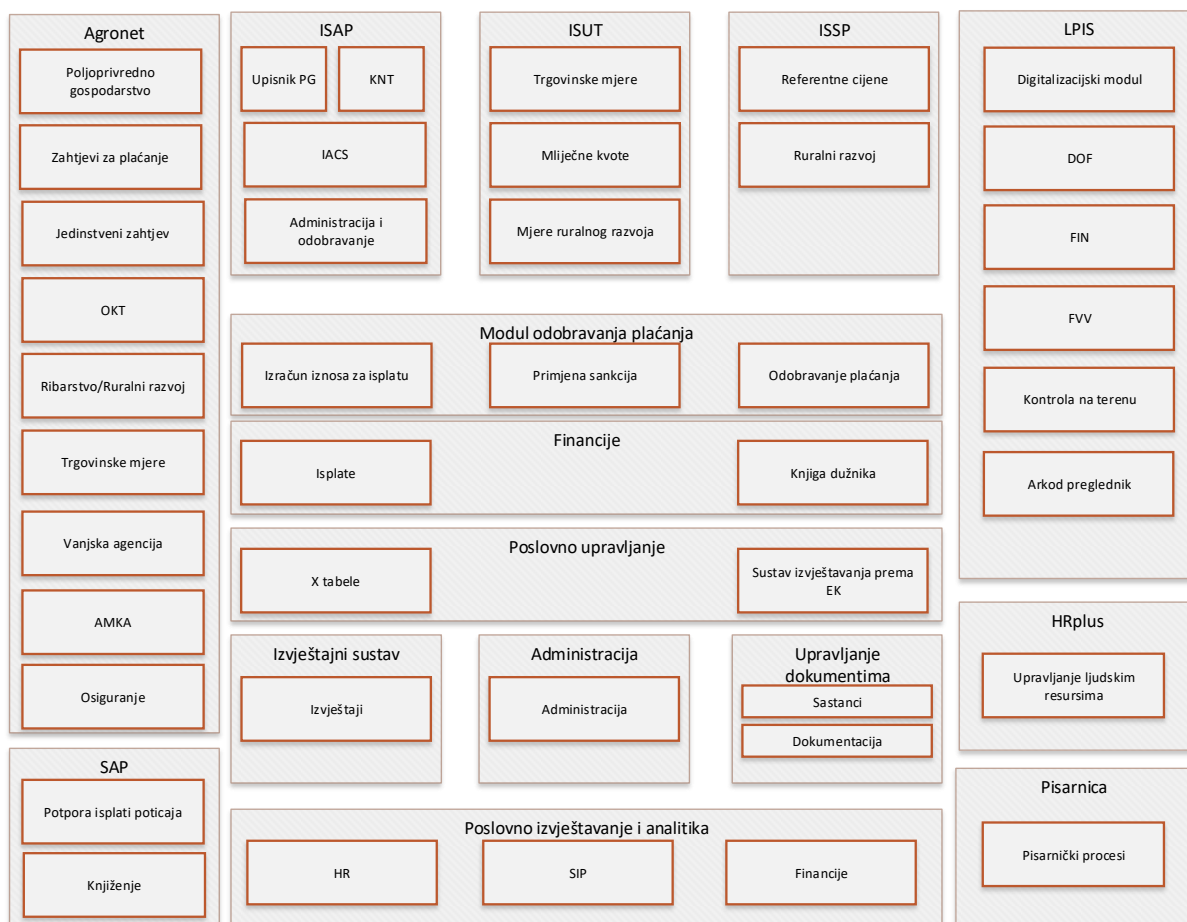
Informacije o procedurama su dale pregled pojedinih baza podataka i IT aplikacija koje se koriste za potrebe izvještavanja što je uzeto u obzir kod analize praćenja provedbe PRR-a kao i budućih zahtjeva za izvještavanjem u sljedećem programskom periodu ZPP-a.

Institucionalna komunikacija – relevantna dokumentacija vezano za ovaj aspekt se odnosi na funkcioniranje Mreže za ruralni razvoj, a koja definira djelokrug MRR kao i provedbeni dokumenti, kao što su Akcijski plan MRR te dokumentacija vezana za pozive za članove MRR-a.

Nalazi analize IT sustava

IT sustav sastoji se od više aplikativnih rješenja navedenih u poglavlju “0 Pregled IT sustava upravljanja PRR-om “. Statičkom analizom dostavljene dokumentacije utvrđeni su poslovni procesi koji se odnose na sustave obuhvaćene vrednovanjem. Procesu su dobro strukturirani i specificirani u obliku dijagrama toka. Svi procesi i aktivnosti u svakom procesu su detaljno opisani. Agencija provodi definirane procesa sukladno specifikacijama, a svakom promjenom procesa ažurira se odgovarajuća dokumentacija.

Sljedeći dijagram prikazuje sve IT komponente (Aplikacije i moduli):

Izvor: APPRRR

Koristeći polustrukturirane intervjue s tehničkim osobljem prikupljene su detaljne informacije o postojećem IT sustavu. Obradene su teme usmjerene u mapiranje funkcija i operacija te na identifikaciju kritičnih pitanja i problema koji utječu na kvalitetu i učinkovitost IT sustava u cjelini.

Analizom su obuhvaćeni različiti tehnički aspekti IT sustava:

- arhitektura
- povezanost aplikacija i povezanost s drugim IT sustavima
- nadogradivost
- upravljanje
- visoka dostupnost i performanse
- dokumentacija
- analitičke mogućnosti

Analitičke mogućnosti (OLAP)

Već se neko vrijeme koristi analitičko izvještavanje kroz OLAP. U noćnim obradama podaci se prebacuju iz transakcijskih sustava u centralno skladište podataka (Data Warehouse) iz kojeg se konsolidirani podaci prema posebnim procedurama pohranjuju u analitičke baze podataka (OLAP) koje se koriste kao temelj za izvještavanje. Svaka OLAP kocka se izrađuje temeljem poslovnih zahtjeva, a pristup izvještavanju omogućen je kroz Excel ili PowerBI. Izvještavanje je ponekad otežano zbog nedostatka nekog podatka koji je moguće sadržan unutar korisničkog zahtjeva ili privitaka, ali nije posebno

evidentiran u elektroničkom obliku. U tim situacijama APPRRR koristi studente za digitalizaciju nedostajućih podataka, podaci se unose u Excel, a nakon provjere se automatizirano unose u transakcijske sustave nakon čega su dostupni za izvještavanje.

OLAP (engl. On-Line Analytical Processing) predstavlja tehnologiju naprednog upravljanja podacima koja daje velike mogućnosti izvještavanja i pregleda velike količine podataka na efikasan način. Uobičajen način uvida u podatke koji su pohranjeni u dvije dimenzije (stupci i redci) nije dovoljno efikasan kada je potrebno ekstrahirati poslovne informacije iz podataka. OLAP tehnologija omogućuje definiranje podataka u više dimenzija što daje znatno veće mogućnosti obrade podataka. OLAP kocke omogućuju brz i efikasan način izvještavanja koji u kratko vrijeme može dohvatiti agregirane vrijednosti. Umjesto izračunavanja u realnom vremenu, OLAP funkcionira na način da se unaprijed definiraju dimenzije podataka te se agregirane vrijednosti unaprijed izračunavaju, i tako za sve definirane dimenzije. U trenutku kada je potreban izvještaj, OLAP sustav koristi već izračunate vrijednosti te na taj način čini izvještavanje brzo i bez utjecaja na transakcijski sustav. U trenu je moguće dobiti podatke grupirane po bilo čemu, u bilo kakvom rasponu i sl.

Radi rasterećenja sustava odnosno poboljšanja performansi, pogotovo podatkovnog sloja, potrebno je u potpunosti se odmaknuti od izvještavanja nad transakcijskim podacima te isključivo koristiti OLAP sustav za izvještavanje.

Zaključak

Trenutni sustav provođenja i praćenja mjera nije u potpunosti digitaliziran te još uvijek postoje podaci koji se vode u papirnatom obliku. Određeni podaci (primjerice, podaci za praćenje mjera 10 i 11) isključivo postoje u papirnatim obrascima, a isti se ne podnose prema Ministarstvu već se na zahtjev prilikom inspekcijskog nadzora prezentiraju inspektoru. Ovaj način provođenja mjera nije dovoljno efikasan te ne daje očekivane rezultate u pogledu izvještavanja. Prijava za mjere omogućena je putem interneta kroz aplikaciju AGRONET, međutim podaci o prijavama nisu dio OLAP izvještavanja.

Preporuke

Glavne preporuke grupirane su u skladu sa ključnim pitanjima identificiranim za ZPV 2, s dodatnim poglavljem koje se odnosi na horizontalne principe.

Digitalizacija dokumentacije

Jedna od novih funkcija koju bi Agencija za plaćanje trebala uvesti je potpuna digitalizacija osnovnih dokumenata. Trenutno se već prikupljaju mnogi podaci, na regionalnoj ili središnjoj razini, koji se ne mogu u potpunosti iskoristiti za potrebe praćenja jer su dostupni samo u papirnatom obliku te se stoga ne mogu unijeti u zajedničku bazu podataka. Primjer ovakvog dokumenta je "Obrazac za profil poljoprivrednika" koji može biti koristan za sve tri komponente – ruralni razvoj, izravna plaćanja, mjere zajedničkog uređenja tržišta. Kada se korisnik prijavljuje za sredstva, bilo za izravna plaćanja ili mjere ruralnog razvoja, mora ispuniti obrazac koji sadrži podatke o gospodarstvu (struktura gospodarstva, plan uzgoja, broj stoke itd.). Ovi podaci moraju se digitalizirati kako bi se omogućilo unošenje u opću bazu podataka. Primjer strukture podataka takvog obrasca, tj. dosjea poljoprivrednika nacionalne agencije za plaćanja u Italiji sadrži sljedeće:

- osobni podaci
- mjesto poslovanja tvrtke i različitih proizvodnih jedinica
- pravni zastupnik i sjedište tvrtke
- podaci o proizvodnji, obradi i tržištu
- ukupni sastav stoke na poljoprivrednom gospodarstvu i u pojedinim jedinicama
- teritorijalni sastav, vrsta vlasništva nad imovinom (vlastito, najam, leasing) i katastarska identifikacija, ako postoji, imovine, uključujući zračne fotogrametrijske, kartografske podatke i podatke daljinskih provjera stvarnog stanja putem fotosatelitskog sustava, koji su u posjedu administrativnog tijela
- prijave za intervencijske programe koji se odnose na primjenu EU i nacionalnih propisa o potporama i bespovratnim sredstvima i statusu pojedinačnih postupaka
- rezultati administrativnih provjera, uključujući integrirane preventivne provjere temeljene na upotrebi daljinskog provjeravanja (putem zraka i satelita) i inspekcije na licu mjesta, zahtijevano EU i nacionalnim zakonodavstvom, koje provodi administrativno tijelo;
- isplate od strane administrativnog tijela i status povezanih postupaka naplate;
- povijesne informacije o vlasništvu nad pravnim tijelom;
- podaci koji se odnose na činjenice i pravne akte koji se odnose na tvrtku, kao što su ugovori i sukcesije;
- podaci koji se odnose na upis u registar ribarskog plovila;
- akvakulturna postrojenja za proizvodnju ribe;
- podaci koji se odnose na korištenje strukturnih fondova;
- sve ostale informacije koje proizlaze iz državne uprave, središnje ili regionalne, kao i drugih tijela u za koje postoji ovlašten pristup registru, a odnose se na obavljanje gospodarske aktivnosti.

Dodatna prednost ovakvog pristupa je prikupljanje podataka "direktno s izvora" čime se umanjuju problemi povezani s pogrešnim unosima u slučaju da ih unose drugi. Također je moguće steći opis ex-ante situacije, što je posebno važno za svrhe vrednovanja.

Preuzimanje podataka iz postojeće baze podataka

Za ispunjavanje zahtjeva evaluatora može se koristiti drugačiji pristup (sukladno primjeru određenih regija u Italiji). U fazi pripreme izvješća evaluatori pripremaju popis kategorija podataka koji su im

potrebni (na primjer, popis korisnika za mjeru 4 koji su investirali u izgradnju postrojenja za obnovljive izvore energije). Popis se zatim proslijedi zaposlenicima Agencije za plaćanje koji su zaduženi za upravljanje bazom podataka koji tumače zahtjev za podacima te proslijeđuju setova podataka evaluatorima.

Dostupnost podataka, za evaluaciju i praćenje, u kojoj mjeri je metodološki pristup vrednovanju integriran u sustav prikupljanja podataka – iz perspektive trenutne provedbe, pripreme ex-post evaluacije i izvještavanja i evaluacije novog programskog razdoblja

Djelotvornost centraliziranog informacijskog sustava

Potrebno je prvo napomenuti da je već predviđeno kompletno restrukturiranje sustava za praćenje u Hrvatskoj, pogotovo u odnosu na organizaciju za sljedeće programsko razdoblje.

S obzirom na trenutnu situaciju, može se promijeniti pristup s dva koraka:

1. U prvoj fazi cilj je osigurati minimum podataka koji su potrebni evaluatorima za pripremu izvješća;
2. U sljedećoj fazi uspostaviti sustav koji je u mogućnosti pružiti ostale podatke koje evaluatori moraju prikupiti kako bi pravilno kvantificirali komplementarni pokazatelji rezultata i pokazatelji učinka.

Za prvu fazu, kako bi pružili prikladne alate evaluatorima za potrebe izvještavanja, sljedeće ključne točke se moraju uzeti u obzir:

- ARGONET sustav trebao bi moći pružiti kompletne setove pokazatelja predviđene relevantnom EU regulativom.
- Podaci moraju biti pravovremeno dostupni (to jest, dostupni unaprijed u odnosu na pripremu evaluacijskih izvješća)
- Evaluatori moraju imati na raspolaganju pristupne podatke za ARGONET bazu podataka kao i za preuzimanje materijala. Ključno je definirati procedure kako bi se pristupilo podacima te definirati prikladnu razinu pristupa bazi (za unos, modifikaciju ili ažuriranje podataka, ili samo za pregled podataka);

Naravno, u Hrvatskoj sustav praćenja još nije savršeno podešen kako bi odgovorio na postojeće potrebe. Općenito, treba naglasiti da i u drugim zemljama, poput Italije, u kojima je sustav praćenja uspostavljen davno, vrlo je malo iskustva sa sustavima praćenja koji mogu pružiti kompletne skupove podataka na automatski način sukladno potrebama evaluatora. U Regiji Kampanija Upravljačko tijelo postavlja sustav s takvim karakteristikama, ali je to proces koji još uvijek traje.

Uz osnovne zahtjeve, ako je cilj da se uspostavi sustav praćenja koji je prikladniji za potrebe vrednovanja, dodatne funkcije se također mogu uspostaviti. Dva glavna područja koja se mogu razmotriti su: kvantifikacija komplementarnih pokazatelja rezultata i pokazatelja učinka.

Preporuka evaluatora slijedom pripreme GIP-a za 2018. godinu

Prilikom dostavljanja obrađenih kumulativnih podataka nužno je dostaviti legendu o oznakama u istima, koristiti uniforman format podataka (npr. decimalna oznaka), utvrditi izvor „sirovih“ podataka temeljem kojih je napravljena obrada (u svrhu eventualne verifikacije podataka)

Preporuka je uniformirati podatke koji su potrebni za izračun pokazatelja R2 na osnovi podatka iz poslovnog plana, na način da je podatak lako ekstrahirati na razini projekta i da jednoznačan kroz sve investicijske mjere.

Ubuduće je potrebno prilikom praćenja broja sudionika razdvojiti sektore poljoprivrede i šumarstva.

Potrebno je uspostaviti središnji sustav obrade podataka vezanih za korištenje gnojiva i pesticida za korisnike PRR-a, kao i podatci o energetske učinkovitosti.

Preporuke na temelju iskustva dviju talijanskih studija slučaja (PRR Regija Toskane i Kampanije)

Za postizanje ovih rezultata preporuka je integracija znanja i vještina između:

- Sustava za praćenje UT-a,
- APPRRR-a,
- Evaluatora koji su upoznati s podacima koji su potrebni.

U tu je svrhu ključno individualizirati - za svako od navedenih tijela - osoblje zaduženo za provedbu odgovarajućih aktivnosti. To osoblje trebalo bi djelovati kao koordinirana jedinica kako bi se osigurala učinkovitost cijelog sustava, sudjelujući u periodičnim tehničkim sastancima za raspravu o problemima koji su se pojavili. Ta je suradnja od najveće važnosti tijekom faze uspostave sustava praćenja, ali mora se kontinuirano nastaviti, kako bi se suočila s problemima tijekom faze provedbe.

Zbog ograničenog vremena za pripremu izvješća, sustav praćenja trebao bi pružiti relevantne podatke za potrebe praćenja i vrednovanja na automatski način, bez potrebe da se istražuju podaci u raznim bazama podataka.

Nadogradnja IT sustava APPRRR

Monolitni IT sustav kontinuirano nadograđivati i usmjeravati prema integriranoj servisno orijentiranoj arhitekturi. Kompleksnost sustava i česti zahtjevi za promjenama u narednom programskom razdoblju te novim odgovornostima uvjetuju veću agilnost i prilagodljivost IT sustava. U predstojećem razdoblju cilj je infrastrukturno i aplikacijski segmentirati pojedine administrativno-autorizacijske poslovne procese te ih nadograditi sukladno promjenama koje se očekuju u novom programskom razdoblju. U tom postupku potrebno je segmentirati aplikacijski sloj i sloj baza podataka tako da budu razdvojeni i procesno neovisni. Preporuča se razdvajanje postojećeg monolitnog IT sustava na manje dijelove korištenjem tehnologije mikro web servisa. Postojeći sustav može se dio po dio prevoditi u novi tehnološki pristup na način da se određena funkcijska cjelina izdvoji u mikro web servis te se integrira u postojeće rješenje preko definiranog aplikativnog programskog sučelja, i tako dok se cijeli sustav ne razdvoji u servisno orijentiranu arhitekturu. Rasterećenje sustava povećavati će se sve više kako se sve veći dio sustava prebacuje na SAO arhitekturu. Pojedinu komponentu potrebno je odmah horizontalno skalirati prema potrebama. Razvoj novih komponenti treba izvoditi korištenjem novije tehnologije. SOA omogućuje integraciju različitih tehnoloških platformi jer je komunikacija bazirana na definiranim standardima. SOA arhitektura ima i prednost što se mogu kombinirati razne tehnologije, što je moguće različite dijelove sustava održavati nezavisno, čak i od stran različitih davatelja IT usluge što omogućuje transparentnije provođenje javne nabave.

Predlaže se u okviru ISO norme uvesti proces centraliziranog upravljanja IT sustavom. Na taj način će se postići redoviti nadzor procesa, postojanje dokumentacije i sljedivost te u konačnosti veće mogućnosti upravljanja i veću sigurnost sustava.

Također je potrebno razvijati nove poslovne komponente unutar IT sustava sukladno zahtjevima koji se postavljaju u provedbi Zajedničke poljoprivredne politike u novom programskom razdoblju. Potrebno

je nastaviti izdvajanje izvještajnog sustava od transakcijskih sustava korištenjem analitičkih baza podataka te sukcesivno dodavati izvješća prema potrebama svih dionika u procesu. Postojeći OLAP sustav treba iskoristiti za sve postojeće izvještavanje koje je bazirano na transakcijskim bazama podataka. Kada se izvještavanje u potpunosti izdvoji, performansno će se rasteretiti podatkovni sloj IT sustava.

Predložene nadogradnje treba vršiti sukcesivno i bez utjecaja na radi postojećeg sustava. Za to vrijeme potrebno je vršiti održavanje i nadogradnje postojećeg informacijskog sustava sukladno potrebama odnosno prema zakonskim okvirima za novi ZPP. Potrebno je kontinuirano graditi integrirani informacijski sustav koji uključuje i vanjske izvore podataka kao što su sustavi GALILEO i EGNOS te druge izvore u okviru programa Copernicus te izvore (registre) podataka na državnoj razini. Budući IT sustav treba biti postavljen na način da osigurava dokazivost, sljedivost i pouzdanost agregiranih podataka koji se iskazuju u izvješćima. Integrirani sustav treba imati najmanje sljedeće elemente:

- Sustav identifikacije poljoprivrednih parcela,
- Sustav za geoprostorne zahtjeve i zahtjeve povezane sa životinjama ,
- Sustav za nadzor površina,
- Sustav za identifikaciju korisnika intervencija i mjera ,
- Sustav kontrole i kazni,
- Sustav za identifikaciju i registraciju prava na plaćanja, kada je to primjenjivo i
- Sustav za označivanje i registraciju životinja, kada je to primjenjivo.

Izvještajni sustav baziran na OLAP-u

Trenutni sustav izvještavanja baziran na OLAP-u predstavlja dobru osnovu i preporuka je nastaviti taj sustav na način da ga se kontinuirano nadograđuje s podacima koji su potrebni za izvještavanje. Izazov predstavlja kvaliteta podataka te podaci koji ne postoje u digitalnom obliku koje je tek potrebno digitalizirati kako bi mogli postati dio OLAP izvještajnog sustava.

OLAP sustav potrebno je prilagođavati sukladno izvještajnim potrebama i sukladno potrebama za podacima identificiranih u metodološkim uputama za izračun pokazatelja. Primjerice podaci potrebni za procjeni utjecaja na okoliš za mjere M10 i M11 čuvaju se isključivo kod poljoprivrednika u papirnatom obliku. Potrebno je izvršiti digitalizaciju i način prenošenja tih podataka do ministarstva kako bi se isti mogli koristiti u okviru OLAP izvještajnog sustava. Trenutno se podaci prikupljaju jedino putem inspeksijskog nadzora (oko 5%) te se podaci ne digitaliziraju. Kako se zahtjevi za mjere M10 i M11 podnose godišnje elektroničkim putem kroz sustav AGRONET predlaže se dopuna sustava s obvezom unošenja potrebnih podataka za praćenje mjera. Također, za korisnike koji zahtjeve podnose u regionalnim uredima omogućiti podnošenje tih podataka, ali svakako podaci trebaju biti digitalizirani i uneseni u IT sustav nakon čega će biti dostupni za prijenos u OLAP sustav izvještavanja.

Neki drugi podaci mogu se prikupljati i putem anketa koje bi se dostavile korisnicima mjera te bi se na taj način dobile digitalne informacije koje također mogu biti dio izvještavanja. Podaci potrebni za izvještavanje se također mogu prikupljati prilikom prijave za mjere ili naknadno.